

ГАМЛЕТ АСАТРЯН	
КОМПОНЕНТЫ НЕЗАВИСИМОСТИ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ	6
ՄՇԵՐ ՀԱՎՈՐՅԱԼ	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ	
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՍԱՍԻՆ՝	
ԴԻՏԱՐԿՎԱԾ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ	
ՈՒ ՕՏԱՐԵՐԿՐՅԱ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՓՈՐՁԻ ԼՈՒՅՄԻ ՆԵՐՔՈՒ	16
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ՆԵՒԼԻ ՍՈՍՔԵԼՅԱՆ	
ԱՆՁԻ ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՐԳԵԼՈՒ	
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՁԻ ԻՐԱՅՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ	
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	24
ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ՉԵԼԻՍ ԹԱՊԵՎՈՍՅԱՆ	
ԱՆՆԱ ԴԱՆԻՔԵԿՅԱՆ	
ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԵՎ ՍԱՄՆԱՎՈՐ ՀԱՏՎԱԾՆԵՐՈՒՄ ԿԱՇՈՒՄԱԿԵՐՈՒԹՅԱՆ	
ՈՐԱԿՅԱԼ ՀԱՏՎԱՆԻՇՆԵՐԸ	30
ՔՐԻՍՏԻՆԵ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ	
ԽԱՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՍՈՒԲՅԵԿՏԻ ԵՎ ՍՈՒԲՅԵԿՏԻՎ ԿՈՂՄԻ	
ՈՐՈՇ ՎԻՃԵԼԻ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	36
ԿԱՐԵՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ	
ԱԶԱՏԱԶՐԿՄԱՆ ՀԵՏ ՉԿԱՊՎԱԾ ՊԱՏԺԱՏԵՍԱԿՆԵՐԻ	
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՅԵՐ	40
ԱՐԱՄ ԱՅՎԱՅՅԱՆ	
ԿՈՌՈՒՊՏԻՈՆ ՀԱՆՅԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ	
ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԻՐԱՈՍՄԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	52
ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՆԱՐԻՆԵ ԲԱԲՅԱՆ	
ԱՊԱՑՈՒՑՄԱՆ ՊԱՏՇԱՃ ԱՂԲՅՈՒՐԻ ԱՌԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ՝	
ՈՐՊԵՍ ԱՊԱՑՈՒՅՑՆԵՐԻ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆ	58
ՅՈՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ	
ՈՐՈՇ ՆԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	
ԴԱՏԱՎՃՈՒ ԾՇՄԱՐՏԱՑԻՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆԽԱՎԱՐԿԱԾԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ	66
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ՀԱՍՄԻԿ ՍԱՐԳՍՐՅԱՆ	
ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՎՆԱՍԻ ՓՈԽՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ	
ՆԵՐԴՐՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ՝	
ՈՐՊԵՍ ԱՆՁԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ	72
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍԱՍՎԵԼ ՍԻՍՈՆՅԱՆ	
ՈՐՈՇ ՆԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆԸ	
ԴԱՏԱԽԱԶԻ ՍԱՄՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՍԱՍԻՆ	78
ՀԱՅԿ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ	
ԱՐԲԻՏՐԱԺԱՅԻՆ ՎՃԻՌՆԵՐԻ ԾԱՆԱԶՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	86
ՕՎՏԱՆՆԱ ԱԴԱՄՅԱՆ	
ПРИНЦИПЫ ЮРИДИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ	94
ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ	
ՀՀ ՎՃՌԱՔԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ	
ՀՀ ՎԵՐԱՔՆԵՆԻՉ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄ	100

Судья Кассационного суда РА

КОМПОНЕНТЫ НЕЗАВИСИМОСТИ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ

Формирование гражданского общества и построение правового демократического государства настоятельно требуют наличия сильной, независимой и доступной для населения судебной власти.

Среди основополагающих принципов организации и деятельности судебной власти необходимо выделить важнейший принцип, реализация которого в значительной степени способна обеспечить эффективность и объективность правосудия — исключение постороннего воздействия на судей при осуществлении ими правосудия. Это, несомненно, принцип независимости судей и подчинения их только закону, определяющий статус суда в современном правовом государстве.

Хотя независимость судей, как абсолютное явление, как и всякое совершенное, идеальное знание невозможно всецело реализовать на практике, тем не менее, его осознание необходимо для понимания природы этого явления и общих целей судебной независимости, стремление к которым способствует более полной реализации на практике конкретных правовых норм.

Как известно, правосудие выступает наиболее надежным и цивилизованным способом разрешения возникающих в обществе конфликтов, защиты прав и свобод граждан, интересов гражданского общества и государства. Право на справедливое судебное разбирательство признается за каждым человеком и гражданином. Эта основа всякой судебной системы

закреплена в статье 6 Европейской конвенции «О защите прав и основных свобод человека». Аналогичное право провозглашено также во «Всеобщей декларации прав человека» (статья 10) и в Международном пакте «О гражданских и политических правах» (статья 14).

Европейский суд по правам человека в своих решениях неоднократно обращался к трактовке терминов «суд», «независимый» и «беспристрастный». В некоторых из них Европейский суд особенно оценил процессы назначения судей в тесной связи с независимостью судов. Суд также не раз подтверждал, что недостаточно, чтобы было правосудие, необходимо, чтобы стороны были уверены в том, что суд независим (Campbell and Fell v. UK, серия А 80, абзацы 77-79, 1984, Shramek v. Austria, серия А 84, абзацы 38, 42, 1984). Статья 6 Европейской конвенции в ее интерпретации Европейским Судом требует от судей не только быть независимыми, но также заключает в себе обязанность судьи предоставлять достаточные гарантии, исключающие сомнения в его независимости. Такая независимость важна не сама по себе, а должна в более широком аспекте обеспечить уверенность всего общества в независимости судебной системы и судебной власти.

На седьмом Конгрессе ООН (1985г., Милан) по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями были приняты основные принципы независимости судебных органов, которые были одобрены

резолюциями Генеральной Ассамблеи ООН №40/32 от 29 ноября 1985 г. и №40/146 от 13 декабря 1985 г.

В ноябре 2010 г. Комитет министров Совета Европы принял новую рекомендацию R (10) 12 о независимости, эффективности и роли судей.

Значение принципа независимости правосудия состоит в создании для судей таких условий осуществления их деятельности, при которых они могли бы рассматривать дела и принимать по ним решения на основе Конституции и других законов, руководствуясь исключительно своим внутренним убеждением, основанным на рассмотрении всех обстоятельств дела в совокупности. Такая обстановка может быть обеспеченной, если суд огражден от какого-либо воздействия, давления на него со стороны. Только в этом случае может быть реальной самостоятельность судебной власти при осуществлении правосудия.

Независимость судей только тогда становится реальной ценностью, когда права судьи на независимость, его личность, и должностные полномочия, надежно защищены и гарантированы. Независимость судей включает независимость и решения, и мыслей, и правового положения (статуса) судьи. Если внешняя сторона независимости характеризует независимость суда от внешнего влияния при отправлении правосудия, его право самостоятельно применять нормы, то внутренняя сторона зависит от самих судей, т.е. предопределяется человеческим фактором правосудия. Факторы, которые предопределены интеллектуальным уровнем судей, способны сводить на нет внешнюю сторону самостоятельности суда.

С точки зрения защиты права человека на независимость суда, разрешающего дело о его правах и обязан-

ностях, независимость судей не столько привилегия, а, прежде всего, право человека, конкретного заинтересованного лица, и обязанность судьи. Первостепенная ценность прав человека сегодня признана международным сообществом и нашим государством. Существующие международно-правовые механизмы защиты прав человека, и в частности права на независимый суд, привносят соответствующие правовые стандарты во внутреннее законодательство и практику его применения.

В то же время, развитие только гарантий независимости судей открывает свою обратную сторону — когда обеспечение высокой степени автономности суда целиком зависит от субъективной воли и желаний самого судьи. Такая независимость дает лишь судье полную свободу действий, он волен выбирать, к кому попасть в зависимость, как решать конкретное дело, вести себя на работе и в частной жизни. Только при сбалансированности широких прав судей их обязанностями можно говорить о развитии эффективного механизма обеспечения независимости судей.

Таким образом, выделяя важнейшую роль независимости судей и всей судебной системы в целом, попробую вкратце изложить историю становления принципов независимости, действующие в настоящее время в Республике Армения гарантии по обеспечению независимости судей и пути ее дальнейшего усовершенствования.

После приобретения независимости в Армении произошли существенные политические и экономические преобразования, ставшие основой для становления и развития новых общественных отношений.

Основы реформирования судебной правовой системы Армении были за-

ложены принятой в 1995 году Конституцией, которая, в соответствии с требованиями построения демократического и правового государства, провозгласила принцип разделения властей, одновременно закрепив основные принципы формирования судебной власти, а именно — осуществление правосудия исключительно судами — в соответствии с Конституцией и законами, и независимость судов.

В течение 1998 года Национальным Собранием РА были приняты законы РА «О судеустройстве», «О статусе судьи», «О прокуратуре», «Об адвокатской службе», «О третейских судах и третейском судепроизводстве», «О принудительном исполнении судебных актов», «О службе принудительного исполнения судебных актов», Гражданский, Гражданско-процессуальный, Уголовно-процессуальный кодексы РА. Таким образом, согласно новому законодательству, была сформирована и начала действовать новая судебная система: вместо двухзвенной системы, состоящей из народных судов и Верховного Суда, была создана трехзвенная — состоящая из судов первой инстанции, апелляционных судов и кассационного суда. Верховный Суд с его надзорной функцией был упразднен, а между различными судебными звеньями были установлены такие функциональные отношения, которые обеспечивали независимость нижестоящих судов перед вышестоящими.

Другой важной инновацией первого этапа судебно-правовой реформы явилась замена принципа выборности судей принципом назначения, с обеспечением таких гарантий их независимости, как принципы несменяемости и неприкосновенности, а также создание института Совета Правосудия, ведавшего вопросами

назначения судей, повышения их в должности, привлечения в судебном порядке к административной или уголовной ответственности, привлечения к дисциплинарной ответственности и пр.

В процессе выполнения обязательств, взятых Арменией перед Советом Европы, большое место заняли конституционные реформы, которые имели важное политическое значение не только в контексте международных обязательств, но и потому, что призваны принести позитивные развития именно внутри страны в более длительной для нашего народа перспективе. Конституционные реформы Армении осуществились в ходе референдума 27-го ноября 2005 года.

Конституционная реформа способствовала повышению эффективности взаимодействия всех ветвей власти, с учетом специфичности судебной власти, состоящей в ее постоянности и нейтральности по отношению к остальным властям государства.

Принятие обновленной Конституции стало краеугольным камнем второго этапа судебно-правовой реформы.

Принцип независимости судей был зафиксирован на уровне конституционных положений.

С точки зрения усовершенствования судебной системы новым Основным законом, прежде всего, были созданы все предпосылки для реального обеспечения независимости судебной власти. Обеспечению независимости способствовали также закрепленные в Конституции новый порядок формирования и деятельности Совета Правосудия (ст. 94.1-95), такие основополагающиеся принципы, как подчинение только Конституции и законам, несменяемость и неприкосновенность при отправлении правосудия (ст. 91, 96, 97). На конститу-

ционном уровне судьям было запрещено заниматься предпринимательской деятельностью, занимать не связанную с их обязанностями должность в государственных органах или органах местного самоуправления, должность в коммерческой организации, выполнять иную оплачиваемую работу, кроме научной, педагогической и творческой. Был введен также запрет на членство в какой-либо партии или занятие политической деятельностью (ст. 98).

Высшей судебной инстанцией Республики Армения, кроме вопросов конституционного правосудия, является Кассационный Суд, который призван обеспечить единообразное применение закона. Полномочия Кассационного Суда устанавливаются Конституцией и законом. Указанная статья запрещает создание чрезвычайных судов.

Таким образом, в новой редакции основного закона пересмотрен статус Кассационного Суда. Закрепление за Кассационным Судом функции единообразного применения закона, что также предполагает их правильное толкование, служит обеспечению предсказуемого правосудия, создает реальные гарантии для защиты прав и свобод человека, а также служит развитию права.

Конституционные положения о судебной власти получили дальнейшую детализацию и закрепление в важнейшем нормативном акте второго этапа судебно-правовой реформы — Судебном кодексе РА, принятом 22 февраля 2007 года, после вступления в силу которого потеряли силу законы РА «О судеустройстве», «О Совете Правосудия» и «О статусе судьи», были внесены соответствующие поправки и дополнения в процессуальные кодексы РА.

Как отмечалось выше, гарантии и средства обеспечения независимости

судебной власти разнообразны и реальной независимости можно достичь только при их соблюдении в совокупности.

Направленные на обеспечение независимости судей и закрепленные в Судебном кодексе средства можно условно разделить на следующие группы.

1. Правовые средства, обеспечивающие соблюдение основных принципов для нормальной деятельности всей судебной системы в целом: самоуправление, независимость, самостоятельность, аполитичность, несменяемость и неприкосновенность.

2. Гарантии в сфере формирования судебной власти, которые включают: проверка квалификации кандидатур судей, составление списков кандидатур, составление списков служебного продвижения, назначения судей, дисциплинарная ответственность судей и прекращение полномочий.

3. Материальные, социальные и организационно-правовые средства, включающие в себя соответствующее материальное обеспечение, безопасность, личная защита, право на участие в программах по усовершенствованию квалификации и профессионализма и т.д.

Обращаясь к правовым средствам обеспечения независимости судей, хотелось бы отметить те положения Судебного кодекса, которые на законодательном уровне закрепили принцип самоуправления судебной власти в процессе своей деятельности. Органами самоуправления судебной власти признаны Общее собрание судей РА и Совет председателей судов, которые наделены соответствующими полномочиями с условием, что деятельность органов самоуправления никоим образом не должна ограничивать независимость судей (статья 70-74).

Судебный кодекс, детализируя конституционное требование относительно аполитичности судей, также предписывает судьям в любых условиях проявлять политическую сдержанность и нейтральность (статья 10).

Развивая конституционные гарантии независимости судей и самостоятельности судов, Судебный кодекс устанавливает, что при отправлении правосудия судья никому не подотчетен, не обязан давать каких-либо объяснений по существу рассмотренных или находящихся в производстве дел кому бы то ни было, за исключением предусмотренных законом случаев.

С этой целью в Кодексе закреплены нормы, запрещающие незаконное вмешательство в деятельность судьи, а также предусмотрено, что такое вмешательство может повлечь предусмотренную законом дисциплинарную и уголовную ответственность. В свою очередь судья в случаях незаконного вмешательства обязан об этом сообщить в Комиссию этики при Совете председателей судов. Если комиссия установит, что имело место незаконное вмешательство в деятельность судьи, то обязана в свою очередь представить ходатайство о привлечении виновных к ответственности в соответствующие органы (ст. 11).

Учитывая тот факт, что независимость судей гарантируется неприкосновенностью личности судьи, и развивая конституционное положение судейской неприкосновенности, Судебный кодекс также закрепляет, что судьи не могут подвергаться задержанию, за исключением случаев, когда задержание осуществляется в момент совершения преступления или непосредственно после этого. В таких случаях о задержании незамедлительно ставится в известность Президент

Республики и Председатель Кассационного Суда. Судьи не могут подвергаться аресту, привлекаться в качестве обвиняемого, в судебном порядке привлекаться к административной ответственности без согласия Президента РА по соответствующему представлению Совета Правосудия.

Судья не может быть подвергнут приводу. Судья, принудительно доставленный в любой государственный орган, если личность этого судьи не могла быть известна в момент задержания, после установления его личности подлежит немедленному освобождению.

По факту вынесения заведомо неправосудного приговора, решения, или иного судебного акта уголовное преследование в отношении судьи не может быть возбуждено, если данный судебный акт вышестоящим судом не отменен.

В Судебном кодексе также закреплено, что объявление военного положения или чрезвычайной ситуации не отменяет вышеперечисленные гарантии неприкосновенности. (ст. 13).

В Судебном кодексе детализирована такая важная гарантия независимости судей, как их несменяемость. Средством обеспечения несменяемости судей, является гарантированное законом выполнение своих обязанностей до 65 лет. Полномочия судьи могут быть прекращены или приостановлены не иначе, как в установленных законом случаях (ст. 14).

Судебный кодекс в свою очередь содержит запрет на занятие предпринимательской деятельностью, запрещает судьям занимать не связанную с их обязанностями должность в государственных органах или органах местного самоуправления, должность в коммерческой организации, выполнять иную оплачиваемую работу, кроме научной, педагогической и творческой (ст. 12).

В числе гарантий независимости в деле судостройства в РА хотелось бы выделить те существенные изменения в процессе формирования и деятельности Совета Правосудия, а также назначения судей, которые в результате конституционных изменений нашли свое отражение и в Судебном кодексе. Так, Совет Правосудия — это независимый орган, в состав которого входят девять судей, избираемых сроком на пять лет тайным голосованием на Общем собрании судей РА, и по два юриста-ученых, назначаемых соответственно Президентом Республики и Национальным Собранием. Заседания Совета Правосудия ведет Председатель Кассационного Суда — без права голосования (ст. 94.1 Конституции, главы 13-14 Судебного кодекса). Применительно к рассматриваемой теме следует отметить следующие полномочия Совета Правосудия. В частности, Совет Правосудия составляет и представляет на утверждение Президента Республики список кандидатур судей и списки служебного продвижения судей, на основании которых в дальнейшем производятся назначения, дает заключение по представленным кандидатурам судей, предлагает кандидатуры Председателя Кассационного Суда, председателей палат и судей Кассационного Суда, председателей и судей апелляционных судов, судов первой инстанции (ст. 95 Конституции, главы 15-16 Судебного кодекса), подвергает судей дисциплинарной ответственности, представляет предложения Президенту Республики о прекращении полномочий, о дачи согласия на арест, привлечение судьи в качестве обвиняемого или привлечение в судебном порядке к административной ответственности (ст. 95 Конституции, главы 17-18 Судебного кодекса). Согласно поправкам, внесенным в Судебный кодекс

РА законами от 26-ого мая и 8-ого декабря 2011 года, в деле составления списков кандидатур судей расширены полномочия Совета председателей судов. В частности, на Совет председателей судов возложено осуществление расчета необходимого числа кандидатур судей, также установлено, что составление списков кандидатур судей и служебного продвижения осуществляются на основе уголовной, гражданской и административной специализации. Согласно данным поправкам также установлено, что при рассмотрении дисциплинарного производства в Совете Правосудия Председательствующий не имеет права задавать вопросы по существу дисциплинарного производства, член Совета Правосудия не имеет право участвовать при вынесении решения, касающегося также его близкого родственника, а также введен институт особого мнения член Совета правосудия.

Немаловажную роль для обеспечения реальной независимости играет надлежащее материальное и социальное обеспечение судей. Высокое положение судьи определяется не величиной его оклада, а оклад и условия его труда должны соответствовать его высокому положению. Согласно Судебному кодексу, финансирование судов производится из государственного бюджета отдельной строкой. Финансами распоряжается сама судебная власть. До 1-ого июля сего года зарплата судьи состояла из должностного оклада, который ежегодно фиксировался отдельной статьей закона о государственном бюджете, и предусмотренной Судебным кодексом причитающейся надбавки, которая зависела от стажа судейской работы. Оклад судей вышестоящих судов в процентном соотношении соответственно превышал оклад судей первой инстанции. Также в Судеб-

Вместе с тем, в качестве негативного примера следует отметить, что начиная с 2010 года законодатель дважды сокращал надбавки, причитающиеся к пенсии судьи. Принятыми в дальнейшем поправками размер надбавок в некоторой степени был восстановлен, но не полностью, однако надеемся, что в ближайшем будущем, вопрос будет пересмотрен.

Кроме оплачиваемого ежегодного отпуска судьи, в отдельных случаях, также имеют право на предоставление неоплачиваемого отпуска — по личным или семейным обстоятельствам (ст. 76).

Кроме обязательных курсов по повышению квалификации, судьи также имеют право на участие в других мероприятиях, программах, направленных на повышение профессионализма, с сохранением заработка (ст. 77).

К мерам социальной защиты можно отнести также то, что на законодательном уровне закреплено, что судья, члены его семьи и их имущество находятся под особой защитой государства (ст. 84).

Кроме правовых, организационных, материальных и социальных гарантий, у независимости остается

прочный, испытанный временем фундамент - внутренняя самостоятельность судей, их чувство достоинства, сознание своего общественного веса, нравственность, иными словами — судебная этика. Высокая этическая позиция и нравственная бескомпромиссность судьи являются самостоятельной ценностью и важнейшим атрибутом судейской профессии. В связи с этим, также учитывая тот факт, что отношение общественности к судебной власти главным образом обусловлена доверием, основанном на честности и независимости судей, а последние, в свою очередь, зависят не только от самостоятельной и беспристрастной деятельности, но и от самого поведения судьи, хотелось бы особо подчеркнуть роль норм, регулирующих правила поведения и этики с точки зрения обеспечения независимости.

В Судебном кодексе целая глава посвящена правилам поведения судей (глава 12). Кроме того, 23-го апреля 2010 года Общим собранием союза судей РА также были приняты «Правила поведения судьи», составленные с учетом требований таких основополагающих документов, как принятые в 2002 году в Гааге Бангалорские принципы, заключение консультативного совета Европейских судей от 19 ноября 2002 года «О профессиональном поведении судей, нормах этики, несовместимым со статусом судьи поведением и принципах беспристрастности», а также других международных стандартов и подходов.

С точки зрения обеспечения независимости хотелось бы подчеркнуть несколько из установленных правил поведения судей. Так, судья обязан проявлять высокие критерии поведения, своим поведением укреплять веру сторон, правового общества и общественности в независимость,

беспристрастность и справедливость суда. Правосудие не только должно осуществляться, но и должно быть видимым, убедительным и воспринятым как установление справедливости. Судья также не должен подвергаться каким-либо влияниям и не допускать никаких вмешательств со стороны исполнительной власти, должностных лиц или граждан, у беспристрастного наблюдателя иметь репутацию независимого человека. Будучи в центре внимания общественности, судья должен добровольно принять такие личные ограничения, которые любой другой гражданин мог бы посчитать чрезмерными и т.п.

Важным шагом в деле координации судебной службы явилось принятие в 2006 году закона «О судебной службе» на основе которого в рамках судебной системы РА был создан Судебный департамент. Эта структура призвана функционировать как центральное бюро административной поддержки, как единое управленческое учреждение, тем самым объективно содействуя повышению независимости судебной власти, что на деле уже нашло свое подтверждение.

Недавно в РА была также внедрена доступная в Интернете программа «Даталекс», которая в целом направлена на обеспечения прозрачности, но по-моему, она не может не оставить положительный отпечаток и в деле укрепления независимости судов. Ведь отсутствие прозрачного процесса при отправлении правосудия может поколебать веру общественности в существование независимого суда. При помощи данной программы гражданам доступны не только выносимые все без исключения судебные акты, но и сведения о рассматриваемых в судах делах, судебных заседаниях и т.д.

Необходимость обеспечения независимости и отчетности судебной

системы подчеркнута и в Концепции судебно-правовых реформ (далее по тексту - Концепция) на 2012-2016 гг., как составляющий элемент основной цели проекта - обеспечить судебно-правовую систему, соответствующую современным международным критериям. В рамках вышеуказанной задачи predeterminedены конкретные меры, направленные на обеспечение независимости судебной системы, некоторые из которых были осуществлены в течение последних двух лет.

В контексте обеспечения независимой судебной системы особое значение отводится проблеме пополнения судебной системы соответствующими кадрами и одной из важнейших мер, предусмотренной Программой, является внедрение прозрачных и объективных процедур проверки квалификаций лиц для включения в список кандидатов судей. Данное требование предусмотрено также в Рекомендации R2010(12) Комитета Министров Совета Европы о независимости, эффективности и ответственности судей. В связи с принятием Законов РА «О внесении изменений и дополнений в Судебный Кодекс РА» от 20 июня 2013 года и 10 июня 2014 года были внесены существенные изменения в процедуру избрания кандидатов в судьи. В особенности уточнена процедура проведения письменных квалификационных экзаменов, а также последующего собеседования в Совете Правосудия, внедрены механизмы, которые позволяют оценить и профессиональные знания кандидатов, и наличие логического мышления, индуктивного и дедуктивного суждения, навыков критичного мышления, быстрого восприятия сложных текстов, умения слушать, самообладания, умеренного использования власти (влияния) и других непрофессиональных качеств, необходимых для работы судьи (речь

идет, например об использовании психологических тестов).

Следующей задачей, предусмотренной Концепцией, является пересмотр структуры, состава и функций органов самоуправления судебной власти для развития внутренней независимости судей и гарантий самоуправления судебной власти. Вышеуказанным Законом от 10 июня 2014 года значительно расширились полномочия Общего собрания судей. Согласно закону, взамен Дисциплинарной комиссии при Совете Правосудия и Комиссии этики при Совете председателей судов в составе Общего собрания судей будет избран Комитет по вопросам этики и дисциплинарного производства, в компетенцию которого будет входить право возбуждать дисциплинарное производство как при нарушении правил этики судей, так и на основании дисциплинарных нарушений. В состав Комитета по вопросам этики и дисциплинарного производства должны быть избраны 7 судей (4 — из судов первой инстанции и 3 — из апелляционных судов). Председатели судов и члены Совета Правосудия не смогут быть избраны в состав Комитета по вопросам этики и дисциплинарного производства. Так же в составе Общего собрания судей будет учрежден Комитет по учебным вопросам, состоящий из 5 членов (3 — из судов первой инстанции, 1 — из апелляционных судов и 1 — из Кассационного суда). В указанном законе четко регламентирован порядок избрания членов данных комитетов.

Конкретные шаги предприняты по осуществлению проблемы обеспечения соответствующих механизмов обсуждения профессиональных вопросов, не связанных с получением консультации относительно исхода конкретного дела, с помощью органов самоуправления судебной власти.

Так, согласно новой редакции статьи 72 Судебного Кодекса РА Совет председателей судов на основе заявления судьи сможет давать консультативные разъяснения по правовым вопросам, возникающим в судебной практике.

Концепция имеет перед собой так же задачу увеличить объективность и справедливость дисциплинарного производства в отношении судей, четко различив субъектов, уполномоченных возбуждать дисциплинарное производство и субъектов, имеющих право принимать решения о дисциплинарной ответственности. Согласно поправкам, внесенным в Судебный кодекс Законом от 10 июня 2014 года субъектами, уполномоченными возбуждать дисциплинарное производство являются Министр Юстиции, Комитет по вопросам этики и дисциплинарного производства Общего собрания судей, а в отношении Председателя палаты или судей Кассационного Суда — Председатель Кассационного Суда — в связи с нарушением правил поведения и дисциплины, и Комитет по вопросам этики и дисциплинарного производства Общего Собрания судей — только в связи с нарушением правил поведения, а Совет Правосудия уполномочен принимать решения о привлечении судьи к дисциплинарной ответственности или о прекращении дисциплинарного производства. В Концепции также выделена необходимость уточнения оснований возбуждения дисциплинарного производства относительно грубых нарушений Конституции и законов РА. Важной задачей остается увеличение роли и прозрачности деятельности Комитета по вопросам этики и дисциплинарного производства Общего собрания судей в сфере обеспечения правил поведения судей. В Концепции предусмотрены также такие меры, как

исключение возможности возбуждения дисциплинарного производства на основании нарушения материального права, если по делу еще не вынесено судебное решение по существу или оно не вступило в законную силу.

На основе Концепции уже были осуществлены существенные реформы также в сфере усовершенствования процедур профессиональной подготовки лиц, включенных в список кандидатов судей и прокуроров, так как репутация судебной власти и прокуратуры, эффективность их работы в большей степени зависит от специальной профессиональной подготовки и продолжительного обучения кадров, входящих в состав этих органов. В рамках данной задачи значительным шагом является принятие Закона “Об Академии юстиции” и основание Академии юстиции, что позволило обеспечить необходимые условия для более тщательного обучения судебных и прокурорских кадров. Вместо действовавших раньше врозь Судейской и Прокурорской Школ с 1-ого января 2014 года в Республике Армения действует Академия юстиции. Совместное обучение лиц, включенных в список кандидатов судей и прокуроров имеет ряд преимуществ с точки зрения оптимального управления и экономии ресурсов, образования единой идеологии в сфере обучения, улучшения методологии и т.д.

На основании решения Совета председателей судов в судах первой инстанции уже применялась система распределения дел между судьями с помощью специальной компьютерной программы, в Концепции предусмотрена необходимость закрепления на законодательном уровне возможность внедрения системы случайного распределения дел между судья-

ми на основе объективных критерий. Эта задача решена Законом РА от 10 июня 2014 года, согласно которому Судебный Кодекс РА дополнен соответствующей главой, детально регулирующей данный вопрос и предусматривающий порядок случайного распределения дел между судьями во всех трех инстанциях.

Среди мер, направленных на обеспечение независимости и отчетности судебной системы в Концепции также предусмотрены изучение целесообразности ограничения полномочий председателей судов, пересмотр числа судей в судах первой инстанции в соответствии с нагрузкой судов, осуществление программ продолжительной профессиональной подготовки судей и судебных служащих, внедрение объективных критерий и процедур оценки деятельности и продвижения по службе судей, улучшение коммуникационных технологий в судах, оцифровка документов с целью обеспечения быстрого перевода дел из одного суда в другой, изучение возможности расширить материальные гарантии деятельности судей.

Обобщая вышесказанное, хочется еще раз подчеркнуть, что независимость судей - это неотъемлемая составляющая судебной власти, и с этой точки зрения сами по себе меры процессуального, организационно-правового, социально-правового характера, направленные на обеспечение независимости судей — как носителей государственной судебной власти при осуществлении правосудия, являются объективно необходимыми обществу.

Актуальность данной темы со временем не угасает и подтверждается постоянными дискуссиями по ней, не утихающими также в правовой, научной литературе и в средствах массовой информации.

ON SOME ISSUES OF LEGAL REGULATION OF RIGHT TO STRIKE IN REPUBLIC OF ARMENIA OBSERVED IN LIGHT OF INTERNATIONAL LAW AND EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES

**MHER HAKOBYAN
PROSECUTOR OF THE LEGAL SUPPORT
AND EUROPEAN INTEGRATION DIVISION OF THE PROSECUTOR
GENERAL'S OFFICE OF THE RA,
PhD IN LAW**

The article is dedicated to the study of some issues relating to the legal regulation of the right to strike in the Republic of Armenia, which are presented in the light of legal regulation in line with the norms of international law and some advanced European countries. As a result of these studies, the author came to the conclusion that legislative gap is available in the legal regulation of the law in hand, which can be a subject of consideration for the Constitutional Court of Armenia, as the regulation of this issue laid down in the legislation of the Republic of Armenia can restrict employees' right to strike for the protection of economic and social interests guaranteed by Article 32 of the Constitution of the Republic of Armenia.

Keywords: right to strike, economic and social rights, trade unions, legislative gap, article 32 of the Constitution of the Republic of Armenia

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРАВА НА ЗАБАСТОВКУ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ НА ФОНЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И ОПЫТА ЗАРУБЕЖНЫХ ГОСУДАРСТВ

**МГЕР АКОПЯН
ПРОКУРОР ОТДЕЛА ПО ПРАВОВОМУ ОБЕСПЕЧЕНИЮ
И ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ
ГЕНЕРАЛЬНОЙ ПРОКУРАТУРЫ РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК**

Статья посвящена исследованию некоторых проблем касающихся урегулированию права на забастовку в Республике Армения, которые представлены на фоне норм международного права и опыта некоторых европейских государств. В итоге этого исследования, автор приходит к выводу что в этой сфере присутствует законодательный пробел которых может быть объектом рассмотрения Конституционным судом РА, так как действующее урегулирование этого вопроса ограничивает право рабочих на забастовку для защиты своих экономических и социальных интересов гарантированных 32 статьей Конституции Республика Армения.

Ключевые слова: право на забастовку, экономические и социальные право, профсоюзы, законодательный пробел, статья 32 Конституции РА

Բանալի բառեր - գործադուլի իրավունք, տնտեսական և սոցիալական իրավունքներ, արհմիություններ, օրենսդրական բացթողում, ՀՀ Սահմանադրության 32-րդ հոդված

Մեեր ՀԱԿՈՒՅԱՆ

*ՀՀ գլխավոր դատախազության իրավական
ապահովման և եվրաինտեգրման բաժնի դատախազ,
իրավագիտության թեկնածու*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԳՈՐԾԱՂՈՒԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ` ԴԻՏԱՐԿՎԱԾ ՄԻՋԱՉԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՈՒ ՕՏԱՐԵՐԿՐՅԱԿ ԴԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՓՈՐՁԻ ԼՈՒՅՍԻ ՆԵՐՔՈՒ

Աշխատանքի իրավունքը և աշխատանքային իրավունքները ոչ միայն սոցիալ-տնտեսական, այլև մարդու հիմնարար իրավունքների միջուկն են: Աշխատանքին առնչվող մարդու իրավունքների ընդհանուր հայտարարը՝ նրանց օբյեկտի կամ բովանդակության առումով, ըստ էության, «աշխատանքն» է (labour): Իր ավանդական, սակայն նեղ իմաստով աշխատանքը դիտարկվել է որպես գոյություն ապահովելու միջոց, այլ կերպ ասած՝ որպես բացառապես տնտեսական գոյատևման միջոց: Դեռևս 20-րդ դարի արշալույսին չափման ավելի գլոբալ ու մարդկային երկու ուղղություններ առաջ մղվեցին: Առաջինը շեշտում էր աշխատանքի պայմանների, սոցիալական արդարության և համընդհանուր խաղաղության շաղկապվածությունը: Գնահատելի է, որ ժամանակակից պատկերացումներում առկա երկրորդ միտումն ընդլայնում է աշխատանքի հայեցակարգը՝ որպես մարդկային արժեք, սոցիալական կարիք և ինքնաիրացման ու մարդկային անհատականության զարգացման միջոց¹: Այս հայեցակարգն այսօր ընկած է թե՛ ունիվերսալ ու տարածաշրջանային միջազգային փաստաթղթերի, թե՛ բազմաթիվ պետությունների, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգերի հիմքում: Հարկ է նշել, որ օրենսդրական ամրագրում են ստացել ոչ միայն աշխատանքային իրավունքները, այլև՝ դրանց իրականացման երաշխիքները: Մասնավորապես՝ ՀՀ Սահմանադրության 32-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ աշխա-

տողներն իրենց տնտեսական, սոցիալական և աշխատանքային շահերի պաշտպանության նպատակով ունեն գործադուլի իրավունք, որի իրականացման կարգը և սահմանափակումները սահմանվում են օրենքով: Ընդհանուր տեսական մոտեցման համաձայն՝ գործադուլի իրավունքը դասվում է աշխատողների շահերի պաշտպանությանն ուղղված մեխանիզմների շարքին, որն աշխատողների անունից իրացնում են արհմիությունները և ամրագրված են միջազգային փաստաթղթերում ու հստակեցվել են Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության (այսուհետ նաև՝ ԱՄԿ) վարչական խորհրդի միավորվելու ազատության կոմիտեի կողմից²: Հարկ է նշել, որ ԱՄԿ նորմերով արհմիությունների՝ գործադուլ հայտարարելու իրավունքն ուղղակիորեն չի ճանաչվել: Սակայն, ԱՄԿ վերահսկիչ-ստուգող մարմինները գտնում են, որ այս իրավունքը բխում է «Միավորման ազատության և կազմակերպելու իրավունքի պաշտպանության մասին» 1948 հուլիսի 9-ի թիվ 87 կոնվենցիայից³: Վերջիններիս դիրքորոշման համաձայն՝ անհնար է արդյունավետ օգտվել միավորման ազատությունից գործադուլի իրավունքի արգելման պայմաններում: ԱՄԿ դիրքորոշման համաձայն՝ գործադուլի իրավունքի սահմանափակումը թույլատրելի է միայն խիստ որոշակի դեպքերում, մասնավորապես, պետական սեկտորում, կենսական կարևոր նշանակություն ունեցող ծառայություններում, կոլեկտիվ բանակցությունների ընթացքում կամ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2014 9 (183)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

որոշակի ընթացակարգերի սպառման դեպքերում: Սակայն այս բոլոր դեպքերում պետք է նախատեսվեն աշխատողների իրավունքների պաշտպանության համաչափ երաշխիքներ⁴:

Գործադուրը համարելով արհմիությունների գործունեության կարևոր միջոց՝ այնուամենայնիվ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ նաև՝ ՄԻԵԴ) չի ճանաչում այդ իրավունքի պաշտպանվածությունը Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ նաև՝ ՄԻԵԿ) 11-րդ հոդվածի ներքո: Այս իրավունքի մեկնաբանությանը ՄԻԵԴ անդրադարձել է Շմիդտը և Դ-ալսթրոմն ընդդեմ Շվեդիայի գործով կայացրած վճռում⁵: Ինչպես խորհրդակցություններին մասնակցելու իրավունքի դեպքում, այնպես էլ գործադուրի իրավունքի դեպքում, ՄԻԵԴ-ը շեշտել է, որ ՄԻԵԿ պաշտպանում է արհմիությունների անդամների մասնագիտական շահերի պաշտպանության իրավունքն արհմիությունների գործողությունների միջոցով, որոնց իրականացումն ու ծավալումը պետք է թույլատրեն և հնարավոր դարձնեն պայմանավորվող պետությունները: 11-րդ հոդվածը, սակայն, յուրաքանչյուր պետության վերապահում է այդ իրավունքի իրացումն ապահովելու միջոցների ընտրության ազատություն: ՄԻԵԴ-ն ընդունել է, որ գործադուրի իրավունքի տրամադրումը, անկասկած, այդ միջոցներից ամենակարևորն է, սակայն, ոչ միակը: Հղում կատարելով Եվրոպական սոցիալական խարտիային՝ ՄԻԵԴ-ը նշել է. «Գործադուրի իրավունքը, որը հստակորեն ամրագրված չէ 11-րդ հոդվածում, ներպետական օրենսդրությամբ կարող է որոշակի հանգամանքներում ենթարկվել սահմանափակումների⁶»:

ՄԻԵԴ թեև 11-րդ հոդվածի իմաստից չի բխեցնում արհմիությունների՝ խորհրդակցությունների մասնակցելու, կոլեկտիվ բանակցությունների, գործադուրի իրավունքը, այնուամենայնիվ, ճանաչում է արհմիությունների՝ իրենց կարծիքն արտահայտելու և այդ կարծիքը հաշվի առնելու իրավունքը: Պայմանավորվող պետություններն ազատ են ընտրելու այդ իրավունքի իրացումն

ապահովելու միջոցները⁷:

Այս նույն հետևության է եկել նաև Մարդու իրավունքների կոմիտեն «Ջ. Բ-ն և այլոք ընդդեմ Կանադայի» գործով⁸, որտեղ կոմիտեն գտել է, որ Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին դաշնագրի նախապատրաստական փաստաթղթերից չի կարող եզրակացնել, թե դաշնագիրը մշակողներն արդյոք մտադրվել են երաշխավորել գործադուրի իրավունքը, թե ոչ: Մարդու իրավունքների կոմիտեն արձանագրել է, որ 22-րդ հոդվածի մշակման պատմության հիման վրա արվող եզրակացությունները հիմնավորված են Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների ու Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին դաշնագրերի համեմատական վերլուծությամբ: ՏՄՄԻՄԴ-ի 8-րդ հոդվածի 1-ին կետի (դ) ենթակետով անձի՝ տնտեսական և սոցիալական շահերն առաջ տանելու և պաշտպանելու համար արհմիություններ կազմելու և դրանց միանալու իրավունքից բացի, ճանաչվում է նաև գործադուրի իրավունքը, ինչը հստակեցնում է, որ գործադուրի իրավունքն արհմիություններ կազմելու և դրանց միանալու իրավունքի ենթադրյալ բաղադրիչ համարվել չի կարող: Ուստի այն փաստը, որ 22-րդ հոդվածի 1-ին կետով ՔՔԻՄԴ-ի գործադուրի իրավունքը նույն ձևով հատուկ չի նախատեսում, ցույց է տալիս, որ այդ իրավունքը ներառված չէ տվյալ հոդվածի շրջանակներում, և այն պաշտպանվում է ՏՄՄԻՄԴ-ի ընթացակարգերով ու մեխանիզմներով և ենթակա է այդ դաշնագրի 8-րդ հոդվածով նախատեսված հատուկ սահմանափակումներին:

Վերոգրյալը հաշվի առնելով՝ Մարդու իրավունքների կոմիտեն եզրակացրել էր, որ դիմումը համատեղելի չէ դաշնագրի դրույթների հետ, ուստի՝ կամընտիր արձանագրության 3-րդ հոդվածով անընդունելի է նյութաիրավական հիմնավորումների բացակայության պատճառաբանությամբ, թեև դիմումատուները գտնում էին, որ ՔՔԻՄԴ-ի 22-րդ հոդվածի 3-րդ կետը ենթադրում է այդ հոդվածում գործադուրի իրավունքի ընդգրկումը⁹:

Չնայած նման դիրքորոշմանը՝ հարկ է նշել նաև, որ ԱՄԿ կողմից մշակվել են այս իրավունքի բովանդակությունը բացահայ-

տող սկզբունքներ: Պետությունում գործադրուի անցկացման բացարձակ արգելքն անհամատեղելի է միավորման ազատության հետ, երկրորդ՝ գործադրուի կարող են նպատակ հետապնդել ոչ միայն պաշտպանելու մասնագիտական շահերը, այլ նաև լուծելու ձեռնարկության սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության հարցերը, երրորդ՝ գործադրուի պայմանավորված խտրականություններից պաշտպանվելու երաշխիքները պետք է տարածվեն թե՛ աշխատողների, թե՛ նրանց առաջնորդների վրա, չորրորդ՝ գործադրուի կարող են օրինական ճանաչվել միայն որոշակի պայմանների իրականացման դեպքում՝ նախատեսված դրանց հայտարարման և անցկացման համար, հինգերորդ՝ պետական ծառայության կամ հասարակական կարևոր ծառայությունների ոլորտում գործադրուի ժամանակավոր սահմանափակումը թույլատրելի է կոնֆլիկտը լուծելու անկախ և անաչառ մարմինների առկայության և բնակչությանը սպասարկելու մասով աշխատանքի շարունակման դեպքում: ԱՄԿ վարչական խորհրդի միավորումների ազատության կոմիտեի կողմից սահմանվել են ծառայությունների մի շարք, որոնք համարվում են կենսականորեն կարևոր և դրանցում գործադրուի համարվում է անթույլատրելի: Վեցերորդ՝ ԱՄԿ գտնում է, որ աշխատողին աշխատանքից ազատելը գործադրուի մասնակցելու համար հանդիսանում է լուրջ խտրականություն այդ աշխատողի հանդեպ, ով զբաղված է օրինական արհմիութենական գործունեությամբ: Հարկ է նշել, որ միջազգային աշխատանքային իրավունքում գործադրուի գործողությունների իրականացման ոլորտը չի սահմանափակվում միայն կոլեկտիվ աշխատանքային վեճի կարգավորմամբ, և միշտ չէ, որ կապված է իրավունքի պաշտպանությամբ: Հարկ է նշել, որ գործադրու կարելի է իրականացնել նաև արհմիության ճանաչմանը հասնելու նպատակով¹⁰:

Անդրադառնալով գործադրուի իրավունքի բովանդակությանը՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 2007 թվականի փետրվարի 7-ի թիվ ՄԳՈ-677 որոշմամբ¹¹ արձանագրել է, որ գործադրուի իրավունքը, որպես իրավական ինստիտուտ, ունի հանրային-

իրավական բնույթ, քանի որ առնչվում է ոչ միայն «աշխատողներ-գործատու» իրավահարաբերություններին, այլև «աշխատողներ-երրորդ անձինք (հասարակություն)», «աշխատողներ-պետական մարմիններ», «գործատու-պետական մարմիններ» փոխհարաբերություններին:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը նշել է նաև, որ, մասնավորապես, Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի (16.12.1966թ.) 8-րդ հոդվածում գործադրուի իրավունքի իրականացումը կապվում է արհեստագյական միությունների կազմավորման ու գործունեության երաշխավորման հետ: Հայաստանի Հանրապետության համար 2004 թվականի մարտի 1-ից ուժի մեջ մտած՝ Վերանայված եվրոպական սոցիալական խարտիայի 2-րդ մասի 6-րդ հոդվածը, որը վերնագրված է «Կոլեկտիվ գործարքների կնքման իրավունքը», սահմանում է, որ կողմերը, կոլեկտիվ գործարքների կնքման իրավունքի արդյունավետ կիրառումն ապահովելու նպատակով, շահերի բախման դեպքում ճանաչում են աշխատողների և գործատուների համատեղ գործողությունների անցկացման իրավունքը՝ ներառյալ գործադրուի իրավունքը:

Հայաստանի Հանրապետությունը, ստանձնելով նման պարտավորություն և նկատի ունենալով Խարտիայի հավելվածում տվյալ նորմի վերաբերյալ արված պարզաբանումը, հիմք ընդունելով ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պահանջը, գործադրուի իրավունքի ապահովման օրենսդրական կարգավորման ժամանակ հաշվի պետք է առնի, որ.

ա) գործադրուի իրավունքի իրականացումը դիտարկվում է աշխատողների և գործատուների համատեղ գործողությունների անցկացման իրավունքի շրջանակներում և անմիջականորեն առնչվում է կոլեկտիվ աշխատանքային վեճերի առաջացման և դրանք կոլեկտիվ պայմանագրերի միջոցով լուծելու անհնարինության խնդրին,

բ) գործադրուի իրավունքը ճանաչվում է «(...) այն պարտավորություններին ենթարկվելու պայմանով, որոնք կարող են ծագել մասխօրոք կնքված կոլեկտիվ համաձայնագրերից»:

գ) բացի «բ» կետում նշված պայմանից և օրենքով նախատեսված այնպիսի սահմանափակումներից, որոնք անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում այլոց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության և հասարակական շահերի, ազգային անվտանգության, հասարակության առողջության և բարոյականության պաշտպանության համար (Խարտիայի 5-րդ մաս, հոդված «է»), գործադրույի իրավունքի այլ սահմանափակումներ չեն կարող լինել, առավել ևս, եթե դրանք անհնարին են դարձնում նման պայմանի ու սահմանափակումների պայմաններում գործադրույի իրավունքի իրականացումը¹²:

Հարկ է նշել, որ գործադրույի իրավունքն ամրագրված է բոլոր ժողովրդավարական պետությունների օրենսդրություններում, մասնավորապես՝ Իտալիայի սահմանադրական դատարանը 1974 թվականի դեկտեմբերի 14-ի թիվ 290 որոշմամբ քայլ է կատարել օրինականացնելու քաղաքական դրուսպատճառներով գործադրույի իրականացումը, որը բավականին երկար ժամանակ համարվում էր անօրինական: Հիշյալ որոշման մեջ օրինական են ճանաչվել այն գործադրույները, որոնք ուղղված են աշխատողների սոցիալական նվաճումների ընդլայնմանն ու ամրապնդմանը, բարեփոխումների իրականացմանը, եթե նույնիսկ այդ պահանջները ենթադրում են պետության վրա ճնշման գործադրում, որը կարող է ուղղված լինել նաև օրենսդրական ու ենթաօրենսդրական ակտեր ընդունելուն: Օրինական է ճանաչվում նաև այն գործադրույը, որն իրականացվում է բռնության, ազատությունների սահմանափակման, սոցիալական անհավասարության դեմ բողոքի ձևով: Միևնույն ժամանակ այս որոշումն անօրինական է ճանաչում քաղաքական դրուսպատճառներով այն գործադրույի իրականացումը, որն ուղղված է սահմանադրական կարգի տասպամանը կամ խոչընդոտում է իշխանությունների կողմից իրենց օրինական գործառնությունների իրականացմանը, ուղեկցվում է բռնություններով, աշխատանքի ազատության վրա հարձակումներով, հասարակական ծառայությունների կազմալուծմանը:

Բացի պետական սեկտորի աշխատող-

ներից, քաղաքական դրուսպատճառներով գործադրույի իրականացումն օրինական է ճանաչվել նաև Շվեդիայում: Գերմանիայում քաղաքական գործադրույը հնարավոր է պետական իշխանության կողմից սահմանադրական ազատությունների խախտման դեպքում: Ֆրանսիայում բավականին երկար ժամանակ դատարաններն անօրինական էին ճանաչում յուրաքանչյուր քաղաքական դրուսպատճառներով իրականացվող գործադրույը՝ վերջինս դիտելով որպես կառավարության արտոնություններին անօրինական միջամտություն: Սակայն Ֆրանսիայի վճառելի դատարանն իր որոշումներում հիմնավորում է խառը գործադրույների նկատմամբ առանձնահատուկ մոտեցման անհրաժեշտությունը, այսինքն՝ այն գործադրույները, որտեղ համատեղվում են ինչպես մասնագիտական կամ տնտեսական, այնպես էլ քաղաքական շարժառիթները: Նման գործադրույներն անօրինական են ճանաչվում միայն այն դեպքում, երբ քաղաքական շարժառիթները գերազանցում են¹³:

Վերոգրյալն ամփոփելով՝ կարելի է կատարել հետևյալ եզրահանգումները, մասնավորապես՝

1) գործադրույի իրավունքը՝ որպես իրավական ինստիտուտ, ունի հանրային-իրավական բնույթ, քանի որ առնչվում է ոչ միայն «աշխատողներ-գործատու» իրավահարաբերություններին, այլև «աշխատողներ-երրորդ անձինք (հասարակություն)», «աշխատողներ-պետական մարմիններ», «գործատու-պետական մարմիններ» փոխհարաբերություններին,

2) պետությունում գործադրույի անցկացման բացարձակ արգելքն անհամատեղելի է միավորման ազատության հետ, սակայն պետությունն ինքն է որոշում այս իրավունքի իրականացման կարգն ու սահմանափակումները,

3) գործադրույները կարող են նպատակ հետապնդել ոչ միայն պաշտպանելու մասնագիտական շահերը, այլ նաև լուծելու ձեռնարկության սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության հարցերը,

4) գործադրույով պայմանավորված խտրականություններից պաշտպանվելու երաշխիքները պետք է տարածվեն թե՛ աշխատող-

ների, թե՛ նրանց առաջնորդների վրա,

5) գործադրյալները կարող են օրինական ճանաչվել միայն որոշակի պայմանների իրականացման դեպքում՝ նախատեսված դրանց հայտարարման և անցկացման համար,

6) պետական ծառայության կամ հասարակական կարևոր ծառայությունների ոլորտում գործադրյալների ժամանակավոր սահմանափակումը թույլատրելի է կոնֆլիկտը լուծելու անկախ և անաչառ մարմինների աշխատության և բնակչությանը սպասարկելու մասով աշխատանքի շարունակման դեպքում,

7) ՀՀ Սահմանադրությունն աշխատողների համար երաշխավորում է նրանց տնտեսական, սոցիալական և աշխատանքային շահերի պաշտպանության նպատակով գործադրյալ իրականացնելու իրավունքը, որի իրականացման կարգն ու սահմանափակումները սահմանվում են օրենքով,

8) ՀՀ ներպետական օրենսդրությունում գործադրյալի անցկացման իրավունքը սահմանված է միայն «Արհեստակցական միությունների մասին» ՀՀ օրենքի 20-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝ արհեստակցական միությունն իրավունք ունի օրենքով սահմանված կարգով կազմակերպել և անցկացնել հավաքներ, գործադրյալներ և հանրային միջոցառումներ, դրանց հետ կապված բանակցություններ վարել պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, գործատուների, այլ կազմակերպությունների, նրանց պաշտոնատար անձանց հետ, և ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 73-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝ գործադրյալ կոլեկտիվ աշխատանքային վեճի լուծման նպատակով մեկ կամ մի քանի կազմակերպությունների աշխատողների կամ աշխատողների խմբի աշխատանքի լրիվ կամ մասնակի ժամանակավոր դադարեցումն է: Արհեստակցական միությունն աշխատանքային օրենսգրքով և իր կանոնադրությամբ նախատեսված դեպքերում գործադրյալ կազմակերպելու իրավունք ունի, եթե՝ 1) հաշտեցման գործընթացների արդյունքում կոլեկտիվ աշխատանքային պայմանագրի կնքման հետ կապված վեճը չի լուծվել: 2) գործատուն խուսափում է հաշտեցման գործընթաց իրականացնելուց: 3) գործատուն չի կատարում հաշտեցման հանձնաժողովի՝ աշխատանքային օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի 1-ին մասին համապատասխան ընդունված՝ աշխատողներին բավարարող որոշումը կամ նախօրոք կնքված կոլեկտիվ աշխատանքային պայմանագրով ստանձնած իր պարտավորությունները,

9) բացի վերոհիշյալ հոդվածներից որևէ այլ օրենքում սահմանված չէ գործադրյալ իրականացման կարգը,

10) այս ոլորտում օտարերկրյա պետությունների օրենսդրական կարգավորման ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս կատարել այն եզրահանգումը, որ գործադրյալին գործողությունների իրականացման ոլորտը չի սահմանափակվում միայն աշխատանքային վեճերի կարգավորմամբ, և նույնիսկ որոշ պետություններում գործադրյալ կարելի է իրականացնել նաև քաղաքական դրդասպասնառնելով:

Տվյալ դեպքում այս ոլորտը կարգավորող ՀՀ օրենսդրական դաշտի ուսումնասիրությունը վկայում է այն մասին, որ մեր հանրապետությունում միայն հստակ կարգավորված է այն գործադրյալ իրականացման կարգը, որը կապված է կոլեկտիվ աշխատանքային վեճի հետ և պայմանավորված է գործատուի հետ աշխատողների կոլեկտիվի ունեցած վեճով, այնինչ՝ ՀՀ Սահմանադրության 32-րդ հոդվածն աշխատողների համար երաշխավորում է նաև տնտեսական, սոցիալական և աշխատանքային (առանց սահմանազատելու կոլեկտիվ ու անհատական աշխատանքային շահերը) շահերի պաշտպանության համար գործադրյալ իրականացման իրավունքը: Այսինքն՝ ՀՀ Սահմանադրության 32-րդ հոդվածով աշխատողների համար երաշխավորված շահերից օրենսդիրը միայն հստակ սահմանել է կոլեկտիվ աշխատանքային շահերի պաշտպանության համար գործադրյալ իրականացման կարգը, այնինչ սահմանադիրն օրենսդրին պարտավորեցրել է օրենսդրական կարգավորման ենթարկել նաև գործադրյալ իրավունքի՝ որպես իրավական ինստիտուտի, հանրային-իրավական բնույթը: Այս հետևության մասին է վկայում նաև ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2007 թվականի փետրվարի 7-ի թիվ

ՄԳՌ-677 որոշումը, որում ՀՀ սահմանադրական դատարանը հստակ նշել է, որ գործադուլն առնչվում է ոչ միայն «աշխատողներ - գործատու» իրավահարաբերություններին, այլև «աշխատողներ - երրորդ անձինք (հասարակություն)», «աշխատողներ - պետական մարմիններ», «գործատու-պետական մարմիններ» փոխհարաբերություններին:

Գործադուլի իրավունքի հանրային-իրավական բնույթին անդրադառնալու համար ստիպված ենք լինում հղում կատարել «Արհեստակցական միությունների մասին» ՀՀ օրենքի 20-րդ հոդվածին, որն էլ իր հերթին սահմանում է, որ արհեստակցական միությունն իրավունք ունի օրենքով սահմանված կարգով կազմակերպել և անցկացնել գործադուլներ, սակայն ՀՀ ներպետական օրենսդրությունը չի պարունակում որևէ օրենք (բացառությամբ ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի), որը կահմաններ, թե երբ աշխատողները կարող են գործադուլ անցկացնել իրենց սոցիալ-տնտեսական շահերի պաշտպանության համար, որը կապված է պետական մարմինների գործողությունների հետ: Նման պայմաններում ստացվում է, որ Հայաստանում գործադուլ կարելի է իրականացնել միայն կոլեկտիվ աշխատանքային վեճերով և բացառապես գործատուի հետ ծագած աշխատանքային հարաբերությունների շրջանակում, այնինչ՝ ՀՀ Սահմանադրության 32-րդ հոդվածից ու ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2007 թվականի փետրվարի 7-ի թիվ ՄԳՌ-677 որոշումից հստակ հետևում է, որ այն ավելի ընդգրկում իրավունք է, քան միայն կոլեկտիվ աշխատանքային վեճը: Այլ կերպ ասած՝ առկա է օրենսդրական բաց, որն աշխատողներին հնարավորություն չի տալիս լիարժեք իրականացնել իրենց շահերի պաշտպանությունը ՀՀ Սահմանադրության 32-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքի իրականացման միջոցով:

Անդրադառնալով օրենսդրական բացի սահմանադրականության հարցին՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 2010 թվականի սեպտեմբերի 14-ի թիվ ՄԳՌ-914 որոշման¹⁴ մեջ արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը, մասնավորապես. «(...) Օրենսդրական բացի սահմանադրականության հարց

քննելիս սահմանադրական դատարանի խնդիրն է պարզել, թե տվյալ օրենսդրական բացը հանդիսանում է իրավակարգավորման թերությունը, թե իրավաստեղծ մարմինը նման իրավակարգավորում սահմանելիս հաշվի է առել օրենսդրության մեջ համապատասխան իրավական երաշխիքների առկայությունը և ակնկալել այդ իրավական երաշխիքների հիման վրա համապատասխան իրավակիրառական պրակտիկայի ձևավորումը:

Սահմանադրական դատարանն իր՝ 2010 թվականի փետրվարի 5-ի ՄԳՌ-864 որոշման մեջ անդրադառնալով իրավունքի բացի հարթահարման գործում Սահմանադրական դատարանի և օրենսդիր մարմնի իրավասությունների հարաբերակցությանը՝ նշել է. «Իրավունքի բացը հարթահարելու հարցում օրենսդիր մարմնի և Սահմանադրական դատարանի իրավասությունները դիտարկելով իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի համատեքստում՝ Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում արձանագրել, որ բոլոր դեպքերում, երբ իրավունքի բացը պայմանավորված է իրավակարգավորման ոլորտում գտնվող կոնկրետ հանգամանքների առնչությամբ նորմատիվ պատվիրանի բացակայությամբ, սակայն նման բացի հարթահարումն օրենսդիր մարմնի իրավասության շրջանակներում է: Սահմանադրական դատարանը գործի քննության շրջանակներում անդրադառնում է օրենքի այս կամ այն բացի սահմանադրականությանը, եթե վիճարկվող նորմի բովանդակությամբ պայմանավորված իրավական անորոշությունն իրավակիրառական պրակտիկայում հանգեցնում է տվյալ նորմի այնպիսի մեկնաբանությանն ու կիրառմանը, որը խախտում է կամ կարող է խախտել կոնկրետ սահմանադրական իրավունք»:

Չարգացնելով իր վերոհիշյալ իրավական դիրքորոշումները՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ օրենսդրական բացը կարող է հանդիսանալ սահմանադրական դատարանի քննության առարկա միայն այն դեպքում, երբ օրենսդրության մեջ առկա չեն այդ բացը լրացնելու այլ իրավական երաշխիքներ կամ օրենսդրության մեջ համապատասխան իրավական երաշխիքների առկա-

յության պարագայում ձևավորված է հակասական իրավակիրառական պրակտիկա, կամ երբ առկա օրենսդրական բացը չի ապահովում այս կամ այն իրավունքի իրացման հնարավորությունը: Հակառակ պարագայում, իրավակարգավորման բացի սահմանադրականության հարցը ենթակա չէ սահմանադրական դատարանի քննությանը»:

Վերոգրյալից հետևում է, որ տվյալ պարագայում կարող ենք գործ ունենալ սահմանադրական դատարանի քննության առարկա հանդիսացող հարցի հետ, քանի որ ՀՀ օրենսդրության մեջ աշխատողների սոցիալական, տնտեսական և անհատական աշխատանքային (կոլեկտիվ կերպով) շահերը գործադուլի միջոցով պաշտպանելու իրավական երաշխիքներ առկա չեն, մասնավորապես՝ սահմանված չէ այդ իրավունքների պաշտպանության համար գործադուլ անց-

կացնելու կարգը, իսկ միակ նորմը, որը հիշատակում է այդ իրավունքի մասին, «Արհեստակցական միությունների մասին» ՀՀ օրենքի 20-րդ հոդվածն է, որը նախատեսում է «օրենքով սահմանված կարգով» արտահայտությունը, սակայն այդպիսի օրենք գոյություն չունի, բացառությամբ ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի, որն էլ, ինչպես արդեն նշվել է, սահմանում է միայն կոլեկտիվ աշխատանքային վեճերով գործադուլի իրականացման իրավունքը:

Այսինքն, այս ոլորտում առկա է օրենսդրական բաց, որը կարող է սահմանափակել աշխատողների կողմից ՀՀ Սահմանադրության 32-րդ հոդվածով նախատեսված՝ սոցիալական, տնտեսական և անհատական աշխատանքային շահերի կոլեկտիվ պաշտպանության համար գործադուլ իրականացնելու իրավունքը:

1. **Drzewicki K.** “The labour law and labour rights//Economic, social and cultural rights: Textbook, Second revised edition” edited by Asbjorn Eide, Catarina Krause and Allan Rosas, M. Nijhoff Publishers, 2001, с. 315, 320-323.

2. “Свобода объединения. Сборник решений принятых Комитетом по свободе объединения Административного совета МОТ, и выработанных им принципов”,-МБТ-Женева, 1997, с. 238.

3. <http://www.ilo.org/ilolex/english/> Հայաստանի Հանրապետությունը թիվ 98 կոնվենցիան վավերացրել է 2003 թվականի սեպտեմբերի 24-ին՝ ուժի մեջ է մտել 2003 թվականի հոկտեմբերի 18-ին, իսկ թիվ 87 կոնվենցիան վավերացրել է 2005 թվականի մարտի 23-ին, որն ուժի մեջ է մտել 2005 թվականի ապրիլի 16-ին:

4. **Киселев И. Я.** “Сравнительное трудовое право” -М., ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005, с. 285-286.

5. Schmidt and Dahlstrom v. Sweden, (զանգառ թիվ 5589/72) գործով 1976 թվականի փետրվարի 6-ի ՄԻԵԳ վճիռը:

6. **Mark W. Janis, Richard Kay and Anthony W. Bradely.** “European human rights law: Texts and materials”, Third edition, Oxford University Press, 2008, p. 257.

7. **Հակոբյան Լ.** «Հավաքների և միավորման ազատություն: Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950թ. նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների մեկնաբանություն: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախատեսված իրավունքը»,

Եր., Տիգրան Մեծ, 2005, էջ 382-383:

8. **S.Joseph, J.Schultz and M.Castan,** “The International Convent on Civil and Political Rights: Cases, Materials and Commentary” Second Edition, Oxford University Press, 2009, p. 523-527.

9. “Свобода объединения. Сборник решений принятых Комитетом по свободе объединения Административного совета МОТ, и выработанных им принципов”,-МБТ-Женева, 1997, с. 103, 113, **Владимирович В.М.** “Право на объединение как фундаментальное право человека и формы реализации защитной функции профсоюзов по трудовому кодексу РФ”, -диссертация,- Казань, 2006, с. 38-40.

10. **Владимирович В.М.** “Право на объединение как фундаментальное право человека и формы реализации защитной функции профсоюзов по трудовому кодексу РФ”, -диссертация,- Казань, 2006, с. 40.

11. <http://www.concourt.am/armenian/decisions/common/2007/index.htm>.

12. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ/ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ.Հարությունյանի և Ա.Վաղարշյանի.-Եր: «Իրավունք», 2010, էջեր 395-397:

13. **Киселев И. Я.** “Сравнительное трудовое право”-М., ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005, с. 288.

14. <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=60839>.

**THE CONCEPTUAL ISSUES IN IMPLEMENTATION OF THE
CONSTITUTIONAL DEMAND TO RESPECT OF HUMAN DIGNITY
IN THE REPUBLIC OF ARMENIA**

NELLI ARAKELYAN

**POST-GRADUATE STUDENT OF THE DEPARTMENT OF
CONSTITUTIONAL LAW OF THE LAW FACULTY OF THE YSU**

The author discussed the issues concerning the notion of humiliation of human dignity in the Republic of Armenia and emphasized the presence of some misunderstanding in its perception and legislative regulation. The author presented the ways for resolution of the current situation and for composition of a harmonic institute for protection of human dignity against humiliation.

Keyword: human dignity, humiliation of human dignity, degrading treatment, insult

**КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ
КОНСТИТУЦИОННОГО ТРЕБОВАНИЯ УВАЖЕНИЯ
ДОСТОИНСТВА ЛИЧНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ**

НЕЛЛИ АРАКЕЛЯН

**СОИСКАТЕЛЬ КАФЕДРЫ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА
ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА ЕГУ**

В настоящей статье автором выявлены основные проблемы восприятия понятия унижения достоинства личности в Республике Армения. Автором обосновано присутствие неоднозначного восприятия унижения достоинства личности как на доктринальном, так и на законодательном уровнях. Автором также представлены основные пути решения выявленных проблем и композиции гармоничного законодательного института реализации конституционного требования уважения достоинства личности.

Ключевые слова: достоинство личности, унижение достоинства, оскорбление личности

Բանալի բառեր - արժանապատվության նսեմացում, վիրավորանք, անվանարկում

ԱՆՁԻ ԱՐԺԱՆԱԴԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՐԳԵԼՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԱՀԱՆՁԻ ԻՐԱՅՄԱՆ ՀԱՅԵՅԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները և ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են: 14-րդ հոդվածի ուժով՝ մարդու արժանապատվությունը՝ որպես նրա իրավունքների ու ազատությունների անքակտելի հիմք, հարգվում և պաշտպանվում է պետության կողմից: 47-րդ հոդվածը պարտավորեցնում է բոլորին հարգել այլոց արժանապատվությունը, իսկ 17-րդ հոդվածն արգելում է անձի նկատմամբ նվաստացնող վերաբերմունքի դրսևորումը:

Սահմանադրական գրականության մեջ բացակայում է միասնական մոտեցում արժանապատվության նսեմացման հարցի առչությունը, օրինակ՝ առկա է մոտեցում, ըստ որի. «...Մարդու իրավունքների և ազատությունների ցանկացած ոտնահարում հանգեցնում է նրա արժանապատվության նսեմացմանը»¹ գտնում ենք, սակայն, որ նման մոտեցումն արդարացված է միայն այն դեպքում, երբ խոսքը գնում է արժանապատվության լայն իրավական կարգավիճակի մասին, այսինքն, երբ արժանապատվությունն ընկալվում է՝ որպես հիմք բոլոր իրավունքների համար, մինչդեռ իր նեղ իրավական կարգավիճակով, արժանապատվությունը չի նույնացվում բոլոր իրավունքների և ազատությունների հիմքը լինելուն: Արժանապատվության ուղղակի իրավական կիրառության շրջանակներում արժանապատվության նսեմացման հարցը քննության չի առնվում անձի բոլոր իրավունքների խախտման պարագայում ոչ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մախարեպային իրավունքի շրջանակներում, ոչ օտարերկրյա պետությունների դատական մարմինների կողմից, ոչ էլ ՀՀ արդարադատության շրջանակներում: ՌԳ- իրավական համակարգի շրջանակներում ընդունված է նույնիսկ այն մոտեցումը, ըստ որի. «Հիմնական իրավունքների և ազատությունների խախտման ոչ բոլոր դեպքերում է կարե-

լի հայտարարել արժանապատվության խախտման մասին առանց հիմնավոր փաստարկների կամ հղումների ՄԳ- դիրքորոշումների»:² Ինչպես նկատում ենք, այս դիրքորոշման շրջանակներում ոչ միայն բոլոր իրավունքների խախտման պարագայում չի բարձրացվում արժանապատվության խախտման հարց, այլ նույնիսկ՝ հիմնական իրավունքների և ազատությունների խախտման ոչ բոլոր դեպքերում:

ՀՀ իրավական համակարգում նվաստացուցիչ վերաբերմունքից անձի արժանապատվության ուղղակի պաշտպանության սահմանադրաիրավական պահանջն իրականացվում է, ի թիվս այլոց, օրենսդրությամբ արժանապատվությունը վիրավորելու իրավախախտում նախատեսելու միջոցով:

Հայրենական մասնագիտական գրականության մեջ «անձի արժանապատվությունը վիրավորել» եզրույթը գրեթե չի քննարկվել: Որոշակի անդրադարձ երևույթին կատարվել է առավելապես դասագրքային մակարդակում³, չնայած այն հանգամանքին, որ «վիրավորանքը հանդես է գալիս որպես հոգեբանական բռնության տիպիկ օրինակ»⁴ և նույնիսկ այն պայմաններում, երբ 2010 թվականին վիրավորանքի ինստիտուտը ՀՀ օրենսդրության մեջ ենթարկվել է արմատական փոփոխությունների:⁵ Եթե հայրենական գրականության մեջ գրեթե չկա անդրադարձ անձի արժանապատվությունը վիրավորելու բովանդակային սահմաններին, ապա ռուսական գրականության շրջանակներում, չնայած առկա որոշակի քննարկումներին, չի ձևավորվել որևէ միանշանակ դրկտրինալ մոտեցում սույն հիմնահարցի առնչությամբ:⁶ Ռուս հեղինակների աշխատությունների ուսումնասիրության արդյունքում առավելապես հանգում ենք այն գաղափարին, որ արժանապատվության նվաստացման բովանդակային սահմանները տարբերակված են՝ կախված ճյուղային պատկանելությունից:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2014 9 (183)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Ինչխանութուն

Սահմանադրական իրավունք

քաղաքացիական իրավահարաբերությունների շրջանակներում այն առավելապես ընկալվում է խոսքի ազատության իրավունքի հետ հարաբերակցության համատեքստում⁷, իսկ քրեաիրավական հարաբերությունների համատեքստում՝ նաև այլ ներգործության տարատեսակներն են ներառվում դրա բովանդակային սահմանների մեջ:⁸ Թերևս հայրենական գրականության մեջ խնդրո առարկա հիմնահարցերը լայնորեն չեն քննարկվել, սակայն վերաբերելի օրենսդրության ուսումնասիրությունը վկայում է, որ ՀՀ իրավական համակարգում ևս վիրավորանքի հասկացությունը խիստ տարբերակված է, մասնավորապես, խոսքը վերաբերում է ՀՀ քրեական օրենսգրքում մինչ 2010 թվականը համապատասխան փոփոխությունների տեղ գտնելը վիրավորանքի բովանդակության և քաղաքացիական օրենսգրքում վիրավորանքի բովանդակության տարբերակումներին թե՛ նախկին, թե՛ ներկայիս կանոնակարգման շրջանակներում: Նման տարբերակման արդյունքում ՀՀ իրավական համակարգում ներկայիս պայմաններում ոչ միայն բացակայում է անձի արժանապատվությունը վիրավորելու համար քրեական պատասխանատվություն, բացակայում է նվաստացուցիչ վերաբերմունքի մի շարք դեպքերի համար պատասխանատվության և արժանապատվության խախտմամբ պայմանավորված բացասական հետևանքների վերացման որևէ կառուցակարգ, քանզի ամբողջովին ասպարեզեականացվելուց հետո ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում վիրավորանքի/արժանապատվության նվաստացման զանցակազմը տեղ գտավ միայն հրապարակայնորեն անձին անվանարկելու կտրվածքով, հողվածի ընդհանուր կանոնակարգումը «այլ միջոցներով» մատով, ըստ էության, հնարավորություն չի տալիս նվաստացուցիչ վերաբերմունքի այլ դրսևորումները դիտարկել այս հողվածի լույսի ներքո, այն էլ՝ ոչ հրապարակային բնույթի իրավահարաբերությունների շրջանակներում: Օտարերկրյա պետությունների փորձի և ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքը տարբերակված չէ՝ կախված ճյուղային պատկանելությունից, նվաստացուցիչ վերաբերմունքից անձի արժանապատվության պաշտպանությունն իրականացվում է անձի հոգեկան և ֆիզիկական հավասարակշռությունը խախտող ցանկացած միջամտությունից, ինչը դիտարկվում է որպես արժանապատվությունը նվաստացնող սրարք, և առաջացնում է ստրես, հոգեկան անհանգստություն, և գրեթե չի օգտագործվում արժանապատվությունը վիրավորել արտահայտություն

ներ, այլ՝ արժանապատվությունը նվաստացնել արտահայտությունը, իսկ վիրավորանք եզրույթն օգտագործելու պարագայում էլ այն չի հանգում խոսքի իրավունքի իրացման ձևերով անձին անվանարկելու դեպքերին միայն (Լիտվա, Լատվիա, Հունգարիա, Ֆինլանդիա և այլն):

ՀՀ-ում անձի արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքից պաշտպանության արդյունավետությունը չի ապահովվում նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքով արգելված խոշտանգման հանցակազմի շրջանակներում: Թեպետ, ՀՀ քրեական օրենսգրքում առկա խոշտանգման հանցակազմը վերաբերում է ուժեղ ցավ կամ մարմնական կամ հոգեկան տառապանք պատճառելուն, սակայն հայտնի է, որ Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ուժով արգելվում է մարդուն խոշտանգելը, նրա նկատմամբ անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունք դրսևորելը: Նույն արգելքն է պարունակում նաև ՀՀ Սահմանադրության 17-րդ հոդվածը: Եվրոպական դատարանը Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի շրջանակներում տարբերակում է խոշտանգումը, անմարդկային վերաբերմունքը, և նվաստացուցիչ վերաբերմունքը: Դատարանն անձի արժանապատվության նկատմամբ միջամտության վերոնշյալ ձևերը տարբերակում է կախված միջամտության ինտենսիվության աստիճանից:⁹ Դատարանը սահմանել է, որ խոշտանգումը ցանկացած դեպքում հանգեցնում է անմարդկային վերաբերմունքի և նվաստացուցիչ վերաբերմունքի, անմարդկային վերաբերմունքն էլ կարող է լինել նաև նվաստացուցիչ վերաբերմունք, սակայն անմարդկային և նվաստացուցիչ վերաբերմունքը հանդես չեն գալիս որպես խոշտանգում:¹⁰ Դատարանը դիրքորոշում է արտահայտել նաև նվաստացուցիչ վերաբերմունքի առնչությամբ և որպես դրա դրսևորման եղանակներ նախատեսել այնպիսի վերաբերմունքը, որը, օրինակ «ոտնահարում է կամ նվաստացնում է անձին՝ ցուցադրելով անարգանք նրա նկատմամբ», «առաջացնում է վախ, անհանգստություն կամ նվաստացման զգացողություն, որը կարող է խախտել անձի բարոյական կամ ֆիզիկական հավասարակշռությունը»:¹¹ Վերոգրյալը վկայում է, որ ՀՀ օրենսդրության մեջ պետք է ներառվի կանոնակարգում, որը թույլ կտա պաշտպանելու անձին նվաստացուցիչ վերաբերմունքից բոլոր այն դեպքերում, երբ արժանապատվության նկատմամբ տեղ գտած միջամտությունն իր բնույթով խոշտանգում չէ, ներկայիս կանոնակարգումների պայմաններում ՀՀ իրավական համակարգում բացակայում է անձի արժանապատվության ոչ իրավաչափ միջամտության բոլոր դրսևորումներից պաշտպանելու օրենսդրա-

կան հնարավորությունը:

Արժանապատվության ուղղակի իրավական պաշտպանության համար առանցքային նշանակություն ունի նաև արժանապատվության բովանդակության ճիշտ ընկալումը, քանզի այդ բովանդակությունն է պայմանավորում արժանապատվության պաշտպանության պահանջով իրավասու մարմիններ դիմելու իրավունք ունեցող անձանց շրջանակը: ՀՀ օրենսդրական լուծումների և մասնագիտական գրականության մեջ հանդիպող որոշ մոտեցումների համադրությունը վկայում է, որ ներկայումս այս առնչությամբ ՀՀ-ում ևս առկա է հիմնախնդիր: Ասվածը, մասնավորապես, պայմանավորված է հետևյալով, հայրենական իրավական համակարգում անձի արժանապատվության սահմանադրաիրավական կարգավիճակն առավելապես դիտարկվում է որպես հիմք բոլոր իրավունքների համար¹². նման մոտեցումն արտացոլված է նաև ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ և 14-րդ հոդվածների տրամաբանության համատեքստում: Արժանապատվության նման սահմանադրական կարգավիճակի ճանաչման փաստից կարելի էր նաև ենթադրել, որ ՀՀ-ում ճանաչվում է արժանապատվության պատմափոխության բովանդակությունը, սակայն, հակառակ նման սպասումների, մասնագիտական գրականության մեջ հանդիպում ենք այնպիսի իրավիճակի, երբ արժանապատվությունը մեկնաբանվում է որպես սուբյեկտիվ, սեփական անձի նկատմամբ մարդու ունեցած վերաբերմունք, օրինակ՝ արժանապատվություն եզրույթը մեկնաբանվում է որպես անձի կողմից սեփական հատկանիշների վերաբերյալ ունեցած պատկերացում, կարծիք, ինքնագնահատական սեփական արժանիքների ինքնագիտակցում:¹³ Որոշակի մեկնաբանությունների արդյունքում այն նույնամուտ է պատվի և/կամ հեղինակության հետ, մասնավորապես՝ այն դեպքում, երբ անձի արժանապատվությունը կախվածության մեջ է դրվում որոշակի արժանիքներից, տարիքից, իսկ արժանապատվությամբ օժտված լինելը՝ անձի՝ սոցիալական հարաբերությունների մեջ ընդգրկվելով և արժանապատվության առկայությունը գիտակցելով¹⁴ կամ արժանապատվությունը գիտակցելու հնարավորությամբ:¹⁵ Նման պայմաններում, փաստորեն, գործ ենք ունենում ինչ-որ այլ կատեգորիայի հետ, և ոչ արժանապատվության, որը հանդես է գալիս որպես արժանապատվության լայն սահմանադրական կարգավիճակի հիմք՝ ճանաչված նաև ՀՀ Սահմանադրությամբ, քանզի արժանապատվությանը վերագրվող հատկանիշներից մեզ հայտնի են դրա օբյեկտիվ բնույթը, ցանկացած պարագայում անձի՝ արժանապատվությամբ օժտված

լինելը¹⁶, անկախ որևէ խտրական հիմքից¹⁷, ենթադրվում է նաև՝ անկախ անձի կամքից կամ այն գիտակցել-չգիտակցելու փաստից, և անկախ որևէ այլ հանգամանքից, դրանով օժտված լինելը:¹⁸ Արժանապատվության անպայմանական բնույթի մասին խոսել է դեռևս Կանտը:¹⁹

Հայրենական իրավական համակարգում արժանապատվության բովանդակության տարածված մեկնաբանությունը, ըստ էության, իրենից ներկայացնում է արժանապատվության մեղ իրավական կիրառության հայեցակարգի ընդամենը մեկ տարրը՝ խոսքի ազատության իրավունքի իրացման հարաբերակցության շրջանակներում: Նման դիրքորոշումը թերևս վերաբերում է արժանապատվության մեղ իրավական կարգավիճակին, այնուհանդերձ այն շեշտն առավելապես դնում է անձի՝ հասարակության առջև ունեցած հեղինակության խախտմամբ պայմանավորված արժանապատվության նսեմացման դեպքերին միայն: Սեփական հատկանիշները գիտակցելու և առավել ևս դրանք արժևորելու ընդունակությունից զրկված են մանկահասակները, ինչպես նաև հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձինք, սակայն նրանք ևս օժտված են արժանապատվությամբ²⁰, որոնց արժանապատվության մեղ իրավական պաշտպանության կառուցակարգերը, նույնիսկ խոսքի ազատության իրավունքի հետ հարաբերակցության շրջանակներում, կարող են գործի դրվել նրանց օրինական ներկայացուցիչների օգնությամբ: Նման իրավական պրակտիկա, գործում է, օրինակ ՌԳ-ում:²¹ Այն հանգամանքը, որ արժանապատվությունն անձի կողմից սեփական հատկանիշների նկատմամբ վերաբերմունքը չէ միայն, վկայում է նաև միջազգային պրակտիկայում առկա այն մոտեցումը, ըստ որի, բոլոր քրեական հանցագործությունների պարագայում արձանագրվում է արժանապատվության խախտում: Նման դիրքորոշում է արտահայտել, օրինակ, ՌԳ սահմանադրական դատարանն իր 15.01.1999 թվականի որոշմամբ:²² Նույն տրամաբանությունն է դրված Լիտվայի քաղաքացիական օրենսգրքի 6.250 հոդվածում: Նման մոտեցումն է որդեգրել նաև Լատվիայի Հանրապետությունը:²³ Ուստիև, նույնիսկ այն դեպքում, երբ անձը չի գիտակցում իր արժանապատվությունը, պետությունը, միևնույն է, ձեռնարկում է միջոցներ իրավախախտի համար բացասական հետևանքներ առաջացնելու ուղղությամբ: Նշենք, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 127-րդ հոդվածը, որը վերաբերում է անձին առանց իր համաձայնության բժշկական կամ գիտական փորձերի ենթարկելու հանցակազմին, ըստ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի, հանրային բնույթի պարզ է

Սահմանադրական իրավունք

հանդիսանում: Նշենք, որ այս հանցանքը ևս համարվում է ուղղակիորեն անձի արժանապատվության դեմ ուղղված արարք, քանզի ամրագրված է ՀՀ Սահմանադրության 17-րդ հոդվածում, որն արգելում է անձի նկատմամբ նվաստացուցիչ վերաբերմունքը: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի 2-րդ մասով էլ սահմանվում է, որ քաղաքացու պատվի և արժանապատվության պաշտպանությունը շահագրգիռ անձանց պահանջով բոլորակողմ է մաս նրա մահից հետո:

Վերոգրյալից բխում է, որ անձի արժանապատվությունը շատ ավելի լայն կատեգորիա է, չի սահմանափակվում անձի կողմից իր նկատմամբ ունեցած կարծիքով, վերաբերմունքով, ոչ էլ, նույնիսկ, անձի հոգեկան և ֆիզիկական հավասարակշռությամբ, որին, իհարկե, առավելապես մոտ է արժանապատվության նեղ իրավական բովանդակությունը, սակայն սեփական զգայական բնույթի շնորհիվ արժանապատվությունն ընդլայնում է իր դատական ֆունկցիան: Ավստրիացի հետևում է, որ արժանապատվության նվաստացման փաստը և պաշտպանական կառուցակարգերը պայմանավորված չեն անձի՝ սեփական անձի հանդեպ ունեցած վերաբերմունքով, իր արժանապատվությունը գիտակցելով կամ գիտակցելու հնարավորությամբ:

Անձի արժանապատվության հարգման սահմանադրաիրավական պահանջի արդյունավետ իրացման համար անհրաժեշտ է մաս պարզել՝ արժանապատվության բովանդակային սահմանները և որս սահմանափակման հիմնահարցերը, քանզի ներկայիս պայմաններում նկատվում են միտումներ, երբ մարդու կամահայտության ցանկացած դրսևորում արդարացվում է արժանապատվությամբ և այն հարգելու պահանջով: Թե՛ մասնագիտական գրականության, թե՛ օրենսդրության ուսումնասիրությունը վկայում է, որ արժանապատվության անսահմանափակ բնույթի վերաբերյալ դատորությունների համատեքստում հաճախ խոսքը գնում է ոչ թե արժանապատվության բովանդակային սահմանափակման արգելքի մասին, այլ արժանապատվության նսեմացման արգելքի մասին²⁴, որպես նսեմացման օրինակներ են քննարկվում, անձին վիրավորելը, նրան անպարկեշտ ձևով ստորացնելը, անվանարկելը, տանջանքների ենթարկելը²⁵ Գտնում ենք, որ անձի արժանապատվությունը, թերևս բացարձակ կատեգորիա է, այնուհանդերձ իր բովանդակությամբ անսահմանափակ չէ, այն միշտ սահմանափակված է բանականությամբ, բարոյականությամբ և մարդկային բնույթով: Ավստրիացի հետևում է, որ անձի արժանապատվության դրսևորման սահմանները կարող են

իրացվել միայն վերոնշյալ չափանիշների համադրության ներքո, և անձի ցանկացած կամահայտություն չէ, որ կարող է արդարացվել անձի արժանապատվությամբ:

Արժանապատվության անսահմանափակ բնույթի դատորությունները չեն դիմանում քննադատության մաս արժանապատվության ուղղակի իրավական կիրառության շրջանակներում այլ իրավունքների հետ հարաբերակցության լույսի ներքո սույն հիմնահարցի դիտարկման պարագայում: Ինչպես արդեն նշեցինք, արժանապատվության անսահմանափակ բնույթը վերաբերում է բացառապես դրս նսեմացման, այսինքն՝ ոչ իրավաչափ միջամտության արգելքին, սակայն իրավական իրականության շրջանակներում արժանապատվությունը ենթարկվում է հաճախ իրավաչափ միջամտության, օրինակ՝ հնարավոր է, որ անձի վերաբերյալ ներկայացվի հրապարակային արտահայտություն, և վերջինս արժանապատվությունը նվաստանա, սակայն միշտ չէ, որ նման դեպքերում անձը ենթակա է պատասխանատվության²⁶ Կամ անձի վերաբերյալ կարող է տարածվել որոշակի տեղեկատվություն, օրինակ, պայմանավորված հանրային շահով²⁷ Կարող է սահմանափակվել անձի հաղորդակցության գաղտնիության իրավունքը, օրինակ՝ հնարավոր է դատավարության շահերով պայմանավորված, բացահայտվեն անձի մտաբանություն և ելքային հեռախոսահամարները, անձի գտնվելու վայրը կամ ինքնին հեռախոսային խոսակցությունը, ինչի արդյունքում, թերևս անձը կարող է իրեն նվաստացած զգալ, այնուհանդերձ սա իրավաչափ միջամտություն է: Այլ խոսքերով, անձի արժանապատվությունը չի կարող նսեմացվել, այսինքն՝ ենթարկվել ոչ իրավաչափ միջամտության, սակայն այն ենթարկվում է իրավաչափ սահմանափակման:

Արժանապատվությունը սահմանափակվում է մաս լայն սահմանադրական կեցության շրջանակներում, քանզի վերջինիս ընդհանուր տրամաբանությունից, բխում է, որ բոլոր իրավունքների սահմանափակումը հանգեցնում է մաս արժանապատվության սահմանափակման:

Այսպիսով, համամիտ լինելով այն մտքին, որ արժանապատվությունը բացարձակ արժեք է²⁸, գտնում ենք, սակայն, որ արժանապատվության սահմանները պետք է լինեն սահմանափակ: Անձի արժանապատվության սահմանափակման ոչ ենթակա արժեք լինելն էլ²⁹, գտնում ենք, որ կարող է վերաբերել բացառապես արժանապատվության՝ իր բանականության սահմաններում, ցանկացած ոչ իրավաչափ միջամտության արգելքին:

1. Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական իրավունք/Վ. Ալվազյան և ուրիշներ-Երևանի պետ. համալս. - Եր.: Երևանի պետական համալս. հրատ., 2012, էջ 237:

2. Комментарий Конституции Российской Федерации/Под ред. В.Д. Зорькина, Л.В. Лазарева. М., Эксмо, 2009, с. 220.

3. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Հատուկ մաս, խմբագրությանը ի.գ.դ., պրոֆեսոր Գ. Ա. Վազինյանի, ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, 2004, էջ 215-218, ՀՀ քաղաքացիական իրավունք, Առաջին մաս, (Երրորդ հրատարակչություն)-Երևանի պետ. համալս.-Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2006, էջ 249:

4. Сидорова И. В. Уголовно-правовая характеристика оскорбления: автореферат, Тюмень, 2010.

5. «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքը, ՀՕ-97Կ, «ՀՀ քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքը, ՀՕ-98-Ն (Աղբյուրը՝ <http://www.warlis.am/>):

6. Ներկայացված է ռուսական գրականությունը, քանզի սույն հիմնահարցի առնչությամբ, ի սկզբանե, ՀՀ և ՌԴ-ի օրենսդրական կանոնակարգումները նույնական են եղել, և հիմնվել են նույն սրամարմնության վրա:

7. ՌԴ-ի իրավական համակարգում այս առնչությամբ ընդունված է այն մտնեցումը, որի համաձայն. «Անձի արժանապատվությունը ոչ միայն ապահովվում է պետության կողմից, այլև կարող է պաշտպանվել յուրաքանչյուր մարդու և քաղաքացու կողմից բոլոր չարգելված միջոցներով բոլոր սահմանադրական բարիքների պես...» Միասնամասկ սահմանվում է, որ «Իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունքն արժանապատվության առնչությամբ մասնավորեցվում է Քաղաքացիական օրենսգրքի 152-րդ հոդվածով, որը սահմանում է անձի իրավունքը պաշտպանելու իր արժանապատվությունը (պատվի և գործարար համբավի հետ համատեղ) դատական կարգով իրեն զրպարտող տեղեկություններից»: Նման պաշտպանությունը նաև հիմնված է խաչի ազատության և տեղեկատվության ազատության համատեղ սրամարմնության պաշտպանության վրա»։ տես Комментарий Конституции Российской Федерации/Под ред. В.Д. Зорькина, Л.В. Лазарева. М., Эксмо, 2009, էջ 222:

8. Այս առնչությամբ պետք է հավելել, որ 07.12.2011 թվականին ՌԴ-ում վիրավորանքի հանցակազմն ապարքեականացվել է և տեղ գտել Վարչական իրավախախտումների վերաբյալ ՌԴ-ի օրենսգրքում (Кодекс РФ об административных правонарушениях (КоАП РФ) http://www.consultant.ru/popular/koap/13_6.html#p1306): Այն կրկնում է նախկինում քրեական օրենսգրքում առկա վիրավորանքի մեղադրությունը, ուստի կարելի է ենթադրել, որ ներկայիս պայմաններում գործում է դիֆերենցիացում վիրավորանքի ինստիտուտի քաղաքացիական և վարչական իրավախախտությունների շրջանակներում:

9. Նշված աշխատությունը, էջ 70-75, 92-93, 103-104:

10. Նշված աշխատությունը, էջ 92-93:

11. CASE OF M.S.S. v. BELGIUM AND GREECE (Application no. 30696/09), JUDGMENT, STRASBOURG, 21 January 2011.

12. Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական իրավունք/Վ. Ալվազյան և ուրիշներ-Երևանի պետ.համալս.-Եր.:Երևանի պետական համալս. հրատ., 2012, էջ 237:

13. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, Առաջին մաս, Երևան, 2006, էջ 249:

14. Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական իրավունք/Վ.Ալվազյան և ուրիշներ-Երևանի պետ.համալս.-Եր.:Երևանի պետական համալս. հրատ., 2012 էջ 237:

15. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ/ընդհանուր խմբագրությանը՝ Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի.-Եր.:«Իրավունք», 2010, էջ 166:

16. Marie-Jo Thiel . La dignité humaine. Perspectives nethiques et thnologiques ti, in Le corps, le sensible et le sens (Gilbert Vincent, dir.), PUS, 2004, p. 131-164., p. 1 (Աղբյուրը՝ <http://theocatho.unistra.fr/maj/pdf/thiel%20dignite%20humaine%20-%20csres%20article.pdf>):

17. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհանուր խմբագրությանը՝ Գ. Հարությունյանի, և Ա. Վաղարշյանի, Երևան, 2010, էջ 170:

165:<http://concourt.am/armenian/library/cclibrary/2010/sahmanadrakan2010.pdf>):

16. Անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ արժանապատվությանը՝ որպես սեփական անձի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունք, բովանդակությունը խնդիրներ է առաջացրել նաև Կանադայում: Կանադայի Գ-երազույն դատարանն իր նախադեպային իրավունքում և արժանապատվության բովանդակությունը դիտարկել է սուբյեկտիվ առումով, որպես անձի կողմից ինքնահարգանք (Տես, օրինակ, Law v. Canada): Սահմանադրական գրականության մեջ այս մոտեցումն արժանացել է քննադատության, քանի որ կապվածի սակ է դրվել այն բոլոր անձանց արժանապատվության հարցը, ովքեր չեն կարող արտահայտել իրենց վերաբերմունքն իրենց նկատմամբ տեղ գտած հակաիրավական վարքագծի առնչությամբ (Penninga Mark B.A., A Judeo-Christian Account Of Human Dignity In Canadian Law And Public Policy, TrinityWesternUniversity, 2004, 182 (<https://www.uleth.ca/dspace/bitstream/handle/10133/671/penninga.%20mark.pdf?jsessionid=99CC22B7B88FF6A928E443DF530A31EE?sequence=1>):

17. Rosen Michael, Dignity, Its History and Meaning, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2012, p. 22.

18. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհանուր խմբագրությանը՝ Գ. Հարությունյանի, և Ա. Վաղարշյանի, Երևան, 2010, էջ 170:<http://concourt.am/armenian/library/cclibrary/2010/sahmanadrakan2010.pdf>):

19. Rosen Michael, Dignity, Its History and Meaning, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2012, էջ 22:

20. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհանուր խմբագրությանը՝ Գ. Հարությունյանի, և Ա. Վաղարշյանի, Երևան, 2010, էջ 170 (Աղբյուրը՝ <http://concourt.am/armenian/library/cclibrary/2010/sahmanadrakan2010.pdf>):

21. Постановление Пленума ВС РФ N11 от 18 августа 1992г. (http://www.pravo.vuzlib.org/book_z257_page_14.html).

22. ПОСТАНОВЛЕНИЕ Конституционного Суда РФ от 15.01.99 N 1-П "ПО ДЕЛУ О ПРОВЕРКЕ КОНСТИТУЦИОННОСТИ ПОЛОЖЕНИЙ ЧАСТЕЙ ПЕРВОЙ И ВТОРОЙ СТАТЬИ 295 УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО КОДЕКСА РСФСР В СВЯЗИ С ЖАЛОБОЙ ГРАЖДАНИНА М.А.КЛЮЕВА" (<http://zakonbase.ru/content/base/31562>).

23. 'THE CIVIL LAW, CHAPTER 3 Obligations and Claims arising from Wrongful Acts, SUB-CHAPTER 1 Wrongful Acts and Degrees of Fault, 1635. http://www.google.com/url?sa=t&rect=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCYQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ur.gov.lv%2Ffaili%2FENGLISH%2520Normative%2520akti%2Fci_villikums.doc&ei=OyMXU8i2MOLn4gTrq4FI&usg=AFQjCNEuCH63N0mxPepwrkjFqHYGWmldEQ&sig2=6VbbGbVnz-Hu1ttWUxvFZQQ

24. Michal Kramer, Supervised by Mordechai Kremnitzer Human Dignity in German Law, Конституция РФ., с. 21.

25. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ/ընդհանուր խմբագրությանը՝ Գ.Հարությունյանի, Ա.Վաղարշյանի.-Եր.: «Իրավունք», 2010, էջ 165:

26. Analysis of the Draft Laws Amending the Defamation Legislation in the Republic of Armenia (This analysis has been commissioned by the Office of the OSCE Representative on Freedom of the Media and prepared by Boyko Boev, Legal Officer, ARTICLE 19, London) April 2010 <http://www.osce.org/fom/67858>.

27. ESP-1996-1-001, CZE-2007-2-009, CZE-2000-1-005, HUN-1994-2-013.

28. Александр Крутлов (Абелев). Словарь. Психология и характерология понятий. «Здравый смысл» 1999.

29. ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ/ընդհանուր խմբագրությանը՝ Գ.Հարությունյանի, Ա.Վաղարշյանի.-Եր.: «Իրավունք», 2010, էջ 170:

THE AGGRAVATING CIRCUMSTANCES OF THE BRIBERY IN PUBLIC AND PRIVATE SECTORS

ZELIM TADEVOSYAN
PHD IN LAW, PROFESSOR,
LECTURER OF THE CHAIR OF CRIMINAL LAW
AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW
OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY

ANNA DANIBEKYAN
POST-GRADUATE STUDENT OF THE CHAIR OF CRIMINAL LAW AND
CRIMINAL PROCEDURAL LAW
OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY

This article reveals the essence and outstanding characteristics of aggravating circumstances of different kinds of active and passive bribery in public and private sectors, considers their impact on the degree of social danger of the act. Also it raises the issues related to qualification of examined acts, analyzes the different positions and opinions expressed in the theory of Criminal law in connection with content of aggravating circumstances of bribery. On this basis are discovered omissions of criminal legislation about liability for considered acts and are formulated practical proposals aimed at it's improvement.

Keywords: bribery, aggravating circumstances, qualification, bribe extortion, organized group

КВАЛИФИЦИРУЮЩИЕ ПРИЗНАКИ ВЗЯТОЧНИЧЕСТВА В ПУБЛИЧНОМ И ЧАСТНОМ СЕКТОРАХ

ЗЕЛИМ ТАДЕВОСЯН
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОР,
ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА
И УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА
РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА

АННА ДАНИБЕКЯН
СОИСКАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА
И УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА
РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА

В настоящей статье раскрывается сущность и характерные особенности квалифицирующих признаков различных видов активного и пассивного взяточничества в публичном и частном секторах, исследуется их влияние на степень общественной опасности деяния. Затрагиваются также вопросы квалификации исследуемых деяний, анализируются различные позиции и мнения, сложившиеся в теории уголовного права относительно содержания квалифицирующих признаков взяточничества. На основании вышеизложенного выявляются пробелы уголовного законодательства об ответственности за рассматриваемые преступления и формулируются практические предложения относительно его совершенствования.

Ключевые слова: взяточничество, квалифицирующие признаки, квалификация, вымогательство взятки, организованная группа

Բանալի բաներ - կաշառակերություն, որակյալ հատկանիշներ, որակում, կաշառքի շորթում, կազմակերպված խումբ

Չեյին ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ
իրավագիտության թեկնածու, պրոֆեսոր,
Հայ-ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի
քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության
իրավունքի ամբիոնի դասախոս

Աննա ԴԱՆԻԲԵԿՅԱՆ
Հայ-ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի
քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության
իրավունքի ամբիոնի հայցորդ

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԵՎ ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՀԱՏՎԱԾՆԵՐՈՒՄ

ԿԱՇԱՌԱԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՈՐԱԿՅԱԼ ՀԱՏՎԱՆԻՇՆԵՐԸ

Հանցակազմի որակյալ հատկանիշները պատասխանատվության տարբերակման կարևոր միջոց են: Դրանք արտացոլում են որոշակի տեսակի հանցագործությունների մի մասի համար հատկանշական այն էական հանգամանքները, որոնք կատարվածին հաղորդում են հասարակական վտանգավորության ավելի բարձր աստիճան՝ հիմնական հանցակազմով նախատեսված արարքի համեմատ, և համապատասխանաբար՝ ազդում են արարքի որակման և այն կատարած անձի պատասխանատվության չափի վրա:

«Կոռուպցիայի մասին» քրեական իրավունքի կոնվենցիայի (Ստրասբուրգ, 1999թ.)՝ համատեքստում հանրային հատվածում ակտիվ և պասիվ կաշառակերության դրսևորումների թվին պետք է դասել կաշառք ստանալը (ՀՀ քր. օր-ի 311-րդ հոդված), պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայողի կողմից ապօրինի վարձատրություն ստանալը (ՀՀ քր. օր-ի 311.1-րդ հոդված), կաշառք տալը (ՀՀ քր. օր-ի 312-րդ հոդված) և պաշտոնատար անձ չհանդիսացող հանրային ծառայողին ապօրինի վարձատրություն տալը (ՀՀ քր. օր-ի 312.1-րդ հոդված): Մասնավոր հատվածում կաշառակերությունն արտահայտվում է առևտրային կաշառքի (ՀՀ քր. օր-ի 200-րդ հոդված) և արհեստավարժ մարզամրցումների և հանդիսադիր առևտրային մրցույթների մասնակիցներին ու կազմակերպիչներին կաշառելու տեսքով:

Պասիվ կաշառակերության (ապօրինի օգուտ ստանալու) դրսևորումների մեծամասնությունը նախատեսող հանցակազմերում որպես արարքը որակյալ դարձնող հանգամանք հանդես է գալիս կաշառքի շորթումը (ՀՀ քր. օր-ի 200-րդ հոդվածի 4-րդ մաս, 311-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետ և 311.1-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետ): Շորթմամբ կաշառք ստանալու տակ պետք է հասկանալ այնպիսի վիճակ, երբ պաշտոնատար անձը (այլ ծառայողը) կաշառք է պահանջում այնպիսի գործողության կատարման սպառնալիքով, որը կարող է վնաս պատճառել անձի կամ նրա մերձավորի իրավունքներին ու օրինական շահերին, կամ քաղաքացու, նրա մերձավորների համար այնպիսի պայմաններ են ստեղծվում, որ նա ստիպված լինի կաշառք տալ՝ նպատակ ունենալով կանխել համապատասխան սուբյեկտի կողմից կատարվող վնասակար գործողություններն ու դրանց հետևանքները²:

Նշված որակյալ հատկանիշի մեղսագրումը գործնականում կապված է որոշակի բարդությունների հետ: Այսպես, կաշառքի շորթման հասկացությունը տարբեր հեղինակների կողմից ընկալվում է ոչ միատեսակ: Մասնավորապես, վիճելի է հանդիսանում այն հարցը, թե արդյո՞ք որպես կաշառքի շորթում կարող են դիտարկվել այն դեպքերը, երբ կաշառք տալու պահանջը գուրորդված է անձի ոչ իրավաչափ շահերը խախտող գործողությամբ (անգործությամբ)

Քրեական իրավունք

կամ այդպիսի վարքագիծ դրսևորելու սպառնալիքով: Որպես օրինակ կարելի է պատկերացնել այնպիսի իրավիճակ, երբ պաշտոնատար անձն ապօրինի վարձատրություն է պահանջում իրավախախտողից՝ վերջինիս օրենքով սահմանված կարգով պատասխանատվությանը չենթարկելու համար:

Հեղինակների մեծամասնությունն այդ հարցին տալիս է բացասական պատասխան, գտնելով, որ քրեաիրավական պաշտպանության օբյեկտ կարող են հանդիսանալ բացառապես շորթման ենթարկվող անձի օրինական շահերը: Նշված դիրքորոշման կողմնակիցներն են Բ. Ջորավոմիսյովը, Ի. Միչինավան, Ս. Գորդեչիկը, Լ. Լոբանովան, Ա. Գաբուլյանը և այլ քրեագետներ³: Այդ կապակցությամբ կարծիք է արտահայտվել. «Կաշառքի շորթման համար քրեական պատասխանատվությունն օրենսդրի կողմից խստացվել է այն պատճառով, որ շորթման դեպքում տուժում են անձի կամ նրա մերձավորի օրինական շահերը, որոնք ստիպված փոխանցում են կաշառքն այն շորթողին: Եթե հարցը վերաբերեր անձի կամ նրա մերձավորի այն շահերին, որոնք չեն պաշտպանվում օրենքով, ապա կաշառք պահանջելու համար պատասխանատվությունն ակնհայտ է, որ չէր խստացվի»⁴:

Մինչդեռ, որոշ հեղինակների կարծիքով, կաշառքի շորթումը կարող է գուցողված լինել նաև օրինական գործողությունների կատարման սպառնալիքով, ինչը պատճառաբանվում է կաշառք ստանալու բարձր հասարակական վտանգավորությամբ⁵:

Այդպիսի մոտեցման հետ դժվար է համաձայնվել՝ հիմք ընդունելով, որ այն հանգեցնում է «կաշառքի շորթում» հասկացության անհիմն ընդլայնմանը՝ փաստորեն քրեաիրավական պաշտպանության դնելով ապօրինի շահերը: Այդ պատճառաբանությամբ՝ միանալով առաջին տեսակետին, գտնում ենք, որ համապատասխան սուբյեկտի կողմից իրավաչափ գործողություն (անգործություն) կատարելու սպառնալիքով գույքային օգուտներ պահանջելը չի կարող պարունակել կաշառքի շորթման հատկանիշներ:

Վերլուծվող հանցակազմերը որակյալ դարձնող հատկանիշներ են հանդիսանում

արարքը մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ, ինչպես նաև կազմակերպված խմբի կողմից կատարելը:

Արարքը մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ կատարելը՝ որպես որակյալ հանցակազմի հատկանիշ, ամրագրված է հանրային հատվածում պասիվ կաշառակերության բոլոր դրսևորումները նախատեսող նորմերում: Միաժամանակ, կազմակերպված խմբի կողմից հանցագործություն կատարելը հանդիսանում է հանրային հատվածում կաշառակերության բոլոր տեսակների (թե՛ ակտիվ և թե՛ պասիվ) առանձնապես որակյալ հանցակազմերի հատկանիշ: Ինչ վերաբերում է մասնավոր հատվածում կաշառակերությանը, ապա վերը նշված որակյալ հատկանիշները նախատեսված են միայն դրա ակտիվ դրսևորումները նախատեսող հանցակազմերում: Մասնավորապես, արարքը մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ կամ կազմակերպված խմբի կողմից կատարելը նախատեսված է առևտրային կաշառք տալու որակյալ հանցակազմը նախատեսող ՀՀ քր. օր-ի 200-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, ինչպես նաև արհեստավարժ մարզավայրերի և հանդիսադիր առևտրային մրցույթների մասնակիցներին ու կազմակերպիչներին կաշառք տալու որակյալ հանցակազմը նախատեսող ՀՀ քր. օր-ի 201-րդ հոդվածի 2-րդ մասով:

Նախնական համաձայնությունն առկա է այն դեպքում, եթե հանցանքը համատեղ կատարելու մասին պայմանավորվածությունն առնվազն երկու համակատարողների միջև ձեռք է բերվել մինչև համապատասխան արարքն օբյեկտիվ կողմից բնութագրող որևէ գործողության իրականացման սկզբնապահը: Այսինքն, դրա տակ ընկալվում է այնպիսի իրավիճակ, երբ հանցանքի կատարմանը մասնակցում են տվյալ հանցագործության սուբյեկտի հատկանիշներով օժտված երկու կամ ավելի անձինք, ովքեր նախապես պայմանավորվել են հանցանքը համատեղ կատարելու մասին՝ նախքան դրամի, գույքի, գույքի նկատմամբ իրավունքի, արժեթղթերի կամ որևէ այլ առավելության տեսքով ապօրինի օգուտ ստանալը, պահանջելը, ստանալու խոստումը կամ առաջարկն ընդունելը, կամ այդպիսի օգուտ

խոստանալը, առաջարկելը կամ տրամադրելը:

Որպեսզի արարքը համարվի մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ կատարված, կարծում ենք, որ մեղավորներից յուրաքանչյուրը պետք է շահագրգռված լինի կաշառվողից ասպրինի վարձատրության դիմաց ակնկալվող վարքագծում և որոշակի ներդրում ունենա վերջինիս հանձնվող կաշառքի առարկայում (ակտիվ կաշառակերության դեպքում): Համապատասխանաբար, ասպրինի օգուտ ստանալու դեպքում՝ մեր համոզմամբ, ամերիկացի է, որ կաշառվողներից յուրաքանչյուրը կաշառատուի կամ նրա ներկայացրած անձի օգտին կատարի որոշակի գործողություն (անգործություն) իր լիազորությունների շրջանակում կամ իր գրաված դիրքն օգտագործելով նպաստի այդպիսի գործողություն կատարելուն կամ չկատարելուն, ցուցաբերի ծառայության գծով հովանավորչություն կամ թողություն, կամ էլ՝ այդպիսի վարքագիծ դրսևորելու համաձայնություն հայտնի: Հակառակ դեպքում, մեր կարծիքով, մեղավորների համատեղ մասնակցությունը կաշառք տալուն կամ ստանալուն պետք է դիտարկել որպես ոչ թե համակատարում, այլ հանցակցության այլ տեսակ (կամ կաշառքի միջնորդություն՝ ՀՀ քր. օր-ի 313-րդ հոդվածով նախատեսված արարքի հատկանիշների առկայության դեպքում):

Կազմակերպված խումբը հանցակցության ավելի բարդ և վտանգավոր ձև է, քան նախնական համաձայնությամբ գործող անձանց խումբը, և վերջինից տարբերվում է կայունությամբ, թեև կարող է ստեղծված լինել նաև մեկ, որպես կանոն, երկարատև նախապատրաստություն պահանջող հանցանք կատարելու համար: Իրավաբանական գրականության մեջ կայունությունը բնորոշվում է որպես կազմակերպված խմբի կոնստրուկտիվ հատկանիշ, որը նշանակում է դրա անդամների միջև կապերի երկարատևությունն ու ամրությունը, նրանց կողմից այդ կազմավորմանն իրենց պատկանելիության գիտակցումը՝ հանցագործությունների կատարման համար (արհեստավարժություն):⁷ Կազմակերպված խումբը բնութագրվում է կազմակերպվածության բարձր

աստիճանով, իր անդամների գործողությունների համաձայնեցվածությամբ, նրանց միջև դերերի բաշխմամբ, որպես կանոն՝ մեկ կամ մի քանի ղեկավարի առկայությամբ:

Անդրադառնալով նախնական համաձայնությամբ գործող անձանց և կազմակերպված խմբի սահմանազատման խնդրին՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը պարզաբանել է, որ հանցակցության վերոնշյալ երկու ձևերը միմյանցից տարբերակելու համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ երեք չափանիշները՝ ա) կայունությունը, բ) միավորվածությունը, գ) մեկ կամ մի քանի հանցանքներ կատարելը: Միաժամանակ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է, որ նշված չափանիշների հետ մեկտեղ «առկա են նաև նախնական համաձայնությամբ գործող անձանց և կազմակերպված խմբի տարբերակման լրացուցիչ չափանիշներ, որոնք պետք է հաշվի առնվեն հիմնական չափանիշները գնահատելիս: Դրանք են՝ կազմակերպված խմբի կողմից կատարվող հանցագործության երկարատև պլանավորումը, տևական ժամանակով հանցավոր գործունեությամբ զբաղվելու նպատակը, խմբի նյութատեխնիկական հագեցվածությունը, ընդհանուր ֆինանսական միջոցների առկայությունը և այլն»⁷:

Ի տարբերություն նախնական համաձայնությամբ գործող անձանց խմբից, կազմակերպված խմբի յուրաքանչյուր անդամի կողմից ծառայողի կաշառման նպատակով կատարված գործողությունները՝ անկախ իրենց բնույթից, պետք է դիտարկել որպես համակատարում: Նույնիսկ այն դեպքերում, երբ հանցագործության օբյեկտիվ կողմը կազմող համապատասխան գործողությունները (կաշառքի առարկան տալը կամ ստանալը) խմբի առաջադրանքով իրականացնում է դրա մասնակիցներից մեկը, արարքը պետք է որակվի որպես կազմակերպված խմբի կողմից կատարված:

Նախնական համաձայնությամբ գործող անձանց կամ կազմակերպված խմբի կողմից կատարվող կաշառակերության հասարակական բարձր վտանգավորությունն ակնհայտ է: Այդ պատճառաբանությամբ գտնում ենք, որ տրամաբանական է և միանշանակ արդարացված ավելի խիստ պատասխանատվություն սահմանելը՝ վերո-

Քրեական իրավունք

հիշյալ հատկանիշների առկայությամբ հանցանք կատարելու դեպքում: Մինչդեռ, ինչպես նշվել է, այդ հանցանքները դիտարկվում են որպես արարքը որակյալ դարձնող հատկանիշ կաշառակերության դրսևորումները նախատեսող ոչ բոլոր հանցակազմերում: Մասնավորապես՝ այն անտեսվել է առևտրային կաշառք ստանալու, ինչպես նաև արհեստավարժ մարզամրցումների և հանդիսադիր առևտրային մրցույթների մասնակիցների ու կազմակերպիչների կողմից կաշառք ստանալու համար քրեական պատասխանատվություն սահմանող նորմերը կառուցելիս: Միաժամանակ ուշագրավ է, որ համապատասխան սուբյեկտներին ապօրինի վարձատրություն տալը՝ մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ կամ կազմակերպված խմբի կողմից, հանդիսանում է արարքը որակյալ դարձնող հատկանիշ: Ուշագրավ է նաև այն, որ քննարկվող որակյալ հատկանիշներն ամրագրված են հանրային հատվածում պասիվ կաշառակերության տեսակները նախատեսող ՀՀ քր. օր-ի 311-311.1-րդ հոդվածներում: Օրենսդրի այդպիսի մոտեցումը թվում է ոչ հետևողական: Անհասկանալի է, թե ինչո՞վ է պայմանավորված նման տարբերակված մոտեցումը նույն սուբյեկտների մասնակցությամբ կատարվող կաշառակերության ակտիվ և պասիվ դրսևորումների (ՀՀ քր. օր-ի 200-201-րդ հոդվածներ), ինչպես նաև հանրային և մասնավոր հատվածների ծառայողների կողմից կաշառք ստանալու նկատմամբ:

Մեր համոզմամբ, թե՛ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում և թե՛ առևտրային կամ այլ կազմակերպություններում ծառայող՝ համապատասխան հանցագործության հատուկ սուբյեկտի հատկանիշներով օժտված անձանց խմբի կողմից կաշառք ստանալու պայմաններում արարքի հասարակական վտանգավորության աստիճանն էապես բարձրացնում է: Այդ պարագայում հանցանքի կատարումը զգալիորեն հեշտանում է և բացի դա, տվյալ կազմակերպության կամ կաշառվող ծառայողի գործունեության նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմիններում որոշակի լիազորություններով օժտված անձանց հետ հանցավոր կապեր ստեղծելու

դեպքում էապես մեծանում է պատասխանատվությունից խուսափելու հավանականությունը:

Նշված պատճառաբանությամբ գտնում ենք, որ հիմնավոր կլիներ նախատեսել մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ կամ կազմակերպված խմբի կողմից հանցանք կատարելը՝ որպես մասնավոր հատվածում պասիվ կաշառակերությունը որակյալ դարձնող հատկանիշ*:

Արարքի որակման համար կարևոր նշանակություն ունի նաև պաշտոնատար անձին կամ այդպիսին չհանդիսացող հանրային ծառայողին որպես կաշառքի առարկա հանձնվող կամ նշված սուբյեկտների կողմից ստացվող նյութական բարիքների արժեքը: Այսպես, հանրային հատվածում կաշառակերության բոլոր տեսակները նախատեսող հանցակազմերում կաշառքի առարկայի խոշոր և առանձնապես խոշոր չափը նախատեսված են որպես արարքը՝ համապատասխանաբար, որակյալ և առանձնապես որակյալ դարձնող հանցանքներ: Ընդ որում, մասնավոր հատվածում կաշառակերության դեպքում կաշառքի առարկայի արժեքն արարքի որակման վրա չի ազդում:

ՀՀ քր. օր-ի 311-րդ հոդվածի 5-րդ մասի դրույթների համաձայն՝ կաշառքի խոշոր չափ է համարվում հանցագործության պահին սահմանված նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրապատիկից հազարապատիկը չգերազանցող, իսկ առանձնապես խոշոր չափ՝ հազարապատիկը գերազանցող գումարը (արժեքը):

Հարկ է նշել, որ կաշառքի չափը որոշվում է ստացված նյութական բարիքի ընդհանուր արժեքով: Օրինակ՝ եթե հանցանքի կատարմանը նախնական համաձայնությամբ մասնակցում են երկու կամ ավելի համակատարողներ (կաշառատուներ կամ կաշառվողներ), որոնցից յուրաքանչյուրը տրամադրում կամ ընդունում է որոշակի գույքային օգուտ՝ կաշառքով պայմանավորված վարքագծի դիմաց, ապա դրա չափը որոշելիս պետք է հիմք ընդունվի հանցավորներից յուրաքանչյուրի կողմից տրվածի կամ ստացվածի ընդհանուր արժեքը:

Դատավորի կողմից կաշառք ստանալն օրենսդիրն առանձնացրել է որպես կաշառք

ստանալու առանձնապես որակյալ տեսակ՝ խիստ պատասխանատվությամբ (ՀՀ քր. օր-ի 311-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 3-րդ կետ): Նշված որակյալ հատկանիշն ամրագրելիս հաշվի է առնվել այն հանգամանքը, որ այդ պաշտոնում նշանակված անձի կողմից կատարված արարքն իրենից առավել բարձր վտանգավորություն է ներկայացնում, քանի որ այդպիսի հանցանք կատարելով՝ դատավորը նպատակ է դրսևակալն իշխանության հեղինակության էական խաթարմանը: Սակայն, կարծում ենք, որ օրենսդրի կողմից միայն դատավորի առանձնացումը՝ նրա կողմից կաշառք ստանալը համարելով առավել վտանգավոր արարք, արդարացված չէ: Այսպես, դատավորներից բացի, կան նաև այլ ոչ պակաս կարևոր լիազորություններով օժտված պաշտոնատար անձինք, որոնց կողմից կաշառք ստանալը նույնպես պետք է խստագույնս պատժվի և համարվի որպես տվյալ հանցակազմի առանձնապես որակյալ տարատեսակ: Այդ

առումով, կարծում ենք, ավելի ընդունելի է Ռուսաստանի Դաշնության քրեական օրենսդրության մոտեցումը, որտեղ կաշառք ստանալը որակյալ հատկանիշ է ձեռք բերում, եթե կաշառվող պաշտոնատար անձը զբաղեցնում է Ռուսաստանի Դաշնության կամ Ռուսաստանի Դաշնության սուբյեկտի պետական պաշտոնը, կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի ղեկավարի պաշտոնը (ՌԴ քր. օր-ի 290-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Այսպիսով, գտնում ենք, որ նպատակահարմար է ընդլայնել ՀՀ քր. օր-ի 311-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 3-րդ կետով նախատեսված հանցագործության հատուկ սուբյեկտների շրջանակը՝ դատավորներից բացի, դրանում ընդգրկելով նաև օրենսդիր և գործադիր իշխանության մարմիններում քաղաքական, հայեցողական և այլ պաշտոններ զբաղեցնող բարձրաստիճան, ինչպես նաև պատասխանատու պաշտոնատար անձանց:

1. «Կոռուպցիայի մասին» քրեական իրավունքի կոնվենցիա / Ստրասբուրգ, 27.01.1999թ. // ՀՀԱԳՆՊՏ 2006/8 (16), ԲՄՊ 28.12.2006թ., հոդ. 8: «Կոռուպցիայի մասին» քրեական իրավունքի կոնվենցիայի լրացուցիչ արձանագրություն / Ստրասբուրգ, 15.05.2003թ. // ՀՀԱԳՆՊՏ 2006/8 (16), ԲՄՊ 28.12.2006թ., հոդ. 9:

2. *Թաղևոսյան Չ.* Կաշառք ստանալու հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի առանձնահատկությունները և արարքը որակյալ դարձնող հատկանիշները // «Օրենք և իրականություն», 2011, N9 (191), էջ 3:

3. **Здравомыслов Б.В.** Должностные преступления. Понятие и квалификация. М., Юрид. лит., 1975, с. 143. **Сичинава И.М.** Взятничество. Квалификация и состояние борьбы с ним // Закон и право. 2006. N8, с. 11. **Гордейчик С.А.** Преступления управленческого персонала коммерческих и иных организаций. Монография. Волгоград: Перемена, 2000, с. 60. **Лобанова Л.В., Камнев Р.Г.** Вымогательство взятки или коммерческого подкупа как основание освобождения от уголовной ответственности: проблемы законодательной регламентации и правоприменения // Российская юстиция. 2010, N3, с. 10-11. **Бабанин В.А., Сбоев Б.К.** Ответственность за взяточничество // Законодательство и экономика. 2004, N3, с. 52. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ մաս / Խմբ. Գ.Ս. Գազինյանի: -Եր.: Երևանի համալս. հրատարակչություն, 2004, էջ 761:

4. **Սարգսյան Գ., Խորխոռունի Ա., Թաղևոսյան Չ., Մինասյան Ա.** Պաշտոնական հանցագործությունների հիմնական տեսակների քրեաիրավական և քրեագիտական վերլուծություն: Գիտագործնական ձեռնարկ.-Եր.: «Գատախազության դպրոց» ՊՈԱԿ, 2010, էջ 67:

5. **Светлов А.А.** Ответственность за должностные преступления по советскому уголовному праву. Киев, Наук. думка, 1978, с. 218. **Папиашвили Ш.Г.** Должностные преступления в теории уголовного права, законодательстве и судебной практике. Изд. Тбил. ун-та, Тбилиси, 1988, із 226

6. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Под общ. ред. В.В. Мозякова. Экзамен, Москва, 2002, с. 58.

7. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 11.05.2011թ. որոշում (ԼԴ/0136/01/10) Հ. Մալխասյանի և մյուսների վերաբերյալ / Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածու: 2010թ. 2-րդ կիսամյակ-2011թ., հատոր 3-րդ. -Եր.: Ամարաս, 2012, էջ 562-563:

8. *Դանիբեկյան Ա.* Առևտրային կաշառքի համար քրեական պատասխանատվության տարբերակման հիմնախնդիրները // Գատախազ իշխանություն, 2014, N6 (180), էջ 70-71:

9. Уголовный кодекс Российской Федерации (УК РФ) [Электронный ресурс] // ГАРАНТ: Информационно-правовой портал / http://base.garant.ru/10108000/31/#block_290.

GENERAL ANALYSIS ABOUT SOME CONTROVERSIAL ASPECTS OF SUBJECT AND SUBJECTIVE SIDE OF SWINDLING

CHRISTINE KHACHATRYAN
LAWYER

International statistics purports that in the frame of criminality crimes against property substantially prevail, where a constant increase in proportional weight of swindling is noticeable. Hence, the currentness of the respective topic is apparent.

In the scopes of the topic all the features of the subjective side of swindling have been comprehensively investigated. There has been discussed the peculiarity of the subjective side, the ignorance of which often results in judicial mistakes and the happened is being qualified as swindling also in the cases when the intention of not returning the property emerges after taking it.

Theoretical problems related to the subject of swindling have been touched upon. There has been suggested to decrease the age threshold of the subject of swindling taking into account the minors' level of consciousness and their participation in goods circulation, particularly the realization of those. Thus, we believe that the exploration of the given topic will give a chance to have an entire idea about the subjective features of swindling.

Keywords: Swindle, Criminal Code of the Republic of Armenia, article 178, subject of swindle, subjective side of swindle, direct intention, mercenary motives, age of the subject of swindle

ОБЩИЙ АНАЛИЗ О НЕКОТОРЫХ СПОРНЫХ АСПЕКТАХ СУБЪЕКТА И СУБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ МОШЕННИЧЕСТВА

КРИСТИНЕ ХАЧАТРЯН
ЮРИСТ

Исследование статистики международного судопроизводства свидетельствует о том, что в структуре уголовно наказуемых деяний перевес выпадает на долю преступлений, направленных против личной собственности. При этом их значительную часть занимает мошенничество. Динамика этого вида преступления показывает его рост. Поэтому названная тема актуальна. В рамках данной проблемы всесторонне исследованы все признаки и особенности субъективной стороны состава преступления — мошенничества.

Пренебрежение особенностями субъективной стороны данного преступления ведет к судебным ошибкам. Часто мошенничеством квалифицируются деяния, когда умысел завладения чужим имуществом осуществляется после того, как субъект уже завладел имуществом.

При исследовании состава мошенничества возникали вопросы и задачи по субъекту данного преступления. Некоторые авторы предлагали снизить возрастной ценз субъекта, мотивируя это интеллектом несовершеннолетнего и его участием в реализации товара.

Исследование данной проблемы позволяет, на наш взгляд, всесторонне и всецело представить субъективную сторону мошенничества.

Ключевые слова: мошенничество, Уголовный кодекс Республики Армения, статья 178, субъект, субъективная сторона, прямой умысел, корыстная цель, возраст субъекта

Բանալի բառեր - խարդախություն, ՀՀ քրեական օրենսգիրք, 178-րդ հոդված, սուբյեկտ, սուբյեկտիվ կողմ, ուղղակի դիտավորություն, շահադիտական նպատակ, սուբյեկտի տարիք

ԽԱՐՂԱԽՈՒԹՅԱՆ ՍՈՒԲՅԵԿՏԻ ԵՎ ՍՈՒԲՅԵԿՏԻՎ ԿՈՂՄԻ ՈՐՈՇ ՎԻՃԵԼԻ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Խարդախության սուբյեկտիվ հատկանիշներն են սուբյեկտը և սուբյեկտիվ կողմը: «Հանցագործության սուբյեկտը» քրեական իրավունքի գիտության կողմից ուսումնասիրվող հասկացություն է՝ անձ, որը կատարել է քրեական օրենքով արգելված արարք (գործողություն կամ անգործություն) և որի համար ընդունակ է քրեական պատասխանատվություն կրել: Հանցակազմի սուբյեկտը բնութագրող պարտադիր հատկանիշներն են՝ ֆիզիկական անձ լինելը, մեղսունակությունը, քրեական պատասխանատվության տարիքի հասած լինելը: Մնացած հատկանիշները, որոնք կարող են առկա լինել՝ սեռ, մասնագիտություն, զբաղեցրած պաշտոն և այլն, ֆակտուալ տատիվ են: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 23-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական պատասխանատվության ենթակա է միայն մեղսունակ ֆիզիկական անձը, ով հանցանք կատարելու պահին հասել է քրեական օրենսգրքով սահմանված տարիքի:

Հանցագործության սուբյեկտիվ կողմն անձի հոգեկան գործունեությունն է՝ կապված հանցագործության հետ: Հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմը բնութագրող պարտադիր հատկանիշը մեղքն է: Հանցագործության շարժառիթը, նպատակը, հույզերը ֆակտուալ հատկանիշներ են:

Խարդախության սուբյեկտիվ հատկանիշների սահմանումն ու ընկալումը հատուկ դժվարություններ չեն առաջացնում և քրեական իրավունքի գիտության մեջ բավականին մանրամասն վերլուծության են ենթարկվել՝

Սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունների սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ, բացառությամբ է կազմում անզգուշությամբ գույքը ոչնչացնելու կամ վնասելու հանցակազմը: Մի շարք հանցագործություններում սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ է շահադիտական նպատակը: Խարդախության սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ, հանցավորը գիտակցում է, որ խաբեության կամ վատահույությունը չարաչափելու միջոցով հափշտակում է ուրիշի գույքը, նախատեսում ու ցանկանում է այդ: Սակայն խարդախության սուբյեկտիվ կողմի առանձնահատկությունն այն է, որ մինչև գույքը վերցնելը կամ գույքին տիրանալը հանցավորն ի սկզբանե նպատակ է ունենում հափշտակել այն, չվերադարձնել գույքը, չկատարել խտտումը կամ պայմանագրային պարտավորությունները: Հակառակ դեպքում խարդախության հանցակազմը բացակայում է: Օրինակ՝ վարկ վերցնելու դեպքում, շահադիտական նպատակով վերցնել և չվերադարձնել:

սուբյեկտիվ կամ պայմանագրային պարտավորությունները: Հակառակ դեպքում խարդախության հանցակազմը բացակայում է: Օրինակ՝ վարկ վերցնելու դեպքում խարդախության հանցակազմը առկա է, եթե

1) հանցավորը մինչև ուրիշի գույքին տիրանալը դիտավորություն ունի ուրիշի գույքը ապօրինի, անհատույց, շահադիտական նպատակով վերցնել և չվերադարձնել:

2) վերցրած գույքի (փողի) դիմաց հատուցում չի կատարում (գրավ չի դնում), կամ գրավը կտրվում է (օրինակ՝ ոսկու փոխարեն դեղին մետաղից իրեր է տալիս):

Խարդախության սուբյեկտիվ կողմի վերը նշված առանձնահատկության անտեսումը հաճախ հանգեցնում է դատական սխալների, և կատարվածը խարդախություն է որակվում մաս այն դեպքերում, երբ գույքը (վարկը) չվերադարձնելու դիտավորությունն առաջանում է այն վերցնելուց հետո: Խարդախության սուբյեկտիվ կողմի այս առանձնահատկությունն է թույլ տալիս այն սահմանազատել հարակից այլ հանցագործություններից, ինչպիսիք են օրինակ՝ յուրացումը կամ վատնումը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 179-րդ հոդված): Եթե խարդախության դեպքում հանցավորը հենց սկզբից նպատակ է ունենում հափշտակել գույքը, ապա յուրացման կամ վատնման դեպքերում գույքը հանցավորին հանձնելու, գույքի նկատմամբ նրան լիազորություններ տալու պահին հանցավորի մեջ գույքը հափշտակելու նպատակը բացակայում է, այն հետագայում է առաջանում: Գատական սխալներից խտտափելու համար ՀՀ վճռաբեկ դատարանը Լ.Ավետիսյանի գործով²⁶, նշել է.

«26. Սուբյեկտիվ կողմից խարդախությունը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ և շահադիտական նպատակով:

26.1 Խարդախությունը կատարվում է միայն ուղղակի դիտավորության մեղքի ձևով, հանցավորը պետք է գիտակցի, որ խաբեության կամ վատահույությունը չարաչափելու միջոցով հափշտակում է ուրիշի գույքը, ինչպես նաև պետք է նախատեսի և ցանկանա դա:

26.2 Խարդախության սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է նաև շահադիտական նպատակի առկայությամբ, այսինքն՝ մինչև գույքը վերցնելը կամ գույ-

Քրեական իրավունք

քին տիրանալը հանցավորն ի սկզբանե նպատակ է ունենում հափշտակելու այն, չվերադարձնելու գույքը, չկատարելու խտտումը կամ պայմանագրային պարտավորությունները:

Հակառակ դեպքում, երբ գույքը չվերադարձնելու խտտումը կամ պարտավորությունները չկատարելու դիտավորությունն առաջանում է գույքը վերցնելուց հետո (անկախ շարժառիթից), խարդախության հանցակազմը բացակայում է:

26.3. Խարդախության միջոցով ուրիշի գույքը հափշտակելու ուղղակի դիտավորության և գույքը հափշտակելու շահադիտական նպատակի առկայության կամ բացակայության մասին դատարանի հետևությունները պետք է հիմնված լինեն գործով ձեռք բերված ապացույցների համակցության վրա: Նշված ապացույցների գնահատման արդյունքում դատարանը յուրաքանչյուր դեպքում պետք է հաստատված համարի, որ անձն ի սկզբանե նպատակ է ունեցել խարդախության միջոցով հափշտակել ուրիշի գույքը, և եթե ապացուցվի, որ ունեցել է, ապա խարդախության հանցակազմն առկա է:

26.4. Ընդ որում, եթե ապացույցների բավարար համակցությամբ և հիմնավոր կասկածից վեր ապացուցողական չափանիշով չի հիմնավորվում, որ շահադիտական նպատակը ծագել է համապատասխան գործարքի կնքումից առաջ, ապա նման դեպքերում խարդախության հանցակազմն առկա չէ»:

Հաճախ խարդախոր որպես գույքը վերցնելու միջոց օգտագործում է ստացականը, որում նշվում է, որ ինքը գույք տվողին պարտք է որոշակի գումար: Եթե գործով հիմնավորվում է, որ մինչև ստացական տալը նա դիտավորություն է ունեցել հափշտակելու ուրիշի գույքը, արարքը որակվում է խարդախություն:

Խարդախության սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ է շահադիտական նպատակը: Շահադիտական նպատակ ասելով՝ հասկանում ենք հանցավորի ձգտումը՝ հարստանալ հափշտակված գույքի հաշվին՝ այն վերցնելով, իրենը դարձնելով կամ իր «հաշվին» հանձնելով այլ անձանց:

Կրիմինալոգիայում ներկայումս ընդունված է հանցավոր վարքագծի մոտիվացիան դասակարգել հետևյալ տեսակների՝ 1. շահադիտական, 2. բռնության, 3. անարխիստական-անհատապաշտական, 4. թեթևամիտ-անպատասխանատու»:

Վերջին տարիներին նկատվում է շահադիտական մոտիվացիայով կատարվող հանցագործությունների անընդհատ աճ, ինչը հատուկ է ոչ միայն նոր զարգացող, այլև զարգացած շուկայական տնտեսություն ունեցող պետությունների մեծ մասին:

Քանի որ խարդախության հանցակազմի առանձնահատկությունն այն է, որ հանցավոր մտադրությունն առաջանում է ի սկզբանե, ուստի դրդա-

պատճառը խարդախության հանցակազմում ավելի շատ հանդես է գալիս որպես նպատակ՝ և մտադրություն, բայց կարող է հանդես գալ նաև որպես ձևակերպում»:

Խարդախության հանցակազմում նպատակը հանդես է գալիս ուրիշի գույքին տիրանալու մեջ: Հենց այդ գույքը կամ գույքի նկատմամբ իրավունքն է, որ ակտիվության մղող ուժին ուղղություն է տալիս, որը կարող է բավարարել պահանջմունքը: Նպատակի մասին խոսելիս պետք է ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքին, որ գոյություն ունեն դրա մի քանի մակարդակներ կամ տեսակներ: Մարդը կարող է ունենալ կյանքի ռազմավարական ծրագրեր, որոնց իրականացումը նրա կյանքի հիմնական նպատակն է: Գրանցով են որոշվում կոնկրետ արարքների նպատակները, որոնք հանդիսանում են ռազմավարական նպատակին հասնելու միջոց: Այս միջոցներն ու նպատակներն իրենց հերթին կարող են հանդես գալ որպես միջանկյալ նպատակներ:

Ամիրաժեշտ է նշել նաև, որ առանձին դեպքերում որոշակի գործունեությունն է մարդու նպատակը: Մարդը բավարարվածություն է ստանում դրանից: Մեծ մասամբ դա տեղի է ունենում նպատակի տեղափոխման ժամանակ, երբ հնարավոր չէ հասնել այդ նպատակին ռացիոնալ միջոցներով: Հաճախ խարդախությունը, ֆինանսական մափիմացիան և այլն ինքնին հաճույք են պատճառում անձին: Այդպիսի դեպքերում հանցավորին հետաքրքրում է ոչ այնքան արարքի վերջնական արդյունքը, որքան հանցագործության գործընթացը:

Խարդախության հանցակազմում որոշակի դերակատարություն ունի նաև մտադրությունը: Իմանալով մարդու մտադրությունների մասին՝ կարելի է պատասխանել այն հարցին, թե ինչի է ձգտում հասնել անձը, ինչ և ինչպես է ուզում անել: Մտադրությունը թույլ է տալիս բավականին խորությամբ հասկանալու անձի արարքի հիմնավորումը: Մտադրությունն օժտված է մղիչ ուժով և սերտորեն կապված է մոտիվացիայի հետ: Մտադրության բացահայտումը հնարավորություն է տալիս պարզել հանցակազմի առկայությունը կամ բացակայությունը:

Հոգեբան Կ. Օբուխովսկին դրդապատճառը դիտում է որպես ձևակերպում»:⁷ Ըստ նրա՝ դրդապատճառը նպատակի և դրան հասնելու միջոցների ձևակերպումն է: Ընդ որում խարդախության դեպքում միջոցների ու եղանակների ընտրությունը մեծապես պայմանավորված է «ներքին գտնման» բրդի հետ, որի մեջ մտնում են անձի նախապատվությունները, բարոյական վերահսկողությունը, նպատակին հասնելու պայմանների հաշվառումը, արարքի հետևանքների հաշվառումը և այլն:

Խարդախության մոտիվացիոն ուղղտին բնորոշ է

պրոցեսուալ մոտիվացիան և պրոցեսուալ նպատակները: Սրա եռաբյուն այն է, որ որոշ դրսևապատճառներ չեն կապվում ռացիոնալ-սուարկայական նպատակների հետ, այլ միաձուլվում են արարքին, տեղափոխվում են արարքի կատարման գործընթաց: Նման դեպքերում անձին բավարարվածություն է պատճառում գուտ արարքի կատարումը /ման մոտիվացիան, որպես կանոն, անվանում են («հասունացած»): Որպես պրոցեսուալ մոտիվացիայի օրինակ կարող է հանդիսանալ այն, որ անձը բավակաություն է ստանում լավ մտածված խարդախության, ֆինանսական մախիմացիայի բուն գործընթացի՝ այդքան էլ չհետաքրքրվելով վերջնական պրոյունքով:

Խարդախության սուբյեկտ կարող է լինել 16 տարին լրացած մեղսունակ ֆիզիկական անձը: Պետք է նշել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքում սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունների սուբյեկտների տարիքը տարբերակված է. գողության, կողոպուտի, ավազակության, ծանրացուցիչ հանգամանքներում գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելու կամ վնասելու, ավտոմեքենային կամ տրանսպորտային այլ միջոցին առանց հափշտակելու նպատակի ապօրինաբար տիրանալու, ինչպես նաև շրթման համար սահմանվում է 14, իսկ մյուս հանցագործությունների համար՝ 16 տարեկան: Թերևս, կարծում ենք, որ ճիշտ կլիներ, եթե խարդախության համար նույնպես պատասխանատվություն սահմանվեր 14 տարեկանից՝ հաշվի առնելով 14-ից 16 տարեկանների ակտիվ մասնակցությունն ապրանքների և այլ առարկաների շրջանառությանը, մասնավորապես, իրացմանը: Բացի այդ, մեր օրենսդրությամբ հանցագործության սուբյեկտ է դիտվում միայն ֆիզիկական անձը, իսկ իրավաբանական անձը որպես այդպիսին դիտվել չի կարող:

Ներկայումս իր արդիականությունը չի կորցնում հանցագործության համար իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցը: Դա կարևոր է նաև խարդախության համար պատասխանատվության խնդրի հետ կապված: Իրավաբանական գրականության մեջ իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության հարցը միանշանակ չի լուծվում:

Այսպես, Ա.Ս. Նիկիֆորովն իրավաբանական անձանց ճանաչում է և՛ հանցագործության, և՛ քրեական պատասխանատվության սուբյեկտներ⁹, Բ.Վ. Վոլժենկինը, իրավաբանական անձանց հանցագործության սուբյեկտ չճանաչելով, ճանաչում է նրանց քրեական պատասխանատվության հնարավորությունը (թեև դրան բացասաբար է վերաբերվում)¹⁰, Ն.Ֆ. Կուզնեցովան դեմ է արտահայտվում իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության սուբյեկտ ճանաչելուն՝ հիմնավորելով իրավաբանական անձանց հանցագործության գործիք ճանաչելու տեսակետը¹¹:

Կարծում ենք, որ իրավաբանական անձին քրեական պատասխանատվության սուբյեկտ ճանաչելն ունի և՛ թերություններ, և՛ առավելություններ: Թերությունն այն է, որ այն խախտում է ըստ մեղքի պատասխանատվության, անձնական պատասխանատվության սկզբունքները, չեն ապահովվում պատժի նպատակները: Օրինակ՝ ինչու պետք է գրկանքներ կրի իրավաբանական անձի այն ներկայացուցիչը, որը հանցավոր վարքագծի դրսևորման հետ որևէ առնչություն չունի: Միաժամանակ, իրավաբանական անձանց համար քրեական պատասխանատվության սահմանումը թույլ է տալիս կանխել, դադարեցնել իրավաբանական անձի հանցավոր գործունեությունը, հատկապես այն դեպքերում, երբ օգտագործվում են «դրածո» դեկավարներ:

Այսպիսով, ելնելով վերոշարադրյալից, կարող ենք նշել.

1. Խարդախության սուբյեկտ կարող հանդես գալ միայն մեղսունակ ֆիզիկական անձը: Իրավաբանական անձինք քրեական պատասխանատվության սուբյեկտ չեն կարող հանդես գալ՝ համաձայն ներկայիս ՀՀ քրեական օրենսգրքի:

2. Խարդախության սուբյեկտ կարող է լինել 16 տարին լրացած մեղսունակ ֆիզիկական անձը: Հաշվի առնելով անչափահասների գիտակցական մակարդակը և նրանց մասնակցությունը ապրանքաշրջանառությանը՝ առաջարկում ենք նվազեցնել խարդախության սուբյեկտի տարիքային սահմանը և խարդախության համար քրեական պատասխանատվության տարիք սահմանել 14 տարեկանը:

1. **Юрин В.** Как установить умысел мошенника // Российская юстиция. 2002, №9. **Щепалов С.** Мошенничество - это умышленное причинение имущественного ущерба // Российская юстиция. 2003, №1.
2. ՀՀ վճարելի դատարանի 2011 թվականի փետրվարի 24-ի 0176/01/09 որոշում:
3. http://www.pravo.vuzlib.org/book_z907_page_20.html.
4. <http://azps.ru/handbook/s/sdvi531.html>.
5. http://fictionbook.ru/author/evgeniyi_pavlovich_iline/motivaciya_i_motivy/read_online.html?page=8.
6. **Обуховский К.** Психология влечений человека. М., Прогресс, 1972, с. 20-21.

7. <http://www.psychology.ibunin.net>.
8. <http://psylit.net/uprav/protemo.htm>.
9. **Никифоров А.С.** Юридическое лицо как субъект преступления и уголовной ответственности. М., 2002.
10. **Волженкин Б.В.** Уголовная ответственность юридических лиц. СПб. 1998.
11. **Кузнецова Н.Ф.** Цели и механизмы реформы Уголовного кодекса // Государство и право. №6. 1992. **Кузнецова Н.Ф.** Кодификация норм о хозяйственных преступлениях // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. №4. 1993.

PROBLEMS CONNECTED WITH THE IMPROVEMENT OF NON CUSTODIAL PUNISHMENTS

KAREN HOVHANNISYAN
SENIOR INVESTIGATOR, POLICE LIEUTENANT
OF THE POLICE INVESTIGATION
OF THE SHIRAK REGION DEPARTMENT

The article examines some problems connected with the perfection of non custodial punishments. Within the article the author examined each of the non custodial punishments by the Criminal Code of the Republic of Armenia, the gaps and the deficiencies were highlighted, the possible ways of improvement were mentioned. Simultaneously the author examined the system of non custodial punishments in different countries and the appropriate conclusions were made. Summarizing the research the author made concrete proposals to solve the problems connected with the replenishment and improvement of the non custodial punishments.

Keywords: punishment, punishments improvement, custodial, fines, certain positions, engage in certain activities, public works, special or military rank, military service restrictions, confiscation of property

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАКАЗАНИЙ НЕ СВЯЗАННЫЕ С ТЮРЕМНЫМ ЗАКЛЮЧЕНИЕМ

КАРЕН ОГАНЕСЯН
СТАРШИЙ СЛЕДОВАТЕЛЬ ОТДЕЛА РАССЛЕДОВАНИЙ,
СТАРШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ ПОЛИЦИИ ШИРАКСКОЙ ОБЛАСТИ РА

В статье рассматриваются некоторые вопросы совершенствования существующих наказаний не связанные с тюремным заключением. В рамках статьи автор рассматривает каждое наказание не связанное с тюремным заключением предусмотренным Уголовным кодексом Армении, автор выявляет недостатки и указывает все возможные направления совершенствования. Парралельно автор рассматривал систему наказаний не связанные с тюремным заключением в разных странах и сделал соответствующие выводы. Подводя итоги исследования автором были сделаны конкретные рекомендации для решения проблем существующих вопросов, совершенствования и улучшения наказаний несвязанные с тюремным заключением.

Ключевые слова: наказание, совершенствование наказания, не связанный с лишением свободы, штрафы, определенные положения, заниматься определенной деятельностью, общественных работ, специального или воинского звания, ограничения по военной службе, конфискации имущества

Բանալի բառեր - պատիժ, պատժատեսակների կատարելագործում, ազատազրկման հետ չկապված, տուգանք, որոշակի պաշտոններ զբաղեցնել, որոշակի գործունեությամբ զբաղվել, հանրային աշխատանքներ, հատուկ կամ զինվորական կոչում, զինվորական ծառայության մեջ սահմանափակում, գույքի բռնագրավում

ԱՃԱՏԱԶՐԿՄԱՆ ՇԵՏ ԶԿԱՊՎԱԾ ՊԱՏՓԱՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՁԵՐ

Պատիժը հանցագործության իրավաբանական հետևանքն է և քրեական պատասխանատվության տրամաբանական ավարտը¹: ՀՀ պատժի համակարգում իրենց ուրույն տեղն են գրավում ազատագրկման հետ չկապված պատժատեսակները: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածի համաձայն՝ այդ պատժատեսակներն են՝ տուգանքը, որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելը, հանրային աշխատանքները, հատուկ կամ զինվորական կոչումից, կարգից, աստիճանից կամ որակավորման դասից զրկելը, զինվորական ծառայության մեջ սահմանափակումը, գույքի բռնագրավումը: Անդրադարձ կատարենք պատժատեսակներից յուրաքանչյուրին:

Տուգանքը՝ որպես պատժատեսակ, կիրառվել է հին և միջնադարյան հայկական քրեական իրավունքում, ինչի մասին հիշատակումների ենք հանդիպում Շահապիվանի ժողովների կանոններում, որտեղ սահմանվում է, որ հանցագործության մեջ մեղադրվողը պետք է համապատասխան գումար նվիրաբերեր եկեղեցուն: Ժողովի կանոնների համաձայն՝ ամուսնական անհավատարմության մեջ մեղադրվող անձանց խիստ պատիժների ենթարկելուց բացի, նրանց նկատմամբ կիրառվում էր տուգանք: Այսինքն՝ այն կիրառվել է և՛ որպես հիմնական, և՛ որպես լրացուցիչ պատժատեսակ: Շահապիվանի ժողովի կանոններով տուգանք էր նշանակվում նաև ամուսնու կողմից

կնոջն անհիմն արձակելու, կնոջը բռնությամբ առևանգելու, հավատարացության, կախարհության, վիուկության, դյութանքի, արնապղծության և մի շարք այլ հանցագործությունների համար²:

Տուգանքը՝ որպես պատժատեսակ, լայնորեն կիրառվել է նաև Մ. Գոշի «Դատաստանագրքով»: Տուգանք նշանակվում էր այնպիսի հանցագործությունների համար, ինչպիսիք են՝ գողությունը, կողոպուտը, ուրիշին դիտավորությամբ հարվածելը կամ վիրավորելը, ուրիշի գույքը դիտավորությամբ վնասելը: Գոշը գույքային պատժատեսակների կիրառումն ուղղակի համարել է անհրաժեշտություն:

Ինչպես ժամանակին նշել է Ա.Թովմասյանը, տուգանքի փոխարինումն ազատագրկմամբ, իսկ ազատագրկման փոխարինումը տուգանքով չի թույլատրվում: Այս սկզբունքն օրենքի աստիճանի է բարձրացված հասկանալի պատճառով, որպեսզի նյութական մեծ միջոցներ ունեցող անձը տուգանք վճարելով չազատվի պատժից, իսկ միջոցներ չունեցողը, միայն չունենալու պատճառով, ազատագրկման դատապարտվի³:

Մեր օրենսդրությամբ տուգանքը նախատեսվում է որպես հիմնական պատժատեսակ, ինչը, մեր կարծիքով, սխալ է: Մեր կարծիքով, ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների դեպքում տուգանքը պետք է կիրառվի նաև որպես լրացուցիչ պատիժ:

Տուգանքը սահմանվում է որպես դրամական տուժանք՝ նվազագույն աշխատ-

Քրեական իրավունք

տավարձի երեսնապատիկից երեքհազարապատիկի չափով, ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործությունների կատարման համար, քրեական օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում: Մեր կարծիքով տուգանքը որպես հիմնական պատժատեսակ կիրառելիս դրա չափերը բավականին փոքր են, ինչը թույլ չի տալիս ապահովել պատժի արդյունավետությունը: Օրինակ՝ ՌԳ-ում տուգանքը սահմանվում է պատիժ նշանակելու պահին ՌԳ-ում օրենքով սահմանված նվազագույն աշխատավարձի քսանհինգապատիկից հազարապատիկի չափով կամ դատապարտյալի վաստակի կամ երկու շաբաթից մինչև մեկ տարվա ժամանակահատվածում ունեցած այլ եկամուտներին համապատասխան չափով: Ընդ որում, ՌԳ թր. օր-ով չի թույլատրվում տուգանքը տարածակետել կամ վճարումը հետաձգել: Օրենքը չի հիշատակում նաև այն չվճարելու «հարգելի» հիմքերի մասին: Դա հիմնավորվում է այսպես. այդքան տարաբնույթ պատժատեսակներից դատարանը դատապարտյալի նկատմամբ ինչո՞ւ պետք է նշանակի այնպիսի պատիժ, որն օբյեկտիվ պատճառներով իսկույն չի իրականացվելու⁴: Միգուցե կարելի էր օրենսդրորեն ամրագրել, որ տուգանքը նշանակվում է միայն այն դեպքում, երբ դատարանը պարզում է, որ անձը հնարավորություն ունի այն վճարելու:

Վերականգնողական արդարադատության տարրերի ուժեղացման նկատառումներից ելնելով, կարծում ենք, որ տուգանքի կիրառման հնարավորություն պետք է տրվի միայն այն դեպքերում, երբ վերականգնվել է տուժողին պատճառված վնասը:

Տուգանք պատժատեսակի առավել լայն հասկացության ներդրումը, մեր կարծիքով, կնպաստի պատժի սոցիալական արդարության վերականգնման խնդրի լուծմանը: Մասնավորապես՝ հնարավոր ենք համարում տուգանքը կիրառել նաև որպես հոգուտ տուժողի

գանձվող գումար: Այստեղ կարևորում ենք բարոյական վնասի վերականգնման ինստիտուտի զարգացումը: Բավականին անարդյունավետ են կյանքի կոչվում որպես տուգանքին այլընտրանք կիրառվող հանրային աշխատանքները, ինչի հիմնական պատճառը դրանց համար սահմանված ժամաքանակն է: Մեր կարծիքով պետք է հստակ մեխանիզմներ մշակվեն այս խնդրի կարգավորման նպատակով, քանի որ պրակտիկայում հաճախակի այս խնդրի թերի կարգավորված լինելը հանգեցնում է անպատժելիության զգացումի ձևավորմանը: Ընդհանրացնելով տուգանք պատժատեսակի վերաբերյալ մեր ուսումնասիրությունը, առաջարկում ենք՝

ա) տուգանքը նախատեսել և՛ որպես հիմնական, և՛ որպես լրացուցիչ պատժատեսակ.

բ) տուգանքի չափ սահմանել նվազագույն աշխատավարձի երեսնապատից մինչև հինգհազարապատիկը.

գ) մշակել հստակ մեխանիզմներ տուգանքը վճարել չկարողանալու դեպքում հանրային աշխատանքների կիրառման համար (մասնավորապես՝ ժամաքանակները կրճատելու, աշխատատեղեր ստեղծելու և այլ միջոցներով).

դ) տուգանքը սահմանել որպես դրամական տուժանք, որը գանձվում է հոգուտ պետության կամ տուժողին.

ե) տուգանք նշանակելու հնարավորություն տալ դատարանին միայն այն դեպքերում, երբ վերականգնվել է տուժողին պատճառված վնասը:

Որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելը սահմանվում է որպես հիմնական և որպես լրացուցիչ պատիժ: Այս պատժատեսակը, մեր կարծիքով, կարող է կիրառվել միայն որպես լրացուցիչ պատժատեսակ: Որպես հիմնական պատժատեսակ այն առավելապես ասոցացվում է վարչաիրավական ներգործության հետ, օրինակ՝ ճանապարհային ոստիկանության տեսուչի

կողմից վարորդական իրավունքից զրկելը: Դժվար է պատկերացնել իրավիճակ, երբ հանցանք կատարած անձի արարքին իրավական գնահատական տալու համար կատարվում է նախաքննություն, այնուհետև դատաքննություն և արդյունքում դատավճռով պարզապես անձին արզելվում է զբաղեցնել որոշակի պաշտոն: Այդ պատճառով իրավակիրառ պրակտիկայում այս պատժատեսակը կիրառվում է հիմնականում որպես լրացուցիչ պատիժ: Ուստի մեր կարծիքով առավել նպատակահարմար է այն սահմանել որպես լրացուցիչ պատժատեսակ: Այս պատժատեսակի կիրառման նպատակներն են անձի վրա հոգեբանական խիստ ներգործություն թողնելը և պետական ապատան անվտանգության անձանցից մաքրելը: Չնայած այն հանգամանքին, որ օրենքը չի նախատեսում այդ իրավունքից անժամկետ զրկելը, սակայն հաճախակի այդ պատժատեսակի կիրառման արդյունքում անձը վերջնականապես կորցնում է այդ գործունեությամբ զբաղվելու կամ այդ պաշտոնը զբաղեցնելու հնարավորությունը: Ըստ Մախտուկինի տվյալների՝ այդ անձանց 30%-ը ստիպված են լինում վերապատրաստման դասընթացների հաճախել: Այս պատժի բովանդակությունը կազմում են ինչպես դատապարտյալին կոնկրետ սուբյեկտիվ իրավունքներից զրկելը (որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից և դրանց հետ կապված արտոնություններից և լիազորություններից), այնպես էլ նրա իրավունակության ժամանակավոր սահմանափակումը (ազատորեն պաշտոն, մասնագիտական գործունեություն և այլ զբաղմունք ընտրելու հնարավորություն)⁶:

Հանրային աշխատանքները դատարանի կողմից նշանակված, իրավասու մարմնի կողմից որոշված վայրում չվարձատրվող, դատապարտյալի կողմից հանրության համար օգտակար աշխատանքների կատարումն է (Քր. օր. 54-րդ

հոդվածի առաջին մաս): Հանրային աշխատանքները կարող են նշանակվել ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործություններ կատարած, առավելագույնը երկու տարի ժամկետով ազատազրկման դատապարտված անձանց նկատմամբ, ընդ որում, միայն դատապարտված անձի համաձայնությամբ, ինչը բխում է ՄԱԿ-ի նվազագույն ստանդարտ կանոնների պահանջներից, որի համաձայն՝ ազատազրկման հետ չկապված պատիժը, որը պարտավորեցնող բնույթ ունի, պետք է ներառի իրավախախտի համաձայնությունը (3-րդ հոդվածի չորրորդ մաս) ինչպես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական հռչակագրի պահանջներից, որը սահմանում է. «Չի կարելի որևէ մեկին ստիպել՝ կատարելու հարկադիր աշխատանք» (4-րդ հոդված): Հանրային աշխատանքները որպես պատժատեսակ հատուկ մասի սանկցիաներում նախատեսված չեն: Այն կիրառվում է որպես ազատազրկման այլընտրանք կամ տուգանքը վճարելուց չարամտորեն խուսափելու դեպքում, ընդ որում մի շարք վերապահումներով (մասնավորապես՝ հաշմանդամների, 16 տարին չըրացածների, հղի կանանց, թոշակառուների նկատմամբ չի կարող կիրառվել):

Մեր կարծիքով հանրային աշխատանքների՝ որպես պատժատեսակի կիրառման արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով անհրաժեշտ է որոշակի համամասնություն ձևավորել և հանրային աշխատանքները տուգանքին փոխարինելու հնարավորություն մշտապես նախատեսել՝ դատապարտյալի ընտրության հնարավորությամբ: Այսինքն՝ դատարանի կողմից նշանակված մինչև 2 տարի ազատազրկման կամ որոշակի գումարով տուգանքի փոխարեն առաջարկվի համապատասխան ժամաքանակի հանրային աշխատանք՝ ընտրելու իրավունքը տալով դատապարտյալին: Հանրային աշխատանքները հիմնականում ընդգրկում են քաղաքների, բնակավայրերի բարեկարգման, փողոցների

Քրեական իրավունք

և հրապարակների մաքրման, բեռնման, բեռնաթափման և այլ հատուկ որակում չպահանջող աշխատանքները, ինչը նույնպես նվազեցնում է այս պատժատեսակի կիրառման արդյունավետությունը: Անհրաժեշտ ենք համարում ազատությունից զրկելու հետ չկապված պատիժների կատարման ստորաբաժան աշխատանքներն առավել հստակ կանոնակարգել և կազմակերպել՝ ապահովելով անհրաժեշտ քանակի աշխատակիցներ, ստորաբաժանման և գործատուի միջև ստեղծել համագործակցության լայն շրջանակ, սահմանել պատշաճ վերահսկողություն:

Հանրային աշխատանքների ժամկետը հաշվարկվում է ժամերով, և կարող է դատարանի կողմից սահմանվել երկու հարյուր յոթանասույնից երկու հազար երկու հարյուր ժամ ժամկետով:

Մինչև դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելը կալանքի տակ պահելու ժամկետը հանրային աշխատանքների դեպքում հաշվակցվում է՝ մեկ օրը երեք ժամի դիմաց (69-րդ հոդված երրորդ մաս):

Հանրային աշխատանքները կատարելուց չարամտորեն խուսափելու դեպքում հանրային աշխատանքների չկրած մասը դատարանը փոխարինում է կալանքով կամ որոշակի ժամկետով ազատագրված մարդի կալանքի կամ որոշակի ժամկետով ազատագրված մեկ օրը հաշվարկելով հանրային աշխատանքների երեք ժամվա դիմաց (Քր. օր. 54-րդ հոդվածի հինգերորդ մաս): Հանրային աշխատանքներից չարամտորեն խուսափող է համարվում այն դատապարտյալը, ով մեկ ամսվա ընթացքում երկու և ավելի անգամ խուսափել է աշխատանքից կամ խախտել է աշխատանքային կարգապահությունը կամ թաքնվել է պատժի կրումից խուսափելու համար: Հանրային աշխատանքները կատարելուց չարամտորեն խուսափել պետք է համարել նաև ինքնախեղումները, տրված հանձնարարությունը չկատարելը կամ ակնհայտորեն անորակ կատարելը:

Հանրային աշխատանքների պրակտիկ կիրառման անարդյունավետության հիմնական պատճառներից ենք համարում դրա ժամկետները և կարծում ենք, որ այն պետք է սահմանվի հարյուր քսան ժամից մինչև հազար վեց հարյուր ժամ: Ընդ որում, ճիշտ ենք համարում այն մտեցումը, որ չպետք է նվազագույն ժամաքանակից քիչ քանակի դեպքում նշանակվի նվազագույն ժամաքանակը:

Հատուկ կամ զինվորական կոչումից, կարգից, աստիճանից կամ որակավորման դասից զրկելը նախատեսված է ՀՀ քր. օր-ի 53-րդ հոդվածով, ըստ որի՝ դատարանը, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության համար անձին դատապարտելիս, հաշվի առնելով հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները նրան կարող է զրկել հատուկ կամ զինվորական կոչումից, կարգից, աստիճանից կամ որակավորման դասից: Այս պատժատեսակի քրեաիրավական էությունը դատապարտյալի նկատմամբ բարոյա-հոգեբանական ներգործությունն է, այն դատապարտյալին զրկում է բոլոր արտոնություններից ու առավելություններից, որոնք սահմանված են հատուկ կամ զինվորական կոչում, կարգ, աստիճան կամ որակավորման դաս ունեցող անձանց համար, այն կարող է նշանակվել միայն որպես լրացուցիչ պատժատեսակ, թույլատրվում է նշանակել նաև պատիժը պայմանականորեն չկիրառելիս (Քր. օր. 70-րդ հոդվածի չորրորդ մաս):

Այս պատժատեսակը նույնպես չի նշվում Քր. օր-ի Հատուկ մասի հոդվածների սանկցիաներում: Դատարանը, հաշվի առնելով հանցավորի կողմից իր կոչումը, կարգը, աստիճանը կամ դասը հանցանք կատարելու կամ իր ու այլոց համար օրենքով չնախատեսված արտոնություններ կամ առավելություններ ստանալու համար օգտագործելը, այսինքն՝ հանցագործության կատարման համար դրանք ծառայեցնելը, եզրահանգում է, որ անձը արժանի չէ կրելու հատուկ կամ զինվորական կոչումը, կարգը, աստիճանը կամ

որակավորման դասը և գրկում է անձին դրանից, ընդ որում, դա ժամանակավոր բնույթ չի կրում: Այս պատժատեսակի կիրառումը հաճախ անուղակիորեն հանգեցնում է անձի կողմից որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու հնարավորության գրկման: Այստեղ, մեր կարծիքով, տեղին չէ նշված պատժատեսակի կիրառման հնարավորությունը միայն ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների կատարման դեպքում: Հաճախ միջին ծանրության հանցագործության կատարման պարագայում ևս հնարավոր է անհրաժեշտություն առաջանա անձին գրկելու զինվորական կոչումից, կարգից աստիճանից կամ որակավորման դասից:

Հավանաբար նաև այս բացը լրացնելու համար ՀՀ քր. օր-ով գործող պատժատեսակները համալրվել է 53.1-րդ հոդվածով, որը նախատեսում է զինվորական ծառայության մեջ սահմանափակումը՝ որպես հիմնական պատժատեսակ: Այն սահմանվում է որպես զինվորական ծառայության կարգի դեմ ուղղված ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործությունների համար սպայի կամ ենթասպայի կոչում ունեցող զինծառայողի նկատմամբ կիրառվող պատժատեսակ, ըստ որի՝ տվյալ անձը երեք ամսից երեք տարի ժամկետով չի կարող նշանակվել իր զբաղեցրած պաշտոնից ավելի բարձր (այդ թվում՝ ավելի բարձր վարձատրվող) պաշտոնի, նրան չի կարող շնորհվել ավելի բարձր հերթական կոչում, ինչպես նաև կասեցվում է հերթական զինվորական կոչում շնորհելու՝ օրենքով սահմանված ժամկետը՝ դրամական բավարարման գումարից մինչև 20 տոկոս պահումով: Այս պատժատեսակը նոր պատժատեսակ լինելով ՀՀ քր. օր-ում, մեր կարծիքով, ունի մի շարք թերություններ:

Որպես կարգապահական պատասխանատվություն, այն ուղղակի և անուղղակի ձևով երկար տարիներ բավական հաջողությամբ կիրառվել է: Որպես պատիժ այն, մեր կարծիքով, պետք է կիրառվի նաև որպես լրացուցիչ պատժատե-

սակ, պատժին զուգահեռ դրա հաճախ կիրառումն առավել կմեծացնի պատժի նպատակների իրականացումը, քանի որ այն անձին չի գրկում ազատությունից, միևնույն ժամանակ պատճառում է գրկանքներ և կանխարգելիչ ազդեցություն է ունենում:

Գտնում ենք, որ զինվորական ծառայության մեջ սահմանափակումը պետք է սահմանվի և՛ որպես հիմնական, և՛ որպես լրացուցիչ պատժատեսակ: Բացի այդ, մեր կարծիքով, առավել նպատակահարմար կլինի, եթե այս պատժատեսակի կիրառման սահմանափակումը վերացվի և հնարավոր լինի այն կիրառել նաև պայմանագրային զինծառայողների նկատմամբ, ովքեր չունեն սպայի կամ ենթասպայի կոչում: Պրակտիկայում հնարավոր են դեպքեր, որ նշված պատժատեսակը կրելու ընթացքում զինծառայողը կատարի այլ հանցագործություն, որի համար նշանակվի ազատությունից գրկելու հետ կապված պատիժ, կամ զինծառայողն օրենքով նախատեսված որևէ հիմքով ազատվի զինվորական ծառայությունից, ինչն ակնհայտ է, որ անհնար է դարձնում այս պատժատեսակի հետագա կրումը: Նշված խնդիրն օրենսդիրը կարգավորել է հոդվածի 4-րդ մասով, սահմանելով, որ նման դեպքում դատարանի կողմից այդ պատժատեսակը փոխարինվում է տուգանքով՝ զինվորական ծառայության մեջ սահմանափակման մեկ ամիսը հաշվարկելով նվազագույն աշխատավարձի երեսնապատիկի դիմաց: Այստեղ օրենսդիրը հաշվի է առել այն հանգամանքը, որ վերը նշված իրավիճակներում հանցավորը չի կրում պատիժը և չեն իրականացվում պատժի նպատակները, բացի այդ, հանցավորը հնարավորություն է ունենում ծառայությունից ազատվելու միջոցով խուսափել պատժի հետագա կրումից, ինչը նվազեցնում է այս պատժատեսակի կիրառման արդյունավետությունը, իսկ դրամական տուժանքի առաջացման հնարավորությունը տվյալ պարագայում ունի տվյալ

Քրեական իրավունք

պատժատեսակի կիրառման արդյունավետությունը բարձրացնող նշանակությունը:

Գույքի բռնագրավումը՝ որպես լրացուցիչ պատժատեսակ, նախատեսվում է ՀՀ քր. օր-ի 55-րդ հոդվածով, որի համաձայն՝ այն դատապարտյալի սեփականությունը համարվող գույքի կամ դրա մի մասի հարկադրաբար և անհատույց վերցնելն է՝ ի սեփականություն պետության: Զննարկվող հոդվածի 1-ին մասի այս ձևակերպումը, մեր կարծիքով, ունի մի շարք շտկումների կարիք: Նշվածն ակնհայտ է դառնում հոդվածի 4-րդ և 5-րդ մասերի ուսումնասիրությունից: Ըստ այդմ, գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է հոդվածի առաջին մասը սահմանելիս «դատապարտյալի սեփականությունը» բառակապակցությունից հետո ավելացնել «օրենքով նախատեսված դեպքերում նաև այլ անձի սեփականությունը համարվող» արտահայտությունը:

Կարևոր հանգամանք է գույքի բռնագրավման չափի հետ կապված խնդիրների, մասնավորապես՝ դրա առավելագույն շեմի կարգավորումը, ինչն արվել է հոդվածի 2-րդ մասով, ըստ որի՝ այն չի կարող գերազանցել հանցագործությամբ հասցված վնասի կամ հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված օգուտի չափը: Այս պատժատեսակը հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ կարող է կիրառվել շահադիտական դրդումներով կատարված ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար, բացառությամբ նույն հոդվածի չորրորդ, հինգերորդ և 5.1-րդ մասերով նախատեսված դեպքերի: Գույքի բռնագրավումը կարող է լինել ինչպես ամբողջական, այնպես էլ մասնակի:

Գույքի ամբողջական կամ մասնակի բռնագրավման դեպքում բռնագրավման ենթական չեն այն գույքն ու առարկաները, որոնք, իբրև նվազագույն տնտեսական-նյութական հիմք, անհրաժեշտ են դատապարտյալի կամ նրա խնամքի տակ գտնվող անձանց համար: Բռնագ-

րավման ոչ ենթակա գույքի ցանկը նախատեսված է օրենքով: Գրանք են՝

1. բնակելի տունը, բնակարանը կամ դրանց առանձին մասը, որտեղ մշտապես բնակվում են դատապարտյալը և նրա ընտանիքը (ընտանիքի համար մեկ տնից կամ բնակարանից ոչ ավելի):

2. հողամասերը, որոնց վրա գտնվում են բռնագրավման ոչ ենթակա տունը և տնտեսական կառույցները, նաև գյուղացիական կամ օժանդակ տնտեսություն վարելու համար անհրաժեշտ հողամասերը:

3. տնտեսական կառույցները, դատապարտյալի ընտանիքի նվազագույն պահանջները բավարարելու համար անհրաժեշտ ընտանի կենդանիները, անասնակները, եթե դատապարտյալի հիմնական զբաղմունքը գյուղատնտեսությունն է:

4. հերթական ցանքի համար անհրաժեշտ գյուղատնտեսական կուլտուրաների սերմնացուն:

5. տնային գործածության առարկաները:

- գործածության մեջ գտնվող հագուստը, կոշիկը, սպիտակեղենը, անկողինը, խոհանոցային և ճաշասենյակային սպասքը,

- դատապարտյալին և նրա ընտանիքին անհրաժեշտ նվազագույն կահույքը,

- բոլոր մանկական պարագաները

6. մինչև նոր բերքը դատապարտյալին և նրա ընտանիքի անդամներին անհրաժեշտ սննդամթերքը, եթե դատապարտյալի հիմնական զբաղմունքը գյուղատնտեսությունն է, իսկ մնացած դատապարտյալների սննդամթերքը և փողը՝ դատապարտյալի և նրա ընտանիքի յուրաքանչյուր անդամի հաշվով հինգ նվազագույն աշխատավարձի չափով:

7. դատապարտյալի ընտանիքի բնակտարածության ջեռուցման և սննդի պատրաստման համար անհրաժեշտ վառելիքը:

8. դատապարտյալի և նրա ընտանիքի անդամների մասնագիտական գործունեության համար անհրաժեշտ գույքը:

այդ թվում՝ գյուղատնտեսական տեխնիկական, ձեռնարկները և գրքերը.

9. հաշմանդամների համար նախատեսված հատուկ փոխադրամիջոցները.

10. միջազգային և այլ մրցանակները, որոնցով պարգևատրվել է դատապարտյալը:

Այս ցուցակում նշված առարկաները կարող են բռնագրավվել, եթե դրանք հայտնաբերվել են դատապարտյալի և նրա ընտանիքի անդամների կարիքներին ակնհայտորեն գերազանցող քանակով կամ պատրաստված են թանկարժեք մետաղներից, հանդիսանում են պերճանքի առարկաներ կամ ներկայացնում են պատմական և գեղարվեստական արժեք:

6-րդ հոդվածի մասի համաձայն՝ բռնագանձման ենթակա չէ նաև 4-րդ և 5-րդ մասերով նախատեսված բարեխիղճ երրորդ անձի գույքը:

Այս հոդվածի շրջանակներում կարևորվում է նաև բարեխիղճ երրորդ անձի հասկացությունը, ինչը սահմանվում է հոդվածի 7-րդ մասով, ըստ որի՝ բարեխիղճ երրորդ անձ է հանդիսանում այն անձը, որը գույք այլ անձի հանձնելիս չգիտեր և չէր կարող իմանալ, որ այդ գույքն օգտագործվելու է կամ նախատեսվում է օգտագործել հանցավոր նպատակներով, ինչպես նաև այն անձը, որը ձեռք է բերել գույք, բայց չգիտեր և չէր կարող իմանալ, որ այդ գույքը ստացվել է հանցավոր ճանապարհով: Այստեղ ցանկանում ենք անդրադառնալ «չէր կարող

իմանալ» հասկացությանը: Հարց է ծագում, թե ինչ գործողություններ պետք է կատարի երրորդ անձը, որպեսզի նրա անտեղյակությունը գնահատվի, որ նա չէր կարող իմանալ, կամ ընդհանրապես նա պարտավոր էր որոշակի միջոցներ ձեռնարկել այդ հանգամանքը իմանալու համար: Այդ պատճառով առաջարկում ենք հոդվածի 7-րդ մասը սահմանել հետևյալ խմբագրությամբ. «Բարեխիղճ երրորդ անձ է հանդիսանում այն անձը, ով գույքը այլ անձի հանձնելիս չգիտեր և տվյալ իրադրությունում առանց առանձնահատուկ ջանքեր գործադրելու չէր կարող իմանալ, որ այդ գույքն օգտագործվելու է կամ նախատեսվում է օգտագործել հանցավոր նպատակներով, ինչպես նաև այն անձը, ով ձեռք է բերել գույք, բայց չգիտեր և տվյալ իրադրությունում առանց առանձնահատուկ ջանքեր գործադրելու չէր կարող իմանալ, որ այդ գույքն ստացվել է հանցավոր ճանապարհով»:

Այսպիսով, ամփոփելով սույն հոդվածում կատարված ուսումնասիրության արդյունքները, կարող ենք փաստել, որ ազատագրկման հետ չկապված պատժատեսակները նախատեսող նորմերը գերծ չեն մի շարք թերություններից, որոնց վերացումը թույլ կտա նվազագույնի հասցնել նշված պատժատեսակների կիրառման ընթացքում ծագող խնդիրները, և առավել արդյունավետ կդարձնի դրանց կիրառման արդյունքում պատժի նպատակների իրականացումը:

1. ՀՀ քրեական իրավունք. Ընդհանուր մաս. խմբ. Գ. Ս. Ղազինյանի, Ե., 2006, էջ 375:

2. **Թովմասյան Ա. Թ.** Հին և միջնադարյան հայ քրեական իրավունք. Ե., 1962, 564-565:

3. **Թովմասյան Ա. Թ.** Սովետական քրեական իրավունք. Ոստմունք պատժի մասին. հ II. Ե., 1973, էջ 139:

4. Уголовное право. Общая часть.

М., 2004, с. 328.

5. **Гальперин И. М., Мельникова Ю. Б.** Дополнительные наказания. М., 1981, с. 67.

6. **Тютюгин В. И.** Лишение права занимать определенные должности как вид наказания по советскому уголовному праву. Харьков, 1982, с. 5-6.

NOTION OF CORRUPTION CRIMES AND ISSUES OF LEGAL ENFORCEMENT PRACTICE

ARAM AYVAZYAN

**APPLICANT OF THE CRIMINAL LAW AND LEGAL PROCEEDINGS
CHAIR OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY**

The article presents the origin of the word “corruption”, referring to the Greek translation of this word and the meaning of the word. The urgency and importance of struggle against the corruption during the modern times are shown on the international level.

The approaches and formulations of criminalists and specialists of different countries about the notion of “corruption” in the literature are presented in the article. The formulations of the notion of “corruption” are given in details in its wide and narrow senses, within whose framework the opinions of different international criminalists and specialists are also presented.

Setting in the article the provision that the issues of the law enforcement practice of corruption crimes described with blanket dispositions are mainly the same as other crimes described with blanket dispositions in general; these issues have been enumerated and presented in details, in this connection bringing practical examples about them and solutions.

Keywords: authority, official status, criminal liability, retroactive, corruption offenses

ПОНЯТИЕ КОРРУПЦИОННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ И ПРОБЛЕМЫ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКИ

АРАМ АЙВАЗЯН

**СОИСКАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА И ПРОЦЕССА
РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА**

В статье представляется происхождение термина “коррупция”, со ссылкой на греческий перевод и значение. Показаны актуальность и важность борьбы против коррупции на современном этапе на международном уровне. В статье представлены различные подходы теоретиков относительно понятия коррупции. Подробно представлены широкое и узкое определение коррупции, в частности, мнения разных зарубежных теоретиков и криминологов. Отмечая, что проблемы правоприменительной практики коррупционных преступлений с бланкетными диспозициями главным образом идентичны в проблемами других преступлений с бланкетными диспозициями, автор подробно описывает и представляет эти проблемы, приводя практические примеры и предложения их решений.

Ключевые слова: служебные полномочия, должностное положение, уголовная ответственность, обратная сила, коррупционное преступление

Բանալի բառեր - ծառայողական լիազորություններ, պաշտոնեական կարգավիճակ, քրեական պատասխանատվություն, հետադարձ ուժ, կոռուպցիոն հանցագործություններ

2014 9 (183)
ԱՄՏՆԱԿԱՆ

ՀԱՍՏԱՆԱԿ
Ի շխանություն

ԿՈՌՈՒԴՅՈՒՆ ՀԱՆՁՆԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Կոռուպցիա բառի ծագումնաբանությունը ներկայացվում է հետևյալ կերպ. այն առաջացել է հունարեն «cor» կամ «com» կամ «c» «միասին», «մեկտեղ», «միջոցով» նախածանցը ավելանալով բազմաթիվ նշանակություններ ունեցող «rumpere» բային, որը նշանակում է «ջարդել», «քանդել» այս պարագայում ձեռք է բերում նոր մեկնաբանություն՝ «խախտել խաղաղությունը, պայմանագիրը, օրենքը», «բարոյագրել երիտասարդներին», «կեղծել արդյունքները»: Այս բառի իմաստներից մեկն էլ եղել է կաշառել որևէ մեկին դրամով կամ առատաձեռն նվերներ մատուցելով: «Cor» նախածանցն ընդհանուր առմամբ սահմանում է, որ կոռուպցիան երևույթ է, որն ունի գործողության համամասնակից:

Վերջին տարիներին կոռուպցիայի դեմ պայքարն ամբողջ աշխարհում համարվում է հրատապ և արդիական խնդիր՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ նախ և առաջ կոռուպցիան էական վնաս է հասցնում արդյունավետ կառավարմանը, տնտեսական աճին, սոցիալական կայունությանը, իշխանությունների նկատմամբ վստահությանը, իսկ դրա որոշակի մակարդակի դեպքում սպառնում է ապակայունացնել հասարակության վիճակը և խարխիլել պետականության հիմքերը, էական անկայունացնող գործոն է միջազգային ու միջպետական հարաբերությունների համար: Կոռուպցիայից պետական վարչակազմերը, սովորաբար, դուրս են մղվում

միջազգային համագործակցության տարբեր կառույցներից և ձևաչափերից:

Այսքանից մի պարզ հետևություն, որ կոռուպցիան բնորոշ չէ բացառապես պետական կամ հանրային հատվածին: Չպետք է անտեսել, որ այն գոյություն ունի նաև մասնավոր հատվածում, որտեղ կառավարման լիազորությունների պատվիրակման հիերարխիան ունի բազմաթիվ հարթություններ: Սակայն կոռուպցիայի համար առավել բնութագրական են պետական ծառայողների կողմից թույլ տրվող չարաշահումները:

Ըստ այդմ, վերլուծելով գրականության մեջ «կոռուպցիա» հասկացության վերաբերյալ տարբեր երկրների քրեագետների և տեսաբանների մոտեցումներն ու ձևակերպումները, կարելի է ամրագրել, որ «կոռուպցիա» հասկացությունն ընկալվում է լայն և նեղ իմաստներով [1]:

Լայն իմաստով կոռուպցիան ընկալվում է որպես շահադիտական դրդումներով ծառայողական լիազորությունների չարաշահում: Այսպես, Բ.Վ.Վոլժենկինը կոռուպցիան բնորոշում է որպես պետական և հասարակական կառավարման ապարատը կազմալուծող երևույթ, որն արտահայտվում է իշխանության քայքայմամբ, պաշտոնատար անձանց կողմից իրենց պաշտոնական դիրքը շահադիտական նպատակներով ապօրինի և դիտավորյալ օգտագործելու մեջ[2]: Ս.Շ. Ծաղիկյանը կոռուպցիան բնորոշում է որպես սոցիալ-իրավական, քաղաքատնտեսա-

Քրեական իրավունք

կան, բարոյական երևույթ, որն արտահայտվում է ծառայության գործառնություններով օժտված անձանց կողմից իրենց ծառայողական լիազորությունները և պաշտոնական կարգավիճակից բխող հնարավորությունները, հակառակ ծառայության նպատակների, անձնական, խմբային և կորպորատիվ շահերն օգտագործելու, ինչպես նաև իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց կողմից նրանց՝ նման բարիքներ և առավելություններ տրամադրելու մեջ [3]: Ըստ Պ.Ա.Կաբանովի, կոռուպցիան սոցիալական երևույթ է, որը պաշտոնատար անձանց կողմից իրենց պաշտոնական դիրքը սեփական հարստացման նպատակով օգտագործելն է [4]: Գ.Ն.Բորզենկովի բնորոշմամբ՝ կոռուպցիան հանրային կառավարման ապարատի քայքայումն է, որը հիմնված է պաշտոնատար անձանց կողմից իրենց ծառայողական լիազորությունները շահադիտական դրդումներով օգտագործելու վրա [5]: Կոռուպցիայի բավականին պատկերավոր բնութագիր է տվել Ա.Ի.Կիրպիչնիկովը. «Կոռուպցիան իշխանության քայքայումն է: Այնպես, ինչպես ժանգն է քայքայում մետաղը, կոռուպցիան կազմալուծում է պետական ապարատը և հասարակության բարոյական հիմքերը: Կոռուպցիայի մակարդակը հասարակության բարոյական վիճակի յուրահատուկ ցուցանիշն է: Այնպես, ինչպես մետաղի համար կորոզիոն հոգնածությունը նշանակում է դրա դիմացկունության աստիճանի իջեցում, հասարակության համար կոռուպցիայից հոգնածությունը նշանակում է հասարակության հակազդեցության աստիճանի իջեցում»:

Կոռուպցիայի հիմնախնդրի հայտնի ամերիկացի հետազոտող Մ.Ջոնսոնը կոռուպցիան բնորոշում է որպես պաշտոնատար անձի այնպիսի վարքագիծ, որը շեղվում է սահմանված կանոններից և պայմանավորված է իր կամ այլ անձանց համար նյութական կամ այլ օգուտներ ստանալու նպատակով [6]: Արևմուտքի այլ հետազոտողները ևս կողմնակից են կոռուպցիայի լայն բնորոշմանը. «Կոռուպցիան քաղաքական գործիչների, պետական ծա-

ռայոնների և գործարարների կողմից իրենց պարտականությունների և գործառնությունների կատարումից շեղվելն է՝ անձնական, ընտանեկան կամ խմբային շահերից ելնելով և սեփական սոցիալական կարգավիճակը բարելավելու նպատակով» [7]:

Նեղ իմաստով կոռուպցիան ընկալվում է որպես ապօրինի գործարք: Ա.Կ.Իվանովը կոռուպցիան բնորոշում է որպես պաշտոնատար անձանց ապօրինի գործարքների վրա հիմնված հարաբերությունների համակարգ, որը վնաս է պատճառում պետական և հասարակական շահերին [8]:

Բլանկետային դիսպոզիցիաներով նկարագրվող՝ կոռուպցիոն հանցագործությունների իրավակիրառ պրակտիկայի հիմնախնդիրները գլխավորապես նույնն են, ինչ և ընդհանրապես բլանկետային դիսպոզիցիաներով նկարագրվող մյուս հանցագործությունները: Դրանք հիմնականում հանգում են հետևյալին:

1. ՀՀ քր. օր-ում բացակայում է նորմը, որը կարգավորում է բլանկետային նորմերի թույլատրելիությունը և, համապատասխանաբար, քրեական պատասխանատվության հարցի լուծումը այլ՝ ոչ քրեական օրենքների և /կամ/ նորմատիվ իրավական ակտերի խախտումներով: Այդ մասին պարզ վկայում է նորմերի առկայությունը, որոնք պարունակվում են ՀՀ քր. օր-ի 1-ին հոդվածի 2-րդ մասում և 3-րդ հոդվածում: Այսպես, ՀՀ քր. օր-ի 1-ին հոդվածի 2-րդ մասում սահմանված է նորմ, որի համաձայն. «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրքը հիմնվում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության և միջազգային իրավունքի սկզբունքների և նորմերի վրա», իսկ 3-րդ հոդվածում սահմանված է «Քրեական պատասխանատվության միակ հիմքը հանցանք, այսինքն՝ այնպիսի արարք կատարելն է, որն իր մեջ պարունակում է քրեական օրենքով նախատեսված հանցակազմի բոլոր հատկանիշները»: Այս նորմը քրեական պատասխանատվության հետ կապված սահմանափակում է մտցնում, քանի որ, համաձայն այդ նորմի բովանդակության, քրեա-

կան պատասխանատվության հարցը կարող է առաջանալ միայն այն արարքների կատարմամբ, որոնց հանցակազմի հատկանիշները նախատեսված են բացառապես ՀՀ քրեական օրենսգրքով, բայց ոչ այլ, ոչ քրեական օրենքներում և /կամ/ նորմատիվ իրավական ակտերում: Վերոնշյալում հետևում է, որ ՀՀ քր. օր-ում բլանկետային նորմերի առկայությունը և կիրառումն անօրինական է: Այդ նորմերն օրինական համարելու համար անհրաժեշտ է ՀՀ քր. օր-ում ավելացնել նշված նորմին համապատասխան դրույթ:

2. Բլանկետային դիսպոզիցիաներով մի շարք նորմերում հղումներ են կատարվում ոչ թե կոնկրետ օրենքներին և /կամ/ այլ նորմատիվ իրավական ակտերին, այլ երբեմն չկոնկրետացված, հասարակական հարաբերությունների որոշակի ոլորտներ կարգավորող մի ամբողջ իրավական ինստիտուտներին, որոնցից յուրաքանչյուրը բաղկացած է նորմերի համակցությունից, որոնք սահմանվում են տարբեր օրենքներում և (կամ) այլ նորմատիվ իրավական ակտերում: Ի դեպ, այս կամ այն ինստիտուտը ՀՀ քր. օր-ի Հատուկ մասի հոդվածների դիսպոզիցիաներում նկարագրվում է տարբեր ձևերով, այսինքն՝ երկիմաստ տերմինաբանության օգտագործմամբ: Օրինակ՝ 187-րդ հոդվածում (Օրինական ձեռնարկատիրական և այլ տնտեսական գործունեությանը խոչընդոտելը) նշվում է, մասնավորապես, անհատ ձեռնարկատիրոջ պետական հաշվառումը, առևտրային կամ ոչ առևտրային կազմակերպության գրանցումը կամ վերագրանցումն ակնհայտ անհիմն մերժելը կամ դրա գրանցումից կամ վերագրանցումից չարամտորեն խուսափելը... և այլն: Նման դրույթը քրեաիրավական նորմեր կիրառող պրակտիկ աշխատակցի վրա դնում է լրացուցիչ պարտականություններ: Այսպես, ա) առանց բացառության իմանալ հասարակական հարաբերությունների համապատասխան ոլորտը կարգավորող իրավական ինստիտուտը կազմող բոլոր նորմերը, բ) վերլուծել այդ նորմերը ինչպես առանձին, այնպես էլ դրանց համակցության մեջ:

գ) այդ վերլուծության հիման վրա կարողանալ գտնել կոնկրետ այն նորմերը, որոնց խախտումը հանցագործության հատկանիշներ է պարունակում, դ) պարզել, թե այդ նորմերի խախտումը հասարակական վտանգավորության տեսանկյունից ներկայացնում են արդյոք իրենցից նվազ կարևորություն, թե ոչ և արդյոք նրա վրա չի տարածվում ՀՀ քր. օր-ի 18-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դրույթը (հանցագործության հասկացությունը):

3. Օրենքները և այլ նորմատիվ իրավական ակտերը, որոնց վրա հղում է կատարվում ՀՀ քր. օր-ի Հատուկ մասի հոդվածների բլանկետային դիսպոզիցիաներում, բավականին անկայուն են, քանի որ նրանցում օրենսդիր և գործադիր իշխանության մարմինները հաճախ են փոփոխություններ և լրացումներ կատարում: Նշված օրենքների և ակտերի անկայունությունը օրենքը կիրառողի վրա ևս երկու պարտականություն է դնում: Առաջին պարտականությունն այն է, որ անհրաժեշտ է իմանալ բոլոր կատարված փոփոխություններն ու լրացումները, իսկ երկրորդ պարտականությունը, որը ծագում է ՀՀ քր. օր-ի 12-րդ և 13-րդ հոդվածներով սահմանված ժամանակի ընթացքում քրեական օրենքի գործողության մասին և քրեական օրենքի հետադարձ ուժի մասին դրույթներից, այն է, որ հարկավոր է պարզել, թե ոչ քրեական օրենքի կամ այլ նորմատիվ իրավական ակտի կոնկրետ նորմն ինչ ժամանակագրական հրատարակչությամբ է գործել արարքի կատարման ժամանակ, տարածվում են արդյոք այդ նորմի վրա մասնավորապես ՀՀ քր. օր-ի հետադարձ ուժի մասին դրույթները, թե ոչ:

4. Նշվող ոչ քրեական օրենքները և այլ նորմատիվ իրավական ակտերը ցրված են տարբեր աղբյուրներում: Դա իր հերթին առաջացնում է լրացուցիչ կազմակերպչական, երբեմն անհաղթահարելի դժվարություններ, որոնք պահանջում են ժամանակի մեծ ծախսեր, որոնք կապված են նշված աղբյուրները գտնելու հետ: Հայտնի է, որ այդպիսի աղբյուրներ կան ոչ բոլոր իրավապահ մարմիններում և նույնիսկ նրանց

Քրեական իրավունք

կողմից սպասարակվող տարածքների գրադարաններում: Կարծիք կա, որ ողջ օրենսդրական և նորմատիվ իրավական բազան արձանագրված է էլեկտրոնային կրիչի վրա: Մակայն վերջինիս օգտագործման համար անհրաժեշտ է, որ բոլոր իրավապահ մարմիններն ապահովված լինեն թե համակազմիչներով և թե դրանցում առկա տեղեկատվությունն արտատպելու միջոցներով, քանի որ առանց դրա պրակտիկորեն բացառվում է նշված բազայի ուսումնասիրումը, վերլուծումը և տարբեր օրենքներում և այլ նորմատիվ իրավական ակտերում պարունակվող նորմերի համեմատությունը: Սա, մասնավորապես, արդի ժամանակաշրջանում լուրջ խնդիր է հանդիսանում ՀՀ ոստիկանության քննչական ապարատի աշխատակիցների համար, քանի որ պետությունը քննիչներին չի տրամադրում անհրաժեշտ պարագաներ, ուստի կատարվող աշխատանքի անհրաժեշտությունից ելնելով քննիչները մեծամասամբ ստիպված են լինում իրենց իսկ սուղ միջոցներով ձեռք բերել այդ տեխնիկական սարքերը և կապ հաստատել համացանցի հետ՝ կրկին իրենց միջոցներով կատարելով ամսական վճարումներ: Այսպիսով, պրակտիկ աշխատակիցների համար երբեմն ուղղակի անհնարին է ծանոթանալ հիշատակված օրենքների և ակտերի հետ, որն ակամա չկիրառման պատճառներից մեկն է կամ լուրջ խոչընդոտ է դառնում ՀՀ քր. օր-ի բլանկետային դիսպոզիցիաներով համապատասխան նորմերի կիրառումն ապահովելու համար: Այդ կապակցությամբ անհրաժեշտություն է առաջանում ՀՀ քր. օր-ը լրացնել հավելվածներով, որոնք կպարունակեն օրենքների տեքստեր, որոնց վրա հղումներ են կատարվում ՀՀ քր. օր-ի բլանկետային նորմերում, կամ կցել դրանց անհրաժեշտ հատվածները (օրինակ՝ ինչպես դա արվել է թունավոր նյութերի ցանկը ՀՀ քր. օր-ին կցելով), քանի որ առավել ռացիոնալ է օրենսդրության համապատասխան ճյուղերի մասնագետների կողմից կենտրոնացված, միանվագ օրինատեղծ գործունեության իրականացումը, քան դա թողնել

ծանրաբեռնված և վարույթում բազմաթիվ քրեական գործեր ունեցող հազարավոր պրակտիկ աշխատակիցների վրա: Այսպիսով, որպեսզի քրեական օրենսգրքի բլանկետայնության բազմազանությունը և քանակը չհանգեցնի որակման սխալների, անհրաժեշտ է, որ օրենք կիրառող մարմիններն ապահովված լինեն իրավական տեղեկատվության էլեկտրոնային համակարգի ազատ օգտագործման հնարավորությամբ, որովհետև, ինչպես հայտնի է, հետաքննիչը, քննիչը կամ դատավորը իրավունք չունեն մասնագետների և փորձագետների առջև հարց դնել այն մասին, թե համապատասխան ճյուղի որ նորմն է խախտվել, քանի որ դրանք հատուկ գիտելիքներ չեն: Նրանք պետք է այդ նորմը գտնեն ինքնուրույն և պարտադիր ձևով հղում կատարեն այն մեղադրական եզրակացության և դատավճռի մեջ:

5. ՀՀ քր. օր-ի բլանկետային նորմերում կան հղումներ ոչ միայն օրենքներին, այլ նաև այլ նորմատիվ իրավական ակտերին, իսկ այդ օրենքներից մի շարքի նորմերն էլ նույնիսկ կոնկրետացվում, մանրամասնվում, բացատրվում և երբեմն ուղղվում են այլ նորմատիվ իրավական ակտերով: Այդպիսի իրավիճակը գործադիր իշխանությանը հնարավորություն է տալիս անմիջականորեն ազդել քրեական պատասխանատվության ոլորտի փոփոխման՝ լայնեցման կամ սահմանափակման վրա, այն ժամանակ, երբ դա հանդիսանում է օրենսդիր իշխանության բացառիկ արտոնությունը և դրանով իրավական պետության կառուցման ընթացքի մեջ առաջանում են այսպես կոչված «ոստիկանական պետության» տարրեր: Իսկ իրավական պետության բնույթը պահանջում է, որ քրեական պատասխանատվության ոլորտը սահմանվի, կարգավորվի և փոփոխվի միայն օրենսդրի կողմից և ոչ մի դեպքում գործադիր իշխանության մարմինների կողմից:

6. 2003թ-ին ընդունված ՀՀ քր. օր-ում բլանկետային նորմերի քանակը զգալիորեն մեծացել է՝ համեմատած 1961թ-ին ընդունված ՀԽՍՀ քրեական օրենսգրքում առկա այդպիսի նորմերի քանակի հետ:

Դա, բնականաբար, իրավաբանների կրթության ողջ համակարգի էական բարեփոխման և արդյունավետության բարձրացման անհրաժեշտություն է առաջացնում, մասնավորապես, որակավորման բարձրացման առումով: Իհարկե, պաշտոնապես անձինք, որոնք իրականացնում են հետաքննությունը, ինչպես նաև քննիչները, դատախազները, դատավորները, որոնք ունեն բարձրագույն կամ նույնիսկ միջին մասնագիտական իրավաբանական կրթության դիպլոմ, պարտավոր են իմանալ բոլոր օրենքները և այլ նորմատիվ իրավական ակտերը, այդ թվում նաև նրանք, որոնց վրա հղում է կատարվում ՀՀ քր. օր-ի բլանկետային նորմերում, ներառյալ՝ փոփոխությունները և լրացումները, որոնք կատարվել են այդ օրենքներում և ակտերում:

Սակայն քննչական և դատական պրակտիկայում առկա է հակառակ պատկեր, որում կա 3 հիմնական կետ: Առաջինն այն է, որ ֆորմալ իրավաբանական կրթությունը չի համապատասխանում գիտելիքների փաստացի ծավալին, որին պետք է տիրապետի իրավաբանը: Երկրորդ՝ նույնիսկ ամենաբարձր որակավորման իրավաբանը չի կարող իմանալ բոլոր օրենքները և նորմատիվ իրավական ակտերը, որոնց վրա հղումներ են կատարված ՀՀ քր. օր-ի բլանկետային նորմերում: Միաժամանակ չի կարող ամբողջությամբ իմանալ այդ օրենքներում և ակտերում կատարված բոլոր փոփոխությունները, հիշել, թե երբ և որ ժամանակահատվածում է գործել այս

կամ այն օրենքը կամ ակտը և կոնկրետ որ հրատարակությամբ: Երրորդ՝ դա իրավապահ մարմինների աշխատակիցների որակավորման մակարդակի ընդհանուր նվազեցման միտումն է, որի պատճառ է հանդիսանում միջինում մասնագիտությամբ աշխատելու փոքր փորձը, ոչ բավարար ունակությունները, մասնագիտական հմտությունների մակարդակն ինքնուրույն բարձրացնելու ցանկությունը, գիտելիքների մեջ ինքնավստահությունը, առավել որակով և ընդունակ աշխատակիցների արտահոսքն առևտրային կամ ոչ առևտրային կազմակերպություններ և այլն: Ի դեպ, նշված երրորդ տարրն արդի ժամանակահատվածում հատկապես ակնհայտ մկատվում է ՀՀ ոստիկանության քննչական մարմիններում, ինչի պատճառ է առավելապես հանդիսանում աշխատակիցների սոցիալ-տնտեսական անապահով կենսամակարդակը:

7. ՀՀ քր. օր-ի 1-ին հոդվածի 2-րդ մասում պարունակվող նորմը, որի համաձայն. «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրքը հիմնվում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության և միջազգային իրավունքի սկզբունքների և նորմերի վրա», իր բնույթով հանդիսանում է բլանկետային և, բացի այդ, ոչ կոնկրետ ու դեկլարատիվ, քանի որ ՀՀ քր. օր-ը հիմնվում է նշված ոչ բոլոր և ոչ յուրաքանչյուր սկզբունքների և նորմերի վրա, այլ միայն նրանց, որոնք ամրապնդված են ՀՀ միջազգային պայմանագրերով:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. *Մարկոսյան Մ.Մ.* Կաշառակերության քրեաիրավական բնութագիրը, Երևան, 2012, էջ 7:
2. *Волженкин Б.В.* Коррупция и уголовный закон // Правоведение. 1991, №6, с. 64.
3. *Цагикян С.Ш.* Противдействие коррупции в Армении. СПб., 2006, с. 44.
4. *Кабанов П.А.* Коррупция и взяточничество в России: исторические, криминологические и уголовно-правовые аспекты. Нижнекамск, 1995, с. 7.
5. *Борзенков Г.Н.* Уголовно-правовые

- меры борьбы с коррупцией. // Вестник Московского университета. Серия 11 «Право». 1993, N1, с. 30.
6. *Джонстон М.* Поиск определений: качество политической жизни и проблема коррупции // Междунар. журн. социальных наук. - Париж, М., 1997, N16, с. 24.
7. *Михайлов Л.В.* Борьба с коррупцией в США (80-е годы). // Вопросы истории. 1994, N5, с. 149.
8. *Иванов А.К.* Отечественная криминология. Курс лекций. Саратов, 1995, с. 114.

AN APPROPRIATE SOURCE OF CRIMINAL PROOF, AS A CONDITION OF AN ADMISSIBILITY OF EVIDENCE

NARINE BABAYAN

LAWYER, PROJECT MANAGER AT “ELL PARTNERSHIP” LLC

In recent years, realization of judicial reform force to consider many legal issues with new, nonconventional approaches. To such question many jurists carry a question of an admissibility of proofs. The constitution and the Code of criminal procedure, having settled questions concerning an admissibility of proofs again I emphasized its importance in the sphere of criminal legal relations. There are certain conditions at which observance it is possible to claim that the concrete evidence in criminal trial was obtained by a legal way. Only in this case it can be considered admissible to proof process. One of these conditions is the appropriate form of proof which is understood as that fact that only those evidence which were obtained during criminal legal proceedings from sources which are listed in Art. 144 of the existing code of criminal procedure of RA are admissible. In this context the most interesting is the question concerning materials and data which were received during operational search measures. The matter is that in compliance with existing code of criminal procedure the proof isn't admissible if it isn't known source above data or production of such materials, but the draft of the new code of criminal procedure takes away such proofs to number of criminal procedure proofs as process of operational search actions for the purpose of production of such materials and the facts was brought in criminal legal proceedings. In this regard there is the number of questions, connected with an appropriate source of proof, need which decision can't be overestimated. Presented article is devoted to studying and discussion of these and some others - the most important questions in the above sphere.

Keywords: Evidence(s), source of proof, criminal procedure code, testimony, witness, defendant, suspect, expertise, expert, interrogation, operational search action(s), expertise conclusion.

НАЛИЧИЕ НАДЛЕЖАЩЕГО ИСТОЧНИКА ДОКАЗЫВАНИЯ, КАК УСЛОВИЕ ДОПУСТИМОСТИ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ

НАРИНЕ БАБАЯН

**ЮРИСТ, РУКОВОДИТЕЛЬ ПРОЕКТОВ
В ООО «И ЭЛ ЭЛ СОТРУДНИЧЕСТВО»**

В последние годы, реализация судебной реформы заставляют рассматривать многие юридические вопросы с новыми, нетрадиционными подходами. К таким вопросам многие правоведы относят вопрос о допустимости доказательств. Конституция и Уголовно-процессуальный кодекс, урегулировав вопросы касающиеся допустимости доказательств снова подчеркнул его важность в сфере уголовно-правовых отношений. Есть определенные условия при соблюдении которых возможно утверждать, что конкретное доказательство в уголовном процессе было получено правовым путем в случае чего только оно может считаться допустимым к процессу доказывания. Одним из этих условий является надлежащая форма доказывания под которой понимается тот факт, что допустимы лишь те доказательства, которые были получены в ходе уголовного судопроизводства из источников, которые перечислены в ст. 144 действующего уголовно-процессуального кодекса РА. В этом контексте наиболее интересным является вопрос, касающийся материалов и сведений, которые были получены в ходе. Дело в том, что в соответствии с действующим уголовно-процессуальным кодексом доказательство не является допустимым, если неизвестно источник вышеуказанных сведений или добычи таких материалов, но проект нового уголовно-процессуального кодекса отводит такие доказательства к числу уголовно-процессуальных доказательств, так как сам процесс оперативно-розыскных действий с целью добычи таких материалов и фактов был внесен в уголовное судопроизводство. В связи с этим возникает ряд вопросов, связанных с надлежащим источником доказывания, необходимость решение которых не может быть переоценен. Представленная статья посвящена изучению и обсуждению этих и некоторых других-наиболее важных вопросов в вышеизложенной сфере.

Ключевые слова: Доказательство, источник доказывания, уголовно-процессуальный кодекс, показание, свидетель, подсудимый, подозреваемый, экспертиза, эксперт, допрос, оперативно-розыскное мероприятие, вывод эксперта.

Բանալի բառեր - ասպարոյց, ասպարոցման աղբյուր, քրեական դատավարության օրենսգիրք, ցուցմունք, վկա, մեղադրյալ, կասկածյալ, փորձարկման օբյեկտ, փորձագետ, հարցաքննություն, օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում, փորձագիտական եզրակացություն

ԱՅՊՏԵՄԲԵՐ 2014 9 (183)

ՀԱՍՏԱՆԱԿ
Ի Հիանալու ժյուն

Նարինե ԲԱԲԱՅԱՆ
«Ի ԷԼ ԷԼ ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ» ՄՊԸ-ի իրավաբան,
ծրագրերի ղեկավար

**ԱՊԱՆՈՒՅՄԱՆ ՊԱՏՇԱՋ ԱՐԲՅՈՒՐԻ ԱՌԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ՝
ՈՐՊԵՍ ԱՊԱՆՈՒՅՅՆԵՐԻ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆ**

Ցուցմունքներ: Ինչպես ՀՀ, այնպես էլ ՌԳ-ը քրեական դատավարության օրենսգրքերում հստակ սահմանված է ցուցմունքների հասկացությունը՝ դրանք տարանջատելով մեղադրյալի, կասկածյալի, տուժողի, վկայի ցուցմունքների: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում այս հարցում նախատեսում է ցուցմունքների և երկու տեսակ՝ տվյալ գործի մեղադրանքի հետ առնչվող՝ մեկ այլ քրեական գործով կասկածյալի կամ մեղադրյալի կամ ամբաստանյալի ցուցմունքները (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 104-րդ հոդված, մաս 2 կետ 4, 113-րդ հոդված) և դատապարտյալի ցուցմունքները (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 104-րդ հոդված, մաս 2 կետ 5, 113-րդ հոդված): Այս առումով հարկ է նշել, որ ներկայումս գործող քրեադատավարական օրենսգրքի համաձայն. «Տվյալ գործի մեղադրանքի հետ առնչվող մեկ այլ քրեական գործով կասկածյալի կամ մեղադրյալի կամ ամբաստանյալի ցուցմունքները մինչդատական վարույթում և դատարանում սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով նրա հարողում գրավոր կամ բանավոր տվյալներն են կատարված հանցագործության մասին»: Կարծում ենք, որ գործող կարգավորումը, կասկած այս խումբ ցուցմունքների հետ, ոչ ամբողջովին է արտահայտում նման ցուցմունքների անհրաժեշտության և նպատակահարմարության ողջ էությունը, ուստի կարծում ենք, որ այս առումով փոփոխությունները պարզապես կենսականորեն անհրաժեշտ են: Հասարակության զարգացումն ինքնին ենթադրում է նաև քրեադատավարական գործունեության զարգացում և վերափոխում, որն էլ պայմանավորում է քրեական դատավարության առանձին ինստիտուտների, այդ թվում նաև սպացուցման աղբյուրների զարգացման անհրաժեշտությունը: Սակայն ինչպես սպացուցման նոր աղբյուրի նախատեսումը, այնպես էլ արդեն իսկ սահմանված ցանկից այս կամ այն աղբյուրի դուրսբերումը չի կարող ինքնանպատակ լինել: Այն պետք է բխի պրակտիկայի պահանջներից և ունենա իր գիտական հիմնավորումը: Ուստի այս հարցի շրջանակներում քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգն անհրաժեշտ է համարում կանոնակարգել տվյալ գործի մեղադրանքի հետ առնչվող մեկ այլ քրեական վարույթով

մեղադրյալի ցուցմունքների ստացման դատավարական կարգը: Ապացույցի այս տեսակը կարող է ձևավորվել միայն մեկ այլ քրեական վարույթով անցնող մեղադրյալի անմիջական հարցաքննության արդյունքում, ինչը պետք է բացառի նրա հարցաքննության արձանագրության մեխանիկական տեղափոխումը մեկ քրեական վարույթից մյուսը: Հարցի նման կարգավորումը մեծապես կնպաստի նման խումբ սպացույցների արժանահավատության և հավաստիության մակարդակի բարձրացմանը, ինչը միանշանակորեն կխոսի արդարադատության արդյունավետության և նպատակայնության շահերից:

Այս տեսանկյունից ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգում նշվում է, որ սպացույցների ստացման աղբյուրների շրջանակն անհրաժեշտ է մեծացնել՝ ներառելով սպացույցների այնպիսի տեսակ, ինչպիսին է փորձագետի ցուցմունքը: Թեև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը նախատեսում է փորձագետի հարցաքննության հնարավորությունը, սակայն փորձագետի հարցաքննության արձանագրությունը կհամարվի անթույլատրելի սպացույց, քանի որ սպացույցների տեսակները սահմանող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի կետ 2-ում սպացույցի նման տեսակ նախատեսված չէ:

Փորձագետի հարցաքննության արձանագրությունը չի կարող դիտվել որպես փորձագետի եզրակացության բաղկացուցիչ մաս: Նախ՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 114-րդ հոդվածի համաձայն՝ փորձագետի եզրակացությունը գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի որևէ բնագավառում հատուկ գիտելիքների օգտագործմամբ գրավոր, հիմնավորված հետևություններն են իրեն առաջադրված հարցերի, ինչպես նաև իր իրավասության մեջ մտնող այն հանգամանքների վերաբերյալ, որոնց նա հանգել է գործի համապատասխան նյութերը հետազոտելով: Մինչդեռ ցուցմունքները մինչդատական վարույթում օրենքով սահմանված կարգով կատարված հարցաքննության գրավոր կամ բանավոր ձևով հարողում տվյալներն են: Բացի այդ, փորձագետի հարցաքննությունը կատարվում է վկայի

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2014 9 (183)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութուն
55

Քրեական դատավարություն

հարցաքննության համար քրեադատավարական օրենսգրքով սահմանված կարգով: Հարցաքննության մասին կազմվում է արձանագրություն, որի մեջ նշվում են փորձագետի ցուցմունքները և առաջադրված հարցերին նրա տված պատասխանները: Մինչդեռ փորձագետի եզրակացությունը ձևավորվում է փորձաքննության արդյունքում, որի կատարման կարգը սահմանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում: Ավելին, արգելվում է փորձագետի եզրակացության փոխարինումը փորձագետի հարցաքննության արձանագրությամբ:

Փորձագետի հարցաքննության անհրաժեշտությունն իրավաբանական գրականության մեջ գրեթե չի վիճարկվում: Ավելին, նշվում է, որ պրակտիկայում այն բավականին տարածված է և հաճախ միայն փորձագետի եզրակացության հիման վրա դժվար է հետևություն անել կատարված փորձաքննության արդյունքների մասին: Ոստի փորձագետի եզրակացության պարզաբանման և ճշտման նպատակով առաջանում է փորձագետի հարցաքննության անհրաժեշտություն:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, որպես ասպացույցի ինքնուրույն տեսակ նախատեսելով փորձագետի ցուցմունքը, միաժամանակ պետք է սահմանի դրա բովանդակությունը, նպատակը, ասպացույցի այդ տեսակի ստացման եղանակները: Փորձագետի ցուցմունքներն իրենցից ներկայացնում են հաղորդումներ, որոնց տակ հասկանում ենք վերջինիս կողմից ընկալված ինֆորմացիայի փոխանցում: Սակայն փորձագետի ցուցմունքն ունի իր առանձնահատկությունները, որոնք էլ պայմանավորում են ասպացույցի այս տեսակի նախատեսման անհրաժեշտությունը: Մասնավորապես՝ լինելով ինֆորմացիայի փոխանցման եղանակ՝ փորձագետի ցուցմունքները տարբերվում են վկայի ցուցմունքներից: Եթե վերջինիս բովանդակությունը կարող են կազմել անմիջականորեն ընկալված կամ այլ կոնկրետ աղբյուրից ստացված, գործի համար նշանակություն ունեցող փաստերի մասին տեղեկությունները, ապա փորձագետը կարող է հարցաքննվել միայն իր կողմից տրված եզրակացության պարզաբանման և ճշտման նպատակով և միայն այն հանգամանքների կապակցությամբ, որոնք կազմում են իր կողմից կատարված փորձաքննության առարկան: Հետևաբար փորձագետը կարող է հարցաքննվել միայն իր կողմից եզրակացություն տալուց և քննիչի կողմից այն մանրամասն վերլուծելուց հետո:

Վերը նշված առանձնահատկությունները հնարավորություն են տալիս փորձագետի ցուցմունքները սահմանազատել այլ ասպացույցներից

և տալ դրա հետևյալ օրենսդրական ձևակերպումը. «Փորձագետի ցուցմունքը մինչդաստական վարույթում, ինչպես նաև դատարանում օրենքով սահմանված կարգով կատարված հարցաքննության ժամանակ իր տված եզրակացության պարզաբանման և ճշտման նպատակով գրավոր կամ բանավոր ձևով նրա հաղորդած տվյալներն են»: Կարծում ենք, որ փորձագետի տված ցուցմունքները որպես ասպացույցի ստացման աղբյուր դիտարկելը բխում է արդարադատության շահերից:

Անդրադառնալով ցուցմունքներին՝ որպես ասպացույցների ձեռքբերման աղբյուրի անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել ՌԴ-ի իրավաբանական գրականության մեջ այս հարցի շուրջ արտահայտված տեսակետներին և կարգավորումներին, քանի որ այդ ձևակերպումները խիստ մոտ են ՀՀ քրեադատավարական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածների կարգավորումներին (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 109-րդ, 110-րդ, 111-րդ, 112-րդ հոդվածներ):

Կասկածյալի ցուցմունքները հանցագործության, որի մեջ նա կասկածվում է, կատարման հանգամանքների վերաբերյալ կասկածյալի ունեցած տվյալների հաղորդումն է, որոնք նա տալիս է հարցաքննության ընթացքում և որոնք արձանագրվում են օրենքով սահմանված կարգով: Հարկ է նշել, որ իրավաբանական գրականության մեջ տարածված է այն կարծիքը, որ հարցաքննությունից դուրս կասկածյալի տված ցուցմունքները չեն կարող օգտագործվել որպես ասպացուցման աղբյուր:՝

Սեղադրյալի ցուցմունքները իրեն առաջադրված մեղադրանքի առարկա հանդիսացող հանգամանքների վերաբերյալ, ինչպես նաև քրեական գործի համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքների, և գործում եղած ասպացույցների վերաբերյալ մեղադրյալի հայտնած տեղեկություններն են, որոնք նա հաղորդում է հարցաքննության ընթացքում և, որոնք ամրագրվում են օրենքով սահմանված կարգով: Այս առումով քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգը հետևելով ՌԴ-ի քրեական դատավարության օրենսգրքի օրինակին (ՌԴ-ի քր. դատ. օր-ի 75-րդ հոդված, կետ 1) նշում է, որ անթույլատրելի պետք է համարվեն մեղադրյալի տված այն ցուցմունքները, որոնք պաշտպանի մասնակցության դեպքում տրվել են նրա բացակայությամբ և, եթե մեղադրյալը դրանք չի հաստատում դատարանում: Անշուշտ, ՌԴ-ի քրեական դատավարության օրենսգիրքը կարգավորման բնագավառ է մտցնում նաև այն դեպքերը, երբ տվյալ գործով պաշտպանի մասնակցությունը պարտադիր չէ, ինչպես նաև

այն դեպքերը, երբ մեղադրյալը հրաժարվել է պաշտպան ունենալու իր դատավարական իրավունքից:

Հարկ ենք համարում նշել, որ թեև համապատասխան հողվածը սահմանում է միայն այս շրջանակի անձանց տված ցուցմունքների, որպես ապացույցի ձեռքբերման աղբյուրի դիտարկման հնարավորություն, սակայն օրենքի տրամաբանությունից ելնելով՝ այստեղ առկա է էական անհամապատասխանություն, քանի որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի և 75-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ համապատասխանաբար, քաղաքացիական հայցվորն իրավունք ունի տալ բացատրություններ իր ներկայացրած հայցի առիթով, իսկ քաղաքացիական պատասխանողն իրավունք ունի տալ բացատրություններ իր դեմ ներկայացրած հայցի վերաբերյալ: Բացի այս, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 252-րդ հոդվածը սահմանում է փորձագետի հարցաքննության կարգը, սակայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը, սահմանելով ապացույցների ստացման աղբյուրների ցանկը, այն համարում է սպառնիչ և թույլ չի տալիս դրանց տարածական մեկնաբանություն, ուստի առաջանում է հարց, վերը նշված տվյալների հաղորդման աղբյուրները, եթե չունեն ապացուցողական նշանակություն, ապա ինչո՞ւ են գետնելված Քրեական դատավարության օրենսգրքում: Փաստորեն, դրանք անհիմն ծանրաբեռնում են Քրեական դատավարության օրենսգրքը և ստեղծում են պրակտիկայում բազում վիճելի իրավիճակներ: Կարծում ենք, այս հարցը ենթակա է մանրամասն ուսումնասիրման և վերլուծության ու քրեադատավարական օրենսդրության կատարելագործման տեսանկյունից այս հարցի կարգավորումը մեծ կարևորություն է ներկայացնում:

Փորձագետի եզրակացությունը: Փորձագետի եզրակացությունը գրականության մեջ ընդունված է բնորոշել որպես փորձագետի կողմից անցկացված հետազոտության ընթացքի և արդյունքների, ինչպես նաև իր առջև դրված հարցերի վերաբերյալ գրավոր հայտնած տվյալներ³: Փորձագետի եզրակացության վերաբերյալ դրույթներ պարունակվում են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 114-րդ հոդվածում, ինչպես նաև Քրեական դատավարության օրենսգրքի գլուխ 35-ում՝ «Փորձաքննություն նշանակելը և կատարելը» վերտառությամբ, մասնավորապես՝ 250-րդ հոդվածում: Հարկ է նշել, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը փորձագետի եզրակացությունը թույլ չի տալիս փոխարինել փորձագետի

հարցաքննության արձանագրությանը: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 84-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն. «(...): Մասնագետի հայտնած կարծիքը չի փոխարինում փորձագետի հայտնած եզրակացությանը»:

Փորձագետի եզրակացությունը տարաբնույթ «լրացուցիչ» (մասնագետի կարծիք, տարբեր տեսակի հանձնաժողովների հայտնած կարծիքներ, որոնք հայտնվել են նշանակված փորձաքննությունից դուրս) ակտերով փոխարինելու գաղափարը, պետք է նշել, գրականության մեջ արժանի քննադատության է ենթարկվել Ս. Ա. Պաշինի⁴, Ա. Մ. Լարինի⁵, Մ. Մելեզյուովի կողմից:

Իրեղեն ապացույցներ: Իրեղեն ապացույցների հասկացությունը և տեսակները ներկայացված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 115-րդ հոդվածում: Գրականության մեջ դրանք նկարագրվում են որպես նյութական աշխարհի առարկաներ (իրեր), որոնք փաստական տեղեկություններ են պարունակում քրեական գործով ապացուցման ենթակա հանգամանքների վերաբերյալ և օրենքով սահմանված կարգով կցված են քրեական գործի նյութերին: Դրանց թվին են դասվում՝

1. Այն առարկաները, որոնց վերաբերյալ հիմքեր կան ենթադրելու, որ դրանք հանցագործության կատարման գործիք են հանդիսացել: Օրինակ՝ դանակ, հրազեն և այլն:

2. Այն առարկաները, որոնց վերաբերյալ հիմքեր կան ենթադրելու, որ դրանք իրենց վրա կրում են հանցագործության կատարման հետքերը: Օրինակ՝ արյունոտված հագուստ, հրազենային վնասվածքով իրեր և այլն:

3. Այն առարկաները, որոնց վերաբերյալ հիմքեր կան ենթադրելու, որ դրանք հանցագործության կատարման օբյեկտ են հանդիսացել: Օրինակ՝ գողացված գարդերը, փողը և այլն:

4. Այլ առարկաներ և փաստաթղթեր, որոնք կարող են միջոց հանդիսանալ հանցագործության բացահայտման, քրեական գործի փաստական հանգամանքների պարզման, մեղադրանքի հերքման, արարքի մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքների պարզման համար:

Հարկ է հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ փաստաթղթերն իրեղեն ապացույց են հանդիսանում միայն այն դեպքում, երբ դրանք հանդիսացել են հանցավոր գործունեության իրականացման օբյեկտ կամ իրենց վրա կրում են հանցագործության կատարման հետքեր: Հակառակ դեպքում դրանք կհանդիսանան «այլ փաստաթղթեր»:

Իրեղեն ապացույցների բերված հասկացու-

Քրեական դատավարութուն

թյունից երևում է, որ դրանց թվին են դասվում ապացուցողական ինֆորմացիայի առարկայացված կրիչները, որոնք գործին կցվել են օրենքով սահմանված կարգով:

Նախ՝ իրեղեն ապացույցի հայտնաբերումը կամ ձեռքբերումը պետք է քննիչի կողմից ձևակերպվի քրեադատավարական նորմերի պահպանմամբ:

Երկրորդ՝ առարկան իրեղեն ապացույց է դառնում միայն քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի որոշման հիման վրա (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 115-րդ հոդված, կետ 2):

Եվ վերջապես երրորդ՝ առարկան պետք է մանրամասն նկարագրվի, կնքվի և այն ձեռք բերելուց հետո կատարվեն այլ պարտադիր դատավարական գործողություններ, որոնք կբացառեն առարկան փոխելու, դրա առանձնահատկությունները, հատկանիշներն էսպես փոխելու հնարավորությունը՝ (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 115-րդ հոդված, կետ 3):

Ուստի պետք է հաշվի առնել, որ առարկան, որը ներկայացվել է որպես իրեղեն ապացույց և այն քրեական գործին կցելու համար անհրաժեշտ դատավարական ամրագրումներն անխզելիորեն կապված են իրար հետ և անբաժանելի են (սա «համալիր ապացույց» է): Այսպիսով՝ առարկան որպես իրեղեն ապացույց գործին կցելու մասին քննիչի ընդունած որոշման կրողատը կամ դրա անվերականգնելի վնասումը համարժեք են հենց իրեղեն ապացույցի կորստին, քանի որ նման դեպքում իրեղեն ապացույցը կճանաչվի անթույլատրելի և կբացառվի ապացուցողական զանգվածից:

Իրեղեն ապացույցն անթույլատրելի կարող է ճանաչվել նաև այն դեպքում, երբ դրա հայտնաբերման և առգրավման պատշաճ դատավարական ձևը չի պահպանվել:

Պրակտիկան ցույց է տալիս, որ հաճախ իրեղեն ապացույցների առգրավման գործընթացը «ձևակերպվում» է այնպիսի փաստաթղթի միջոցով, ինչպիսին է «ինքնակամ հանձնման» արձանագրությունը:

Քննչական և դատական գործողությունների արձանագրությունները: Քննչական և դատական գործողությունների արձանագրությունները գրավոր ակտեր են, որոնցում ամրագրվում են այնպիսի դատավարական գործողությունների ընթացքն ու արդյունքները, ինչպիսիք են զննությունը, քննումը, ճանաչման ներկայացնելը, արտաշիբհումը, խուզարկությունը, առգրավումը, գույքի վրա կալանք դնելը, նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումները վերահսկելը, հեռախոսային խոսակցությունները լսելը, նմուշներ

ստանալը, քննչական փորձարարությունը (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 121-րդ հոդված, կետ 2): Նշված արձանագրություններն առանձնացված են որպես ինքնուրույն ապացուցողական նշանակություն ունեցող աղբյուրներ, քանի որ դրանցում ամրագրվում են այն միջավայրը, առարկաները կամ երևույթները, որոնք անմիջականորեն ընկալվում են քննիչի կողմից, ուստի ապացույցների նշված տեսակի մեջ չեն մտնում հարցաքննությունների արձանագրությունները, քանի որ դրանք ամրագրում են ապացույցի ինքնուրույն տեսակ՝ վկայի, կասկածյալի, մեղադրյալի և դատավարության այլ մասնակիցների ցուցմունքները⁷:

Քննչական գործողությունների անցկացման և ամրագրման կարգը մանրամասն նկարագրված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում (218-րդ, 220-րդ, 224-րդ, 230-րդ, 235-րդ, 240-րդ, 241-րդ, 242-րդ, 256-րդ հոդվածներ): Օրենքով սահմանված կանոնների խախտումը նշված դատավարական գործողություններն իրականացնելիս կամ դրա ընթացքն ու արդյունքներն ամրագրելիս կհանգեցնի նշված տեսակի ապացույցի անթույլատրելիության:

Արձանագրությանը կցված առարկաներն ու փաստաթղթերը դրա բաղկացուցիչ մասն են կազմում և դրանց թույլատրելիությունը և կախվածության մեջ է դրվում արձանագրությունների կազմման դատավարական կարգի պահպանումից:

Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ ճանաչարհատրանսպորտային պատահարների սխեմաները պետք է դիտարկել, որպես առանձին ապացուցողական ուժ ունեցող փաստաթուղթ, այլ ոչ որպես դեպքի վայրի զննության արձանագրության հավելում, եթե դրանք համախմբում են այն տվյալները, որոնք ստացվել են մի քանի աղբյուրներից⁸:

Այլ փաստաթղթեր: Այլ փաստաթղթերի տակ հասկացվում են ցանկացած գրավոր կամ այլ կերպ ձևակերպված ակտեր, որոնք վկայում են կամ շարադրում են այնպիսի հանգամանքներ և փաստեր, որոնք նշանակություն ունեն քրեական գործի համար (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 122-րդ հոդված):

Այլ փաստաթղթեր են այնպիսի փաստաթղթերը, որոնք ձևավորվել են ոչ դատավարական գործողությունների արդյունքում:

Այլ փաստաթղթերը թույլատրելի են որպես ապացույց, եթե

1. առկա են տվյալներ այն հանգամանքի վերաբերյալ, թե ինչպես են ստացվել այդ փաստաթղթերը.

2. առկա են տվյալներ այն անձի մասին, ումից

կամ ում միջոցով ստացվել են այդ փաստաթղթերը:

3. առկա են փաստեր, որ այն անձը, ում օրինական տնօրինման տակ են գտնվում այդ փաստաթղթերը, հնարավորության դեպքում տեղեկացված է այլ փաստաթղթերի առգրավման մասին:

«Այլ փաստաթղթերի»՝ որպես ապացույց, թույլատրելիության վերաբերյալ հիմնական խնդիրներն առաջանում են կապված, այսպես սասած, «կորսված» ապացույցների «գրացման» հետ:

Ապացույցների այնպիսի տեսակ, ինչպիսին է «այլ փաստաթուղթը» հաճախ դատավարական պրակտիկայում կիրառվում է որպես «պահուստային տարբերակ», որի միջոցով անթույլատրելի ապացույցները վերականգնվում են: Նման հնարքները հաճախ անհրաժեշտ են լինում քրեական գործի հարուցումից առաջ տրված բացատրությունները որպես թույլատրելի ապացույց ձևակերպելիս:

Ապացույցների թույլատրելիության տեսության որոշ հեղինակների կարծիքով. «Այն հանգամանքը, որ քաղաքացու բացատրությունը, որը տվյալներ է պարունակում հարցաքննության առարկա հանդիսացող հանգամանքների մասին, ինքնուրույն ապացուցողական նշանակությունից չի զրկում այդ բացատրությունը»⁹: Մինչդատավարական ստուգման արդյունքում ստացված բացատրությունների, որպես «այլ փաստաթուղթ», ինքնուրույն ապացուցողական նշանակությունն ընդունում է նաև Լ. Մ. Կարենեան¹⁰:

Բացատրությունների, որպես ապացույց («այլ փաստաթուղթ»), օգտագործման անթույլատրելիության վերաբերյալ կարծիք են արտահայտել Պ. Մ. Լուպինսկայան, Ս. Ա. Պաշինը¹¹, Ն. Մ. Կիպինսկայան¹² և այլ հեղինակներ, ում կարծիքը հակված ենք կիսելու:

Մասնավորապես՝ պրոֆ. Պ. Մ. Լուպինսկայան նշում է, որ մինչ քրեական գործի հարուցումը բացատրությունները կարող են ստացվել միայն այն անձանցից, ովքեր հանցագործության մասին հաղորդում են արել, երբ անհրաժեշտ են հավելյալ տեղեկություններ, որոնք կլրացնեն կամ պարզուն կմտցնեն հաղորդման բովանդակության մեջ¹³: Ոստի մեծան դեպքում ստացվում է, որ այն անձը, ում նկատմամբ հաղորդում է արվել, զրկված է իր շահերը կոնկրետ դեպքում պաշտպանելու հնարավորությունից: Սա, անշուշտ, միակ պատճառը չէ այդ բացատրությունները, որպես ապացույց անթույլատրելի համարելու համար, սակայն կարևորագույն պատճառներից մեկն է:

Հարկ ենք համարում անդրադառնալ նաև օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքում ձեռք բերված փաստական տվյալների՝ որպես քրեադատավարական ապացույց օգտագործելու հնարավորությանը:

Ճիշտ են այն գիտնականները, ովքեր օպերատիվ-հետախուզական գործունեության ընթացքում ստացված տվյալները մտցնում են ապացույցների հավաքման շարքի մեջ¹⁴: Հետևաբար քրեադատավարական օրենսդրության մեջ պետք է նախատեսել, որ օպերատիվ-հետախուզական տվյալներն ապացույց են դառնում դատավարական կարգով հաստատվելուց հետո:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում ապացույցների տեսակների մեջ օպերատիվ-հետախուզական տվյալները՝ որպես ապացույցի ինքնուրույն տեսակ նախատեսված չէ: Քրեադատավարական օրենսդրությամբ չի կարգավորվում նաև օպերատիվ-հետախուզական տվյալներն ապացույց ճանաչելու հարցը, ինչը բարդություններ է առաջացնում նաև քննչական մարմինների պրակտիկայում:

Իրավաբանական գրականության մեջ օպերատիվ-հետախուզական տվյալների օգտագործման վերաբերյալ տարբեր կարծիքներ են արտահայտվել:

Որոշ հեղինակներ ժխտում են օպերատիվ-հետախուզական տվյալները որպես ապացույց օգտագործելու հնարավորությունը, քանի որ դրանք չեն արտացոլում քրեական գործում և չունեն ապացուցողական նշանակություն¹⁵:

Ըստ այլ հեղինակների՝ օպերատիվ-հետախուզական տվյալներն ապացույցներ են դառնում քրեադատավարական կարգով հաստատվելուց հետո¹⁶: Օպերատիվ ճանապարհով ստացված առարկաները և փաստաթղթերը կարող են ճանաչվել ապացույցներ այն դեպքում, երբ դրանք հավաքվում են դատավարական ճանապարհով և դրանց նկատմամբ պահպանվում են ապացույցների թույլատրելիության և վերաբերելիության պահանջները¹⁷:

Սույն հարցի շուրջ հետաքրքիր է «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՌԳ- օրենքում (1992թ.) տեղ գտած հետևյալ կարգավորումը՝ օպերատիվ-հետախուզական տվյալները քրեական գործով որպես ապացույց կարող են օգտագործվել քրեական դատավարության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ստուգվելուց հետո: Իրավաբանական գրականության մեջ օրենսդրական այս դրույթը քննադատվել է: Ըստ Վ. Չաժիցկու, եթե քրեական գործով ապացույցման ընթացքում օպերատիվ-հետախուզական

Քրեական դատավարություն

ճանապարհով ստացված տվյալների հավաստիությունը հաստատվում է, ապա այդ բոլորը պետք է ճանաչվեն ապացույցներ: Այսպիսի մոտեցումը սկզբունքորեն սխալ է, քանի որ քրեական գործով ստուգման առարկա են ոչ թե օպերատիվ-հետախուզական ճանապարհով ստացված տվյալները, այլ քրեական դատավարության ապացույցները, որոնք ձևավորվում են միայն քրեական դատավարության գործունեության ընթացքում¹⁸:

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՌԴ 1995թ. օրենքում այս հարցը ստացավ այլ կարգավորում: Մասնավորապես, նշված օրենքի 11-րդ հոդվածի համաձայն՝ օպերատիվ-հետախուզական տվյալները ... քրեական գործով ապացուցման մեջ կարող են օգտագործվել ապացույցների հավաքումը, ստուգումը և գնահատումը կարգավորող քրեական դատավարության օրենսդրության դրույթներին համապատասխան:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ-ում օպերատիվ-հետախուզական տվյալներն իբրև ապացույց օգտագործելու օրենսդրական կարգավորմանը, ապա հարկ է նշել, որ դրանք որպես իրեղեն ապացույց կարող են օգտագործվել միայն այն դեպքում, երբ դրանք օժտված են օրենքով նախատեսված համապատասխան հատկանիշներով (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 115-րդ հոդված):

Դրանք կարող են կիրառվել նաև որպես «այլ փաստաթուղթ», քանի որ փաստաթուղթ ասելով՝ ընդունված է հասկանալ թղթային, մագնիսական, էլեկտրոնային կամ այլ կրիչի վրա բառային, թվային, գծագրական կամ այլ նշանային ձևով արված ցանկացած գրառում, որով կարող են հաստատվել գործի համար նշանակություն ունեցող տվյալները (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 122-րդ հոդված):

Հարկ ենք համարում անդրադառնալ նաև ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգով այս հարցի կարգավորմանը: ՕՀԳ տվյալներն ապացուցման գործընթացում կարող են կիրառվել այնքանով, որքանով համապատասխանում են ապացույցների հավաքմանը, ստուգմանը և գնահատմանը ներկայացվող պահանջներին:

Օպերատիվ-հետախուզական նյութերը որպես ապացույց թույլատրվում են, եթե.

1. դրանք ստացվել են օպերատիվ-հետախուզական գործունեության իրականացումը կարգավորող օրենսդրությանը համապատասխան
2. օրենքով սահմանված կարգով կատարված դատավարական գործողությունների ճանապարհով այդ տվյալները փոխարկվել են քրեադատավարական ապացույցների:

Քանի որ օպերատիվ-հետախուզական գործունեությունը կարող է մարդու իրավունքների և ազատությունների խախտման պատճառ լինել, օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների հիման վրա ձևավորված ապացույցները ենթակա են բազմակողմանի և խորը ստուգման, նախևառաջ՝ թույլատրելիության տեսանկյունից: Նշված ապացույցների թույլատրելիության հարցի լուծման համար կարևոր է որոշել դրանց հիմքում ընկած օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների ստացման օրինականությունը:

Ինքնուրույն ապացուցողական նշանակություն կարող են ունենալ դատարանի որոշմամբ կատարվող օպերատիվ-հետախուզական գործողությունների արդյունքները: Այդ գործողությունների ցանկը պետք է սահմանվի քրեական դատավարության օրենսգրքով: Մակայն այս ճանապարհով ստացված նյութերը ևս ենթակա են ստուգման թույլատրելիության տեսանկյունից՝ հիմնական շեշտադրումը դնելով համապատասխան օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման կատարման և արդյունքների ամրագրման օրինականության վրա:

Ապացույցը թույլատրելի է համարվում այն դեպքում, երբ այն պարունակում է տեղեկություններ, որոնց ստացման աղբյուրը հայտնի է և կարող է ստուգվել:

Որպես ապացույց չեն կարող ծառայել այն փաստական տվյալները, որոնք հայտնի է վկան (տուժողը), ով չի նշում դրանց ստացման աղբյուրը (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 111-րդ հոդված, կետ 2, 112-րդ հոդված, կետ 2):

Պրոֆ. Վ. Ս. Ջաժիցկին, մասնավորապես, նշում է. «Տեղեկացվածության աղբյուրներն իրենցից ներկայացնում են այն օբյեկտիվ հիմքը, որի վրա առաջանում և ձևավորվում են այն փաստական տվյալները, որոնք քրեադատավարական ապացույցի բովանդակությունն են կազմում»¹⁹:

Անգլիայում և ԱՄՆ-ում գոյություն ունի դրույթ, որն ընդհանուր գծերով նման է այն կանոնին, որի համաձայն՝ անթույլատրելի են այն ապացույցները, որոնք պարունակում են անհայտ աղբյուրից ստացված տվյալներ: Այստեղ նկատի ունեն «Այլ խոսքերից ցուցմունքի» կամ, այսպես ասած, «Անեկոստների ապացույցի» (hearsay evidence) կանոնը²⁰:

Այլոց խոսքերից ստացված տեղեկությունների վերաբերյալ տված ցուցմունքները, դրանք այն փաստերի վերաբերյալ անձի տված տեղեկություններն են, որոնք նրան հայտնի են դարձել մեկ ուրիշի ասածից (վերապատմված տեղեկություն):

Ինչպես Անգլիայում, այնպես էլ ԱՄՆ-ում մեծանունները, որպես կանոն, ճանաչվում են անթույլատրելի և բացառվում են ապացուցողական զանգվածից հետևյալ հիմքերով. «Անձը, ով հանդիսանում է որևէ հանգամանքի վերաբերյալ տեղեկությունների սկզբնական կրող, ներկա չէ դատավարությանը և երբում չի տալիս, ուստի պաշտպանության կողմը հնարավորություն չունի ստուգելու տրված տեղեկության ճշմարտացիությունը, վկային խաչաձև հարցման ենթարկելու միջոցով, խախտվում է մեղադրյալի իրավունքը դեմ առ դեմ հանդիպելու այն վկայի հետ, ով հանդես է գալիս իր դեմ: Մի անձից մյուսին տեղեկատվության փոխանցման դեպքում կարող է ձևակերպման և շարադրման սխալ տեղի ունենալ»²¹: Անշուշտ, այս կարծիքի հետ դժվար է չհամաձայնելը, քանի որ այն լիովին արտահայտում է պրակտիկայում գոյություն ունեցող վիճակը: Իհարկե, արդարադատության շահերից ելնելով, ինչպես նաև մեղադր-

յալի իրավունքների և օրինական շահերի տեսանկյունից մեծանուն տեղեկատվությունն իբրև ապացույց օգտագործելն անթույլատրելի է և ոչ նպատակահարմար:

Պրոֆ. Ա. Է. Ֆոյինսկին նշել է. « Ասեկոսենների (hearsay) հիման վրա ստացված ցուցմունքների հանդեպ չափազանց բացասական վերաբերմունքի ցուցաբերումը վտանգի է ենթարկում արդարադատությունը՝ ըստ անգլիական իրավունքի: Շատ ավելի ճիշտ է հարցին լուծում տվել ռուսական օրենսդրությունը, որը բացառում է միայն անհայտ աղբյուրից ստացված տեղեկության հիման վրա տրված ցուցմունքները, որոնք չեն կարող ստուգվել, քանի որ չի նշվել ստացման աղբյուրը»²²: Այս տեսանկյունից հարցը, մեր կարծիքով, արդարացի լուծում է ստացել նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 111-րդ հոդվածի կետ 2-ում և 112-րդ հոդվածի կետ 2-ում:

1. Նույն տեղում, էջ 174:
2. Նույն տեղում, էջ 174:
3. Уголовный процесс. Под редакцией П. А. Лупинской. Москва 1995г., с. 176.
4. **Пашин С. А.** Доказательства в Российском уголовном процессе. Состязательное правосудие. Труды научно-практических лабораторий. Часть 2-ая. Москва, 1996г., с. 319-320.
5. **Ларин А. М.** О принципах уголовного процесса и гарантиях прав личности в проекте УПК 1997г., Российская юстиция 1997г., +номер 10, с. 124.
6. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу. Под редакцией В. А. Лебедева, издание 2-ое. Москва 1998г., с. 172.
7. Уголовный процесс. Под редакцией П. А. Лупинской. Москва, 1995г., с. 185-186.
8. Уголовный процесс. Под редакцией П. А. Лупинской. Москва, 1995г., с. 189.
9. Теория доказательств в советском уголовном процессе. Отв. ред. Н. В. Жогин. Москва 1973г., с. 658.
10. **Карнеева Л. М.** Доказательства в советском уголовном процессе. Волгоград 1988г., с. 36.
11. **Пашин С. А.** Доказательства в Российском уголовном процессе. Состязательное правосудие. Труды научно-практических лабораторий. Часть 2-ая. Москва.
12. **Кипинс Н. М.** Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве. Москва 1995г., с. 60.
13. **Лупинская П. А.** Проблемы допусти-

- мости доказательств при рассмотрении дел судом присяжных. Москва 1995г., с. 115-116.
14. Уголовно-процессуальное право: Учебник. Под редакцией П. А. Лупинской. Москва 1997г., с. 158.
15. **Строгович М. С.** Советский уголовно-процессуальный закон и проблемы его эффективности. Москва, 1979г., с. 87.
16. **Зажичкий В. И.** Связь оперативно-розыскной деятельности и уголовного процесса. Государство и право. номер 6 1995г., с. 64.
17. Теория доказательств в советском уголовном процессе. Отв. ред. Н. В. Жогин. Москва 1973г., с. 223.
18. **Зажичкий В. И.** Связь оперативно-розыскной деятельности и уголовного процесса. Государство и право. номер 6 1995г., с. 64.
19. **Зажичкий В. И.** Источник осведомленности в уголовно-процессуальном доказывании. Советская юстиция 1983г., номер 8, с. 6.
20. ԱՄՆ-ում այս կանոնն ամրագրված է ԱՄՆ դատարաններում և ԱՄՆ դատավոր-մագիստրների կողմից ապացույցների օգտագործման կանոնների մասին Ֆեդերալ օրենքի 8-րդ հոդվածում, իսկ Անգլիայում Քրեական արդարադատության մասին 1988թ-ի օրենքի 23-26-րդ բաժիններում:
21. **Николайчук В. М.** Уголовное правосудие в США. Москва, 1995г., с. 43.
22. **Фойнский И. Я.** Курс уголовного судопроизводства. Том 2-ой. Санкт-Петербург, 1996г., с. 278.

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2014 9 (183)

ՊԱՏԱԿԱՆ ԻՆՎԵՍՏԻՄԵՆՏ

SOME CONSIDERATIONS ABOUT PRESUMPTION OF VALIDITY OF JUDGMENT IN CRIMINAL PROCEDURE OF RA

JOHN HAYRAPETYAN
ASSISTANT TO A JUDGE AT CASSATION COURT OF ARMENIA,
POSTGRADUATE STUDENT OF RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) UNIVERSITY

In the scientific article, the author by revealing the notion of presumption tried to define the concept of presumption of validity of a judgment. By analyzing some arguments of scholars, the author tried to define the legal nature of this phenomenon as well as the question concerning over which parts of the judgment the presumption acts and starting from which point. By summarizing, the author concludes that the concept of presumption of validity of a judgment has social-political as well as great importance for practicing judges.

Keywords: Judgment, presumption, validity, court decision

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРЕЗУМЦИИ ИСТИННОСТИ ПРИГОВОРА В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

ДЖОН АЙРАПЕТЯН
ПОМОЩНИК СУДЬИ КАССАЦИОННОГО СУДА РА,
АСПИРАНТ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА

В научной статье автор, раскрывая понятие правовых презумпций, пытается определить понятие презумпции истинности приговора, вступившего в законную силу. Анализируя доводы некоторых процессуалистов автор пытается определить правовую природы данного феномена, а также ответить на вопросы касательно действия данной презумпции на содержания приговора, момента с которого начинает оно действовать и т.д. Автор подводя итог приходит к выводу, что презумпция истинности приговора, вступившего в законную силу имеет социально-политическое значение, а также огромное значение для практикующих судей.

Ключевые слова: Приговор, презумпция, истинность, решение суда

Բանալի բաներ - դատավճիռ, կանխավարկած, ճշմարտացիություն, դատական որոշում

ՁՈՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

ՀՀ վճռարեկ դատարանի դատավորի օգնական,
Հայ-ռուսական (Մյավոնական) համալսարանի ասպիրանտ

**ՈՐՈՇ ԵԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
ԴԱՏԱՎՃՈՒ ՃՇՄԱՐՏԱՑՒՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՆԽԱՎԱՐԿԱԾԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

Արդարադատությունը պետության հանրապետական իշխանական գործունեության տեսակ լուծումն է: Պետական գործունեության այդ հատուկ տեսակում դատարաններն իրացնում են դատական իշխանությունը քաղաքացիական, քրեական, վարչական գործերը, ինչպես նաև սահմանադրաիրավական վեճերը՝ Սահմանադրությամբ և օրենքներով սահմանված կարգով քննելու միջոցով:

Նշված վեճերի լուծումը դատարաններում իրականացվում է միայն համապատասխան դատավարության օրենքով սահմանված կարգով: Դատարանները գործերը քննելու և լուծելու արդյունքում ընդունում են որոշակի ակտեր, որոնք տարբերվում են միմյանցից բովանդակությամբ, հասցեատեղերի շրջանակով, ձևով և այլն: Նման ակտերի տարբերությունն առաջին հերթին պայմանավորված է այն հանգամանքով, թե տվյալ վարույթի շրջանակներում, արդարադատություն իրականացնելիս, դատարաններն ինչ տեսակի վեճ են լուծում (քաղաքացիական, քրեական, վարչական):

Քրեական գործերով վարույթ իրականացնելու ընթացքում թե նախաքննության և թե դատաքննության փուլերում գործով վարույթ իրականացնող մարմինները, այդ թվում՝ դատարանները կայացնում են բազմատեսակ որոշումներ, որոնք կարգավորում կամ լուծում են տալիս քրեական գործով քննություն իրականացնելիս առաջացած իրավական հարցերին: Նման ակտերի շարքին է դասվում նաև դատավճիռը:

Դատարանի կողմից կայացված ակտերն ընդհանրապես, իսկ դատավճիռը՝ մասնավորապես, որպես արդարադատության իրականացման ակտ, պետք է համապատասխանի օրենքով (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով) նախատեսված պահանջներին (հատկություններին):

Իրավաբանական գրականության մեջ ավանդաբար նշվում է դատավճիռի չորս հատկության մասին՝ օրինականություն, հիմնավորվածություն, պատճառաբանվածություն և արդարացիություն:

Որոշ գիտնականներ դատավճիռի հատկությունները դասակարգում են երկու հիմքով՝ ներքին և արտաքին: Օրինակ՝ ռուս դատավարագետ Ա.Վ.Բունինայի կարծիքով՝ դատավճիռի ներքին հատկություններից են՝ դրա օրինականությունը, հիմնավորվածությունը, պատճառաբանվածությունը և արդարացիությունը, իսկ արտաքին՝ օրինական ուժը, համապարտադիրությունը, բացառիկությունը, նախադատելիությունը և *ճշմարտացիության կանխավարկածը* (ընդգծումը՝ Ջ.Հ.):²

Ընդհանուր առմամբ, դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածը կարելի է բնորոշել հետևյալ կերպ՝ դատավճիռն ընդունվում է որպես ճիշտ, քանի դեռ օրենքով նախատեսված կարգով այն չի բեկանվել:

Դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածի նկատմամբ ներկա պահին գիտական հետաքրքրությունն ունի հակասական բնույթ. մի կողմից այս թեմայով հրապարակումները գրեթե չկան, իսկ մյուս կողմից՝ կան այնպիսի աշխատություններ, որոնք դատավճիռի արդարացիության կանխավարկածը հիմնականում ուսումնասիրում են այլ կանխավարկածների համատեքստում՝ որպես կանոն անմեղության կանխավարկածի կամ նախադատելիության խնդրի ուսումնասիրության ժամանակ:³

Դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածի որոշ հիմնախնդիրներին են անդրադարձել ռուս դատավարագետներ Մ.Ա.Չայկովսկայան, Ի.Ա.Օստապենկոն, Ա.Վ.Բունինան, Օ.Ն.Սիչովև և ուրիշները: Սակայն դրա հետ մեկտեղ հեղինակների կողմից հնչեցվել են իրարամերժ կարծիքներ՝ կապված դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածի էության հետ, չկա նաև միասնական մոտեցում, թե արդյոք այդ ֆենոմենն իրենից ներկայացնում է դատավճիռի հատկություն, թե ոչ, ո՞ր պահից է սկսում գործել այդ կանխավարկածը, դատավճիռի ո՞ր մասերին է այն վերաբերում և այլն:

Սույն աշխատության շրջանակներում հեղինակը փորձելու է պատասխանել վերոնշյալ հարցերին, որոնք մեր կարծիքով ունեն ինչպես տեսա-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2014 9 (183)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութուն

Քրեական դատավարություն

կան, այնպես էլ պրակտիկ կարևոր նշանակություն:

Ընդհանուր առմամբ, օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածը հանդիսանում է օրինական ուժի մեջ մտած դատական որոշման ճշմարտացիության կանխավարկածի տեսակ, որն իր հերթին հիմնված է պետաիշխանական իրավական ակտերի ճշմարտացիության կանխավարկածի վրա: Ինչպես կարելի է նկատել, նշված ֆեյնմենի առանցքային մասն է կազմում բուն «կանխավարկած» եզրույթը, առանց որի բովանդակության բացահայտման հնարավոր չէ անդրադառնալ դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածին:

Ժամանակակից Հայոց Լեզվի Բացատրական բառարանի համաձայն՝ կանխավարկած նշանակում է նախնական վարկած:⁴ Այսինքն, վարկած, որը կարող է հետագայում հերքվել (եզրահանգումը՝ Ջ.Հ.): Իսկ իրավունքում ամրագրված վարկածները (ենթադրությունները) ստացել են իրավական կանխավարկածների ամվանումը (praesumptio juris), որոնք էլ գործում են հասարակական հարաբերությունների կարգավորման ոլորտում:

Այս առումով մեզ համար ընդունելի է իրավական կանխավարկածի Ա.Ս.Կամբարյանի տված սահմանումը, որի համաձայն. «Իրավական կանխավարկածը իրավաբանական փաստի առկայության կամ բացակայության մասին նորմատիվ բնույթի ենթադրություն (մտահանգում) է, որն ունի հավանականության բարձր աստիճան և ենթակա չէ ապացուցման»⁵:

Իրավաբանական գրականության մեջ կարելի է հանդիպել իրավական կանխավարկածների բազմատեսակ և բազմաբնույթ սահմանումների, որոնց մի մասը բնորոշում են այդ ֆեյնմենը՝ ներառելով միայն կարևոր հատկանիշները, իսկ գիտնականների մյուս մասը տվել են առավել ընդարձակ սահմանումներ՝ ներառելով որոշ լրացուցիչ հատկանիշներ:⁶

Ամփոփելով տարբեր հեղինակների կարծիքները՝ մենք գտնում ենք, որ *իրավական կանխավարկածը փաստի առկայության կամ բացակայության մասին ենթադրություն է, որն իրավունքի ուժով պարտադիր է բոլոր մարմինների, կազմակերպությունների և անձանց համար*: Նշված սահմանման մեջ, մեր կարծիքով, կարևոր է պարտադիրության հատկանիշը, այսինքն՝ իրավական կանխավարկածները չպետք է կաշկանդված լինեն այս կամ այն անձի կարծիքից և այն պետք է ընդունվի որպես այդպիսին՝ անկախ ցանկացած սուբյեկտի մոտ դրա ընկալումից:

Դրա մասին է վկայում նաև այն հանգամանքը, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքում սահմանված է քրեական պատասխանատվություն օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռը չկատարելու համար (353-րդ հոդված):

Բնորոշելով իրավական կանխավարկածի սահմանումը՝ հնարավոր ենք համարում անդրադառնալ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածին: Այդ կանխավարկածի տեսությունը դեռ 18-րդ դարում հետևողականորեն պաշտպանում էր հայտնի իրավաբան Չ.Բեկարիան՝ շարունակելով հռոմեական իրավագիտության բազմադարյան ավանդույթներն իր «res judicata pro veritate habetur»⁷ կանոնով: Իսկ Ֆրանսիայի 1804 թվականի քաղաքացիական օրենսգրքում (1350-րդ հոդված) նշվում է. «Օրինական կանխավարկածը կանխավարկած է հատուկ օրենքով վերագրվող հայտնի ակտերին և փաստերին վերաբերյալ»: Դրա հետ կապված Ի.Յա.Ֆոինցկին նշում էր. «Կատարական որոշումն ընդունվում է որպես ճշմարտություն, սակայն այդ կանխավարկածը ժխտվում է, եթե բացահայտվում է, որ այդ որոշումը սխալական է և այն պետք է փոխարինվի մեկ այլ որոշմամբ, որն արդարացի է»:

Վերոնշյալից ելնելով կարելի է եզրակացնել, որ բազմադարյան իրավաբանական պրակտիկան և գիտական միտքը զարգացրել և ամրագրել է դատավճիռի (դատարանի որոշման) ճշմարտացիության կանխավարկածը:

Ռուս դատավարագետ Վ.Կ.Բաբանն իր «Կանխավարկածները խորհրդային իրավունքում» մենագրության մեջ բնորոշում էր դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածի բնույթը՝ օրենքի պահանջներին համապատասխան ընդունած դատավճիռը ենթադրվում է ճշմարտացի⁸: Նշված մտքից, մեր կարծիքով, բխում են երկու ելակետային դրույթներ՝ առաջինը, որ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածը հիմնված է այն ենթադրության վրա, որ օրենքում ամրագրված դատավարական երաշխիքները և կոնստրուկցիաները բավարար են քրեական գործով ճշմարտության բացահայտման համար: Եվ երկրորդ՝ այն, որ դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածը չի կարող դիտարկվել ճշմարտության կատեգորիայի համատեքստից դուրս:

Ըստ Բաբանի. «Օրենքով ամրագրված ընթացակարգով կայացված դատավճիռը ենթադրվում է ճշմարտացի», մեկ այլ դատավարագետ Ա.Ա.Կրիմովը գրում է. «Օրինական ուժի մեջ մտած ցանկացած դատավճիռ համարվում է ճշմարտացի և պարտադիր է կատարման բոլորի կողմից»⁹:

Ինչպես տեսնում ենք, Բարսեղ շեշտը դնում է դատավճի կայացման ընթացակարգի վրա, իսկ Կրիմովը ճշմարտացիությունը կապում է դատավճի օրինական ուժի հետ, որն իրենից նույնպես ենթադրում է որոշակի ընթացակարգերի առկայություն: Դատավարական ընթացակարգի կարևորության վրա ուշադրություն են դարձրել նաև այլ հեղինակներ, օրինակ՝ Ի.Բ.Սիխայրովսկայի կարծիքով. «Դատավարական որոշումների հիմնավորվածության և որակյալության չափանիշը հանդիսանում է դատավարական ընթացակարգի պահպանումը»:

Այսպիսով, կարելի է եզրահանգել, որ դատավճի ճշմարտացիության կանխավարկածի բնույթը հիմնված է օրենքով սահմանված դատավարական ընթացակարգերի մեթոդոլոգիական հիմքերի վրա, որի հիմքում դրված է քրեադատավարական մեթոդի արդյունավետության նկատմամբ վստահությունը: Այս համատեքստում դատավճի կայացման և հրապարակման ձևն ու ընթացակարգը հանդիսանում են մեթոդոլոգիական նախապայման դատավճի ճշմարտացիությունը հաստատելու համար, քանի որ հենց քրեադատավարական մեթոդը ենթադրվում է ճշմարտությունը պարզելու համար հուսալի միջոց:

Ինչ վերաբերում է ճշմարտության կատեգորիային, ապա հարկ ենք համարում նշել, որ փիլիսոփայական մտածողության համաձայն՝ ճշմարտությունը լինում է բացարձակ և հարաբերական¹⁰: Բացարձակ ճշմարտություն է համարվում այն գիտելիքը, որն ըստ էության չի կարող լրացվել, ճշգրտվել կամ փոփոխվել: Դրան հակառակ հարաբերական ճշմարտությունն այն գիտելիքն է, որը չնայած, ընդհանուր առմամբ, արտացոլում է իրականությունը, սակայն կարող է ճշգրտվել, լրացվել նույնիսկ փոփոխվել:

Այս առումով ինչպես արդարացիորեն նշում է Յու.Կ.Օրովը, քրեական դատավարության ընթացքում հաստատվող և ապացուցվող փաստերի նկատմամբ ընդհանրապես կիրառելի չէ բացարձակ ճշմարտության հասկացությունը,¹¹ քանի որ գիտելիքը, որը ստացվում է քրեական դատավարության ընթացքում, փիլիսոփայության տեսության համաձայն՝ չի համապատասխանում բացարձակ ճշմարտության հասկացության հատկանիշներին (լրիվություն, անհերքելիություն, վերջնական և այլն)¹²: Նույն ժամանակ այդ գիտելիքը չի կարող համարվել հարաբերական, քանի որ հարաբերական գիտելիքը միշտ ենթադրում է հետագա շտկում, լրացում և ընդհանուր առմամբ այն դիտարկվում է որպես միջոց բացարձակ ճշմարտությանը հասնելու համար:

Սեր կարծիքով, քրեական դատավարություն

նում ճշմարտությունը, որն ամրագրված է օրինական ուժի մեջ մտած դատավճում, իրենից ներկայացնում է վերջնական եզրահանգում և կարիք չի զգում հետագա հստակեցման և լրացման, սակայն ամբողջովին չի էլ բացառում այն (բացառիկ վարույթներ՝ նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքների հիմքով և այլն): Այսինքն՝ դատավճով հաստատված ճշմարտությունը չի կարող համարվել բացարձակ, քանի որ հետագա բացառիկ վարույթների ընթացքում այն կարող է փոփոխվել և լրացվել, այն չի կարելի նաև ընդունել որպես հարաբերական, այն պատճառով, որ դատավճիների մի սովորական դեպքում օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո ընդհանրապես չեն քննարկվում բարձր ատյաններում, առավել ևս փոփոխվում դրանց կողմից:

Ամփոփելով ամբողջ վերը շարադրվածը՝ դատավճի ճշմարտացիության կանխավարկածի հասկացությունը կարելի է սահմանել հետևյալ կերպ՝ *դատավճի ճշմարտացիության կանխավարկածը իրավունքի ուժով ճանաչում է, որ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճին արտացոլում է քրեական գործով ճշմարտությունը, որը պետք է ընդունվի դատավարության բոլոր շահագրգիռ սուբյեկտների, անձանց, կազմակերպությունների, պետական իշխանության և այլ մարմինների կողմից և այն կարող է հերքվել միայն օրենքով նախատեսված բացառիկ դեպքերում և միայն բացառիկ վարույթների շրջանակներում:*

Հաջորդ հարցը, որին կցանկանայինք անդրադառնալ, վերաբերում է դատավճի ճշմարտացիության կանխավարկածի էությանը: Այսպես, որոշ դատավարագետներ, ինչպես նշել էինք, գտնում են, որ այդ կանխավարկածն իրենից ներկայացնում է դատավճին բնորոշ հատկություն¹³:

Դատավճի հատկությունը օրենքով դատավճին ներկայացվող առավել էական պահանջներն են, այսինքն՝ դրա որակական բնորոշումը և նրանցից մեկի բացակայությունը դատավճի հետագա ստուգման ժամանակ հանգեցնում է վերջինիս բեկանմանը: Այսինքն՝ դատավճի հատկությունները, ինչպիսին են՝ օրինականությունը, հիմնավորվածությունը, պատճառաբանվածությունը և արդարացիությունը, տարբերվում են դատավճի ճշմարտացիության կանխավարկածից նրանով, որ վերջինս դատավճի օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո առաջանում է մեխանիկորեն և հետագա ստուգման ենթակա չէ: Այստեղից կարելի է եզրակացնել, որ օրինական ուժի մեջ կարող է մտնել ոչ միայն այն դատավճի, որը համապատասխանում է օրենքով նախատեսված պահանջներին, այլ նաև այն, որը չի համապատասխանում դրանց: Անկախ այդ հանգամանքներից օրինական ուժի

Քրեական դատավարություն

մեջ մտած դատավճիռն ընդունվում է որպես ճշմարտացի միևնույն օրենքով նախատեսված հատուկ ընթացակարգերի համաձայն՝ դրա բեկանումը:

Նշվածից ելնելով՝ մենք համաձայն ենք այն տեսակետը պաշտպանող դատավարագետների հետ, որոնք գտնում են, որ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածը նրա հատկությունը չէ, այլ՝ դատավճիռի իրավական նշանակության մի մասը¹⁴:

Մեր կարծիքով կարևոր նշանակություն ունի նաև այն հարցը, թե որ պահից է սկսում գործել դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածը: Գրականությունում այս հարցի կապակցությամբ նույնպես չկա միակարծություն:

Այսպես, Չ.Ս.Կասումովի կարծիքով. «Դատավճիռի օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո գործում է դրա ճշմարտացիության կանխավարկածը: Իսկ թե օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտն ստուգվում է վերադաս դատարանների կողմից, դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածը շարունակվում է գործել, քանի որ այդ փուլում դատավճիռը միայն ստուգվում է, որն իրենից չի ենթադրում դրա մեխանիկորեն բեկանում»:

Ըստ Տ.Տ.Ալիևի, Վ.Ռ. Բելոնոսովի և Ն.Ա. Գրոմովի. «Դատավճիռի արդարացիության կանխավարկածը կարելի է բնորոշել հետևյալ կերպ՝ դատավճիռը համարվում է ճիշտ, քանի որ նա չի բեկանվել օրենքով սահմանված կարգով»:

Այլ տեսակետ է արտահայտում Ի.Ա.Օստապենկոն, որի կարծիքով դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածը, որպես այդպիսին, դադարում է գործել դատավճիռի օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո: Ըստ Օստապենկոյի՝ դատավճիռի օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո պետք է խոսել դրա ճշմարտացիության, այլ ոչ թե դրա կանխավարկածի մասին:

Սակայն, մեր կարծիքով, ընդունելի չէ Օստապենկոյի նշված եզրահանգումը հետևյալ պատճառաբանությամբ՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածը չի նշանակում դրա անհերքելիություն, քանի որ ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո կարող են ի հայտ գալ նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքներ, որոնց ուժով խնդրո առարկա ակտի ճշմարտացիությունը կարող է ոչ միայն կասկածի տակ դրվել, այլ նաև հերքվել վերադաս դատական ակտի կողմից: Նշված վարդյոթները կարող են ծառայեցվել դատական սխալների վերացման համար և խստիված իրավունքների վերականգնման համար, որոնց արդյունքում կարող է վերջնականորեն բացահայտվել գործով ճշմարտությունը:

Դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավար-

կածին վերաբերող առավել վիճելի հարցերից մեկը դրա բովանդակության խնդիրն է: Այսինքն՝ ճշմարտացիության կանխավարկածը պետք է գործի միայն դատարանի կողմից հաստատված փաստերի, թե՞ նաև արարքի իրավական որակման և սահմանված պատժի նկատմամբ: Այս հարցի կապակցությամբ գրականությունում հնչեցվել են իրարամերժ կարծիքներ¹⁵:

Դատավարագետների այն խումբը, որ կարծում է, որ դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածը ներառում է նաև դատարանի կողմից արարքին տրված իրավական որակումը հիմնավորում են իրենց տեսակետը հետևյալ կերպ: Հասարակական կյանքի փաստերը չեն կարող ուսումնասիրվել դրանց սոցիալական էությունից անջատ, իսկ տվյալ էության իրավական գնահատականը պետք է տրվի օբյեկտիվորեն: Հանցավոր արարքի սոցիալական վտանգավորությունն իրենից ներկայացնում է օբյեկտիվ կատեգորիա, այն որոշվում է հասարակության զարգացման օրինաչափությամբ և կախված չէ անձանց գիտակցությունից: Հանրորեն վտանգավոր արարքների հատկանիշները, որպես ռեալ գոյություն ունեցող երևույթ, ընդհանրացված կարգով ներառված են քրեական օրենսգրքում: Հետևաբար, հանցավոր արարքի որակումն արտացոլում է օբյեկտիվ իրականությունը և դրա համար այն պետք է ներառվի դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածի մեջ¹⁶:

Մեր կարծիքով, օբյեկտիվ իրականության փաստերը գոյություն ունեն՝ անկախ դրանց տրված սոցիալ-քաղաքական գնահատականից, որը կարող է փոփոխվել՝ կախված պատմական և սոցիալական իրադրությունից¹⁷: Այնուհայտ է, որ տարբեր ժամանակահատվածներում միևնույն փաստերը կարող են կազմել ուրիշ հանցակազմեր կամ ընդհանրապես չհանդիսանան հանցագործություն, ուստի և օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածը չի կարող տարածվել հանցավոր արարքի իրավական որակման վրա:

Դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածը չի կարող տարածվել նաև դատարանի կողմից պատժի չափը սահմանելու որոշման վրա, քանի որ այդ որոշումը հանդիսանում է դատարանի (դատավորի) կամային, այլ ոչ թե իմացական (ճանաչողական) ակտ, այդ իսկ պատճառով կարելի է միայն խոսել նշանակված պատժի արդյունավետության, արդարության սակայն ոչ դրա ճշմարտացիության մասին:

Այսպիսով, հիմք ընդունելով որջ վերոշարադրյալը՝ կարելի է եզրակացնել, որ դատավճիռի ճշմարտացիության կանխավարկածը բխում է դրա իրա-

վական նշանակությունից և իրենից ներկայացնում է մտահանգում, որի համաձայն՝ դատավճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո, հաստատված փաստերի մասով, իրավահարաբերությունների թողոր սուբյեկտների համար համարվում է ճշմարտացի, քանի դեռ այն քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված բացառիկ հիմքերի առկայության պարագայում և բացառիկ վարույթների շրջանակներում չի բեկանվել վերադաս դատարանի կողմից:

Բացի այդ, կցանկանալիք նշել, որ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռի արդարացիության կանխավարկածն ունի նաև քաղաքական, հասարակական մեծ նշանակություն: Այդ հանգամանքը պայմանավորված է նրանով, որ ցանկացած պետություն (իշխանություն), հանրություն շահագրգռված է իր երկրի դատարանների կողմից ընդունվող ակտերի կայունությամբ, դրանում հաստատված փաստերի անվիճելիությամբ և այլն: Նշված կան-

խավարկածի կարևորությունը նաև դատական իշխանության բնականոն գործունեության արդյունավետությունն է, դատավճիռների կատարումը և այլն: Ըստ Ի.Յա.Ֆոինցկու. «Օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռի ամրությունը հանդիսանում է պետության իրավաբանական կառուցակարգի արմատական պահանջներից մեկը»:¹⁸

Սեր կարծիքով, չի կարելի հերքել նաև այդ կանխավարկածի կարևորությունը պրակտիկ դատավորների համար, քանի որ դատավորները, որպես կանոն, հետաքրքրված են իրենց կողմից կայացվող դատավճիռների կայունությամբ: Ամեն դեպքում չնայած օրենքում այդպիսի կարգավորման բացակայությանը, հաճախակի բեկանված, հասարակության և զանգվածային լրատվամիջոցներով բացասական առումով քննարկված դատական ակտերը բացասական ազդեցություն են ունենում դրանք կայացրած դատավորի հեղինակության և կարիերայի վրա:

1. **Чайковская М.А.** Свойства приговора: монография. Москва, Проспект, 2013, с. 29.
2. **Булдина А. В.** Приговор суда как акт правосудия. Его свойства: Дис. ... канд. юрид. наук. Оренбург, 2005, с. 33:
3. **Сычева О. Н.** Презумпция истинности приговора в современном уголовном процессе: Дис. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2007, с. 5.
4. Ժամանակակից Հայոց Լեզվի Բացատրական Բառարան, Հրայր Աճառյանի Անվան Լեզվի Ինստիտուտ: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ազգային Հրատարակչություն, Երևան, 1969, էջ 43:
5. Պետության և իրավունքի տեսություն: Ուսումնական ձեռնարկ/ Գիտ. խմբ. Ա.Կամբարյան, Մ.Միրադյան.-Եր.: Լուսարևոյ հրատարակչություն, 2014, էջ 413:
6. **Черниловский З. М.** Презумпции и фикции в истории права // Государство и право. 1984. N1, с. 104-105, **Петрухин Л.В.** Внутреннее убеждение суда и правовые презумпции // Советское государство и право, 1964, N3, с. 63, **Каминская В.И.** Учение о правовых презумпциях в уголовном процессе. М., Л., 1948, с. 5.
7. **Беккариа Ч. О** преступлениях и наказаниях //Законность. 1993. N1, с. 53-59.
8. Պատական որոշումն ընկալվում է որպես ճշմարտություն:
9. **Полянский Н.Н.** Очерки развития советской науки уголовного процесса. М., 1960, с. 160, **Черданцев А. Ф.** Мудрость юриспруденции. Екатеринбург, 1996, с. 32.
10. **Фойницкий И.Я.** Курс уголовного судопроизводства. - СПб., 1996, с. 510.
11. **Бабаев В.К.** Презумпции в советском праве. Горький, 1974, с. 120.
12. **Сычева О. Н.** Презумпция истинности при-

- говора в современном уголовном процессе: Дис. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2007, с. 77.
13. **Михайловская И.Б.** Настольная книга судьи по доказыванию в уголовном процессе. — Издательство Проспект, 2006, с. 192.
14. Философия: учеб. пособие для вузов/ под ред проф. В.И.Кирилова. М., Юристъ, 1999, с. 75.
15. **Бучило Н.Ф., Чумаков А.Н.** Философия: учеб. пособие. М., Знание, 1998, с. 109.
16. **Орлов Ю.К.** Проблемы теории доказательств в уголовном процессе. М., Юристъ, 2009, с. 21.
17. Философский словарь. М., 1981, с. 10.
18. **Булдина А. В.** Приговор суда как акт правосудия. Его свойства: Дис. ... канд. юрид. наук. Оренбург, 2005, с. 42.
19. **Чайковская М.А.** Свойства приговора: монография. М., Проспект, 2013, с. 32.
20. **Касумов Ч. С.** Презумпция невиновности в советском праве. Баку, 1984, с. 28.
21. **Алиев Т. Т., Белоносов В. О., Громов Н. А.** Принцип презумпции истинности приговора // Рос. судья. 2003. N7, с. 35.
22. **Остапенко И.А.** Приговор как итоговое решение по уголовному делу. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Владимир, 2007, с. 10.
23. **Чайковская М.А.** Свойства приговора: монография. М., Проспект, 2013, с. 41.
24. **Пашкевич П.Ф.** Объективная истина и некоторые вопросы оценки судебных доказательств при осуществлении правосудия. Л., 1971, с. 45.
25. **Строгович М.С.** Курс советского уголовного процесса. Т. 1, с. 324.
26. **Фойницкий И.И.** Курс уголовного судопроизводства. В 2-х томах. Т. 1. - СПб., 1996, с. 158.

THE INVESTMENT NECESSITY OF THE INSTITUTION OF COMPENSATION OF MORAL DAMAGE AS GUARANTEE OF THE PROTECTION OF THE PERSON'S RIGHTS

**HASMIK SARDARYAN
NATIONAL ASSEMBLY STAFF
CENTRE FOR EXPLORATION AND ANALYSIS
LAWYER-EXPERT**

The compensation of moral damage has an important value for the full protection of the person's civil rights. In this respect this paper dwells upon the investment necessity of institution of moral damages, the international experience about compensation of moral damage. The article makes an attempt to define the concept of moral damage by law. The concept of physical and mental anguish as components of moral damage, as well as the compensation of moral damage caused to juridical persons is thoroughly examined in the current paper.

Keywords: moral damage, compensation, the presumption of moral damage, juridical person

НЕОБХОДИМОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ ИНСТИТУТА ВОЗМЕЩЕНИЯ МОРАЛЬНОГО ВРЕДА КАК ГАРАНТИЯ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЛИЦ

**АСМИК САРДАРЯН
ЮРИСТ-ЭКСПЕРТ АППАРАТА НАЦИОНАЛЬНОГО СОБРАНИЯ
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО И АНАЛИТИЧЕСКОГО ЦЕНТРА**

Возмещение морального вреда имеет важное значение для полной защиты гражданских прав лиц. В этой связи в статье рассматриваются необходимость внедрения института морального вреда, международный опыт о возмещении морального вреда. На основании вышеотмеченного, предлагается законодательно установить понятие морального вреда. Более подробно рассматриваются понятия физического и нравственного страдания, которые являются компонентом морального вреда. Также рассматриваются вопросы о возмещении морального вреда причиненных юридических лиц.

Ключевые слова: моральный вред, возмещение, презюмированный моральный вред, юридическое лицо

Բանալի բառեր - բարոյական վնաս, փոխհատուցում, բարոյական վնասի առկայության կանխավարկած, իրավաբանական անձ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՎԵՍՄԻ ՓՈԽՂԱՏՈՒՅՄԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՆԵՐՊՐՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԱՆՁԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ

Իրավական պետության կարևորագույն խնդիրներից է մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների լիարժեք և արդյունավետ պաշտպանության ապահովումը: ՀՀ Սահմանադրությամբ մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները հռչակվում են բարձրագույն արժեքներ: Մարդու արժանապատվությունը՝ որպես նրա իրավունքների և ազատությունների անքակտելի հիմք, հարգվում և պաշտպանվում է պետության կողմից: Պետությունը պարտավորվում է ապահովել մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան: Սակայն անձի իրավունքների անխաթար իրականացումը և պահպանությունը պահանջում է դրանց պաշտպանության համարժեք իրավական միջոցների սահմանում: Խախտված իրավունքների վերականգնումը պահանջում է խախտման արդյունքում տվյալ անձի համար առաջացած բացասական հետևանքների վերացում, ինչն իր հերթին պահանջում է հնարավորինս վերականգնել մինչև իրավախախտումը գոյություն ունեցած վիճակը (restitutio in integrum): Սակայն առանձին դեպքերում մինչև իրավունքի խախտումը գոյություն ունեցած վիճակի վերականգնումը կարող է օբյեկտիվորեն անհնարին լինել: Այս դեպքում խախտման բացասական հետևանքները վերացնելու արդյունավետ իրավական միջոց է ծառայում անձի կրած վնասի դիմաց տրվող փոխհատուցումը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 14-րդ հոդվածում թվարկված են քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանության եղանակները, որի համաձայն՝ քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանությունը, ի թիվս այլ եղանակների, իրականացվում է վնասները հատուցելով, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված այլ եղանակներով: Քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանության առավել տարածված եղանակը վնասների փոխհատուցումն է, իսկ քաղաքացիական իրավունքների լիարժեք պաշտպանությունը պահանջում է դրանց պատճառված վնասների ամբողջությամբ փոխհատուցում: Ընդ որում, պաշտպանության ենթակա են ինչպես նյութական արժեքները, այնպես էլ ոչ նյութական բարիքները:

Չնայած ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսվում է, որ անձն իրավունք ունի ստանալ իրեն պատճառված վնասների լրիվ հատուցում, այդուհանդերձ, «վնաս» հասկացությունն իր մեջ չի ներառում բարոյական վնասը, այլ սահմանափակվում է միայն իրական վնասով և բաց թողնված օգուտով: Մասնավորապես՝ վնասներ ասելով՝ հասկանում ենք տուժողի կատարած ծախսերը, գույքի կորուստը կամ վնասվածքը (ռեալ վնասներ), ինչպես նաև չստացված այն եկամուտները, որոնք անձը կստանար քաղաքացիական շրջանառության սովորական պայմաններում, եթե նրա իրավունքները չխախտվեին (բաց թողնված օգուտներ): Մինչդեռ ցանկացած իրավախախտման, ցանկացած հակաիրավական արարքի արդյունքում անձն առաջին հերթին կրում է բարոյական վնասներ, որոնք

Քաղաքացիական իրավունք

ավելին են լինում, քան նյութական վնասները: Բարոյական վնասի փոխհատուցումն ուղղված է անձի համար դրական զգացումներ առաջացնելուն, որը թույլ կտա ամբողջությամբ կամ մասամբ հաղթահարել անձի հոգեվիճակի վրա հակաիրավական գործողության արդյունքում առաջացած բացասական հետևանքները: Ընդհանուր առմամբ, բարոյական վնասի հատուցումն ուղղված է յուրաքանչյուրի անձնական անձեռնմխելիության, ինչպես նաև այն ամենի պաշտպանությանը, ինչն անձին թույլ է տալիս պահպանել իրեն որպես անհատ:

Միջազգային պրակտիկայում ևս «վնաս» ասելով՝ ընդունված է հասկանալ ցավի և տառապանքի արդյունքում առաջացած վնասը (բարոյական վնաս)՝ ֆիզիկական և հոգեկան տառապանքները: Օրինակ՝ Մարդու իրավունքների միջամերիկյան դատարանը նշում է, որ միջազգային իրավունքի ներքո փոխհատուցում կարող է տրվել էմոցիոնալ վնասի և հոգեկան տառապանքների համար³: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ նաև ՄԻԵԴ) ևս արդար դատաքննության իրավունքի արդյունավետությունը կապում է արդար փոխհատուցման հնարավորության հետ, ներառյալ՝ բարոյական վնասի փոխհատուցումը: ՄԻԵԴ-ը վճռով փոխհատուցման հարցը լուծելիս հիմք է ընդունում ինչպես գույքային վնասը, որը հանդիսանում է խախտման ուղղակի հետևանքը, այնպես էլ բարոյական վնասը, այսինքն՝ հյուծման, տագնապի, անորոշության, կյանքի նկատմամբ հավատի կորստի, անհանգստության և անհարմարության վիճակը, որն առաջ է եկել այդ խախտման արդյունքում, ինչպես նաև այլ, ոչ գույքային վնասները:

Ներկայումս ՀՀ-ի համար հրատապ է բարոյական վնասի փոխհատուցման ինստիտուտի ներդրման հարցը, հատկապես ապօրինի կալանավորման, դատապարտման և ընդհանրապես ապօրինաբար ազատությունից զրկելու բոլոր դեպքերի համար, քանզի այդ ինստիտուտի բացակայության պատճառով ՀՀ դատարանները մերժում են բարոյական վնասի փոխհատուցման հիմքով ներկայացված պահանջները, ինչի արդյունքում ՀՀ-ն թերանում է իր միջազգա-

յին պարտավորությունների բարեխիղճ կատարման հարցում: Մասնավորապես՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը ՀՀ-ի դեմ կայացրած մի շարք վճիռներում շեշտեց ՀՀ-ում բարոյական վնասի փոխհատուցման իրավունք նախատեսող անհրաժեշտ օրենսդրական հիմքերի բացակայության անհրավաչափությունը⁴: Ավելին, ՀՀ սահմանադրական դատարանը, 05.11.2013թ. քննելով «Քաղաքացի Արթուր Խաչատրյանի դիմումի հիման վրա ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, որով վիճարկվում է ՀՀ օրենսդրությամբ բարոյական վնասի փոխհատուցման ինստիտուտի բացակայությունը, հակասահմանադրական ճանաչեց ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 2-րդ մասն այնքանով, որքանով բարոյական վնասը որպես վնասի տարատեսակ չի դիտվում⁵:

Իրականում ՀՀ օրենսդրությամբ առկա են բարոյական վնասի փոխհատուցման իրավական հիմքերը: Մասնավորապես՝ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 268-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ տուժող է համարվում այն անձը, որին վարչական իրավախախտման հետևանքով պատճառվել է բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս: «Բարոյական վնաս» եզրույթը նախատեսված է նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով, որի 66-րդ հոդվածը, սահմանելով արդարացվածի՝ վնասի հատուցում ստանալու իրավունքը, նշում է արդարացվածի՝ իրեն պատճառված **վնասի գույքային հատուցում** ստանալու իրավունքի մասին, իսկ օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ վնաս է համարվում դրամական չափման ենթակա **բարոյական, ֆիզիկական** և գույքային վնասը: Հակառակ գործող քրեական դատավարության օրենսգրքի, քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագիծն ուշագրավ է այն առումով, որ որպես տուժող է ճանաչում միայն «քրեորեն պատժելի արարքի արդյունքում վնաս կրած անձին», և ի տարբերություն գործող օրենսգրքի, չի բացահայտում վնաս հաս-

կացությունը: Սա նշանակում է, որ առկա է քրեական դատավարության շրջանակներում բարոյական վնասի հատուցման պարտավորությունից հրաժարվելու միտում, ինչը բացասական երևույթ է իրավական, ժողովրդավարական հռչակված պետության համար:

Կարևորելով անձի իրավունքների լիարժեք պաշտպանության և խախտված իրավունքների արդյունավետ վերականգնման տեսանկյունից բարոյական վնասի փոխհատուցման ինստիտուտի ներդրման անհրաժեշտությունը՝ կարծում ենք՝ խնդիրը հնարավոր չէ լուծել սուկ չ՛ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածում բարոյական վնաս հասկացության ներառմամբ: Այն պահանջում է բարոյական վնասի նյութական փոխհատուցման մի ամբողջ ինստիտուտի ներդրում: Ուստի, առաջարկում ենք նախ՝ չ՛ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածում որպես վնասի տեսակ ավելացնել նաև **բարոյական վնասը**:

Ժամանակակից մեկնաբանությամբ «վնասը» դիտարկվում է որպես օրենքով պահպանվող բարիքներին հասցվող անբարենպաստ փոփոխություններ, որոնք կարող են լինել ինչպես գույքային, այնպես էլ ոչ գույքային բնույթի: Միջազգային պրակտիկայում ոչ նյութական վնաս ասելով՝ ընդունված է հասկանալ ցավի և տառապանքի արդյունքում առաջացած վնասը՝ ֆիզիկական և հոգեկան տառապանքները (բարոյական վնաս), իսկ առանձին դեպքերում նաև գեղեցկության կամ տեսքի կորուստը (loss of amenity)⁶: Հաշվի առնելով «բարոյական վնաս» հասկացության բովանդակության բացահայտման կարևորությունը իրավակիրառական պրակտիկայի համար՝ առաջարկում են Օրենսգրքի 17-րդ հոդվածում սահմանել բարոյական վնասի հասկացությունը. **«Բարոյական վնասներ են ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանքները, որոնք պատճառվել են ֆիզիկական անձին նրան ի ծնե կամ օրենքի ուժով պատկանող ոչ նյութական բարիքների դեմ ոտնձգող կամ նրա այլ անձնական ոչ գույքային կամ գույքային իրավունքները խախտող որոշման, գործողության կամ անգործության արդյունքում**: Ընդհատ է, այստեղ շեշտվում է միայն ֆիզիկական անձի՝ որ-

պես բարոյական վնաս կրող սուբյեկտ հանդիսանալու հանգամանքը, սակայն չ՛ Սահմանադրության 42.1-րդ հոդվածի ուժով բարոյական վնասի փոխհատուցման իրավունք կարող է վերապահվել նաև իրավաբանական անձանց:

Ինչպես նշեցինք, բարոյական վնասը բնորոշվում է որպես ֆիզիկական և հոգեկան տառապանքներ: Գործնական կարևոր նշանակություն ունի նաև ֆիզիկական և հոգեկան տառապանքներ հասկացությունների սահմանումը, որը հնարավորություն կտա բարոյական վնասը հստակ տարանջատել ինչպես գույքային վնասից, այնպես էլ ֆիզիկական վնասից: Այս հարցը կկարևորվի հատկապես բարոյական վնասի առկայությունն ապացուցելիս: Օրինակ՝ առողջությանը պատճառված վնասն անշուշտ առաջացնում է գույքային վնասներ. դրա հետևանքով անձը կորցնում է իր աշխատավարձը, եկամուտները, առողջությունը վերականգնելու համար կատարում է ծախսեր: Սակայն առողջության վնասման պատճառով անձն առաջին հերթին կրում է բարոյական վնասներ՝ ֆիզիկական և հոգեկան տառապանքներ՝ ցավ, անհանգստություն, անհարմարություն, անորոշություն և այլն:

Ֆիզիկական տառապանքները, որպես կանոն, առաջանում են անձի ֆիզիկական անձեռնմխելիությունը խախտելու հետևանքով անձի օրգանիզմում առաջացած որոշակի փոփոխությունների արդյունքում, օրինակ՝ խեղում, առողջությանն այլ վնասի պատճառում կամ հոգեկան տառապանքներ պատճառող հիվանդություններ և այլն: Ֆիզիկական տառապանքները կարող են արտահայտվել ցավի, սրտխառնոցի, գլխապտույտի և այլ հիվանդագին նշանների տեսքով: Սակայն այսպիսի հիվանդագին վիճակներ կարող են առաջանալ նաև անձի ֆիզիկական անձեռնմխելիությունն ամենևին չվնասող գործողությունների արդյունքում, օրինակ՝ վիրավորանքի, զրպարտության, անձնական կամ բժշկական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների բացահայտման և այլ դեպքերում: Այսինքն՝ ֆիզիկական վնասը ֆիզիկական տառապանքների հետ չի նույնանում: Ֆիզիկական կամ մարմնական վնասն առաջացնում է և՛ բարոյական, և՛

Քաղաքացիական իրավունք

գույքային վնասներ: Այն բերում է բացասական փոփոխությունների և անձի հոգեկան վիճակում և նյութական ոլորտում՝ արտահայտվելով մի կողմից՝ ֆիզիկական ու հոգեկան տառապանքների, մյուս կողմից՝ ծախսերի և եկամուտների կորստի տեսքով: Ուստի, ֆիզիկական տառապանքների մոտավոր ցանկը սահմանելը կողմնորոշող նշանակություն կունենա իրավակիրառողների համար: Այս կապակցությամբ առաջարկում ենք ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածում լրացնել նոր կետ՝ հետևյալ բովանդակությամբ. **«Ֆիզիկական տառապանքներ են բացասական զգացումները, որոնք կարող են արտահայտվել ցավի, սրտխառնոցի, գլխապտույտի, անքնության և այլ հիվանդագին նշանների տեսքով»:**

Հոգեկան տառապանքներն ընդունված է համարել որոշակի բացասական զգացումները, էմոցիաները, որոնք նույնպես իրենց բացասական ազդեցությունն են թողնում մարդու ընդհանուր առողջության և հոգեկան վիճակի վրա: Հոգեկան տառապանքները կարող են առաջանալ հարազատների կորստի, առողջության քայքայման, ակտիվ հասարակական կյանք վարելու անհնարինության, աշխատանքի կորստի, անձնական, բժշկական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների հանրայնացման, պատիվը, արժանապատվությունը, գործարար համբավն արատավորող տեղեկությունների տարածման և բազմաթիվ այլ պատճառներով, որոնք կարող են արտահայտվել ստորացման, ամոթի, հիասթափության, անհարմարության, անհանգստության, անորոշության, անվստահության, թերաթժեքության և այլ զգացումներով: Ելնելով ներկայումս «հոգեկան տառապանքներ» հասկացության վերաբերյալ միջազգային պրակտիկայում ընդունված մոտեցումներից՝ առաջարկում ենք հոգեկան տառապանքների հետևյալ բնորոշումը. **«Հոգեկան տառապանքներ են հոգեկան ապրումները, որոնք իրենց բացասական ազդեցությունն են թողնում մարդու ինքնազգացողության, տրամադրության, ինքնագնահատականի, առողջության կամ ընդհանուր հոգեկան վիճակի վրա»:**

Բարոյական վնասի փոխհատուցման

իրավունքը ծագում է որոշակի պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, որոնք հանդիսանում են բարոյական վնասի փոխհատուցման հիմքերը: Այդպիսի հիմքերից մեկն էլ բարոյական վնասի առկայությունն է, այսինքն՝ անձի հոգեվիճակում բացասական փոփոխությունների առկայությունը ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանքների տեսքով: Քանի որ բարոյական վնասը, ի տարբերություն նյութական վնասի, կապված է անձի հոգեվիճակում կատարվող փոփոխությունների հետ, և երրորդ անձանց համար որպես այդպիսին շոշափելի չէ, ինչը դժվարացնում կամ անհնար է դարձնում դրա առկայության սպացուցումը, ուստի առաջարկում ենք ամրագրել բարոյական վնասի առկայության կանխավարկածը: **«Անձը, ում նկատմամբ իրականացվել է հակաիրավական գործողություն կամ անգործություն, համարվում է բարոյական վնաս կրած, եթե մյուս կողմը չի սպացուցում հակառակը»:** Թեև բարոյական վնասի առկայության կանխավարկածը համահունչ չէ ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում ընդունված կարգավորումներին, քանի որ յուրաքանչյուր կողմ պարտավոր է սպացուցել իր վկայակոչած փաստերը, սակայն այն բխում է քննարկվող իրավահարաբերության առանձնահատկություններից՝ նպաստավոր պայմաններ ստեղծելով տուժող կողմի խախտված իրավունքների վերականգնման համար: Ուստի եթե հակաիրավական արարքի մեջ անձի պատասխանատվությունը հաստատված է, ապա բարոյական վնասի գոյության մասին այլ սպացույցներ չեն պահանջվում: Նման դեպքերում սպացուցման ծանրությունը (Burden of proof) ընկնում է պատասխանող կողմի վրա, որը պետք է սպացուցի հայցվորի մոտ բարոյական վնասի բացակայությունը:

Այսօր արդեն արդիական է նաև իրավաբանական անձանց բարոյական վնասի փոխհատուցման խնդիրը, քանզի այս հարցի կապակցությամբ առկա են Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մի շարք նախադեպային որոշումներ: Այս կապակցությամբ ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ իրավաբանական անձանց պարագայում բարոյա-

կան վնասի փոխհատուցման հարցում հատուկ բացառություն գոյություն չունի, այլ կախված է գործի հանգամանքներից⁷: Օրինակ՝ Ավստրիայի երիտասարդ զինվորների միությունը և Գուբին ընդդեմ Ավստրիայի գործով դատարանը նշում է, որ դիմողը՝ միավորումը, կարող է կրել ոչ նյութական վնասներ կոնվենցիայի՝ արտահայտվելու ազատության և իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքները նախատեսող 10-րդ և 13-րդ հոդվածների խախտման արդյունքում⁸: Այնուհետև Ազատություն և ժողովրդավարություն կուսակցությունն ընդդեմ Թուրքիայի գործով, որը վերաբերում է նաև կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված արդար դատաքննության իրավունքի խախտման արդյունքում իրավաբանական անձին պատճառվող բարոյական վնասի փոխհատուցմանը, ՄԻԵԴ-ը, անդրադառնալով իրավաբանական անձին պատճառվող հնարավոր վնասներին, որպես այդպիսիք նշում է կազմակերպության համբավը, կազմակերպության կառավարման համար էական նշանակություն ունեցող որոշումները պլանավորելու անորոշությունը, կազմակերպության ղեկավար կազմի անդամներին պատճառվող անհանգստությունն ու անհարմարությունը⁹:

Բարոյական վնասն ինքնին այնպիսի երևույթ է, որը բնորոշ է ֆիզիկական անձանց: Սակայն ֆիզիկական անձինք հասարակական հարաբերություններին մասնակցում են ոչ միայն առանձին՝ որպես անհատներ, այլև կոլեկտիվ եղանակով: Հասարակական հարաբերություններին քաղաքացիների մասնակցության եղանակներ

րից մեկն էլ իրավաբանական անձն է, որը որպես ինքնուրույն կազմակերպական միավոր հանդես է գալիս իր անունից՝ որպես իրավունքի ինքնուրույն սուբյեկտ: Սակայն չմոռանանք, որ իրավաբանական անձի գործունեությունն այդ կազմակերպությունը կազմող մարդկանց գործունեությունն է, և իրավաբանական անձի դեմ ուղղված ցանկացած հակաիրավական գործողություն առաջին հերթին խախտում է իրավաբանական անձը կազմող ֆիզիկական անձանց բարոյությունը: Հետևաբար, այս դեպքում, ֆիզիկական անձինք իրենց իրավունքների պաշտպանությունը կարող են իրականացնել նաև իրավաբանական անձի միջոցով: ՄԻԵԴ-ի որոշումից ևս հետևում է, որ այն ուղղված է իրավաբանական անձը կազմող ֆիզիկական անձանց իրավունքների պաշտպանությանը: Սակայն, կարծում ենք, բարոյական վնասի փոխհատուցման իրավունքը չի կարող վերապահվել իրավաբանական անձի ցանկացած աշխատողի, այլ միայն ղեկավար կազմի անդամներին, որոնք ձևավորում են իրավաբանական անձի կամքը, ղեկավարում նրա գործունեությունը: Կարծում ենք՝ իրավաբանական անձինք ևս ՀՀ Սահմանադրության 42.1-րդ հոդվածի ուժով, որի համաձայն՝ մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները տարածվում են նաև իրավաբանական անձանց վրա այնքանով, որքանով այդ իրավունքներն ու ազատություններն իրենց էությամբ կիրառելի են դրանց նկատմամբ, կարող են բարոյական վնասի փոխհատուցման պահանջով դիմել դատարան:

1. Comingersoll S. A. v. Portugal գործը, 06. 04. 2000թ., զանգատ թիվ 35382/97:
2. ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2010թ. հուլիսի 7-ի ՍԳՈ-902 որոշումը:
3. Compensation for unlawful death in international law: A focus on the Inter-american court of human rights Ben Saul, p. 556.
4. «Պողոսյանն ու Բաղդասարյանն ընդդեմ Հայաստանի» գործը (զանգատ թիվ 22999/06, 12.06.2012թ.), «Ֆրեյդմոմ և Դեմոկրատիա» գործով (զանգատ թիվ 23978/06, 27.11.2012թ.):
5. ՀՀ սահմանադրական դատարանի

05.11.2013թ. ՍԳՈ-1121 որոշումը:
6. Արտապայմանագրային պարտավորություններ, Բեքմեյան Գ. Հ., Երևանի պետ. համալս. հրատ., 2009թ., էջ 17:
7. «Comingersoll S. A. v. Portugal» գործը, զանգատ թիվ 35382/97, 06. 04. 2000թ.:
8. «Vereinigung Demokratischer Soldaten Osterreichs and Gubi v. Austria» գործը, զանգատ թիվ 15153/89, 19.12.1994:
9. «Freedom and Democracy Party (Ozdep) v. Turkey» գործը, զանգատ թիվ 23885/94, 08.12.1999թ.:

SOME CONSIDERATIONS TO A CIVIL TRIAL ABOUT PROSECUTOR'S PARTICIPATION

SAMVEL SIMONYAN
**MEMBER OF THE CHAMBER OF ADVOCATES
OF THE RA**

The legal grounds of state interest defence suit are analyzed properly in this article, a number of problems existing in this field have been revealed. Using comparative and analytical methods, particular suggestions are also done to put the protection of the public interest on more effective bases. In the discussed field continuously noticed activity make the implementation of particular scientific researches more urgent, which combining theory-practice connection enables us to find fully and comprehensive legislative solutions taking into consideration already started constitutional changes in the Republic Of Armenia.

Keywords: public interest, prosecutors claim, defense, over civil litigation

НЕКОТОРЫЕ РАССМОТРЕНИЯ ГРАЖДАНСКОМУ СУДУ О ПОВОДЕ УЧАСТИЯ ПРОКУРОРА

САМВЕЛ СИМОНЯН
ЧЛЕН АДВОКАТСКОЙ ПАЛАТЫ РА

Расширенный анализ было сделано в этом работе касающаяся иском безопасности государственных интересов и его юридические основы, подчеркнуты проблемы в упомянутой области. Применяя сравнительные и аналитические методы, в работе сделаны конкретные предложения, для постановки защиты общественного интереса на наиболее эффективные правовые основы. В области обсуждения постоянно наблюдаемая активность создает реализацию соответствующих научных исследованиях более актуальной, которые, сочетая теория-практика связь, позволяют найти наиболее совершенные и комплексные законодательные решения, учитывая уже введенные конституционные изменения в РА.

Ключевые слова: общественный интерес, прокурор, иск, защита, гражданский суд

Բանալի բառեր - պետական շահ, դատախազ, հայց, պաշտպանություն, քաղաքացիական դատավարություն

ՈՐՈՇ ԵԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆԸ

ԴԱՏԱԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Քաղաքացիական դատավարության իրավունքի յուրաքանչյուր սուբյեկտ քաղաքացիական դատավարությանը մասնակցում է իրեն վերապահված որոշակի լիազորություններն իրականացնելու համար: Այս առումով բացառություն չէ նաև դատախազը, որի քաղաքացիադատավարական իրավահարաբերություններին մասնակցելու օրենսդրական կարգը և հիմքերն աչքի են ընկնում որոշակի առանձնահատկություններով: Հետաքրքիր է այն հանգամանքը, որ դեռևս ՀՀ 1964 թ. քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ 4-րդ և 41-րդ հոդվածներով դատախազին վերապահվում էին բավական լայն լիազորություններ, այդ թվում՝ քաղաքացիների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությամբ քաղաքացիական դատավարության ցանկացած փուլում գործի մեջ մտնելու իրավունքը:

Ներկայումս քաղաքացիական դատավարությանը դատախազի մասնակցությունը կրել է էական փոփոխություններ՝ պայմանավորված շուկայական հարաբերություններին անցման հանգամանքով, քաղաքացիական իրավահարաբերություններին պետության մասնակցության կարգով և, լայն առումով վերցված, քաղաքացիական դատավարության հայեցակարգային փոփոխմամբ: Բնական է, որ լինելով համապատասխան նյութական իրավունքի նորմի իրացման կենսածն՝ քաղաքացիական դատավարությունը որոշակի ծավալով պետք է հիմնվեր նաև համապատասխան ճյուղի սկզբունքների, հատկապես՝ կարգավորվող իրավահարաբերության մասնակիցների հավասարության և մասնավոր գործերին որևէ մեկի կամայական միջամտության անթույլատրելիության սկզբունքների վրա: Բացի այդ, քաղաքացիական

իրավունքում գերիշխում է իրավական կարգավորման դիսպոզիտիվության (տնօրինչականության) մեթոդը, ինչն ուղղակիորեն իր արտացոլումն է գտնում քաղաքացիական դատավարությունում:

ՀՀ Սահմանադրության² 103-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 4-րդ և 5-րդ կետերը սահմանում են քաղաքացիական դատավարության ոլորտում դատախազի հետևյալ լիազորությունները՝

- 1) պետական շահերի պաշտպանության հայցի հարուցում,
- 2) դատարանի վճիռների և որոշումների բողոքարկում:

Նախ՝ կարճ անդրադարձ կատարենք «շահ» հասկացությանը: Այն ուսումնասիրվել է տարբեր գիտությունների կողմից: Իրավունքում շահի դերը բնութագրելիս գերմանացի իրավաբան Ռ.Երինգը նշում է, որ քաղաքացիական յուրաքանչյուր իրավունք գոյություն ունի նրա համար, որ մարդուն շնորհի գույքային կամ ոչ գույքային որոշակի բարիք: Տնտեսագետ գիտնականները շահ ասելով՝ հասկանում են հասարակության սուբյեկտների միջև արդյունքի վերարտադրման առնչությամբ առկա անմիջական հարաբերությունները³: Մեր կարծիքով, շահ հասկացության ներքո պետք է հասկանալ այն նյութական և ոչ նյութական բարիքները, ցանկալի իրավական հետևանքները, որոնց ձգտում են հասնել կողմերն իրավահարաբերության մեջ մտնելիս: Շահը, ըստ էության, քաղաքացիական դատավարությանը կողմերի մասնակցության շարժիչ ուժն է:

Պետական շահերի պաշտպանության ոլորտում «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքն⁴ ամրագրում է դատախազի կողմից վերոհիշյալ լիազորությունն իրականացնելու երեք տիրույթ: Մասնավորապես՝ «Դա-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

տախազության մասին» օրենքի 27-րդ հոդվածի 1-ին մասը նախատեսում է, որ դատախազի կողմից պետական շահերի պաշտպանության հայցի հարուցումն ընդգրկում է՝

1. քաղաքացիական դատավարության կարգով պետության գույքային շահերի պաշտպանության հայցի հարուցումը.

2. վարչական դատավարության կարգով պետության գույքային և ոչ գույքային շահերի պաշտպանության հայցի հարուցումը.

3. քրեական դատավարության կարգով հանցագործությանը ուղղակիորեն պետությանը պատճառված գույքային վնասի հատուցման հայցի հարուցումը:

«Գատախազության մասին» ՀՀ օրենքում նախատեսվում է նաև դատախազի կողմից պետական շահերի պաշտպանության հայց հարուցելու հիմքերը: Այսպես, նշված օրենքի 27-րդ հոդվածի 2-րդ մասում սահմանվում է, որ դատախազը պետական շահերի պաշտպանության **հայց է հարուցում** (ընդգծումը՝ մերն է) միայն, եթե

1. իր լիազորություններն իրականացնելիս հայտնաբերում է, որ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինը, որին վերապահված է պետական շահերի պաշտպանությանն առնչվող տվյալ հարցերով հայց ներկայացնելը, իրազեկ լինելով պետական շահերի խախտման մասին, ողջամիտ ժամկետում հայց չի ներկայացրել կամ հայց չի ներկայացնում դատախազի կողմից հայց ներկայացնելու առաջարկությունը ստանալուց հետո, կամ

2. պետական շահերի խախտում է եղել այն հարցերով, որոնցով հայց ներկայացնելն օրենսդրությամբ վերապահված չէ որևէ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ,

3. դատախազին հայց հարուցելու միջնորդությամբ է դիմել իրավասու պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինը, կամ

4. հանցագործությամբ ուղղակիորեն պետությանը պատճառվել է գույքային վնաս, կամ

5. պետական շահերի պաշտպանության հայցը հարուցվում է այլ երկրների դատարաններում կամ Հայաստանի Հան-

րապետության տարածքից դուրս տեղի ունեցող արբիտրաժներում, բացառությամբ այն դեպքի, երբ Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը լիազորում է այլ մարմնի կամ կազմակերպության:

«Հայց է հարուցում» արտահայտությունից բխում է, որ հայց հարուցելն այս դեպքում դատախազի պարտականությունն է: Այս համատեքստում պարզապես անհասկանալի է նույն հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված դրույթն առ այն, որ սույն հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ, 4-րդ և 5-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում դատախազը պարտավոր է պետական շահերի պաշտպանության հայց հարուցել դատարան: Սա առանց այն էլ ենթադրվում է 2-րդ մասի ձևակերպումից, և անհասկանալի է դրա լրացուցիչ ամրագրման անհրաժեշտությունը: Բայց սա դեռ ամենը չէ: «Գատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ մասում ամրագրված դրույթից բխում է, որ երբ դատախազին հայց հարուցելու միջնորդությամբ դիմել է պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինը, դատախազը կարող է նաև հայց չհարուցել: Անհասկանալի է թվում այս մոտեցումը նույնպես: Ստացվում է այնպես, որ երբ ենթադրենք պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինը, որին վերապահված է պետական շահերի պաշտպանությանն առնչվող հայց ներկայացնելու իրավունքը, իրազեկ լինելով պետական շահերի խախտման փաստի մասին, ողջամիտ ժամկետում հայց չի ներկայացրել կամ հայց չի ներկայացնում դատախազի կողմից հայց ներկայացնելու առաջարկությունն ստանալուց հետո, դատախազն այս դեպքում պարտավոր է հայց հարուցել, իսկ երբ իրավասու պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինն է միջնորդել այդ մասին, կարող է և չհարուցել: Հետաքրքիր է՝ ո՞րն է այն տրամաբանական սահմանը, որ «ստիպել է» օրենսդրին տարբերակում դնել այս երկու դեպքերում: Գուցեն այս նորմը նախատեսելով՝ օրենսդիրը փորձել է կանխել պետական մարմնի կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի կողմից ներկայացվող ցանկացած անհիմն միջնորդության դեպքում դատախազի հայց հարուցելու պարտականությունը, բայց մի

Քաղաքացիական դատավարութուն

Ծայրահեղությունը կանխելու նպատակով գնացել է այլ ծայրահեղության: Կարծում ենք, որ երբ պետական մարմինը կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինը ներկայացնում է այնպիսի հանգամանքներ, որոնց վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ այդպիսի միջնորդություն ներկայացնելը պայմանավորված է դատախազի՝ նախքան հայց հարուցելն ունեցած իրավական անհամեմատ ավելի ընդարձակ լծակներով, դատախազն այս դեպքում պարտավոր է հայց հարուցել: Եթե դատախազին պետական շահերի պաշտպանության հայց հարուցելու միջնորդությամբ դիմել է պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինը, ապա ենթադրվում է, որ գոյություն ունի հիմնավոր պատճառ: Բանն այն է, որ հայց նախապատրաստելու ընացքում դատախազի ունեցած լիազորություններն այնպիսին են, որ նա ապացույցներ ձեռք բերելու տեսակետից շատ ավելի լուրջ իրավական լծակների է տիրապետում, քան համապատասխան պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինը: Չպետք է մոռանալ, որ դատախազն իրավունք ունի հայց հարուցելու հիմքերի առկայության դեպքում նյութեր նախապատրաստելու նպատակով իր որոշմամբ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում իրականացնելու ստուգումներ, պահանջել և ստանալ իրավական ակտեր: Բացի այդ, նա իրավունք ունի այդ նույն կազմակերպությունների պաշտոնատար անձանցից պահանջել և ստանալ բացատրություններ: Այսպիսի լիազորությունների իրականացմամբ դատախազը բնականաբար կարող է տիրապետել շատ ավելի լուրջ փաստակազմի, քան համապատասխան պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինը: Խնդիրն ավելի բարդ է դառնում, երբ հայցագիներ բավական լուրջ գումար է, իսկ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինը տվյալ պահին չունի անհրաժեշտ միջոցներ այդպիսի հայցագնից բխող պետական տուրքը վճարելու համար: Իսկ ինչպես հայտնի է, «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի՝ 22-րդ հոդվածի «ժ» կետով դատախազն այս դեպքում ազատվում է պետական տուրքի վճարումից: Իսկ պետական

մարմիններից միայն սոցիալական ապահովագրության և սոցիալական ապահովության մարմիններն են, որ տուժողին կամ նրա ընտանիքի անդամներին վճարված թոշակի և նպաստի գումարները վնաս պատճառողից գանձելու վերաբերյալ հայցերով ազատվում են պետական տուրքի վճարման պարտականությունից («Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենք 22-րդ հոդված, «դ» կետ): Միաժամանակ «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածի 4-րդ մասը նախատեսում է, որ դատախազն իրավունք ունի մինչև հայց հարուցելը նախազգուշացնել պետության շահերին վնաս հասցրած անձին վնասը կամուրջի հատուցելու մասին: Նման դրույթի նախատեսումը մեր օրենսդրության մեջ արդարացված է, քանի որ վերջին հաշվով, եթե վնաս պատճառած անձը պատրաստ է կամուրջի հատուցելու այդ վնասը, ապա դատախազի կողմից հայց հարուցելն արդեն անիմաստ է դառնում:

Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում ստուգումներ իրականացնելը, փաստաթղթեր և այլ նյութեր պահանջելը համարելով սովորականից տարբերվող, հատուկ լիազորություն՝ «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածի 7-րդ մասը նախատեսում է, որ այդ լիազորությունը դատախազն իրականացնում է նաև այն դեպքում, երբ տեղեկությունների ստացման աղբյուրը Հանրապետության Նախագահն է, կառավարությունը, ՀՀ վերահսկիչ պալատը, ԱԺ ժամանակավոր հանձնաժողովը կամ Ազգային ժողովը՝ հարցապնդումների քննարկման արդյունքում ընդունված որոշմամբ: Այսինքն՝ օրենքն առանձնակիորեն ընդգծում է դատախազի այդ լիազորությունների իրականացման հնարավորությունը նաև այս դեպքերում: Իսկ 27-րդ հոդվածի արդեն վերջին՝ 8-րդ մասն ամրագրում է մի շատ կարևոր դրույթ, որի համաձայն՝ այդ իրենց բնույթով հատուկ լիազորությունները չպետք է դուրս գան պետական շահերի պաշտպանության հայցի շրջանակներից: Սա ամրագրում է այն գաղափարը, որ ցանկացած պարագայում այդ լիազորություններն ուղղված են դատախազական գործառույթի՝ պետական շահի պաշտպանության

Քաղաքացիական դատավարութիւն

հայցի հարուցմանը: Ուրեմն դատախազը չի կարող իրականացնել այլ գործառնություն, որն ուղղված չէ այդպիսի հայց հարուցելու հիմքերին վերաբերող տեղեկությունների հավաքմանը: Այսպիսով, երբ դատախազին պետական շահերի պաշտպանության հայց հարուցելու միջնորդությամբ դիմել է պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինը, պետական շահերի պաշտպանության հայց հարուցելը դատախազի համար հայեցողական լիազորություն դարձնելն անհամատ է թվում: Կարծում ենք, որ երբ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինն այդպիսի միջնորդություն է ներկայացնում և միջնորդության բովանդակությունից երևում է, որ դրա ներկայացումը պայմանավորված է մինչև հայց հարուցելը դատախազի ունեցած շատ ավելի լայն լիազորություններով (օրինակ՝ պետական տուրքի վճարման անհնարիությունը), դատախազը պարտավոր է հայց հարուցել:

Նկատենք նաև այս ոլորտում առկա մեկ այլ բաց: «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածի 6-րդ մասը դատախազին հատուկ իրավունք է վերապահում հայց հարուցելու հիմքերի առկայության դեպքում նյութեր նախապատրաստելու նպատակով իր որոշմամբ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում և պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններում ստուգումներ իրականացնելու (ընդգծումը՝ մերն է), պահանջելու և ստանալու իրավական ակտեր, փաստաթղթեր և այլ տեղեկություններ, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների և պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների պաշտոնատար անձանցից պահանջելու և ստանալու բացատրություններ: Նախ՝ անհասկանալի է՝ արդյո՞ք նպատակահարմար է դատախազին այս հարցում օժտել ստուգում իրականացնելու իրավունքով: Իհարկե, կարելի է նաև հասկանալ, որ այսպիսի դրույթը խորհրդային ժամանակաշրջանի մնացուկ է, երբ, ինչպես գիտենք, դատախազությունը հսկողություն էր իրականացնում օրենքների կատարման նկատմամբ, և նրա այս լիազորությունն ուղղված էր իրավախախտումների և դրանց նպաստող պատճառների ու

պայմանների բացահայտմանը: Իսկ պետական շահերի պաշտպանության հայց հարուցելու գործառնությամբ բացարձակապես կապ չունի իրավախախտումների ու դրանց պատճառների բացահայտման հետ: Այս գործառնությի իրականացման ընթացքում դատախազը պարզապես նկատում է պետական շահը խախտող իրավախախտման հատկանիշներ և այդ կապակցությամբ պետական շահերի պաշտպանության հայց է հարուցում դատարան: Իրավախախտման և դրա պատճառների բացահայտումը նրա խնդիրը չէ: Այդ իսկ պատճառով, ստուգման լիազորության իրականացման հնարավորությունը չի կարող միանշանակ ընդունվել: Մի հանգամանք ևս: ՀՀ Սահմանադրության 83.5-րդ հոդվածի 3-րդ կետն ուղղակիորեն սահմանում է, որ բացառապես Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով են սահմանվում իրավաբանական անձանց, ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվող ֆիզիկական անձանց գործունեության նկատմամբ հսկողություն և վերահսկողություն (այդ թվում՝ ստուգում, ուսումնասիրություն, տեսչական ստուգում) իրականացնելու դեպքերը, պայմանները ու կարգը: Եվ եթե հայց հարուցելու հիմքերի առկայության դեպքում նյութեր նախապատրաստելու նպատակը որոշակի վերապահումով կարելի է դիտարկել որպես ստուգում իրականացնելու դեպք, ապա միանշանակ է, որ այդպիսի ստուգում իրականացնելու պայմաններն ու կարգը չեն սահմանվել ո՛չ «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքով, ո՛չ էլ այլ օրենսդրական ակտով՝ դրանով իսկ ուղղակիորեն խախտելով սահմանադրական նորմի պահանջը: Անգամ եթե մի պահ մոռանանք այս դրույթի սահմանադրականությունը, հարց է ծագում, թե ինչու են ստուգման իրականացման օբյեկտներ դիտարկվում բացառապես նշված կազմակերպությունները: Ստացվում է այնպես, որ ասենք՝ պետական կառավարչական հիմնարկներում դատախազն իրավունք չունի իրականացնելու ստուգում: Այսպիսի մոտեցումը, կարծում ենք, նույնպես արդարացի և հիմնավոր քննադատության տեղիք է տալիս:

Դատախազի՝ պետական շահերի պաշտպանության խնդրի մասին ավելի

համալիր պատկերացում կազմելու համար նպատակահարմար է անդրադառնալ նաև այն հարցին, թե ինչպես է հարցը կարգավորվում արտասահմանյան երկրներում: Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 45-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատախազն իրավունք ունի դիմելու դատարան քաղաքացիների, Ռուսաստանի Դաշնության, Ռուսաստանի Դաշնության սուբյեկտների, մունիցիպալ կազմավորումների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության համար: Քաղաքացիների իրավունքների պաշտպանության համար դատախազը դիմում է, եթե քաղաքացին առողջության, տարիքի կամ այլ հարգելի պատճառների առկայությամբ չի կարող անձամբ դիմել դատարան: Փաստորեն այստեղ դատախազի մասնակցության ծավալն ընդարձակվում է՝ ներառելով նաև քաղաքացիների իրավունքների պաշտպանությունը: Իսկ Բելառուսի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքը դեռևս պահպանում է խնդրի լուծման խորհրդային տարբերակը՝ դատական որոշումների օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման նպատակով դատարան դիմելու հետ մեկտեղ նախատեսելով դատախազի դատարան դիմելու իրավունքը նաև օրենքների կատարման ստուգման հիմքով: Դատախազն այստեղ իրավունք ունի ձեռնարկել համապատասխան միջոցներ օրենքների կատարման փուլում դրանց խախտման ցանկացած դեպքի առնչությամբ՝ ում կողմից էլ որ այն կատարված լինի: Կարելի է ասել, որ այստեղ լիովին պահպանվել է դատախազի՝ քաղաքացիական դատավարությանը մասնակցելու խորհրդային տարբերակը:

Անդրադառնանք մի խնդրի ևս: Իրավաբանական գրականության մեջ տարակարծությունների տեղիք է տվել այն հարցը, թե արդյոք նպատակահարմար է դատախազին օժտել հայցից հրաժարվելու և հաշտության համաձայնություն կնքելու իրավունքով:

ՔՂՕ 109-րդ հոդվածի 6-րդ և 7-րդ կետերի համաձայն⁷ դատարանը կարծում է գործով վարույթը, նաև եթե՝

1) հայցվորը հրաժարվել է հայցից.

2) դատարանը հաստատել է կնքված հաշտության համաձայնությունը:

Այս առումով հարց է առաջանում՝ կարո՞ղ է արդյոք դատախազը քաղաքացիական գործով հրաժարվել հայցից կամ կնքել հաշտության համաձայնություն: ՔՂՕ 37-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նախատեսում է, որ հայց հարուցած պետական մարմինն օգտվում է հայցվորի իրավունքներից և կրում է նրա պարտականությունները: Առաջին հերթին նշենք, որ ոչ ՔՂՕ-ն և ոչ էլ «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքը (քաղաքացիությանը «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածի 5-րդ մասի, որի մասին կխոսվի ստորև) ոչ մի նորմ չեն բովանդակում այս մասին՝ ուղղակիորեն անորոշության մեջ թողնելով այս ոլորտում առկա խնդիրները:

Ո.Գ.Պետրոսյանը կարծիք է հայտնել, որ դատախազն այս դեպքում հանդես է գալիս առանձնահատուկ կարգավիճակում և հաշտության համաձայնության մասին այստեղ խոսք լինել չի կարող: Նա չի կարող իր անունից հաշտվել պետական շահը խախտած սուբյեկտի հետ: Այստեղ նա վիճելի նյութաիրավական հարաբերությունների սուբյեկտ չէ: Այդ սուբյեկտը պետությունն է (որոշակի վերապահումով պետական մարմինը), որը և պատասխանատու է պետության առաջ իր ֆինանսատնտեսական գործունեության համար և միայն նա կարող է տնօրինչական գործողություններ կատարել:⁸ Կարծում ենք, որ դատախազ-պետական մարմին հարաբերություններում դատախազին հաշտության համաձայնություն կնքելու իրավունք վերապահելը չի կարող խնդիրներ առաջացնել, քանի որ, այսպես, թե այնպես, դատարանը ՔՂՕ 33-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ չի հաստատում կողմերի հաշտության համաձայնությունը, **եթե այն հակասում է օրենքին և այլ իրավական ակտերին կամ խախտում է այլ անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը:** Այս դեպքում դատարանը վեճը քննում է ըստ էության: Իսկ ինչ վերաբերում է հայցից հրաժարվելուն, ապա այսպիսի իրավունք դատախազին տրամադրելը խիստ վիճելի է: Կարծում ենք, որ ամեն դեպքում, երբ դատախազը, ղեկավարվելով

Քաղաքացիական դատավարութիւն

օրենքի պահանջներով, գալիս է այն հետևություն, որ իր պահանջները լրիվ կամ մասնակիորեն անհիմն են, նա կարող է լրիվ կամ մասնակիորեն հրաժարվել հայցից: Բայց այս առումով մեծանում է նաև կանաչականությունների ռիսկը և դատախազի անհարկի սուբյեկտիվիզմի հանգամանքը: Մինչդեռ, ՔԴ-Օ-ն այս առումով իրականացման որոշակի պայմաններ է սահմանում բացառապես հաշտության համաձայնություն կնքելու իրավունքի համար և ոչ թե հայցից հրաժարվելու: Այսինքն՝ մենք ողջամտորեն կարող ենք ունենալ իրավիճակ, երբ դատախազը հրաժարվի հայցից, բայց այդպիսի հրաժարումը խախտի համապատասխան պետական մարմնի իրավունքներն ու օրինական շահերը:

Այս հարցում տեսակետների բազմազանություն և առճակատում չէր լինի, եթե օրենսդիրը փորձեր այս կարևոր ինստիտուտի հետ կապված հարցերը դնել հիմնավոր իրավական կառուցակարգի վրա:

Հարցի լուծման առնչությամբ միանգամայն հիմնավորված մոտեցում է ցուցաբերել Ռուսաստանի Դաշնությունը: ՌԴ ՔԴ-Օ՝ 45-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նախատեսում է, որ եթե դատախազը հրաժարվում է հայցից՝ օրինական շահի պաշտպանությունը դնելով երրորդ անձի վրա, ապա գործի դատաքննությունը շարունակվում է, եթե այդ անձը չի հայտնում հայցից հրաժարվելու մասին: Հայցից հրաժարվելու դեպքում դատարանը կարճում է գործի վարույթը, եթե այն չի հակասում օրենքին կամ չի խախտում այլ անձանց իրավունքներն ու օրենքով պաշտպանվող շահերը: Նպատակահարմար կլինե՞ր նույնաբովանդակ մի նորմ էլ նախատեսել նաև ՀՀ ՔԴ-Օ-ում, որի միջոցով առավել հստակ և որոշարկված կլինե՞ր դատախազի իրավական կարգավիճակը քաղաքացիական-դատավարական իրավահարաբերություններում: ՌԴ-ում, ինչպես տեսնում ենք, սահմանափակում է դրված նաև հայցից հրաժարվելու հարցում: Կարծում ենք, որ երբ դատախազը հրաժարվում է հայցից, դատարանը պարտավոր է ապահովել նաև համապատասխան պետական մարմնի մասնակցությունը գործով վարույթին: Եթե վերջինս հրաժարվի հայցից, նոր միայն իրականացվի

գործով վարույթի կարճում: Այսինքն՝ դատախազի կողմից հայցից հրաժարվելը ենթակա է հաստատման համապատասխան պետական մարմնի կողմից:

«Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածի 5-րդ մասում վերոհիշյալ դրույթն ամբողջացվում է սույն մեկ նախադասության մեջ: Մասնավորապես՝ նշվում է, որ «սույն հոդվածի իմաստով հայց հարուցելու իրավասությունն ընդգրկում է այն բոլոր իրավունքներն ու պարտականություններն իրականացնելը, որոնք դատավարական օրենքով վերապահված են հայցվորին, դիմողին կամ պատասխանողին»: Այստեղ ակնհայտ է օրենսդրի ոչ հետևողական մոտեցումը, ինչպես՝ կարող է դատախազն իրականացնել իրավունքներն ու կատարել պարտականություններ, որոնք վերապահված են դիմողին կամ պատասխանողին, երբ նա հարուցում է հայց՝ հանդես գալով պահանջողի, հայցողի կարգավիճակում և ոչ թե դիմողի կամ առավել ևս՝ պատասխանողի: Կարծում ենք՝ այս դրույթից պետք է վերացվեն դիմող և պատասխանող բառերը և այդպիսով դատախազի կողմից հայց հարուցելու իրավասությունն ընդգրկի միայն հայցվորին օրենքով վերապահված իրավունքները:

Միաժամանակ, ըստ մեզ՝ դատախազի կողմից հարուցված պետական շահերի պաշտպանության հայցը պետք է ՔԴ-Օ 87-րդ հոդվածով նախատեսված հայցադիմումին ներկայացվող ընդհանուր պահանջների հետ մեկտեղ պարտադիր ներառի ոչ միայն հայցի փաստական, այլ նաև հայցի իրավական հիմքը: Այսպես, ՀՀ ՔԴ-Օ 87-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նախատեսում է, որ հայցադիմումում կարող են նշվել նաև այլ տեղեկություններ, եթե դրանք անհրաժեշտ են վեճի ճիշտ լուծման համար, ինչպես նաև հայցվորի միջնորդությունները: Այսինքն, օրենսդիրն ընդգծում է սույն դրա հնարավորությունը, մինչդեռ ավելի հիմնավորված կլինե՞ր, որ այդ նույն հոդվածում նախատեսվեր 2.1 կետ, որի համաձայն՝ դատախազը պետական շահերի պաշտպանության հայցադիմումում պարտավոր է նշել հայցի իրավական հիմքը՝ հաշվի առնելով նաև այն փաստը, որ նա ոլորտի պրոֆեսիոնալ է, և բոլոր դեպքերում նրա ներկայաց-

Քաղաքացիական դատավարութուն

րած հայցը պետք է որոշակիորեն տարբերվի սովորաբար ներկայացվող հայցադիմումներից:¹⁰ Բացի այդ, դա կապահովի նաև գործի դատական քննության որակը, օրինականությունը, արդյունավետությունը և արագությունը: Իսկ ՀՀ-ում շարունակաբար ընթացող դատաիրավական բարեփոխումներն ուղղված են հենց դրան:

Ուշագրավ է, որ պետական շահերի պաշտպանության ոլորտում դատախազական գործունեությունը բավականին ակտիվ մակարդակի վրա է գտնվում: Միայն 2008 թվականի տվյալներով ՀՀ դատախազության համակարգում գործող պետական շահերի պաշտպանության վարչության 14 ստուգումների արդյունքում հայտնաբերվել

է 44 իրավախախտում, նախազգուշացվել է 33 անձ, կամովին վերականգնվել է 45 մլն 743 հազար դրամ:¹¹ Նշված ցուցանիշը հրնթացս շարունակում է աճել տարեցտարի: Այս առումով դժվար է գերազանհատել պետական շահերի պաշտպանության հայցի՝ նաև պետությունը համալրող բավական ակտիվ նշանակությունը:

Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ մեզ մնում է հուսալ, որ պետական շահերի պաշտպանության հայցի հարուցման, այս ոլորտում առկա մյուս հիմնախնդիրների հստակ կարգավորումը մոտ ապագայում կկազմի հայ օրենսդրի «ուշադրության» առանցքը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Интересы в системе экономических отношений социализма. Под ред. Ю.И.Палкина и Ю.Н.Пахомова. - Киев, 1974, с. 45.
2. «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 22.02.2007, ուժի մեջ է մտել 01.05.2007: ՀՀՊՏ 2007/19(543), 04.11.2007:
3. «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 27.12.1997, ուժի մեջ է մտել 11.01.1998: ՀՀՊՏ 1998/1, 11.01.1998:
4. **Միրունյան Ա.Ս.** «Պետական շահերի դատական պաշտպանությունը», - Եր., ԵՊՀ հրատ., 2010, էջ 80:
5. ՀՀ Սահմանադրություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով (2005):
6. 1964թ. ՀԽՍՀ քաղաքացիական

- դատավարության օրենսգիրք ՀՍՍՀԳՍՏ 1964/17:
7. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, ընդունվել է 17.06.1998 թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.1999: Տես 1998/17(50), 10.08.1998:
 8. **Պետրոսյան Ռ.Գ.** Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն, - երրորդ հրատ., -Եր., Երևանի համալս. հրատ., 2013:
 9. 2008 թվականի պետական շահերի պաշտպանության ոլորտում կատարված աշխատանքների մասին տեղեկանքը // ՀՀ դատախազության պաշտոնական կայք՝ www.genproc.am/L:
 10. Ռ.Գ. քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք ՔՓ (ԴՊԿ ՔՓ) օր 14.11.2002 N 138-Փ3.

1. ՀՀ 1964թ. քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, ՀՍՍՀԳՍՏ 1964/17:
2. ՀՀ Սահմանադրություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով (2005):
3. Интересы в системе экономических отношений социализма. Под ред. Ю.И.Палкина и Ю.Н.Пахомова. - Киев, 1974, с. 45.
4. Ընդունվել է 22.02.2007, ուժի մեջ է մտել 01.05.2007: ՀՀՊՏ 2007/19(543), 04.11.2007:
5. Ընդունվել է 27.12.1997, ուժի մեջ է մտել 11.01.1998: ՀՀՊՏ 1998/1, 11.01.1998:
6. **Միրունյան Ա.Ս.** Պետական շահերի դատական պաշտպանությունը, - Եր., ԵՊՀ հրատ., 2010, էջ 80:
7. Ընդունվել է 17.06.1998 թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.1999: 1998/17(50), 10.08.1998: Այսուհետ կրճատ՝ ՔԳՕ:
8. **Պետրոսյան Ռ.Գ.** Հայաստանի քաղաքացի-

- ական դատավարություն, - երրորդ հրատ., -Եր., Երևանի համալս. հրատ., 2007 էջ 168:
9. Ռ.Գ. քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք ՔՓ (ԴՊԿ ՔՓ) օր 14.11.2002 N 138-Փ3.
 10. Ի դեպ, նպատակահարմար կլիներ այդպիսի պարտականություն սահմանել նաև փաստաբանների, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների համար: Ճիշտ է, դատարանը, անկախ դրանից, ինքն է որոշելու կիրառման ենթակա օրենսդրությունը, բայց կարծում ենք՝ դա զգալիորեն «կբեռնաթափեր» դատարանի աշխատանքը:
 11. 2008 թվականի պետական շահերի պաշտպանության ոլորտում կատարված աշխատանքների մասին տեղեկանքը // ՀՀ դատախազության պաշտոնական կայք՝ www.genproc.am:

THE ISSUE OF RECOGNITION OF ARBITRATION AWARDS IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

HAYK HOVHANNISYAN
LAWYER

The article represents a research enriched with scientific and practical meaning and dedicated to the study of the issues present in the mentioned field.

Different international treaties signed by the Republic of Armenia are classified and scientifically analyzed in the article, according to the mechanisms of dispute resolution and recognition and enforcement of the arbitral awards provided in the treaties. Legal acts of Armenia related to the issue have been studied and analyzed and the experiences of a number of countries having developed arbitration doctrine and practice have been referred to. A special attention has been paid to legal terminology. The article contains proposals devoted to fine-tuning of the Armenian legislation in the field of commercial arbitration.

The author of the article is attorney specializing in the field of commercial arbitration and business law, practicing law for over 15 years.

Keywords: arbitration, arbitration rulings and decisions of arbitral tribunals, international arbitration decisions

ЗАДАЧА ПРИЗНАНИЯ АРБИТРАЖНЫХ РЕШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

ԱԿՈԳԱՆԵՏՅԱՆ
ՅՐԻՍՏ

Статья представляет собой научно-практическое исследование посвященное основным задачам признания местных и иностранных арбитражных решений на территории Армении.

В статье классифицированы и проанализированы разные международные договоры, подписанные Республикой Армения, в соответствии с предусмотренными в данных договорах механизмами разрешения споров, а также признания и исполнения арбитражных решений. В статье изучены и проанализированы правовые акты Армении связанные с данной тематикой, а также приведены ссылки из опыта некоторых стран, имеющих развитую арбитражную доктрину и практику, уделено особое внимание юридической терминологии. Статья содержит теоретические выводы на основе всестороннего анализа законодательства Армении и международного опыта, а также некоторые предложения по усовершенствованию законодательства Армении в сфере коммерческого арбитража.

Автор статьи является адвокатом, специализирующимся в сфере коммерческого арбитража и предпринимательского права.

Ключевые слова: арбитраж, постановления и решения арбитражных судов, международное арбитражное решение

Բանալի բառեր - արբիտրաժ, արբիտրաժային տրիբունալների վճիռներ և որոշումներ, միջազգային արբիտրաժի որոշումներ

ԱՐԲԻՏՐԱԺԱՅԻՆ ՎՃԻՌՆԵՐԻ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Գաղտնիք չէ, որ տնտեսական հարաբերություններին և դրանց զարգացմանը համահունչ, աշխարհում վերելք ապրեցին վեճերի կարգավորման այլընտրանքային ինստիտուտները՝ մասնավորապես, առևտրային վեճեր լուծող ինստիտուցիոնալ, ինչպես նաև ad hoc արբիտրաժային դատարանները: Նշված դատարանները յուրօրինակ «մրցակցություն» մեջ մտան թե՛ դատական համակարգի հետ, թե՛ մեկը մյուսի հետ՝ փորձելով ձևավորել վեճերի լուծման ավելի կատարյալ, հարմար, արագ, մատչելի, մասնագիտական բարձր մակարդակ ապահովող գործուն կառուցակարգեր: Չարգացած երկրները, արագ ըմբռնելով արբիտրաժային կենտրոնի համարում ունենալու բոլոր դրական կողմերը, նպաստեցին իրենց երկրներում արբիտրաժային մշակույթի զարգացմանը¹: Այս հարցում անկյունաքարային դերերից մեկը պատկանում է ոլորտը կարգավորող ազգային օրենսդրության ընդունմանը, որը կարգավորում է ներպետական արբիտրաժների գործունեությունը՝ օրենսդրորեն սահմանելով արբիտրաժային գործընթացներին պետական աջակցության (հիմնականում ի դեմս դատական իշխանության), միջամտության և վերահսկողության շրջանակները: Այս համատեքստում կարևոր տեղ է հատկացվում նաև տվյալ պետության իրավական համակարգի մաս հանդիսացող տվյալ ոլորտին վերաբերող միջազգային պայմանագրերի առկայությամբ, թե որքանով է տվյալ պետությունը միացել համապատասխան բազմակողմ պայմանագրերին և որքանով է տվյալ պետությունը խրախուսում առևտրային վեճերն արբիտրաժի միջոցով լուծելու նախաձեռնությունները:

Հարկ է փաստել, որ վերջին քսանամյակում շատ երկրներ, հետևելով օրենսդրական յուրօրինակ «նորածն միտումներին», այս կամ այն կերպ բարեփոխեցին իրենց ներպետական արբիտրաժային օրենսդրությունը՝ հիմնվելով Միավորված ազգերի կազմակերպության Միջազգային Առևտրային Իրավունքի Հանձնաժողովի (այսուհետ՝ UNCITRAL) կողմից ընդունված Տիպային Օրենքի վրա: Հատկանշա-

կան է սակայն, որ զարգացած արբիտրաժային կենտրոնների գտնվելու վայրի օրենսդրությունները, ինչպիսիք են, օրինակ, Մեծ Բրիտանիան, ԱՄՆ-ն, Գերմանիան, Ֆրանսիան, Շվեդիան ունեն Տիպային Օրենքից տարբերվող արբիտրաժային իրավական ակտեր, այսինքն՝ նշված երկրների արբիտրաժային օրենքները հիմնված չեն Տիպային Օրենքի վրա: Այո, այդ օրենքները համապատասխանում են Տիպային Օրենքում ամրագրված հիմնարար սկզբունքներին կամ փոխադարձաբար Տիպային Օրենքն է իրենում ամբողջացրել այս բնագավառի միջազգային փորձը, բայց նախկին պես դրանք «սեփական», ազգային հենքի վրա խարսխված օրենքներ են²: Պետք է փաստել, որ «ժամանակակից» արբիտրաժային օրենսդրություն ունենալը գուցե անհրաժեշտ, սակայն բավարար պայման չէ զարգացած արբիտրաժային պրակտիկա ունենալու համար: Ոչ պակաս անկյունաքարային հարց է դատական իշխանության կողմից օրենսդրության կիրառումը: Առանց արդյունավետ դատական համակարգի, արբիտրաժային զարգացած օրենսդրության ընդունումն անարդյունավետ է: Օրենսդրության ճիշտ մեկնաբանումը և կիրառումը դատարանների կողմից կարևորագույն նախապայման է ցանկացած երկրում առողջ տնտեսական հարաբերությունների զարգացման, ինչպես նաև օտարերկրյա ներդրումների ներգրավման համար, քանզի երկիրը դառնում է կանխատեսելի: Այս առումով, արդիական է արբիտրաժային իրավունքի և քաղաքացիական դատավարության նորմերի վերլուծությունը և շարունակական կատարելագործումը, որոնց մվիրված է սույն հոդվածը:

Հայաստանի Հանրապետության (այսուհետ՝ ՀՀ) դատարանների կողմից քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ ՀՀ ԶԳ-Օ)²⁴⁷ հոդվածը, ի թիվս այլոց, սահմանում է, որ ՀՀ միջազգային պայմանագրերին համապատասխան, օտարերկրյա պետությունների արբիտրաժային տրիբունալների վճիռները և որոշումները (այսուհետ՝ դատական ակտեր), որոնք կատարում են պա-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

հանջում, ենթակա են ճանաչման Հայաստանի Հանրապետության տարածքում:

Այսինքն, օգտագործելով «ենթակա» տերմինը՝ օրենսդիրը սահմանում է մի կողմից դատական ակտի կատարմամբ շահագրգիռ անձի պարտականությունը՝ այդ դատական ակտը ճանաչման ներկայացնելու առումով և մյուս կողմից՝ ՀՀ դատարանների իրավունքը՝ ճանաչման ներկայացված դատական ակտը ճանաչելու կամ հայցվող ճանաչումը մերժելու առումով: Պետք է նշել նաև, որ թե ներպետական օրենսդրությամբ³ և թե ՀՀ միջազգային պայմանագրով⁴ սահմանված են այդպիսի դատական ակտի ճանաչումը մերժելու հիմքերը:

Դատական ակտերի հարկադիր կատարման (այսուհետ՝ ԴԱՀԿ) մասին ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածը հարկադիր կատարման ենթակա ակտերի ցանկում նշում է նաև արբիտրաժային տրիբունալների վճիռները, ՀՀ միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերում արբիտրաժային տրիբունալների քաղաքացիական և տնտեսական գործերով վճիռները և որոշումները, ինչպես նաև միջազգային արբիտրաժի քաղաքացիական և տնտեսական գործերով վճիռները և որոշումները: Այս կապակցությամբ կարելի է որոշ հատկություն մտցնելու փորձ կատարել տերմինաբանության և տվյալ հոդվածով սահմանված տարբեր կարգավորումներից առավել գրագետ և ճիշտ օգտվելու առումներով: Սույն հոդվածի նպատակներից ելնելով՝ կարելի է կանգ առնել ՀՀ օրենսդրության մեջ հանդիպող հետևյալ հասկացությունների ուսումնասիրության և համադրության վրա.

- ա) արբիտրաժ և արբիտրաժային տրիբունալների վճիռներ⁵,
- բ) միջազգային արբիտրաժի որոշումներ⁶,
- գ) օտարերկրյա պետությունների արբիտրաժային տրիբունալների վճիռներ⁷,
- ե) Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս կայացված արբիտրաժային վճիռներ⁸:

ՀՀ իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մաս կազմող միջազգային պայմանագրերի⁹ հայերեն տեքստերում նույնպես առկա են հասկացություններ և հղումներ որոշակի արբիտրաժային հաստատություններին: Անկասկած, առանձին հոդվածի նյութ է «արբիտրաժ» կամ «արբիտր» բառերի հայերեն տարբերությամբ օտարերկրյա պետությունների արդյունքում առաջացած շիլաշփոթը, երբ գործածվում են «միջ-

նորդ», «հաշտարար» կամ «իրավարար» տերմինները, որոնցից ոչ մեկը չի արտացոլում «արբիտրաժ» կամ «արբիտր» հասկացությունը: Տվյալ դեպքում, երբեք չնսեմացնելով հայոց լեզվի անբավ հնարավորությունները, խորությունը և ճկունությունը, մենք գործ ունենք անհարկի պուրիտանության հետ, երբ փորձ է արվում ամեն, նույնիսկ շփոթմունք առաջացնելու գնով (քանզի «հաշտարարությունը» և «միջնորդությունը» ինստիտուցիոնալ արբիտրաժային դատարանների կողմից առաջարկվող գործառույթներ են, որոնք թերևս կրում են վեճի կողմերին հասանելի ծառայության բնույթ, (կախված վիճող կողմերի իրական, կառուցողական կամ ապակառուցողական, նպատակներից. ամեն գնով հաղթել վեճում՝ մերժելով ցանկացած բանակցություն կամ կոնսենսուս, թե փորձել գտնել փոխզիջումային տարբերակ՝ կոնտրագենտի հետ հետագա գործարար հարաբերությունները շարունակելու համար) հայերեն թարգմանել դարերի փորձություն անցած և միջազգային շրջանառության մեջ ընդունված և հայտնի տերմիններ ու հասկացություններ: Առավել ևս, որ տվյալ բառերը խիստ մասնագիտական իրավաբանական ոլորտից են, իսկ հայ օրենսդիրը, ուղղելով 1998թ. սույն խնդրի առնչությամբ թույլ տված իր սխալը (երբ ընդունվեց «Միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության մասին» ՀՀ օրենքը), 2006թ. ընդունեց «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքը, որով ուժը կորցրած ճանաչվեց 1998թ. վերոհիշյալ օրենքը, և ներպետական օրենսդրությունում «միջնորդի» փոխարեն սկսեց գերակշռել «արբիտրաժ» տերմինը: Սակայն միջազգային պայմանագրերի հայերեն տեքստերի առումով իրավաբանական թարգմանական գրագիտության սույն խնդիրը շարունակում է մնալ արդիական:

Եվ այսպես, անդրադառնալով «միջազգային արբիտրաժ» եզրույթին և դրա մեկնաբանությամբ պայմանավորված և դրանից բխող հետևանքներին, մասնավորապես՝ արբիտրաժային վճիռների ճանաչմանը և կատարմանը: Տարիների ընթացքում ՀՀ-ն միացել է տարբերությամբ բազմակողմ միջազգային պայմանագրերի, ինչպես նաև ստորագրել է տնտեսական, առևտրային ոլորտի համագործակցության ու ներդրումների խրախուսման և փոխադարձ պաշտպանության բազմաթիվ երկկողմ միջազգային պայմանագրեր: Այս միջազգային պայմանագրերը պայմանականորեն կարելի է բաժանել խմբերի՝ խումբ 1 և խումբ 2: Նշված

պայմանագրերը, դառնալով ՀՀ իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մաս, իրենցում պարունակում են վեճերի կարգավորման որոշակի կառուցակարգեր՝ հիմնականում այդպիսի վեճերի լուծումը արբիտրաժային տարբեր ճանաչված և միջազգայնորեն ընդունված հաստատություններին կամ ընթացակարգային հարցերի լուծումը դրանց ղեկավարներին հանձնելու եղանակով: Խումբ 1 պայմանագրերում որպես օրինակ կարելի է առանձնացնել 1998 թվականի հունիսի 25-ին Օրիոս քաղաքում ստորագրված՝ «Շրջակա միջավայրի առնչությամբ տեղեկության, որոշումներ ընդունելու և հասարակայնության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին» կոնվենցիան¹⁰, որի 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է վեճերի լուծման միանգամից երկու միջոց՝ Միջազգային դատարան և/կամ արբիտրաժ՝ իր 2-րդ հավելվածում սահմանված ընթացակարգին համապատասխան: Ընդ որում, պետք է նշել, որ Օրիոսի կոնվենցիայի 2-րդ հավելվածը պարունակում է արբիտրաժային համապարփակ մի ընթացակարգ, ինչը շահեկանորեն առանձնացնում է տվյալ կոնվենցիան արբիտրաժային իրավունքի զարգացման տեսանկյունից: Խումբ 2 հանդիսացող միջազգային պայմանագրերում հաճախ որպես վեճեր լուծող մարմին հղում է կատարվում նաև 1965թ-ի մարտի 18-ին Վաշինգտոնում ստորագրված «Պետությունների և այլ պետությունների քաղաքացիների միջև ներդրումային վեճերի կարգավորման» Կոնվենցիայի ներքո հիմնադրված Ներդրումային վեճերի կարգավորման միջազգային Կենտրոն (ICSID) կամ UNCITRAL-ի, Արբիտրաժային կանոնների համաձայն, հիմնված ad hoc արբիտրաժային դատարան կամ դատավորին: Այս մոտեցումն է որդեգրված նաև ՀՀ կառավարության 2012թ. նոյեմբերի 15-ի նիստի N46 արձանագրային որոշման հավելվածում:

Ավելին, «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական համայնքների ու դրանց անդամ պետությունների միջև գործընկերության և համագործակցության մասին» համաձայնագիրը¹¹ (այսուհետ՝ Գ-ՀՀ) սահմանում է¹², որ իրենց համապատասխան կարողությունների և իրավասությունների շրջանակներում, Կողմերը խրախուսում են վեճերի լուծումը արբիտրաժի¹³ միջոցով, որոնք կարող են ծագել ՀՀ և Համագործակցության տնտեսվարող սուբյեկտների միջև՝ կնքված առևտրային և համագործակցու-

թյան գործարքների կապակցությամբ, համաձայնվում են, որ երբ վեճը ներկայացվում է արբիտրաժ¹⁴, վեճի յուրաքանչյուր կողմ կարող է ընտրել իր արբիտրին¹⁵, անկախ ազգությունից, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ Կողմերի ընտրած արբիտրաժի մասին կանոններն այլ կերպ չեն նախատեսում, և, որ նախագահող երրորդ արբիտրը կամ արբիտրներից մեկը կլինի երրորդ երկրի քաղաքացի, ինչպես նաև խրախուսում են UNCITRAL-ի կողմից մշակված արբիտրաժային կանոնների կիրարկումը և 1958թ. Նյու Յորքի կոնվենցիայի մասնակից պետության ցանկացած կենտրոնի միջոցով արբիտրաժի¹⁶ իրականացումը: Որոշակի դեպքերում, օրինակ, արբիտրաժային դատարանի կազմավորման լիազորությունը վերապահված է Ստոկհոլմի առևտրային պալատի Արբիտրաժային ինստիտուտի նախագահին¹⁷ կամ օրինակ՝ ՀՀ և Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության միջև կնքված կապիտալ ներդրումների խրախուսման և փոխադարձ պաշտպանության մասին պայմանագիրը¹⁸ սահմանում է, որ մի Պայմանավորվող կողմի և մյուս Պայմանավորվող կողմի քաղաքացու կամ ընկերության միջև կապիտալ ներդրումների առնչությամբ ծագած վեճը հանձնվում է արբիտրաժ¹⁹ և որոշակի դեպքերում վիճող կողմը կարող է դիմել Փարիզում Առևտրի Միջազգային Պալատի (այսուհետ՝ ՓԱՄՊ) արբիտրաժային դատարանի նախագահին՝ խնդրելով կատարել նշանակումներ (նկատի ունեն արբիտրաժի կազմը՝ մեր օրենքի տերմինաբանությամբ՝ տրիբունալ ձևավորելը):

Հայ օրենսդիրը գործածել է «միջազգային արբիտրաժ» եզրույթը, սակայն ներպետական օրենսդրության մեջ դրա հասկացությունը կամ սահմանումը բացակայում է: Հատկանշական է, որ ՀՀ քաղ. դատ. օրենսգրքի 247⁶-րդ հոդվածը²⁰, իր մինչև ներկայիս խմբագրությամբ գործելը սահմանում էր, որ եթե ճանաչման ենթակա դատական ակտն առնչվում է տնտեսական վեճերի լուծմանը, և դա կայացրել է օտարերկրյա արբիտրաժային տրիբունալը, ապա այդպիսի դատական ակտի ճանաչման վերաբերյալ որոշում կայացնելու իրավագործությամբ օժտվում է ՀՀ տնտեսական դատարանը: Նշված հոդվածի այս՝ արդեն նախկին խմբագրության դեպքում, կարծես ավելի հստակ ուրվագծվում էր «միջազգային արբիտրաժի» (որպես հանրային արբիտաժի) և «օտարերկրյա

Քաղաքացիական դատավարութիւն

արբիտրաժի» (որպէս առևտրային արբիտրաժի) տարբերությունը: Խումբ 1 և խումբ 2 միջազգային պայմանագրերում առկա վեճերի կարգավորմանը նվիրված հոդվածների վերլուծությունից կարելի է եզրահանգել, որ միջազգային իրավունքի սուբյեկտների միջև ծագած «հորիզոնական» իրավաբանական բնույթի վեճեր լուծող արբիտրաժային որոշումը, իսկ երբեմն նաև միջազգային իրավունքի սուբյեկտի, օրինակ՝ պետության և միջազգային մասնավոր իրավունքի սուբյեկտի (օրինակ՝ այլ պետության իրավաբանական անձի) միջև ծագած «անկյունագծային» վեճեր լուծող արբիտրաժային որոշումը ապրիորի համարվում են ճանաչված, ինչպես նաև կատարման համար պարտադիր²¹: «Անկյունագծային» վեճերի դեպքում երբեմն արբիտրաժային որոշումները համարվում են ճանաչված, սակայն կատարման համար պահանջվում է անցնել ազգային օրենսդրության ընթացակարգով²²: Հարկ է նշել, որ «անկյունագծային» վեճերը, հաճախ ծագելով ներդրումային հարաբերություններից, կրում են առևտրային բնույթ: Նշված դիտարկումն ամրապնդվում է նաև Նյու Յորքի կոնվենցիայի վերլուծությունից: Մասնավորապես՝ այն վերաբերում է ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց, ինչպես նաև այդ կոնվենցիային միանալիս պետության կողմից կոնվենցիան միայն այն վեճերի առնչությամբ կիրառելու մասին հայտարարություն անելու հնարավորությամբ, որն իր ազգային օրենքով համարվում է առևտրային: Այսպիսով, առևտրային բնույթի վեճերով միջազգային (մասնավոր) արբիտրաժային որոշումների միջազգային պայմանագրերի ուժով ճանաչված համարվելու մասին պնդումը ներպետական օրենսդրության մեջ հանդիպում է այլ, թերևս ողջամիտ կարգավորման: Այսպես, միջազգային արբիտրաժի որոշումը ճանաչելու վերաբերյալ որոշում կայացնելիս Հայաստանի Հանրապետության իրավասու դատարանը պարզում է միայն, թե որքանով է միջազգային արբիտրաժի որոշումը համապատասխանում այն պահանջներին, որոնք սահմանված են Հայաստանի Հանրապետության համապատասխան միջազգային պայմանագրով²³: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ հաճախ խումբ 2-ի միջազգային պայմանագրերը հղում են կատարում UNCITRAL-ի տիպային արբիտրաժային կանոնակարգին կամ ինստիտուցիոնալ արբիտրաժի կանոններին, ինչպես նաև սահմանում

են ընթացակարգային հարցեր, կարելի է եզրակացնել, որ ՀՀ իրավասու դատարանը պետք է պարզի նաև նշված կանոնակարգերի և ընթացակարգերի պահանջների պահպանումը: Արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և/կամ հարկադիր կատարման մասին հիշատակելիս, պետք է ուշադրություն դարձնել նաև «Արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 35-րդ և 36-րդ հոդվածներին և դրանցում օգտագործված հասկացություններին: Նշված հոդվածներում կա երկու հասկացություն. (ա) ՀՀ տարածքում կայացված արբիտրաժային տրիբունալի վճիռ և (բ) Օտարերկրյա արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման մասին Նյու Յորքի կոնվենցիայի անդամ որևէ այլ պետության տարածքում արբիտրաժային տրիբունալի կայացված վճիռ:

ՀՀ քաղ. դատ. օրենսգրքի, Արբիտրաժի և ԴԱՀԿ մասին ՀՀ օրենքների, ինչպես նաև խումբ 1 և խումբ 2 կազմող միջազգային պայմանագրերի վեճերի լուծումը կարգավորող հոդվածների վերլուծությունից կարելի է եզրակացնել, որ ներպետական օրենսդրության մեջ տեղ գտած «միջազգային արբիտրաժ» եզրույթը վերաբերում է միջազգային մասնավոր իրավունքին և դրա սուբյեկտների (կամ առնվազն մեկի) միջև առևտրային արբիտրաժին:

Ինչ վերաբերում է միջազգային հանրային արբիտրաժին, ապա դրա որոշումների ճանաչումն ու կատարումն ապահովվում է դիվանագիտական և քաղաքական խողովակներով (իսկ դրանց անարդյունավետության դեպքում, երբեմն, ցավոք, կիրառվում է ռազմական միջամտություն) և այն չի կարող հանդիսանալ երկրի ներքին դատավարական օրենսդրության կարգավորման առարկա: Նշենք նաև, որ միջազգային հանրային արբիտրաժը միջազգային առևտրային արբիտրաժից առանձնանում է, ի թիվս այլոց, արբիտրաժի կողմերով և դրանով պայմանավորված՝ վեճի առարկայով: Այսինքն, միջազգային հանրային արբիտրաժի կողմեր կարող են լինել բացառապես միջազգային իրավունքի սուբյեկտները: Այս խնդրին իրավացիորեն անդրադարձել է մասնավորապես Վ. Հովհաննիսյանն իր «Առևտրային արբիտրաժը Հայաստանի Հանրապետությունում» ուսումնական ձեռնարկում²⁴: Միջազգային հանրային արբիտրաժային կարգավորումներ են պարունակվում հիմնականում բազմակողմ միջազգային պայմանագրերում²⁵: Կարելի է փաստել նաև, որ միջազգային հանրային արբիտրաժը, բացի դրա կողմերի մի-

ջազգային իրավունքի սուբյեկտ լինելու ատրիբուտից, հանդիսանում է այդպիսին նաև իր հիմնադիրների կամ այն մարմնի կարգավիճակով պայմանավորված, որին կից նա գործում է: Դրա վառ օրինակներ են՝ Հաագայի Արբիտրաժի Մշտական Դատարանը²⁶ կամ ՄԱԿ-ի Միջազգային Դատարանը²⁷, որն օժտված է պետությունների միջև ծագած իրավաբանական վեճերը միջազգային հանրային իրավունքի հիման վրա լուծելու իրավագործությամբ:

«Արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ «արբիտրաժ» նշանակում է ցանկացած արբիտրաժ, անկախ դրա՝ մշտապես գործող արբիտրաժային հաստատության կողմից կամ առանց նման հաստատության իրականացվելու հանգամանքի: Այսինքն, արբիտրաժը տվյալ օրենքի տեսանկյունից հանդիսանում է գործընթաց, մինչդեռ բացի գործընթաց լինելուց, միջազգային պրակտիկան և տեսությունն արբիտրաժը դիտարկում են նաև որպես սուբյեկտ՝ հաստատություն, հիմնարկի, առանձին իրավաբանական անձի կամ այլ կարգավիճակով, որը կախված վեճի կողմերի պայմանավորվածությամբ օժտված լիազորությունների շրջանակներում կազմակերպում է վեճի արբիտրաժային ընթացակարգը: Այսինքն, ՀՀ քաղ. դատ. օրենսգրքի և ԳԱՀԿ մասին ՀՀ օրենքի համատեքստում «միջազգային արբիտրաժի որոշում» ասելով, օրենսդիրը նկատի ունի կոնկրետ վեճը լուծող արբիտրաժային կազմի կողմից կայացրած որոշումը, որը կարող է կազմավորվել և գործել ինչպես կոնկրետ ինստիտուցիոնալ արբիտրաժի կանոնակարգի ուժով և դրա համաձայն (կախված է կողմերի արբիտրաժային համաձայնության բովանդակությունից), այնպես էլ ad hoc արբիտրաժի կողմից կայացրած որոշումը: Հաշվի առնելով նշված փաստարկները՝ կարելի է հանգել եզրակացության, որ հատկապես «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 86-րդ հոդվածով առաջնորդվելու դեպքում, այն է. «Իրավական ակտը մեկնաբանվում է դրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությամբ՝ հաշվի առնելով օրենքի պահանջները» կարող է առաջանալ շփոթություն՝ հայ օրենսդրի կողմից գործածված «միջազգային արբիտրաժի որոշումներ» ասանանման առումով՝ հաշվի առնելով օգտագործման համատեքստը: Թերևս, շփոթմունքից խուսափելու համար օգնության է գալիս ԳԱՀԿ մասին ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածը, որտեղ բերված են ՀՀ-ում հարկադիր կատարման

ենթակա ակտերը: Նույն հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ հարկադիր կատարման են ենթակա նաև. «Հայաստանի Հանրապետության անդամակցությամբ (մասնակցությամբ) գործող միջազգային դատարանի, ինչպես նաև միջազգային արբիտրաժի քաղաքացիական և տնտեսական գործերով վճիռները և որոշումները»: ՀՀ քաղ. դատ. օրենսգրքում օգտագործված են «օտարերկրյա պետությունների արբիտրաժային տրիբունալների վճիռներ և որոշումներ» և «միջազգային արբիտրաժի որոշումներ» արտահայտությունները: Այս հասկացությունների նույնությունը կամ տարբերությունն առավել ճիշտ ըմբռնելու նպատակով՝ կարելի է անդրադարձ կատարել Տիպային օրենքում բերված «միջազգային արբիտրաժ» ասանանմանը²⁸: Այսպես, Տիպային օրենքի 1-ին հոդվածի 3 կետի համաձայն.

Արբիտրաժը համարվում է միջազգային, եթե.

(a) արբիտրաժային համաձայնության կողմերի, այդպիսի համաձայնություն կնքելու ժամանակ, գործունեության վայրերը²⁹ գտնվում են տարբեր Պետություններում, կամ

(b) հետևյալ վայրերից մեկը գտնվում է կողմերի գործունեության վայր հանդիսացող Պետությունից դուրս.

i արբիտրաժի վայրը, եթե այն որոշված է արբիտրաժային համաձայնությամբ կամ դրան համապատասխան,

ii ցանկացած վայր, որտեղ պետք է կատարվի առևտրային հարաբերություններից բխող պարտավորությունների էական մասը կամ այն վայրը, որի հետ վեճի առարկան առավել սերտորեն կապված է, կամ

(c) կողմերն ակնհայտորեն համաձայնել են, որ արբիտրաժային համաձայնության առարկան վերաբերում է մեկից ավելի երկրների:

Արբիտրաժի՝ որպես հաստատության «միջազգային» լինել-չլինելու հարցը երբեմն կարող է ծագել նաև արբիտրաժային հաստատության անվանման համատեքստում: «Միջազգային» բառն իրենց անվանման մեջ գործածում են այնպիսի հեղինակավոր արբիտրաժային հաստատություններ, ինչպիսիք են օրինակ՝ «Լոնդոնի Միջազգային Արբիտրաժային Դատարանը»³⁰ (LCIA) կամ Ռուսաստանի Դաշնության Առևտրաարդյունաբերական Պալատին (այսուհետ՝ ՌԴԱՊ) առընթեր «Միջազգային Առևտրային Արբիտրաժային Դատարանը» (MKAC): Այսպիսով, կարելի է փաստ

Քաղաքացիական դատավարութիւն

տել, որ «միջազգային արբիտրաժը» և «օտարերկրյա պետությունների արբիտրաժային տրիբունալները» այնքանով, որքանով դրանք օգտագործված են ՀՀ քաղ. դատ. օրենսգրքի համատեքստում՝ նույնանուն են, և, որպես հետևանք, նույնանուն են դրանց որոշումների ճանաչման և հարկադիր կատարման ընթացակարգերը:

ՀՀ տարածքից դուրս իրականացված ad hoc արբիտրաժը միշտ համարվում է միջազգային, քանզի չունի որևէ պետությունում գրանցված ինստիտուցիոնալ արբիտրաժի կարգավիճակ կամ եթե ինստիտուցիոնալ արբիտրաժը գործում է որևէ կառույցին առընթեր (ՖԱՄՊ կամ Ռ-ՂԱՊ), ապա այդպիսի կառույցի՝ որևէ կոնկրետ պետության իրավասու մարմնում գրանցված լինելու փաստով տվյալ առընթեր արբիտրաժը նույնպես կհամարվի գրանցված նույն վայրում:

«Արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի տրամաբանությամբ, դրանք բոլորը հանդիսանում են ՀՀ տարածքից դուրս կայացված արբիտրաժային վճիռներ³¹ կամ Նյու Յորքի կոնվենցիայի անդամ որևէ այլ³² պետության տարածքում արբիտրաժային տրիբունալի կայացրած վճիռներ³³: Տեսականորեն, հնարավոր է, որ «օտարերկրյա պետության արբիտրաժային տրիբունալը», ՀՀ տարածքից դուրս իրականացվող արբիտրաժի շրջանակներում գումարի բռնագանձման վճիռ կայացնի նույն պետության ռեզիդենտ հանդիսացող անձանց վեճի վերաբերյալ: Դիցուք, պարտված կողմը գույք ունենա ՀՀ-ում և հաղթող կողմը օտարերկրյա արբիտրաժային վճիռը ՀՀ-ում ներկայացնի ճանաչման և կատարման՝ նշված գույքի վրա բռնագանձում տարածելու և դրա իրացումից բավարարում ստանալու նպատակով: Գործնականում, նշված տեսական իրավիճակին հանդիպելը բարդագույն խնդիր է, քանզի ի թիվս այլոց, այդպիսի ճանաչում և կատարում խնդրարկող կողմի ներկայացրած արբիտրաժային վճիռը պետք է վերաբերվի գումարի բռնագանձմանը՝ առանց սահմանելու այն գույքի կազմը, որից կարելի է ստանալ նման բավարարում: Բացի դա, ՀՀ-ն տեսականորեն չպետք է հանդիսանա վիճող կողմերի վայր Տիպային օրենքի տեսանկյունից, որպիսի պարագայում ևս, որևէ էական տարբերություն՝ վճռի ճանաչման և կատարման տեսանկյունից չկա: Այսինքն, եթե ՀՀ տարածքից դուրս կայացրած արբիտրաժային վճիռը «միջազգային արբիտրաժի որոշում չէ», ապա այն, միևնույն է, կարող է ճանաչվել, սակայն ոչ թե ՀՀ վճռաբեկ դատարանի, այլ ՀՀ առաջին ատյանի (ընդհանուր իրավասության) այն դատարանի կողմից, որի իրավասության մեջ մտնող տարածքում պետք է կատարվի դատական ակտը³⁴:

Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ արբիտրաժային տեքստային արբիտրաժային միատեսակության և օրենսդրության կատարելագործման առումով օրենսդիրը կարող է կիրառել «միջազգային և առևտրային արբիտրաժի ակտեր» եզրույթը: Ինչ վերաբերում է արբիտրաժային վճիռների ճանաչմանը և հարկադիր կատարմանը, ապա հարկ է փաստել, որ հայրենական արբիտրաժային վճիռները ենթակա են եռաստիճան դատական համակարգով անցնելուն, ինչն անխուսափելիորեն բերում է արբիտրաժի «առանց անհարկի ձգձգումների» և վեճի լուծման օպերատիվության լայնորեն ընդունված սկզբունքների խաթարմանը, ինչպես նաև վիճող կողմերի դատական ծախսերի ավելացմանը: Այս առումով շահեկանորեն տարբերվում է «միջազգային արբիտրաժի որոշումներին» ճանաչումը, որի համար պահանջատերը դիմում է ուղղակիորեն ՀՀ վճռաբեկ դատարան: Այսպիսով, ամփոփելով սույն հոդվածը և Հայաստանում դատավարական օրենսդրության հետագա կատարելագործման նպատակից ելնելով կառաջարկելիք վերաշարադրել ՀՀ ԲԴՕ 247⁶1-ին մասը խմբագրել հետևյալ կերպ.

«Օտարերկրյա պետությունների դատարանների քաղաքացիական գործերով կայացրած վճիռները, որոշումները, ինչպես նաև օտարերկրյա արբիտրաժային տրիբունալների վճիռները և որոշումները (այսուհետ՝ ճանաչման ենթակա ակտեր), ենթակա են ճանաչման և կատարման Հայաստանի Հանրապետությունում՝ ՀՀ միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերում և կարգով»: ՀՀ տարածքում իրականացված արբիտրաժի վճռի ճանաչումը կարելի է վերապահել ՀՀ վերաքննիչ դատարանին՝ առանց վերջինիս վճիռը բողոքարկելու իրավունքի կամ ուղղակիորեն վճռաբեկ դատարանին:

1998 թվականի հունիսի 25-ին Օրինու քաղաքում ստորագրված՝ «Շրջակա միջավայրի առնչությամբ տեղեկության, որոշումներ ընդունելու և հասարակայնության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին» կոնվենցիային:

1. Թարմ օրինակներից է Սինգապուրն իր Սի-ջազգային Արբիտրաժային Կենտրոնով (ՍՄԱԿ), որի անդամ Լորենս ԹԷՆ հանդես եկավ համապատասխան գեղույցով 2014թ. հունիսի 19-ին, Սանկտ Պետերբուրգի 4-րդ միջազգային իրավաբանական ֆորումում, մասնավորապես նշելով, որ թեև ՍՄԱԿ-ը հիմնադրվել էր դեռևս 1991թ. (ինչը նույնպես երիտասարդ տարիք է արբիտրաժային դատարանների համար), սակայն դեռ 10 տարի առաջ այն չուներ ոչ ճանաչում, ոչ էլ ազդեցություն: Չեռնարկված գրագետ քայլերի շնորհիվ ՍՄԱԿ-ն այսօր հանդիսանում է աշխարհի ամենահեղինակավոր և ճանաչված դատարաններից մեկը՝ դրանից բխող բոլոր հետևանքներով:

2. Տիպային Օրենքը կարևոր գործիք է զարգացող երկրների համար, և հենց դրա անվանումը տիպային, մոդելային հուշում է նրա ընդհանրական լինելը: Այն օգտագործելով, զարգացող պետությունը պետք է ստեղծի իր ուրույն օրենքը և այս իմաստով Տիպային Օրենքը «արբազան» կամ անձեռնմխելի չէ:

3. ՀՀ օրենքը առևտրային արբիտրաժի մասին, հոդ. 35-36:

4. 1958թ. Օտարերկրյա արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման մասին Նյու Յորքի կոնվենցիան, որին ՀՀ-ն միացել է 1997թ.:

5. «Արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 2, կետ 1, սովյալ դեպքում հանդիսանում է սահմանում:

6. ՀՀ ՔԳՕ, հոդվածներ 247՝ և 247՞, «ԴԱՀԿ մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 2, կետ 5, հոդված 17, կետ 4, հոդված 19, մաս 4,

7. ՀՀ ՔԳՕ, հոդված 2476, մաս 1, ԴԱՀԿ մասին ՀՀ օրենք, հոդված 2, կետ 4, հոդված 19, մաս 4:

8. «Արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 35, մաս 3:

9. ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 6, ՀՀ միջազգային պայմանագրերի մասին օրենք, հոդված 5:

10. ՀՀ-ն միացել է 2001թ. մայիսի 14-ին, Ն-175-2:

11. Կնքվել է 1996թ. ապրիլի 22-ին, Լյուքսեմբուրգ քաղաքում, ուժի մեջ է մտել 1999թ. հուլիսի 1-ից:

12. Գ-ՀՀ, հոդված 86:

13. Հայերեն և անգլերեն պաշտոնական տեքստերում օգտագործված է համապատասխանաբար «արբիտրաժ» և «arbitration» տերմինները, սակայն հետագա հայերեն տեքստում բացակայում է հետևողական մոտեցումը տերմինաբանության առումով:

14. Հայերեն պաշտոնական տեքստում ամենուր օգտագործված է «հաշտարար դատարան» տերմինը, որը գտնում ենք սիսալ, հիմնավորումները բերված են սույն հոդվածում: Մինչդեռ անգլերեն պաշտոնական տեքստում օգտագործված է «arbitration» տերմինը:

15. Հայերեն պաշտոնական տեքստում ամենուր օգտագործված է «հաշտարար դատավոր» տերմինը, մինչդեռ անգլերեն պաշտոնական տեքստում օգտագործված է «arbitrator» տերմինը:

16. Հայերեն պաշտոնական տեքստում օգտագործված է «արբիտրացիա» տերմինը, ինչը շարունակում է վկայել հետևողականության բացակայության և պաշտոնական տեքստերի թարգմանական չափորոշիչների բացակայության մասին:

17. «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հիմնաստանի Ժողովրդական Հանրապե-

տության կառավարության միջև կապիտալ ներդրումների խրախուսման և փոխադարձ պաշտպանության մասին» համաձայնագիր, 1992թ., հոդված 10, մաս 2:

18. Կնքվել է 1995թ. դեկտեմբերի 21-ին, գործում է 2000թ. օգոստոսի 4-ից:

19. Հոդվածներ 10-11:

20. Մաս 2, կետ 4, մինչև 28.11.07թ. խմբագրությամբ:

21. Օրինակ՝ ՀՀ և ԱՄՆ կառավարությունների միջև ներդրումների խրախուսման մասին 1991թ. Վաշինգտոնում ստորագրված Համաձայնագիրը, հոդված 5 (բ), 2 ենթակետ: Պետք է փաստել, որ միջազգային հանրային արբիտրաժի («հորիզոնական») վեճերով կայացված որոշումների ճանաչման կամ կատարման խնդիրներն ընդհանրապես դուրս են քաղաքացիական դատավարության կամ օրենսդրական կարգավորումներից:

22. Օրինակ՝ ՀՀ և ՉԺՀ կառավարությունների միջև կապիտալ ներդրումների խրախուսման և փոխադարձաբար պաշտպանության մասին 1992թ. Պեկինում ստորագրված Համաձայնագիրը, հոդված 10, մաս 4:

23. Լրիվ տեքստը տես ՀՀ քաղ. դատ. օրենսգրքի 247՞ հոդվածի 1-ին մասում:

24. ԵՊՀ հրատ. 2011թ., 50-51 էջեր:

25. Որպես օրինակ կարելի է հիշատակել «Օգոնային շերտի պահպանության մասին» 1985թ. Վիեննայի Կոնվենցիան (ՀՀ-ն միացել է 1999թ.), «Քաղաքացիական ավիացիայի մասին» 1944թ. Չիկագոյի Կոնվենցիան (ՀՀ-ն միացել է 1994թ.) կամ «Վայրի կենդանիների միգրացիոն տեսակների մասին» 1979թ. Բոննի Կոնվենցիան (ՀՀ-ն միացել է 2010թ.):

26. Պաշտոնական անվանումը անգլերեն «Permanent Court of Arbitration», ֆրանսերեն «Cour permanente d'arbitrage»:

27. Հանդիսանում է ՄԱԿ-ի 6 գլխավոր մարմիններից մեկը:

28. Հարկ է նշել, որ Տիպային օրենքը վերաբերում է միջազգային առևտրային արբիտրաժին, սակայն տերմինաբանական հստակության առումով անհրաժեշտ ենք համարում սովյալ հարցի արծարծումն այստեղ:

29. Տիպային օրենքի 1-ին հոդվածի 4-րդ կետը սահմանում է, որ 1-ին հոդվածի 3-րդ կետի նպատակներից ելնելով, եթե կողմն ունի գործունեության մեկից ավելի վայր, ապա որպես գործունեության վայր ընդունվում է արբիտրաժային համաձայնության հետ ամենասերտ կապ ունեցող վայրը, իսկ եթե կողմը գործունեության վայր չունի, ապա այն վայրը, որտեղ կողմը սովորաբար գտնվում է:

30. LCIA-ում կարող են լավել նաև տեղական վեճեր: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հիշատակել է LCIA-ն ԵԱՔԳ/1494/02/10 գործով կայացրած որոշման մեջ:

31. «Արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 35, մաս 3:

32. Նկատի ունեն ՀՀ տարածքից դուրս:

33. «Արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 35, մաս 1 և հոդված 36, մաս 1:

34. ՀՀ քաղ. դատ. օրենսգրքը, հոդված 247՞, մաս 2, կետ 3:

PRINCIPLES OF LEGAL LIABILITY

OVSANNA ADAMYAN
LAWYER

In this article the autor has tried to consider the basic principles of legal liability. Modern society is currently experiencing some difficulties, which are based on social unrest, economic instability, corruption of public authorities, the instability of the political process and the crime situation. Relatively high level of serious and very serious crimes, among them - terrorism, hostage taking, assassinations. Such a situation may lead the State to use coercive measures and the adoption of tough and unpopular measures to achieve order in society.

Keywords: society, legal liability, grave crime, sanction, social tensions, duty, punishment, coercion, relationship

ПРИНЦИПЫ ЮРИДИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

ОВСАННА АДАМЯН
ЮРИСТ

В данной статье автор постарался рассмотреть основные принципы юридической ответственности.

Современное общество в настоящее время испытывает определённые трудности, основу которых составляют социальная напряжённость, экономическая нестабильность, коррупция органов государственной власти, нестабильность политических процессов и криминогенная обстановка. Довольно высок уровень тяжких и особо тяжких преступлений, среди которых - терроризм, захваты заложников, заказные убийства. Подобная ситуация способна побудить государство к применению принудительных мер и принятию жёстких и непопулярных мер для достижения порядка в обществе. Однако такие меры не должны носить характер произвола, а обязаны основываться на нормах, закреплённых в правовых актах. Для достижения поставленной цели необходимо применять наиболее целесообразные и действенные методы регулирования, в том числе и основанные на государственном принуждении.

Ключевые слова: общество, юридическая ответственность, тяжкие преступления, санкция, социальная напряжённость, обязанность, наказания, принуждение, отношения

Բանալի բառեր - հասարակություն, իրավական պատասխանատվություն, ծանր հանցագործություն, պատժամիջոց, սոցիալական լարվածություն, պարտականություն, պատիժ, հարկադրանք, հարաբերություններ

Овсання АДАМЯН
Юрист

ПРИНЦИПЫ ЮРИДИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Составы правонарушений и санкции за их совершение определяет законодатель. Применение санкций за правонарушения - задача правоохранительных органов. Процесс и порядок расследования дел о правонарушениях и применения за них санкций включает в себя ряд сложных проблем, существенно затрагивающих интересы личности и общества.

Во-первых, законодательство о санкциях и правонарушениях имеет общественное значение лишь в той мере, в какой оно реализуется [2]. Если государственные органы и должностные лица не обращают внимания на правонарушения либо применяют установленные законом санкции не в полную силу, у тех членов общества, которым, по существу, адресованы запреты и санкции, складывается впечатление, что эти (а может быть и многие другие) запреты можно нарушать безнаказанно. В результате правопорядку и правам граждан, авторитету права и государства причиняется немалый урон ростом числа безнаказанных правонарушений.

Во-вторых, существует реальная возможность применения мер принуждения и санкций, предназначенных для борьбы с правонарушениями, к лицам, не нарушавшим правовых запретов[3]. Ни личность, ни общество не могут обойтись без защиты от правонарушителей, а тем самым - без деятельности специального аппарата, охраняющего право от нарушений. Вместе с тем в сфере, где применяется государственное принуждение, общество и личность сталкиваются с рядом тревожных явлений. Государственные органы и должностные лица, расследующие дела о правонарушениях, наделены властными

полномочиями, необоснованное и незаконное использование которых может причинить существенный урон правам и свободам личности. Не секрет, что специфика деятельности правоохранительных органов, обязанных оперативно пресекать правонарушения, порой придает расследованию уголовных и иных дел обвинительный уклон[4]. Необходимая для борьбы с правонарушениями тайна дознания и следствия может обернуться отсутствием гласности, попустительством произволу в добывании доказательств и запугиванием лиц, вовлеченных в процесс расследования. Стремление возможно быстрее обосновать обвинение и закончить дело в срок может привести к искусственному созданию доказательств, вплоть до принуждения подозреваемого признать себя виновным в правонарушении, которого он, возможно, не совершал. В результате порой обвиняется невиновный и, наоборот, коррумпированные работники правоохранительных органов имеют немало возможностей освободить от ответственности виновного.

В решении многих из этих проблем существенное значение имеет процессуальное регулирование юридической ответственности, которое подчинено двудеиной задаче: каждый правонарушитель должен быть, подвергнут мерам государственного принуждения на основе, в пределах и в рамках закона и меры, рассчитанные на борьбу с правонарушениями, не должны коснуться того, кто не совершил ничего противоправного[5].

При определении процессуального порядка осуществления ответственности существует такая закономерность: чем строже санкции подлежащие применению, тем более сложны и развиты про-

цедуры исследования обстоятельств дела, подготовки и принятия решения о применении или неприменении санкции. Поэтому наиболее развитие общие принципы юридической ответственности получили в уголовном процессе; по тем же принципам осуществляются все виды ответственности. Они определяют основание, порядок и пределы юридической ответственности[6]. Среди них выделяются следующие основные:

* Принцип законности означает неуклонное исполнение требований законов и соответствующих им нормативных актов всеми гражданами, организациями и должностными лицами. Главное требование законности с точки зрения материального права заключается в том, чтобы ответственность имела место лишь за деяние предусмотренное законом, хотя в жизни бывают различные ситуации, и в частности вызванные коллизией двух законодательных актов. При этом при осуществлении ответственности не должна придаваться обратная сила закону, запрещающие какое-либо деяние. Содержание принципа законности в значительной степени зависит от состава субъектов. Из этого состава нельзя исключать некоторых участников, например, граждан, т.е. граждане должны нести ответственность за правонарушения по закону, в соответствии с принципом законности. Однако существует категория граждан, которые не могут попадать под юридическую ответственность (например, граждане обладающие дипломатическим иммунитетом);

* Ответственность за вину. Ответственность может наступать только при наличии вины правонарушителя, которая означает осознание лицом недопустимости (противоправности) своего поведения или вызванных им результатов. Если же лицо невиновно, то, несмотря на тяжесть деяния, оно не может быть привлечено к ответственности. Вместе с тем в исключительных случаях нормы гражданского права допускают ответ-

ственность без вины, т.е. за сам факт совершения противоправного асоциального явления. В уголовном праве при привлечении лица к уголовной ответственности действует презумпция невиновности. Лицо предполагается невиновным до тех пор, пока не будет доказано обратное;

* Принцип справедливости означает, что за противоправный проступок отвечает лишь тот, кто его совершил, причем за одно и тоже правонарушение ответственность наступает только один раз; при назначении санкции должна учитываться тяжесть правонарушения; более суровый закон не имеет обратной силы. “Покарать преступника, не нарушая справедливости, - это значит обуздать злых, защитить невинных, избавить слабых от притеснения, вырвать меч из руки тирании, поддержать порядок в обществе и общественное спокойствие его членов”. Справедливость юридической ответственности проявляется в следующей системе формальных требований:

* нельзя за административные и дисциплинарные проступки устанавливать уголовное наказание;

* недопустимо вводить меры наказания и взыскания, унижающие человеческое достоинство;

* карательные меры юридической ответственности должны соответствовать тяжести совершенного правонарушения.

* При установлении ответственности учитывается как отягчающие, так и смягчающие обстоятельства. В отдельных предусмотренных законом случаях возможно определение меры наказания установленного санкцией нормы предела либо вообще освобождение лица от наказания;

* Индивидуализация наказания. Данный принцип заключается в том, что ответственность за совершенное правонарушение виновный должен нести сам. Недопустимо перенесение ее с виновного на другого субъекта (например, за безответственные действия руководителя ответственность нередко воз-

лагается на предприятие как юридическое лицо, за правонарушения подростков часто к ответственности привлекаются родители);

* Принцип неотвратимости. Неотвратимость ответственности более всего зависит от четкости работы правоохранительных органов, от подготовленности, компетентности и добросовестности работников, уполномоченных привлекать к тому или иному виду юридической ответственности. Немалый урон правопорядку способно причинить бездействие должностных лиц, попустительствующим совершению административных и дисциплинарных проступков, допускающих сознание и сохранение противоправных состояний, например, издание незаконных актов, заключение и исполнение противозаконных действий. Принцип неотвратимости предполагает: ни одно правонарушение не должно остаться незамеченным; быстрое и оперативное применение мер юридической ответственности за совершение того или иного правонарушения; профессионализм персонала правоохранительных органов; эффективность применяемых мер по отношению к правонарушителям. Так Екатерина II в своем Наказе комиссии о сочинении проекта Нового уложения отмечала: “Самое надежнейшее обуздание от преступлений есть не строгость наказания, но когда люди подлинно знают, что преступающий законы непременно будет наказан”;

* Принцип гуманизма учитывается при осуществлении противостановительной ответственности, но сложность в том, если государство и его органы в праве простить (помиловать) правонарушителя, смягчив его штрафную, карательную ответственность или вообще освободить ее по основаниям, указанным в законе, то там, где нарушены права частных юридических лиц и речь идет об их установлении — право отказать от осуществления ответственности принадлежит только тем, чьи права восстанавливаются посредством такой ответственности. Однако и здесь по

просьбе лица, привлеченного к ответственности, при наличии уважительных причин возможны по решению суда или других правоохранительных органов изменения порядка исполнения, отсрочки и рассрочки платежей, снижение размеров выплат;

* Принцип скорейшего наступления юридической ответственности. Если срок, отделяющий момент совершения деяния и момент применения за него мер юридической ответственности, значителен, то санкции могут потерять свою актуальность и перестать соответствовать самому правонарушению либо тем социальным условиям, в которых оно было совершено;

* Принцип целесообразности. Он связан как с правом, так и с моралью. Это означает, что лицо, совершившее правонарушение и признанное виновным, может быть полностью или частично освобождено от санкции по тем причинам, что правонарушитель добровольно возместил причиненный ущерб или устранил причиненный вред, раскался, в силу чего назначение ему административного наказания или иного наказания нецелесообразно. Требование целесообразности не должно противоречить требованию законности при реализации ответственности (целесообразность не допускает возможность принятия произвольных, субъективных решений государственным органам.). И уж тем более нельзя нарушать требования закона под видом его нецелесообразности. В таком нарушении нет необходимости, либо сам закон дает возможность выбора целесообразного решения. Например, санкции уголовно-правовых норм является относительно определенными, что позволяет государственному органу избрать наиболее целесообразную в конкретных условиях меру наказания;

* Самым важным принципом юридической ответственности является принцип состязательности процесса и право на защиту лица, привлеченного к ответственности. В настоящее время

этот принцип наполняется новым содержанием. Комплекс прав лица, привлеченного к ответственности, дающий ему возможность участвовать в исследовании обстоятельств дела и отстаивать свои интересы, называется — право на защиту. Право на защиту закреплено законом в виде процессуальных прав привлеченного к ответственности, обеспечивающих ему возможность ему возможность знать, в чем именно состоит обвинение, оспаривать его, участвовать в сборе и исследовании доказательств, пользоваться помощью адвоката, обжаловать применение мер пресечения и другие акты, предшествующие принятию решения, обжаловать само решение и порядок его исполнения.

* В наше время еще одним принципом, на котором должна основываться юридическая ответственность, стал принцип “презумпции невиновности”. В юридическом словаре термин “презумпция” толкуется как: во-первых, предположение, основанное на вероятности; во-вторых, признание факта юридически достоверным, пока не будет доказано обратное. Соединяем его со словом невиновности, получается такое понятие как “презумпция невиновности”. В п. 2 ст. 14 “Международного пакта о гражданских и политических правах” устанавливает, что каждый обвиняемый в уголовном преступлении имеет право считаться невиновным, пока его виновность не будет доказана согласно закону. Пункт 1 ст.11 “Всеобщей декларации прав человека” провозглашает, что каждый человек, обвиняемый в совершении преступления, имеет право считаться невиновным до тех пор, пока его виновность не будет установлена законным порядком гласного судебного разбирательства, при котором ему обеспечиваются все возможности для защиты. Таким образом, принцип “презумпции невиновности” является неотъемлемой частью судопроизводства, присущего всем цивилизованным правовым системам мирового сообщества. В основополагающем нормативно-правовом акте

РФ — Конституции, в статье 49, также закреплен принцип презумпции невиновности, суть которого в следующем: “Каждый обвиняемый в совершении преступления считается невиновным, пока его виновность не будет доказана в предусмотренном федеральным законом порядке и установлена вступившим в законную силу приговором суда”. Кроме того, обвиняемый не доказывает свою невиновность, он невиновен - пока нет решения суда. Если доказательства, собранные по делу, могут быть истолкованы по-разному и это различное толкование не устранимо - решение выносится в пользу обвиняемого. Немалое значение для этого принципа имеет статья 51, которая определяет круг лиц, которых нельзя привлечь к ответственности за отказ от дачи свидетельских показаний. Закон запрещает принуждение к свидетельству против себя и родных, но допускает добровольное признание. Презумпция невиновности гражданина — это предположение, согласно которому лицо считается невиновным, пока его виновность не будет доказана в установленном законом порядке. Презумпция невиновности есть проявление общей добропорядочности гражданина. Смысл и назначение презумпций невиновности состоит в полной и несомненной доказанности твердо установленными фактами обвинения как основания выводов предварительного следствия в относительном заключении и суда в обвинительном приговоре. Из презумпции невиновности вытекает также правило, согласно которому всякое сомнение трактуется в пользу обвиняемого. Бремя доказывания виновности обвиняемого лежит на обвинителе. Презумпция невиновности обвиняемого является гарантией установления истины по уголовному делу, сдерживающего фактора необоснованного осуждения гражданина, нарушения его законных прав, что весьма важно в условиях формирования правового государства[7].

* Впервые принципы уголовной ответственности нашли своё закрепление

в 1996 году в качестве самостоятельных статей нового Уголовного кодекса РФ. Другие отрасли права не содержат в себе подобных норм, основываясь лишь на общих принципах права и процесса (гражданского, уголовного).

* Юридическая ответственность, будучи составной частью правовой системы, выполняет в ней важные функции. Она является тем юридическим средством, которое локализует, блокирует противоправное поведение в правовой сфере. В широком значении ответственность трактуется как отношение лица к обществу и государству, к другим лицам с точки зрения выполнением гражданином своих обязанностей по отношению к обществу, государству и другим лицам. В узком, или специально-юридическом значении юридическая ответственность интерпретируется как реакция государства на совершенное правонарушение.

* Из всего выше изложенного можно сделать следующие выводы:

* Юридическая ответственность есть разновидность обязанностей наступающей при наличии определенных деяний или их результатов, отрицательно оцениваемых законодателем и очерченных в нормах права.

* Обязанность выступает как мера определенных неблагоприятных для субъекта лишений, ограничений личного и имущественного характера. Момент воплощения потенциальной ответственности в ответственность конкретного

субъекта законодатель определяет по разному. В ряде случаев в целях правовой безопасности, охраны свобод граждан момент наступления ответственности он связывает не только с самим правонарушением, но и предварительным разбирательством и вынесением компетентным органом правоприменительного акта.

* Ответственность реализуется в действиях субъектов, на которых она возложена (отбывание наказания, возмещение ущерба и т.д.). Реальность указанных действий обеспечивается государственным принуждением, которое зачастую находит выражение в совокупности предприятий специальных органов, деятельность которых регламентирована правом.

* Принципы юридической ответственности есть проявление принципов права. Они формируются под воздействием правовых принципов. По своему содержанию принципы юридической ответственности уже, чем принципы права, т. к. касаются строго определенной сферы действия - юридической ответственности. Справедливость, законность, неотвратимость, индивидуализация, ответственность за виновные деяния являются не схематичным набором принципов, а сложной взаимосвязанной системой принципов. Элементы этой системы имеют точки соприкосновения как между собой, так и с принципами права.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. **Малеин Н.С.** Юридическая ответственность и справедливость. М., "Юристъ", 2002, с. 364.
2. **Мальков В.П.** Состав преступления в теории и практике // Государство и право, 2006, N7, с. 9-13.
3. **Мирошникова В.А.** Комментарии к Конституции РФ. М., "Тандем", 2006, с. 273.
4. **Слободчиков Н.А.** Юридическая ответственность: проблемы теории и

- практики. М., "Феникс", 2004, с. 465.
5. Уголовный кодекс РФ. М., Герда, 2006, с. 87.
6. **Хропанюк В.Н.** Теория государства и права: Учебное пособие для ВУЗов. М., "Дабахов, Ткачев, Димов", 2004, с. 538.
7. **Черкасов А.Д., Громов И.А.** О допросе обвиняемого с позиции презумпции невиновности // Государство и право, 2006, N12, с. 2-14.

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՄԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2014 թվականի մայիսի 8-ին
դռնբաց դատական նիստում, քննելով Լուսինե Սուքոյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչա-
կան վերաքննիչ դատարանի 27.06.2013 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ «Սպիտակ լիճ» ար-
տադրական կոոպերատիվի (այսուհետ՝ Կոոպերատիվ) հայցի ընդդեմ Իջևանի քաղաքա-
պետարանի (այսուհետ՝ Քաղաքապետարան), ՀՀ կառավարության առընթեր անշարժ
գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Տավուշի մարզային ստորաբաժանման, երրորդ
անձ Լուսինե Սուքոյանի՝ Իջևանի համայնքի ավագանու 14.10.2005 թվականի թիվ 5
որոշումը, 13.02.2006 թվականին իրականացված աճուրդը, Իջևանի քաղաքապետի
22.02.2006 թվականի թիվ 25 որոշումն անվավեր ճանաչելու, որպես հետևանքների վերա-
ցում՝ 27.04.2006 թվականի անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագիրը և դրա հիման
վրա 01.06.2006 թվականին Լուսինե Սուքոյանի անվամբ կատարված իրավունքների պե-
տական գրանցումն անվավեր ճանաչելու, Իջևանի Վալանսի փողոցի թիվ 1/1 հասցեում
գտնվող սրճարանի տարածքի նկատմամբ Կոոպերատիվի սեփականության իրավունքը
ճանաչելու մասին որոշում ընդունելուն Իջևանի համայնքի ղեկավարին պարտավորեցնե-
լու պահանջների մասին,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական մախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Կոոպերատիվը պահանջել է անվավեր ճանաչել Իջևանի հա-
մայնքի ավագանու 14.10.2005 թվականի թիվ 5 որոշումը, 13.02.2006 թվականին իրակա-
նացված աճուրդը, Իջևանի քաղաքապետի 22.02.2006 թվականի թիվ 25 որոշումը, որպես
հետևանքների վերացում՝ անվավեր ճանաչել 27.04.2006 թվականի անշարժ գույքի առու-
վաճառքի պայմանագիրը և դրա հիման վրա 01.06.2006 թվականին Լուսինե Սուքոյանի
անվամբ կատարված իրավունքների պետական գրանցումը, պարտավորեցնել Իջևանի
համայնքի ղեկավարին որոշում ընդունել Իջևանի Վալանսի փողոցի թիվ 1/1 հասցեում
գտնվող սրճարանի տարածքի նկատմամբ Կոոպերատիվի սեփականության իրավունքը
ճանաչելու մասին:

ՀՀ վարչական դատարանի (դատավոր՝ Հ. Թորոսյան) (այսուհետ՝ Դատարան)
16.11.2012 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 27.06.2013
թվականի որոշմամբ Լուսինե Սուքոյանի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի
16.11.2012 թվականի վճիռը բողոքով է անփոփոխ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Լուսինե Սուքոյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխաններ են ներկայացրել Կոոպերատիվը և Քաղաքապե-
տարանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնա-
վորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2014 9 (183)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 71-րդ հոդվածը, գործի քննության պահին գործող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 24-րդ հոդվածը, 53-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ մասերը, 71-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը, մերժելով վերաքննիչ բողոքը և Դատարանի վճիռը թողնելով անփոփոխ, հակասել է ինքն իրեն՝ պարզաբանելով, որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 71-րդ հոդվածով սահմանված է, որ բողոքարկման ժամկետը լրանալուց մեկ տարի անցնելուց հետո վարույթի մասնակիցը կորցնում է բողոքարկման ժամկետը հարգելի պատճառներով բաց թողնելու հիմնավորմամբ բողոք բերելու իրավունքը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ բողոք բերելու ժամկետը բաց թողնելը կապված է անհարթահարելի ուժի առաջացրած հետևանքների հետ: Տվյալ դեպքում բողոքարկման ժամկետը, որն առավելագույնը պայմանավորված է 6 ամիս ժամկետով, Կոոպերատիվի կողմից արդեն իսկ բաց էր թողնվել անհարգելի պատճառով, իսկ Դատարանը, նշված հանգամանքները հաշվի չառնելով, թույլ է տվել նյութական իրավունքի նորմերի խախտում, որի հետևանքով ոչ միայն սահմանափակվել, այլև վերացվել են Լուսինե Մուքոյանի սեփականության նկատմամբ ՀՀ ներպետական նորմերով երաշխավորված իրավունքները:

Այսինքն՝ Դատարանը և Վերաքննիչ դատարանը բաց թողնված ժամկետը համարել են հարգելի այն դեպքում, երբ Կոոպերատիվն այն բաց թողնելը հարգելի ճանաչելու հիմքեր անգամ չի ներկայացրել միջնորդությամբ: Մինչդեռ, դատավարությամբ սահմանված են դատական պաշտպանության դիմելու դատավարական ժամկետները, և որպեսզի դատարանն ընդունի հայցվորի իրավունքների դատական կարգով պաշտպանությունը, վերջինս պարտավոր է հիմնավորել բաց թողնված դատավարական ժամկետի հարգելի լինելը, իսկ դատարանը՝ այն հարգելի համարելը:

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է նաև, որ Դատարանի վճռի պատճառաբանական մասից հատակ երևում է, որ Դատարանը նույնպես արձանագրել է նյութական իրավունքի կոպիտ խախտում, սակայն անհասկանալի պատճառներով այլ որոշում է կայացրել:

Վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ նշել է, որ աճուրդի ծանուցման մեջ չեն ներառվել բոլոր տեղեկությունները: Մինչդեռ Քաղաքապետարանն աճուրդն ացկացնելու մասին հրապարակային ծանուցումը տեղադրել է «Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթի 11.01.2006 թվականի համարում հետևյալ բովանդակությամբ. «Իջևանի համայնքի ավագանու 14.10.2005 թվականի թիվ 5 և քաղաքապետի 23.12.2005 թվականի թիվ 181 որոշումներով ս.թ. հունվարի 11-ից կազմակերպվում է քաղաքապետարանի սեփականությունը հանդիսացող Վալանսի փողոցի թիվ 1 շենքի նկուղային հարկի 221,7քմ մակերեսով տարածքի աճուրդային վաճառքը: Աճուրդը տեղի կունենա քաղաքապետարանի շենքում 13.02.2006 թվականին: Աճուրդային վաճառքին մասնակցել ցանկացողները կարող են հայտեր ներկայացնել քաղաքապետարան մինչև 10.02.2006 թվականը: Լրացուցիչ տեղեկությունների համար զանգահարել 3-21-38 հեռախոսահամարով»: Նշված հայտարարությունը եղել է բացահայտ, և Կոոպերատիվը ցանկության դեպքում ևս կարող էր դիմել աճուրդին մասնակցելու համար, ինչը չի արել: Այսինքն՝ բողոքաբերը գտել է, որ նրա որևէ իրավունք չի խախտվել:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է Վերաքննիչ դատարանի 27.06.2013 թվականի որոշումը բեկանել և փոփոխել՝ հայցը մերժել:

2.1. Կոոպերատիվի վճռաբեկ բողոքի պատասխանի փաստարկները

Բողոք բերած անձը Վերաքննիչ դատարանի 27.06.2013 թվականի որոշման դեմ ներկայացված վճռաբեկ բողոքում չի հիմնավորել նյութական և դատավարական իրավունքի խախտման առկայությունը, որը կարող է ազդել գործի ելքի վրա:

2.2. Քաղաքապետարանի վճռաբեկ բողոքի պատասխանի փաստարկները

Լուսինե Մուքոյանը երբևիցե Կոոպերատիվի տարածք մուտք չի գործել, գործունեու-

Դատական պրակտիկա

թյուն չի ծավալել, այլ իր գործողություններով հիմնավորել է այն փաստական հանգամանքը, որ նշված տարածքը պատկանում է Կոոպերատիվին: 1991 թվականից սկսած՝ այդ տարածքը տիրապետում և օգտագործում է Կոոպերատիվը, և այդ գույքը տիրապետելու առումով ոչ մի խոչընդոտ չի եղել, քանի որ դա Կոոպերատիվի գույքն է:

Վերաքննիչ դատարանի որոշումը կայացվել է բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտված ապացույցների հիման վրա, իսկ վճռաբեկ բողոքում նշված փաստարկներն անհիմն են:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1) Հայաստանի Հանրապետության ազգային արխիվի Տավուշի մարզային մասնաճյուղի կողմից 06.04.2012 թվականին տրված թիվ 115՝ Իջևանի քաղաքապետի 16.03.2001 թվականի թիվ 15 որոշման քաղվածքի համաձայն՝ որոշվել է Իջևանի Վալանսի փողոցում գտնվող մանկական գրադարանի հողիատկացման փաստաթղթերի վերականգնման և սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականի ձևակերպման համար անհատույց, մշտական օգտագործման իրավունքով մանկական գրադարանի շինարարության համար հատկացնել 453քմ մակերեսով տարածք՝ համաձայն հատակագծի (**հատոր 1-ին, գ.թ. 12**).

2) 04.04.2001 թվականի թիվ 349318 սեփականության իրավունքի վկայականի համաձայն՝ ՀՀ Տավուշի մարզի Իջևան քաղաքի Վալանսի փողոցի թիվ 1 հասցեում գտնվող 453քմ մակերեսով հողամասի և գրադարանի նկատմամբ գրանցվել է Քաղաքապետարանի սեփականության իրավունքը՝ ՀՀ կառավարության 14.03.1997 թվականի թիվ 51 որոշման հիման վրա (**հատոր 1-ին, գ.թ. 13-15**).

3) Իջևանի քաղաքային համայնքի ավագանու 14.10.2005 թվականի որոշմամբ՝ համայնքի սեփականությունը հանդիսացող Վալանսի փողոցի թիվ 1 շենքի նկուղային հարկի 221,7քմ մակերեսով ոչ բնակելի տարածքի աճուրդային վաճառքի մասին, որոշվել է նշված տարածքը ներկայացնել աճուրդային վաճառքի (**հատոր 3-րդ, գ.թ. 42**).

4) Իջևանի քաղաքապետի 22.02.2006 թվականի «Իջևան քաղաքի Վալանսի փողոցի թիվ 1 շենքի նկուղային հարկի 221,7քմ մակերեսով ոչ բնակելի տարածքի աճուրդային վաճառքի մասին» թիվ 25 որոշման քաղվածքի համաձայն՝ 13.02.2006 թվականին անցկացված աճուրդի արդյունքում հաղթող է ճանաչվել Իջևան քաղաքի բնակիչ Լուսինե Սուքոյանը (**հատոր 3-րդ, գ.թ. 43**).

5) Աճուրդի արդյունքների և Իջևանի քաղաքապետի 22.02.2006 թվականի թիվ 25 որոշման հիման վրա Իջևանի քաղաքային համայնքի և Լուսինե Սուքոյանի միջև 27.04.2006 թվականին կնքվել է «Անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագիր» (**հատոր 3-րդ, գ.թ. 44-45**).

6) 01.06.2006 թվականի թիվ 2203625 սեփականության իրավունքի վկայականի համաձայն՝ ՀՀ Տավուշի մարզի Իջևան քաղաքի Վալանսի փողոցի թիվ 1/1 հասցեում գտնվող 221,7քմ մակերեսով տարածքի նկատմամբ 27.04.2006 թվականի անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագրի հիման վրա գրանցվել է Լուսինե Սուքոյանի սեփականության իրավունքը (**հատոր 3-րդ, գ.թ. 48-49**).

7) 17.04.2012 թվականին դիմելով դատարան՝ Կոոպերատիվը պահանջել է անվավեր ճանաչել Իջևանի համայնքի ավագանու 14.10.2005 թվականի թիվ 5 որոշումը, 13.02.2006 թվականին իրականացված աճուրդը, Իջևանի քաղաքապետի 22.02.2006 թվականի թիվ 25 որոշումը, որպես հետևանքների վերացում՝ անվավեր ճանաչել 27.04.2006 թվականի անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագիրը և դրա հիման վրա 01.06.2006 թվականին Լուսինե Սուքոյանի անվամբ կատարված իրավունքների պետական գրանցումը, պարտավորեցնել Իջևանի համայնքի ղեկավարին որոշում ընդունել Իջևանի Վալանսի փողոցի թիվ 1/1 հասցեում գտնվող սրճարանի տարածքի նկատմամբ Կոոպերատիվի սեփականության իրավունքը ճանաչելու մասին: Միաժամանակ, Կոոպերատիվը միջնորդել է հարգելի հա-

մարել բաց թողնված դատավարական ժամկետը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 1-8**).

8) Դատարանի 17.04.2012 թվականի որոշմամբ բավարարվել է դատարան դիմելու օրենքով սահմանված դատավարական ժամկետի բաց թողնելը հարգելի համարելու մասին միջնորդությունը, և հայցադիմումն ընդունվել է վարույթ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 32-33**).

9) Դատարանի 17.04.2012 թվականի «Դատարան հայց ներկայացնելու բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու և հայցադիմումը վարույթ ընդունելու մասին» որոշումը Լուսինե Սուքոյանն ստացել է 20.04.2012 թվականին (**հատոր 1-ին, գ.թ. 47-49**).

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 161-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ բողոքում բարձրագույն հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ միջանկյալ դատական ակտերի անմիջական և հետաձգված բողոքարկման կարգերի վերաբերյալ կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար, ինչպես նաև Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը միաժամանակ պայմանավորված է նաև ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 161-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ սույն գործով ստորադաս դատարանների կողմից հայցվորը շահագրգիռ անձ է որակվել, ապացույցների ոչ բազմակողմանի, ոչ լրիվ և ոչ օբյեկտիվ գնահատման արդյունքում՝ ի խախտումն ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 22-րդ և 24-րդ հոդվածների, ինչի հետևանքով առկա է առերևույթ դատական սխալ, որը կարող էր ազդել գործի ելքի վրա և որի առկայությունը հիմնավորվում է ստորև ներկայացված պատճառաբանություններով.

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ հարցերին.

1) *անձը, ով օբյեկտիվորեն հնարավորություն է ունեցել բողոքարկելու առաջին ատյանի դատարանի միջանկյալ դատական ակտը, տվյալ դեպքում՝ բաց թողնված դատավարական ժամկետի վերականգնման մասին միջնորդությունը բավարարելու վերաբերյալ դատարանի որոշումը, չի իրացրել այդ հնարավորությունը, կարող է արդյո՞ք այդ առնչությամբ բողոք ներկայացնել վեճն ըստ էության լուծող դատական ակտի բողոքարկման շրջանակներում.*

2) *անձը, ում իրավունքները և օրինական շահերը խախտված չեն, այսինքն՝ չունի «իրական (ռեալ)» իրավունք, արդյո՞ք իրավունք ունի դիմելու դատարան՝ վարչական ակտն անվավեր ճանաչելու և անվավերության հետևանքներ կիրառելու պահանջով:*

1) Առաջին իրավական հարցադրման առնչությամբ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ միջանկյալ դատական ակտերի բողոքարկման կարգի առանձնահատկություններին՝ ընդհանրապես, և բաց թողնված ժամկետը հարգելի համարելու միջնորդությունը բավարարելու վերաբերյալ դատարանի որոշման բողոքարկման առանձնահատկություններին՝ մասնավորապես:

ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք:

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք:

Գործի քննության պահին գործող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 1-ին հոդվածի համաձայն՝ օրենսգիրքը, ի թիվս այլնի, սահմանում է ֆիզիկական և իրավաբան

Դատական պրակտիկա

նական անձանց **դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացման կարգը**:

Նույն օրենսգրքի 3-րդ հոդվածն ամրագրում է դրանով նախատեսված դեպքերում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց վարչական դատարան դիմելու իրավունքը, որը վերջիններս կարող են իրացնել ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով:

Գործի քննության պահին գործող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետն ամրագրում է կողմերի՝ նույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում դատական ակտերը բողոքարկելու իրավունքը:

Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ կողմերը պետք է իրենց դատավարական իրավունքներից օգտվեն և իրենց դատավարական պարտականությունները կատարեն բարեխղճորեն:

Գործի քննության պահին գործող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատավարական ժամկետների ավարտից հետո գործին մասնակցող անձինք կորցնում են այդ ժամկետներով պայմանավորված գործողություններ կատարելու իրավունքը:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատավարական ժամկետների ավարտից հետո ներկայացված հայցադիմումները, բողոքները և այլ փաստաթղթերը դատարանը չի քննարկում և վերադարձնում է դրանք ներկայացրած անձանց, եթե բացակայում է բաց թողնված դատավարական ժամկետներով պայմանավորված գործողություններ կատարելու իրավունքը վերականգնելու մասին միջնորդությունը: Նման միջնորդությունը կարող է բավարարվել, եթե դատարանը գտնի, որ անձը ժամկետը բաց է թողել հարգելի պատճառով:

Գործի քննության պահին գործող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 117.2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ միջանկյալ դատական ակտի դեմ վերաքննիչ բողոք կարող է բերվել **միայն օրենքով նախատեսված դեպքերում**՝ միջանկյալ դատական ակտը ստանալուց հետո՝ 15-օրյա ժամկետում:

Գործի քննության պահին գործող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 118.3-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ միջանկյալ դատական ակտի դեմ վճռաբեկ բողոք կարող է բերվել միայն նույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում՝ այն ստանալու պահից տասնհինգօրյա ժամկետում, եթե օրենսգրքով կամ այլ օրենքով այլ ժամկետ սահմանված չէ:

Գործի քննության պահին գործող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 125-րդ հոդվածի 1-ին մասում սպառնիչ կերպով սահմանված է վարչական դատարանի՝ վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա միջանկյալ դատական ակտերի շրջանակը: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ 125-րդ հոդվածի 1-ին մասով չնախատեսված մնացած բոլոր միջանկյալ դատական ակտերը բողոքարկման ենթակա չեն:

Վերոհիշյալ նորմերի համակարգային վերլուծությունից բխում է, որ ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացման կարգը սահմանում է օրենսդիրը, որի նպատակն արդարադատության պատշաճ իրականացման ապահովումն է:

Օրենսդիրը գործի քննության պահին գործող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսել է միջանկյալ դատական ակտերի բողոքարկման անմիջական և հետաձգված կարգեր: Անմիջական բողոքարկման են ենթակա այն միջանկյալ դատական ակտերը, որոնց չբողոքարկման արդյունքում օբյեկտիվ արգելքներ են առաջանում գործի հետագա քննության համար, իսկ դրանց բողոքարկման անհնարիությունը դատական ակտի կայացման չարդարացված ձգձգումների և քաղաքացու իրավունքների խախտման է հանգեցնում, որոնց հետագա դատական պաշտպանությունն ապագայում չի կարող ապահովվել կամ չի կարող հանգեցնել արդյունավետ վերականգնման: Օրենսդիրը գործի քննության պահին գործող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 125-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված միջանկյալ դատական ակտերի համար սահմանել է **անմիջական բողոքարկման կարգ**: Իսկ նշված դրույթով չնախատեսված մնացած բոլոր միջանկյալ դատական ակտերի համար օրենսդիրը սահմանել է **«հետաձգված բողոքարկման» կարգ**,

այն է՝ բողոքարկում գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի բողոքարկման շրջանակներում:

Ցանկացած դատավարական գործողություն, այդ թվում նաև՝ **տվյալ միջանկյալ դատական ակտի բողոքարկումը, կարող է կատարվել միայն այն կարգով, որը սահմանված է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով**: Հետևաբար, հաշվի առնելով, որ օրենսդիրը գործի քննության պահին գործող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 125-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված միջանկյալ դատական ակտերի բողոքարկման համար սահմանել է անմիջական բողոքարկման կարգ՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ **այդ դրույթով նախատեսված միջանկյալ դատական ակտերը կարող են բողոքարկվել միայն անմիջական բողոքարկման կարգով**:

Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատական պաշտպանության իրավունքն իրացնող սուբյեկտներն իրավական պաշտպանության միջոցներից, այդ թվում՝ ընդդեմ միջանկյալ դատական ակտերի, պետք է օգտվեն բարեխղճորեն: Օրենքով նախատեսված պաշտպանության միջոցից չօգտվելու դեպքում դատավարության մասնակիցը չի կարող դիմել այնպիսի պաշտպանության միջոցի, որն օրենսդիրը տվյալ դեպքի համար չի նախատեսել:

Վերոհիշյալ իրավական վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ դատավարության մասնակիցը չի իրացրել գործի քննության պահին գործող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 125-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված միջանկյալ դատական ակտն անմիջական բողոքարկման կարգով բողոքարկելու իր իրավունքը, երբ նա ողջամտորեն կարող էր դա անել, ապա չի կարող այլևս տվյալ միջանկյալ դատական ակտը բողոքարկել «հետաձգված բողոքարկման կարգով», այն է՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի բողոքարկման շրջանակներում:

Նշված նորմին համահունչ՝ նույն օրենսգրքի 125-րդ հոդվածի 1-ին մասում նախատեսված անմիջական բողոքարկման կարգով բողոքարկման ենթակա միջանկյալ դատական ակտերի սպառնիչ ցանկը ներառում է նաև բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու կամ դրա վերականգնումը մերժելու մասին վարչական դատարանի որոշումը:

Վերոհիշյալ իրավակարգավորման հիման վրա և հաշվի առնելով, որ բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու կամ դրա վերականգնումը մերժելու մասին վարչական դատարանի որոշումն օրենսդիրը ևս դասել է անմիջական բողոքարկման կարգով բողոքարկման ենթակա միջանկյալ դատական ակտերի շարքին՝ վերը շարադրված իրավական դիրքորոշումը կիրառելի է նաև նշված միջանկյալ դատական ակտի առնչությամբ: Այսինքն՝ եթե դատավարության մասնակիցն օրենսգրքով սահմանված ժամկետում չի իրացրել բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու կամ դրա վերականգնումը մերժելու մասին վարչական դատարանի որոշումն անմիջական բողոքարկման կարգով բողոքարկելու իր իրավունքը, ապա այլևս չի կարող այդ առնչությամբ բողոք ներկայացնել գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի բողոքարկման շրջանակներում:

Սույն գործի փաստական հանգամանքների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ Կոռպորատիվը հայցադիմում է ներկայացրել Դատարան 17.04.2012 թվականին՝ միաժամանակ ներկայացնելով միջնորդություն՝ դատարան դիմելու համար սահմանված դատավարական ժամկետի բացթողումը հարգելի համարելու վերաբերյալ: Միջնորդությունը Դատարանի 17.04.2012 թվականի որոշմամբ բավարարվել է. վերականգնվել է բաց թողնված դատավարական ժամկետը, և հայցադիմումն ընդունվել է վարույթ: Նշված որոշումը բողոք բերած անձն ստացել է 20.04.2012 թվականին, սակայն վերջինս, փաստացի գրկված չլինելով նշված դատական ակտը բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու մասով, բողոքարկելու հնարավորությունից, չի իրացրել իր այդ դատավարական իրավունքը:

Վերոհիշյալ իրավական դիրքորոշումները կիրառելով սույն գործի փաստական հանգամանքների նկատմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բողոք բերած անձը, չբողոքարկելով Դատարանի 17.04.2012 թվականի որոշումը՝ բաց թողնված դատավարական

Դատական պրակտիկա

Ժամկետը վերականգնելու մասով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքում այլևս չի կարող վկայակոչել այն ենթադրյալ խախտումները, որոնք վերաբերում են բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու միջնորդության բավարարմանը: Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նշված մասով վճռաբեկ բողոքը հիմնավոր չէ:

2) Վճռաբեկ դատարանն իր նախկին որոշումներում անդրադարձել է վարչական ակտերի իրավաչափության հարցին (տես *Լևոն Ղազարյանն ընդդեմ ՀՀ ԿԱ ԱԳ Կ ՊԿ-ի Նոր Նորքի տարածքային ստորաբաժանման, թիվ 3-2440(ՎԳ) քաղաքացիական գործով 21.12.2006 թվականի որոշումը*):

Հաշվի առնելով վարչական ակտերի իրավաչափության վերաբերյալ արտահայտած իր իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ ստորադաս դատարանի այն եզրահանգմանը, ըստ որի. «Վիճելի տարածքը չէր կարող հանդիսանալ մանկական գրադարանի մաս և գրանցվել որպես համայնքային սեփականություն: ... Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ սույն գործով վեճի առարկա հանդիսացող տարածքը դեռևս 1988 թվականի օգոստոսի 18-ին դուրս է եկել Իջևանի քաղաքային խորհրդի գործկոմի տիրապետման և տնօրինման ոլորտից և որպես սեփականություն նախ անցել է Կենտրոնին, իսկ 1991 թվականի՝ Կոոպերատիվին՝ դատարանը գտնում է, որ այն չէր կարող մաս կազմել ՀՀ կառավարության 1997 թվականի մարտի 14-ի թիվ 51 որոշման թիվ 10 հավելվածի տասներորդ տողում նշված մանկական գրադարանի և համարվել Իջևանի քաղաքային համայնքի սեփականությունը»:

Դատարանի նշված եզրահանգման առնչությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ նախ՝ գործում առկա չէ որևէ ապացույց, որը կհաստատեր, որ վիճելի տարածքը Կոոպերատիվին է անցել սեփականության իրավունքով, և երկրորդ՝ ինչպես սույն վարչական գործի շրջանակներում, այնպես էլ որևէ այլ վարույթի շրջանակներում հայցվորի կողմից չի ներկայացվել 04.04.2001 թվականի գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքի գրանցումն անվավեր ճանաչելու պահանջ, ինչը նշանակում է, որ անհրաժեշտ է ելնել այդ գրանցման իրավաչափության և վավերության կանխավարկածից:

Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ 04.04.2001 թվականին՝ վիճելի տարածքի նկատմամբ Իջևանի քաղաքապետարանի սեփականության իրավունքի պետական գրանցման վավերության պայմաններում, այդ տարածքի՝ Քաղաքապետարանի սեփականությունը հանդիսանալու փաստն անվիճելի փաստ է: Մինչդեռ ստորադաս դատարանը, դուրս գալով հայցի առարկայի շրջանակներից, քննարկել է 04.04.2001 թվականի սեփականության իրավունքի պետական գրանցման վավերության հարցը և զնահատական տալով գրանցման վավերությանը՝ եզրահանգել է, որ գրանցումը եղել է ոչ իրավաչափ:

Բացի այդ, «Հրապարակային սակարկությունների մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածով հրապարակային սակարկությունները սահմանվում են որպես աճուրդի (մրցույթի) կազմակերպման միջոցով պայմանագրերի կնքման գործընթաց, որին կարող է մասնակցել այդ օրենքով նախատեսված պայմաններին բավարարող անձանց անորոշ շրջանակ: «Սակարկության մասնակից» եզրույթը նույն հոդվածում սահմանվում է որպես օրենքով սահմանված կարգով նախավճար վճարած և հրապարակային սակարկությունների միջոցով համապատասխան պայմանագիր կնքելու ցանկություն հայտնած անձ: Նույն օրենքի 5-րդ հոդվածը սահմանում է զանգվածային լրատվության միջոցով և «<http://www.azdarar.am>» հասցեում գտնվող Հայաստանի Հանրապետության հրապարակային ծանուցումների պաշտոնական ինտերնետային կայքում աճուրդի մասին հրապարակային ծանուցում հրապարակելու պահանջը: «Հրապարակային սակարկությունների մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի համաձայն՝ աճուրդին մասնակցելու ցանկություն ունեցող անձինք աճուրդի մասին ծանուցման մեջ սահմանված չափով, ժամկետներում և կարգով մուծում են նախավճար: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ նախավճարը վճարվելու դեպքում աճուրդի կազմակերպիչը պարտավոր է մասնակցին տրամադրել մասնակցի վկայական, որտեղ նշվում է աճուրդի կազմակերպչի անվանումը, վճարված նախավճարի չափը,

աճուրդի անցկացման վայրը (հասցեն) և ժամանակը:

Ինչպես ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի, այնպես էլ «Հրապարակային սակարկությունների մասին» ՀՀ օրենքի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ աճուրդում իրացվող գույքը տիրապետող կամ օգտագործող անձանց համար աճուրդի մասին ծանուցման որևէ հատուկ ընթացակարգ նախատեսված չէ, և վերջիններս գույքի նման եղանակով օտարման դեպքում չեն օգտվում տվյալ գույքի գնման նախապատվության իրավունքից:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 465-րդ հոդվածի համաձայն՝ օրենքով սահմանված կանոնների խախտմամբ անցկացված սակարկությունները շահագրգիռ անձի հայցով դատարանը կարող է ճանաչել անվավեր:

«Հրապարակային սակարկությունների մասին» ՀՀ օրենքի 16-րդ հոդվածի համաձայն՝ լոտի վերաբերյալ աճուրդն անվավեր կարող է ճանաչվել միայն դատական կարգով՝ շահագրգիռ անձի պահանջով, եթե աճուրդն իրականացվել է նշված հոդվածով նախատեսված կանոնների խախտմամբ:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանը 07.09.2010 թվականի թիվ ՍԳ-Ո-906 որոշման մեջ արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը, որ բոլոր դեպքերում ընդհանուր կանոնն այն է, որ դատարան դիմելու իրավունքը վերապահված է կոնկրետ այն անձին, ում իրավունքները խախտվել են կամ առկա է նրա իրավունքների խախտման վտանգ:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում է նրա քաղաքացիական իրավունքները և պարտականությունները կամ նրան ներկայացրած ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք»:

Գործի քննության պահին գործող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձնույն օրենսգրքով սահմանված կարգով իրավունք ունի դիմելու վարչական դատարան, եթե համարում է, որ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ դրա պաշտոնատար անձի վարչական ակտով, գործողությամբ կամ անգործությամբ՝

1) խախտվել են կամ անմիջականորեն կարող են խախտվել նրա՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, միջազգային պայմանագրերով, օրենքներով կամ այլ իրավական ակտերով ամրագրված իրավունքները և ազատությունները, ներառյալ, եթե՝

ա. խոչընդոտներ են հարուցվել այդ իրավունքների և ազատությունների իրականացման համար,

բ. չեն ապահովվել անհրաժեշտ պայմաններ այդ իրավունքների իրականացման համար, սակայն դրանք պետք է ապահովվեին Սահմանադրության, միջազգային պայմանագրի, օրենքի կամ այլ իրավական ակտի ուժով.

2) նրա վրա ոչ իրավաչափորեն դրվել է որևէ պարտականություն.

3) նա վարչական կարգով ոչ իրավաչափորեն ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության:

Վերը շարադրված իրավադրույթները, երաշխավորելով անձի՝ իր իրավունքների և ազատությունների իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների և դատական պաշտպանության իրավունքները, սահմանում են անձի դատարան դիմելու իրավունքը, որը կոչված է ստեղծելու պայմաններ՝ անձի խախտված իրավունքները վերականգնելու համար: Դատարան դիմելու իրավունքն անձի համար ապահովվում է իրավական երաշխիքներ՝ իր իրավունքների խախտումների դեպքում ստանալ արդյունավետ իրավական պաշտպանություն: Այստեղից հետևում է այն կարևոր կանոնը, որի համաձայն՝ դատական պաշտպանություն անձը ստանում է վերջինիս՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ, միջազգային պայմանագրերով, օրենքներով և այլ իրավական ակտերով ամրագրված իրավունքների և (կամ) ազատությունների խախտման դեպքում: Դատական պաշտպանությունը չի կարող լինել ինքնանպատակ, այն ունի հստակ առաքելություն, հստակ սուբյեկտներ և

Դատական պրակտիկա

հասցեատեր և կոչված է ապահովելու անձի խախտված իրավունքների արդյունավետ վերականգնումը:

Վերոնշյալ իրավական դրույթների վերլուծությունից հետևում է, որ վկայակոչված իրավանորմերը սահմանում են, որ յուրաքանչյուր ոք իր իրավունքների պաշտպանության համար իրավունք ունի դիմելու վարչական դատարան: Այսինքն՝ սկզբունքորեն ենթադրվում է, որ անձի իրավունքի խախտման հնարավորություն գոյություն ունի, և իրավունքի ենթադրյալ խախտման դեպքում շահագրգիռ անձն իրավունք ունի դիմելու վարչական դատարան:

ՀՀ Սահմանադրությամբ և Կոնվենցիայով նախատեսված է, որպես ընդհանուր կանոն, որ դատարան դիմելու իրավունքը վերապահված է կոնկրետ այն անձին, ում իրավունքները խախտվել են, կամ առկա է նրա իրավունքների խախտման վտանգ, այլ խոսքով՝ շահագրգիռ անձին: Օրենսդիրը, նույնպես առաջնորդվելով այս ընդհանուր կանոնով, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքում ամրագրել է յուրաքանչյուրի՝ իր խախտված իրավունքների պաշտպանության համար վարչական դատարան դիմելու իրավունքը:

Վերոհիշյալ վերլուծության հիման վրա՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 465-րդ հոդվածի, «Հրապարակային սակարկությունների մասին» ՀՀ օրենքի 16-րդ հոդվածի իմաստով շահագրգիռ անձ կարող է լինել աճուրդի մասնակիցը, այն է՝ նախավճար վճարած և հրապարակային սակարկությունների միջոցով համապատասխան պայմանագիր կնքելու ցանկություն հայտնաձևած անձը:

Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ համանման դեպքերում շահագրգիռ անձ կարող է հանդիսանալ նաև աճուրդի մասնակից չհանդիսացող, սակայն աճուրդում առաջարկվող գույքի նկատմամբ գրանցված սեփականության կամ օգտագործման իրավունքներ ունեցող անձը:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ 13.02.2006 թվականին կայացել է Իջևան քաղաքի համայնքի սեփականությունը հանդիսացող Իջևան քաղաքի Վալանսի փողոցի թիվ 1 շենքի նկուղային հարկի ոչ բնակելի 221,7քմ մակերեսով տարածքի աճուրդային վաճառքը, որի արդյունքում հաղթող է ճանաչվել Իջևան քաղաքի բնակիչ Լուսինե Սուրբյանը, իսկ նշված աճուրդի անցկացման վերաբերյալ հրապարակային ծանուցումը տեղադրվել է «Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթի 11.01.2006 թվականի համարում: Մինչդեռ, Կոոպերատիվը չի արձագանքել այդ հայտարարությանը, նախավճար չի վճարել և աճուրդի մասնակից չի հանդիսացել: Միաժամանակ, սույն գործում առկա չէ որևէ ապացույց, որը կհաստատեր, որ վիճելի տարածքը Կոոպերատիվին է անցել սեփականության իրավունքով, և երկրորդ՝ ինչպես սույն վարչական գործի շրջանակներում, այնպես էլ որևէ այլ վարույթի շրջանակներում հայցվորի կողմից չի ներկայացվել վերոնշյալ անշարժ գույքի նկատմամբ Իջևան համայնքի անվամբ 04.04.2001 թվականին կատարված սեփականության իրավունքի գրանցումն անվավեր ճանաչելու պահանջ, ինչը նշանակում է, որ անհրաժեշտ է ելնել այդ գրանցման իրավաչափության և վավերության կանխավարկածից: Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վիճելի տարածքի նկատմամբ Քաղաքապետարանի սեփականության իրավունքի պետական գրանցման վավերության պայմաններում, այդ տարածքի՝ քաղաքապետարանի սեփականությունը հանդիսանալու փաստն անվիճելի փաստ է, ինչը նշանակում է, որ Կոոպերատիվը չի հանդիսանում աճուրդում առաջարկվող գույքի սեփականատեր կամ գույքային իրավունքների տիրապետող:

Վճռաբեկ դատարանը, ելնելով իր վերոնշյալ եզրահանգումներից, գտնում է, որ ստորադաս դատարանները, Կոոպերատիվին սույն գործով ներկայացված հայցապահանջների կապակցությամբ շահագրգիռ անձ դիտելով, բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ չեն գնահատել գործում առկա ապացույցները՝ ի խախտումն սույն գործի քննության պահին գործող ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 22-րդ և 24-րդ հոդվածների, որպիսի պայմաններում ստորադաս դատարանների կողմից հայցի բավարարումը հիմնավոր և իրավաչափ չէ:

Նշված պատճառարանություններով հերքվում են վճռաբեկ բողոքի պատասխաններում բերված փաստարկները:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը համարում է բավարար՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 150-152-րդ և 163-րդ հոդվածների ուժով վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելու Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր որ ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի վերոգրյալ հոդվածով ամրագրված՝ անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր: Հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Դատական ակտը փոփոխելիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-171-րդ հոդվածներով, 172-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 27.06.2013 թվականի որոշումը և այն փոփոխել. «Սպիտակ լիճ» արտադրական կոոպերատիվի հայցը մերժել:
2. «Սպիտակ լիճ» արտադրական կոոպերատիվից հոգուտ Լուսինե Սուքոյանի բռնագանձել 60.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոքի համար նախապես վճարված պետական տուրքի գումար:
3. «Սպիտակ լիճ» արտադրական կոոպերատիվից հոգուտ Լուսինե Սուքոյանի բռնագանձել 20.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վճռաբեկ բողոքի համար նախապես վճարված պետական տուրքի գումար:
4. «Սպիտակ լիճ» արտադրական կոոպերատիվից հոգուտ Հայաստանի Հանրապետության բռնագանձել 100.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վճռաբեկ բողոքի համար սահմանված և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 23.10.2013 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի գումար:
5. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2014 9 (183)

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԲԵՎԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2014 թվականի օգոստոսի 15-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով բանկային գաղտնիք պարունակող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու վերաբերյալ միջնորդությունը մասնակի բավարարելու մասին Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշման դեմ դատախազ Պ.Գյուլումյանի բողոքը,

Պ Ա Ր Ջ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2013 թվականի սեպտեմբերի 21-ին ՀՀ ռստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Վալյոց ձորի մարզի քննչական բաժնում հարուցվել է թիվ 21102813 քրեական գործը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերի հատկանիշներով՝ Երևան քաղաքի բնակիչ Կարեն Աշոտի Հարությունյանի կողմից 2013 թվականի օգոստոսի 30-ին «ԱՐՄԻՆ ԳԵԿՈՐ» ՍՊ ընկերության կնիքի ու վկայականի օգտագործմամբ, խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով Վալյոց քաղաքի բնակիչ Մխիթար Ռազմիկի Արսենյանից խարդախությամբ խոշոր չափի՝ 1.218.000 ՀՀ դրամ ընդհանուր արժողությամբ 300 կգ մեղր հափշտակելու դեպքի առթիվ:

Թիվ 21102813 քրեական գործին են միացվել այլ անձանց՝ Արմինե Ավագյանի, Անահիտ Մկրտչյանի, Նաիրա Կիրակոսյանի, Լևոն Թամամյանի և գործով դեռևս չպարզված անձանց կողմից նույն եղանակով՝ «ԱՐՄԻՆ ԳԵԿՈՐ», «ԱՆՈՒՇԿԱ» և «ԳԻԼԶՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների կնիքների և վկայականների օգտագործմամբ, գումարը բանկային փոխանցմամբ վճարելու սուտ խոստումով, խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով ուրիշի գույքի հափշտակության դեպքերի առթիվ Երևանի Նոր Նորքի քննչական բաժնում հարուցված թիվ 17803013, 17807113, 17809013, 17809113, Կոտայքի մարզի քննչական բաժնում հարուցված թիվ 20127613, Լոռու մարզի քննչական բաժնում հարուցված թիվ 33102613, Արարատի մարզի քննչական բաժնում հարուցված թիվ 27122313 և Երևանի Սալաթիայի քննչական բաժնում հարուցված թիվ 16809213 քրեական գործերը:

2014 թվականի փետրվարի 4-ին թիվ 21102813 քրեական գործը նախաքննությունը շարունակելու նպատակով ուղարկվել է ՀՀ ռստիկանության քննչական գլխավոր վարչության հատկապես կարևոր գործերի քննության վարչություն:

2014 թվականի մարտի 20-ին ՀՀ ռստիկանության քննչական գլխավոր վարչության հատկապես կարևոր գործերի քննության վարչության ավագ քննիչ Բ.Չիլինգարյանը որոշում է կայացրել բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու միջնորդություն հարուցել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2014 9 (183)

ԴԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշմամբ ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության հատկապես կարևոր գործերի քննության վարչության ավագ քննիչ Բ.Չիլինգարյանի միջնորդությունը բավարարվել է մասնակի՝ թույլատրելով ՀՀ կենտրոնական բանկից ստանալ սպառիչ տեղեկատվություն՝ ՀՀ տարածքում գործող բանկերում մեղադրյալներ Կ.Հարությունյանի, Ա.Սկրտչյանի, Ն.Կիրակոսյանի, Ա.Ավագյանի, Լ.Թամամյանի անվամբ բանկային հաշիվների առկայության վերաբերյալ, իսկ առկայության դեպքում առգրավել դրանց հաշվարկային, տարադրամային հաշիվներով գործունեության ողջ ընթացքում կատարված գործարքների ու գործառնական կողմերի վերաբերյալ բանկային, ինչպես նաև իրավաբանական գործերի փաստաթղթերը:

3. Գատախազ Պ.Գյուլումյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշմամբ բողոքը մերժել է, Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշումը՝ թողել օրինական ուժի մեջ:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել դատախազ Պ.Գյուլումյանը:

Վճռաբեկ դատարանի 2014 թվականի հունիսի 6-ի որոշմամբ դատախազ Պ.Գյուլումյանի վճռաբեկ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

Գատախազության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Նախաքննության մարմնի 2014 թվականի մարտի 20-ի բանկային գաղտնիք պարունակող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու միջնորդություն հարուցելու մասին որոշման համաձայն. «Քրեական գործի նախաքննությամբ պարզվել է, որ Արմինե Նորիկի Ավագյանը խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով ուրիշի խոշոր չափերի գույքը հափշտակելու շուրջ նախնական համաձայնության գալով գործով դեռևս չպարզված անձի հետ, «Գողեն Գոռո» ՍՊ ընկերության տնօրեն Խաչիկ Մարտիրոսյանից պանիր ձեռք բերելու և դրա դիմաց 15 օր անց բանկային փոխանցմամբ վճարելու սուտ խոստումով, 2013 թվականի հունիսի 11-ին վերջինիս հետ իր տնօրինությամբ գործող «Անուշկա» ՍՊ ընկերության անվամբ ձևակառուրեն կնքել է 720 կգ ընդհանուր քաշով տարբեր տեսակի պանիր ձեռք բերելու վերաբերյալ պայմանագիր և հաշիվ ապրանքագիր, ստացել ու հափշտակել է ընկերության խոշոր չափերի՝ 1.225.986 ՀՀ դրամի արժողությամբ գույքը:

Բացի այդ, գործով ինքնությունը դեռևս չպարզված անձը հափշտակություն կատարելու շուրջ նախնական համաձայնության գալով Արմինե Ավագյանի հետ, խաբեությամբ ներկայանալով որպես «Հովիտ» հանգստյան տան տնօրեն, հետվճարային պայմանով պանիր ձեռք բերելու վերաբերյալ 2013 թվականի հուլիսի 1-ին հեռախոսով պայմանավորվածություն է ձեռք բերել անհատ ձեռնարկատեր Սուսան Ղազարյանի ամուսնու՝ Հենրիկ Վարդումյանի հետ, որից հետո՝ 2013 թվականի հուլիսի 4-ին Արմինե Ավագյանը, ներկայանալով որպես նույն հանգստյան տան փոխտնօրեն, վերջիններիս հետ «Անուշկա» ՍՊ ընկերության անվամբ ձևակառուրեն ստորագրել ու կնքել է 668 կգ ընդհանուր քաշով տարբեր տեսակի պանիր ձեռք բերելու վերաբերյալ կազմված ելքի ապրանքագիր, ինչի հիման վրա ստացել ու հափշտակել է Սուսաննա Ղազարյանի խոշոր չափերի՝ 1.066.000 ՀՀ դրամ արժողությամբ գույքը:

Վերոգրյալ արարքների կատարման համար Արմինե Ավագյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերով (...):

Պարզվել է նաև, որ Կարեն Աշոտի Հարությունյանը խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով առանձնապես խոշոր չափերի հափշտակություն կատարելու դի-

Դատական պրակտիկա

տավորությամբ, նախնական համաձայնության գալով գործով չպարզված ոմն «Տիգրան Սահակյան» մտացածին անուն-ազգանվամբ անձի, իսկ մեկ դեպքով նաև՝ մեղադրյալ Անահիտ Սկրտչյանի հետ, խաբեությամբ ներկայանալով որպես Կարեն Պետրոսյանի անվամբ իր կողմից հիմնադրված «ԴԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ», ինչպես նաև գործով մյուս մեղադրյալ Արմինե Ավագյանի ամուսնու մոր՝ Անուշ Ղարախանյանի անվամբ հիմնադրված «Արմին Դեկոր» ՍՊ ընկերությունների աշխատակից՝ «Արամ», և «Արտյոմ» անուններով, հետվճարային պայմանով ապրանքներ ձեռք բերելու պատրվակով 2013 թվականի օգոստոս-սեպտեմբեր ամիսների ընթացքում հիշյալ ընկերությունների անվամբ ձևականորեն կնքված պայմանագրերով Մխիթար Արսենյանից, Լևոն Հակոբյանից և Յուրա Աբրահամյանից ստացել և հափշտակել է առանձնապես խոշոր չափերի՝ 4.558.720 ՀՀ դրամ ընդհանուր արժողությամբ տարբեր տեսակի ապրանքներ:

Բացի այդ, Անահիտ Սկրտչյանը խարդախության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով առանձնապես խոշոր չափերի հափշտակություն կատարելու դիտավորությամբ, նախնական համաձայնության գալով գործով չպարզված ոմն «Արթուր», «Տիգրան Սահակյան» մտացածին անուն-ազգանվամբ անձանց, իսկ մեկ դեպքով նաև՝ մեղադրյալ Կարեն Հարությունյանի հետ, խաբեությամբ ներկայանալով որպես «Արմին Դեկոր» և «ԴԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների հաշվապահ՝ «Ալլա Սարգսյան» անուն ազգանվամբ, հետվճարային պայմանով ապրանքներ ձեռք բերելու պատրվակով 2013 թվականի օգոստոս-սեպտեմբեր ամիսների ընթացքում հիշյալ ընկերությունների անվամբ ձևականորեն կնքված պայմանագրերով Միքայել Գրիգորյանից, Արմեն Խաչատրյանից, Նորայր Սարգսյանից և Յուրա Աբրահամյանից հափշտակել է առանձնապես խոշոր չափերի՝ 6.677.911 ՀՀ դրամ ընդհանուր արժողությամբ տարբեր տեսակի ապրանքներ:

Վերոգրյալ արարքների կատարման համար Կարեն Հարությունյանին և Անահիտ Սկրտչյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով (...):

Նախաքննությամբ պարզվել է, որ Նաիրա Արշակի Կիրակոսյանը խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով ուրիշի խոշոր չափերի գույքը հափշտակելու շուրջ նախնական համաձայնության գալով Լևոն Թամամյանի և գործով դեռևս չպարզված անձի հետ, «Գլանժ Ալկո» ՍՊ ընկերությունից ալկոհոլային խմիչքներ ձեռք բերելու և դրա արժեքը 3 օր անց բանկային փոխանցմամբ վճարելու սուտ խոստումով, խաբեությամբ ներկայանալով որպես «Արմին Դեկոր» ՍՊ ընկերության հաշվապահ՝ «Ալվարդ» անունով, 2013 թվականի օգոստոսի 21-ին «Գլանժ Ալկո» ՍՊ ընկերության վաճառքի գծով տնօրեն Նելլի Ասատրյանի հետ ձևականորեն կնքել է 1.016.000 ՀՀ դրամ արժողությամբ տարբեր տեսակի օղու և կոնյակի մատակարարման պայմանագիր, որի հիման վրա ստացել ու հափշտակել է դրանք:

Վերը նշված արարքների կատարման համար Նաիրա Կիրակոսյանին և Լևոն Թամամյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերով (...):

Քրեական գործի նախաքննությամբ հիմնավորվել է, որ վերը նկարագրված բոլոր դրվագներով ձեռք բերված ապրանքների արժեքը կազմող գումարների վճարումը պետք է իրականացվեր բանկային փոխանցման եղանակով, ուստի հիշյալ, ինչպես նաև մեղադրյալների կողմից խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույք հափշտակելու հանգամանքները քննության առարկա դարձնելու համար անհրաժեշտություն է առաջացել ՀՀ կենտրոնական բանկից ստանալ սպառիչ տեղեկատվություն՝ ՀՀ տարածքում գործող բանկերում Արմինե Ավագյանի, Կարեն Հարությունյանի, Անահիտ Սկրտչյանի, Նաիրա Կիրակոսյանի և Լևոն Թամամյանի, նրանց կողմից հիմնադրված և փաստացի տնօրինված «ԱՆՈՒՇԿԱ», «ԱՐՄԻՆ ԴԵԿՈՐ» և «ԴԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների անվամբ բանկային հաշիվների առկայության վերաբերյալ, իսկ առկայության դեպքում դրանց հաշվարկային, տարադրամային հաշիվներով գործունեության ողջ ըն-

թացքում կատարված գործարքների ու գործառնական կողմերի վերաբերյալ բանկային, ինչպես նաև իրավաբանական գործերի փաստաթղթերը:

(...)» (տե՛ս նյութեր, թերթեր 2-4):

6. Առաջին ատյանի դատարանը 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշմամբ նախաքննության մարմնի 2014 թվականի մարտի 20-ի միջնորդությունը բավարարել է մասնակի հետևյալ պատճառաբանությամբ. «(...) Խուզարկության կամ առգրավման վերաբերյալ դատարանի որոշման հիման վրա կարող է ձեռք բերվել բացառապես ՀՀ քրեադատավարական օրենքով սահմանված կարգով որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձի վերաբերյալ բանկային գաղտնիքը: Փաստորեն անձի վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունը կարող է տրամադրվել քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին, եթե անձը ՀՀ քրեադատավարական օրենքով սահմանված կարգով ներգրավվել է որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ և առկա է բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ստացման նպատակով խուզարկություն կամ առգրավում կատարելու թույլտվություն տալու վերաբերյալ դատարանի որոշումը:

(...) Տվյալ դեպքում Կարեն Աշոտի Հարությունյանը, Անահիտ Խաչիկի Ավագյանը, Նահիրա Արշակի Կիրակոսյանը, Արմինե Նորիկի Ավագյանը, Լևոն Տիգրանի Թամանյանը ներգրավվել են որպես մեղադրյալ, հետևաբար միջնորդությունն այդ մասով ենթակա է բավարարման:

(...) Անդրադառնալով «ԱՆՈՒՇԿԱ», «ԱՐՄԻՆ ԴԵԿՈՐ» և «ԴԻԼՋԻՏՏԵՏԻՆ» ՍՊ ընկերությունների մասով ներկայացված միջնորդությանը՝ դատարանը գտնում է, որ միջնորդությունը այդ մասով ենթակա է մերժման:

(...)

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով կազմակերպությունները չեն կարող ներգրավվել որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ, հետևաբար կազմակերպությունների մասով միջնորդությունը պետք է մերժել:

(...)»:

Առաջին ատյանի դատարանն իր որոշումը հիմնավորելիս հենվել է նաև Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ի թիվ ԱՎԳ/0015/07/13 որոշման վրա (տե՛ս նյութեր, թերթեր 70-74):

7. Նույն հիմնավորմամբ Վերաքննիչ դատարանը 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշման մեջ նշել է. «Ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից ներկայացված միջնորդությունը մասնակի բավարարելու հարցում հանգել է ճիշտ եզրակացության, հետևաբար՝ վիճարկվող դատական ակտը բեկանելու և փոփոխելու հիմքեր չկան: (...)» (տե՛ս նյութեր, թերթեր 84-100):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

8. Բողոք բերած անձը փաստարկել է, որ Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշումը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշումն անհիմն են, ենթակա են բեկանման և փոփոխման:

9. Վերոհիշյալ փաստարկը հիմնավորելու համար բողոք բերած անձը նշել է, որ նախաքննությամբ հիմնավորվել է, որ սույն գործով որպես մեղադրյալ ներգրավված անձինք խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով ուրիշի գույքի հափշտակություններ կատարելու նպատակով հիմնադրել են սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություններ: Բողոքաբերը փաստարկել է, որ մեղադրյալ Արմինե Ավագյանը 2013 թվականի հունվարի 23-ին հիմնադրել է «ԱՆՈՒՇԿԱ» ՍՊ ընկերությունը: Մեղադրյալ Կարեն Հարությունյանը, չարաշահելով Արմինե քաղաքի բնակիչ Կարեն Պետրոսյանի վստա-

Դատական պրակտիկա

հուրյունը, վերջինիս համար վարորդական իրավունքի վկայական ձեռք բերելու պատրվակով նրանից վերցրել է անձնագիրը, որի հիման վրա ՀՀ արդարադատության նախարարության աշխատակազմի իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալությունում 2013 թվականի սեպտեմբերի 4-ին ձևակերպել ու ստացել է «ԳԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերության գրանցման վկայականը, կանոնադրությունը՝ հիմնադիր Կարեն Պետրոսյանի անուն-ազգանվամբ: Մեղադրյալ Արմինե Ավագյանի ամուսնու՝ Վարդան Մաթևոսյանի մոր՝ Անուշ Գարախանյանի անվամբ 2013 թվականի ապրիլ ամսին հիմնադրվել է «Արմին Գեկոր» ՍՊ ընկերությունը:

10. Բողոքաբերի պնդմամբ՝ հիմնավորվել է նաև, որ նշված ընկերությունները ստեղծվել են ուրիշի գույքին խաբեությանը տիրանալու նպատակով, այդ ընկերություններով որևէ տնտեսական գործունեություն չի իրականացվել, ընկերությունները գործունեության վայր, գրանցված աշխատողներ չեն ունեցել: Նշված ՍՊ ընկերությունները փաստացի կառավարվել և ղեկավարվել են մեղադրյալների կողմից: Վերջիններս հափշտակություններ կատարելու ընթացքում տուժողներին են ներկայացրել ընկերության գրանցման վկայականները և կանոնադրությունները, անձամբ կնքել են ձևական պայմանագրերը, ստորագրել հաշիվ-ապրանքագրերը: Նրանք, ներկայանալով որպես ընկերության տնօրեն, հաշվապահ, առաքիչ և այլ աշխատակից, վստահություն են ձեռք բերել տուժողների մոտ՝ վերջիններս հետ կնքելով ձևական պայմանագրերը, ձեռք բերված ապրանքների դիմաց պարտավորվել են կատարել վճարումներ բանկային փոխանցումների միջոցով, սակայն խաբեության և վստահությունը չարաշահելու եղանակով հափշտակել են տուժողների գույքը՝ բազմաթիվ ընկերությունների պատճառելով առանձնապես խոշոր չափերի գույքային վնաս:

11. Բողոքաբերն իր անհամաձայնությունն է արտահայտել ստորադաս դատարանների այն դիրքորոշմանը, որ վարույթն իրականացնող մարմնին կարող են տրամադրվել միայն կասկածյալի կամ մեղադրյալի, սակայն ոչ հանցագործություններ կատարելու համար վերջիններիս կողմից հիմնադրված կամ ղեկավարվող կազմակերպությունների վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները: Արդյունքում, բողոք բերած անձը եզրահանգել է, որ կարող է ստեղծվել իրավիճակ, որպիսին առկա է նաև սույն գործով, որ կասկածյալները կամ մեղադրյալները, օգտագործելով իրենց կողմից հիմնադրված կամ փաստացի վերահսկվող կազմակերպությունները կամ դրանց հաշիվները, կատարեն հանցագործություններ, սակայն դրանք չբացահայտվեն՝ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ չտրամադրելու պատճառով:

12. Ելնելով վերոգրյալից՝ բողոք բերած անձը խնդրել է բողոքն ընդունել վարույթ, բեկանել և փոփոխել Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշումը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշումը՝ «ԱՆՈՒՇԿԱ», «ԱՐՄԻՆ ԳԵԿՈՐ» և «ԳԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների մասով և թույլատրել ՀՀ կենտրոնական բանկից ստանալ սպառիչ տեղեկատվություն՝ ՀՀ տարածքում գործող բանկերում «ԱՆՈՒՇԿԱ», «ԱՐՄԻՆ ԳԵԿՈՐ» և «ԳԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների անվամբ բանկային հաշիվների առկայության վերաբերյալ, իսկ առկայության դեպքում առգրավել նաև դրանց հաշվարկային, տարադրամային հաշիվներով գործունեության ողջ ընթացքում կատարված գործարքների ու գործառնական կողմերի վերաբերյալ բանկային, ինչպես նաև իրավաբանական գործերի փաստաթղթերը:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառարանությունները և եզրահանգումը.

13. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման, ինչպես նաև իրավունքի զարգացման գործառույթի իրացումն է: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր

կասկածյալին կամ մեղադրյալին մեղսագրվող հանցավոր արարք(ներ)ին անմիջականորեն առնչվող իրավաբանական անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալը թույլատրելու հարցի կապակցությամբ: Ուստի, Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

14. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. իրավաչափ է արդյոք ստորադաս դատարանների հետևությունն այն մասին, որ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու մասին վարույթն իրականացնող մարմնի միջնորդությունը «ԱՆՈՒՇԿԱ», «ԱՐՄԻՆ ԴԵ-ԿՈՐ» և «ԳԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների մասով ենթակա է մերժման:

15. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասի համաձայն. «Քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինները քրեական գործով կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող և «Արժեթղթերի շուկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված Կենտրոնական դեպոզիտարիայի կողմից արժեթղթերի հետ կատարված գործարքների վերաբերյալ ծառայողական տեղեկությունները կարող են ստանալ խուզարկության կամ առգրավման վերաբերյալ դատարանի որոշման հիման վրա»:

«Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Բանկերը քրեական գործով կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները քրեական հետապնդում իրականացնող մարմիններին տրամադրում են միայն դատարանի որոշման հիման վրա՝ սույն օրենքին և Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքին համապատասխան: (...)»:

16. Վերոհիշյալ քրեադատավարական նորմերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններն օրենսդիրն ընդգրկել է սահմանափակ մատչելի տեղեկությունների շարքում՝ նախատեսելով դրանց պահպանության որոշակի իրավական ռեժիմ: Նշված իրավական ռեժիմի կարևորագույն բաղկացուցիչ մասն են կազմում դրանց բացահայտման հնարավորությունը նախատեսող իրավական նորմերը:

17. ՀՀ Սահմանադրության 23-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի, որպեսզի հարգվի իր անձնական ու ընտանեկան կյանքը:

Առանց անձի համաձայնության նրա վերաբերյալ չի կարելի հավաքել, պահպանել, օգտագործել կամ տարածել այլ տեղեկություններ, քան նախատեսված է օրենքով: Արգելվում է անձին վերաբերող տեղեկությունների օգտագործումն ու տարածումը, եթե դա հակասում է տեղեկությունների հավաքման նպատակներին կամ չի նախատեսված օրենքով: (...)»:

ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածի համաձայն. «Մարդու և քաղաքացու՝ Սահմանադրության 23[-րդ] (...) [հոդվածով] (...) ամրագրված հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարող են սահմանափակվել միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում պետական անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջության ու բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանության համար:

(...)»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Եվրոպական կոնվենցիա) 8-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական ու ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք:

Դատական պրակտիկա

2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

18. Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի համատեքստում մեկնաբանելով «անձնական կյանք» եզրույթը՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) արձանագրել է, որ այն լայն հասկացություն է և ենթակա չէ սպառիչ սահմանման: Եվրոպական դատարանը գտել է, որ անձնական կյանքի ոլորտն ընդգրկում է մարդու առողջությունը, ֆիզիկական և հոգեկան ամբողջականությունը: Անձնական կյանքի իրավունքը ներառում է նաև անհատական զարգացումը, այլոց և ընդհանրապես արտաքին աշխարհի հետ հարաբերություններ հաստատելը և զարգացնելը (տե՛ս NADA v. SWITZERLAND գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 2012 թվականի սեպտեմբերի 12-ի վճիռը, գանգատ թիվ 10593/08, կետ 151):

Վճռաբեկ դատարանը թիվ ԱՎԳ/0015/07/13 որոշման մեջ իրավական դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ. ««Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի դրույթը մեկնաբանելով ՀՀ Սահմանադրության 23-րդ հոդվածի, ինչպես նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի և դրա վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված՝ սպասարկման կամ այլ գործառնությունների կապակցությամբ բանկի և անձի միջև հաստատված հարաբերությունները՝ որպես արտաքին աշխարհի հետ անձի հարաբերությունների տարատեսակ, հանդիսանում են «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ մարդու անձնական կյանքի մաս: Հետևաբար, «Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված տեղեկությունները՝ որպես մարդու անձնական կյանքի մաս, անձեռնմխելի են և դրանց ստացման վրա տարածվում են ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածում, ինչպես նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված սահմանափակումները» (տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ի թիվ ԱՎԳ/0015/07/13 որոշումը, կետ 16):

19. Հիմք ընդունելով վերոշարադրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների պահպանության իրավական կանոնակարգումը պետք է իրականացնել այն հաշվով, որ բացառվի դրա երաշխավորման պահանջից ցանկացած կամայական նահանջ՝ հիմք ընդունելով ՀՀ միջազգային պայմանագրերով ստանձնած պարտավորությունները, իրավական և ժողովրդավարական պետության սահմանադրական սկզբունքները, մասնավորապես տնտեսական գործունեության ազատությունը և ազատ տնտեսական մրցակցությունը, ինչպես նաև մարդու անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը: Հնարավոր սահմանափակումները կարող են իրավաչափ դիտարկվել և արդարացվել միայն սահմանադրական կարգի հիմունքների, հանրության առողջության և բարոյականության, այլոց իրավունքների և ազատությունների, հասարակական կարգի պահպանության անհրաժեշտության առկայության տեսանկյունից:

20. Փաստորեն, բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ պետական մարմիններին և պաշտոնատար անձանց կարող են տրամադրվել միայն այն սահմաններում և միայն այն չափով, որքանով դա անհրաժեշտ է ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված նպատակ-

ների, այդ թվում՝ հանրային շահի ապահովման համար՝ պայմանով, որ նախատեսված են մասնավոր անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության գործունե երաշխիքներ:

21. Այսպիսով, բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների բացահայտման խնդիրը սերտորեն առնչվում է հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռության ապահովման քրեական դատավարության հիմնաքարային խնդրին: Հիմք ընդունելով քրեական դատավարության այս կարևորագույն խնդրի ապահովման անհրաժեշտությունը՝ բանկային գաղտնիքի պահպանության իրավական ռեժիմը կանոնակարգելիս իբրև ուղենիշ նախ և առաջ պետք է ընդունել անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության սահմանադրական պահանջը: Ըստ այդմ, բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները բացահայտելու օրենսդրական կանոնակարգերը պետք է նախատեսեն համապատասխան երաշխիքներ՝ բացառելու համար մասնավոր անձի և պաշտոնատար անձանց հնարավոր կամայական վարքագիծը:

22. Բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները, գործող օրենսդրական կարգավորման համաձայն, կարող են ստացվել առգրավման կամ խուզարկության քննչական գործողությունների կատարման արդյունքում: Ընդ որում, չափազանց կարևոր է քննչական այս գործողությունների կատարման կարգի հստակ օրենսդրական կանոնակարգման առկայությունը, որը պարունակում է անձի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովման գործունե երաշխիքներ: Այսպես՝

1) օրենսդրորեն սահմանված է այն անձանց սպառնչ շրջանակը, ում վերաբերյալ կարող են պահանջվել բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ: Այդ անձանց խիստ սահմանափակ շրջանակն ընդգրկում է միայն կասկածյալին և մեղադրյալին: Այսինքն՝ քրեական գործով վարույթի ընթացքում կարող են բացահայտվել ոչ թե ցանկացած անձի, այլ բացառապես կասկածյալի կամ մեղադրյալի վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ (տես *mutatis mutandis*, Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ի թիվ ԱՎԳ/0015/07/13 որոշումը): ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 64-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 202-րդ հոդվածի 1-ին մասի բովանդակություննից բխում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասում և «Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 1-ին մասում առկա կարգավորումները նախատեսում են այն անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ձեռք բերելու օրենսդրական հնարավորություն, որոնց վերաբերյալ քրեական գործով ձեռք բերված ապացույցներով նվազագույնը հիմնավոր կասկածի մակարդակով հիմնավորվել է, որ նրանք, հնարավոր է, հանրորեն վտանգավոր արարք կատարած լինեն:

2) Հստակ սահմանված է այն տեղեկությունների շրջանակը, որոնք կարող են պահանջվել: Բանկային գաղտնիքի հասկացությունը հստակ տրված է «Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքում, որի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Բանկային գաղտնիք են համարվում բանկի հաճախորդին սպասարկելու կապակցությամբ տվյալ բանկին հայտնի դարձած հաճախորդի հաշիվների վերաբերյալ տեղեկությունները, հաճախորդի հանձնարարությամբ կամ հօգուտ հաճախորդի կատարված գործառնությունների վերաբերյալ տեղեկությունները, ինչպես նաև նրա առևտրային գաղտնիքը, գործունեության ցանկացած ծրագրի կամ մշակման, գյուտի, արդյունաբերական նմուշի մասին տեղեկությունները և նրա վերաբերյալ ցանկացած այլ տեղեկություն, որը հաճախորդը մտադիր է եղել գաղտնի պահել, և բանկը տեղյակ է կամ կարող էր տեղյակ լինել այդ մտադրության վերաբերյալ»:

3) Նախատեսված է անձի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովման այնպիսի կարևորագույն երաշխիք, ինչպիսին նախնական դատական վերահսկողությունն է քննչական այս գործողությունների կատարման նկատմամբ: Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի վերաբերյալ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասի-

Դատական պրակտիկա

րությունը ցույց է տալիս, որ այս կամ այն միջամտության` կոնվենցիոնալ պահանջներին համապատասխանությունը գնահատելիս դատական (նախնական դատական) վերահսկողության առկայությունը դիտարկվում է որպես անձի իրավունքների պահովման և հնարավոր կամայականությունների և չարաշահումների կանխման գործունե երաշխիք (տե՛ս *Wieser and bicos beteiligungen GmbH v. Austria*, Եվրոպական դատարանի 2007 թվականի հոկտեմբերի 16-ի վճիռը, գանգատ թիվ 74336/01, կետ 57, *Robathin v. Austria*, Եվրոպական դատարանի 2012 թվականի հուլիսի 3-ի վճիռ, գանգատ թիվ 30457/06, կետ 44):

23. Այսպիսով, սույն որոշման 22-րդ կետում արտահայտված իրավական դիրքորոշումն ինչ քիտում է, որ ՀՀ ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված են բանկային գաղտնիքի պահպանության իրավական ռեժիմի սահմանափակման իրավաչափության և մասնավոր անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պահովման գործունե երաշխիքներ:

24. Մակայն հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռության կարևորագույն սկզբունքը ենթադրում է, որ մարդու իրավունքներն ու ազատությունները բացարձակ չեն, և դրանց իրացումը պետք է հակակշռվի ավելի լայն հանրային շահով: Ինչպես արդեն նշվել է, թե Եվրոպական կոնվենցիան և թե ՀՀ Սահմանադրությունն իրավաչափ են համարում անձի համապատասխան իրավունքների և ազատությունների որոշակի սահմանափակումը ժողովրդավարական հասարակության կարևորագույն արժեքների պաշտպանության համար: Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունը ևս ցույց է տալիս, որ Եվրոպական դատարանը խախտում չի արձանագրել բոլոր այն դեպքերում, երբ Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով սահմանված իրավունքները սահմանափակվել են նույն հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված իրավաչափ նպատակների պահովման համար (տես, ի թիվս այլոց, *I.S. v. Germany* գործով Եվրոպական դատարանի 2014 թվականի հունիսի 5-ի վճիռը, գանգատ թիվ 31021/08):

25. Նախորդ կետում արտահայտված իրավական դիրքորոշման համատեքստում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասում ամրագրված դրույթի այն մեկնաբանությունը, որ դատարանի որոշման հիման վրա կարող են ստացվել բացառապես կասկածյալի կամ մեղադրյալի անվամբ բանկային հաշիվների վերաբերյալ տվյալները, օրենսդրական այս դրույթի բովանդակության և կիրառման շրջանակների անհարկի նեղացում է: Նման մեկնաբանությունը չի համապատասխանում քննարկվող դատավարական (քննչական) գործողությունների առջև դրված խնդիրներին, էականորեն սահմանափակում է դրանց` քրեական գործով վարույթի համար ունեցած դերն ու նշանակությունը: Արդյունքում, մասնավոր շահը չարդարացված գերակայում է հանցագործությունների բացահայտման (հանցավորության դեմ պայքարի) հանրային շահի նկատմամբ:

26. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասում տեղ գտած «քրեական գործով որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձանց վերաբերյալ» հասկացության վերլուծությունը վկայում է, որ խոսքը ոչ թե սոսկ կասկածյալի կամ մեղադրյալի անվամբ, այլև նրան մեղսագրվող հանցավոր արարք(ներ)ին անմիջականորեն առնչվող իրավաբանական անձին վերաբերող բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների մասին է, եթե առկա է հիմնավոր ենթադրություն, որ այդ իրավաբանական անձի գործունեությունն անբողջությամբ կամ վերաբերելի մասով կառավարվել, վերահսկվել կամ որևէ կերպ փաստացի ուղղորդվել է կասկածյալի կամ մեղադրյալի կողմից:

27. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 282-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Դատարանում վարույթն սկսելու հիմք է ծառայում հետաքննության մարմնի, քննիչի կամ դատախազի պատճառաբանված որոշման մեջ պարունակվող միջնորդությունը` համապատասխան գործողություններ կատարելու մասին թույլտվություն ստանալու համար:

2. Որոշման պատճառաբանական մասում պետք է նշվեն տվյալներ այն հանցագործության մասին, որի առիթով մտադրություն կա կատարել համապատասխան քննչական

գործողություն, ինչպիսի տվյալներ պետք է ստացվեն քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքների և լատուությունների սահմանափակման հետ կապված այդպիսի գործողությունների արդյունքում, (...) ինչպես նաև այլ տվյալներ, որոնք անհրաժեշտ են դատարանին օրինական և հիմնավորված որոշում ընդունելու համար: Եթե այդ նյութերը բավարար չեն, դատավորն իրավունք ունի պահանջել՝ լրացնել դրանք»:

28. Ելնելով վերոգրյալից և զարգացնելով սույն որոշման 26-րդ կետում արտահայտված իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է քրեական գործով ձեռք բերված բավարար ապացույցներով (փաստական տվյալներով) հիմնավորի, որ համապատասխան քննչական գործողության արդյունքում ձեռք են բերվելու կասկածյալին կամ մեղադրյալին մեղսագրվող հանցավոր արարք(ներ)ին անմիջականորեն առնչվող և այն իրավաբանական անձին վերաբերող բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ, որի գործունեությունն ամբողջությամբ կամ վերաբերելի մասով կառավարվել, վերահսկվել կամ որևէ կերպ փաստացի ուղղորդվել է կասկածյալի կամ մեղադրյալի կողմից: Նման մեկնաբանության համար հիմք է ծառայում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասի և 282-րդ հոդվածի համակարգային վերլուծությունը: Այսինքն՝ վարույթն իրականացնող մարմինը բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու համար առգրավում կամ խուզարկություն կատարելու թույլտվություն ստանալու մասին միջնորդությամբ պետք է ներկայացնի անհրաժեշտ և բավարար փաստեր, որոնք դատարանին հիմք կտան ողջամտորեն ենթադրել, որ տվյալները, որոնք ակնկալվում է ստանալ համապատասխան քննչական գործողության կատարման արդյունքում, անմիջականորեն առնչվում են կասկածյալին կամ մեղադրյալին մեղսագրվող հանցավոր արարք(ներ)ին և վերաբերում են նրա կողմից ամբողջությամբ կամ վերաբերելի մասով կառավարվող, վերահսկվող կամ որևէ կերպ փաստացի ուղղորդվող իրավաբանական անձին:

29. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ քրեական հետապնդումն իրականացնող մարմինը բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու միջնորդություն է ներկայացրել Առաջին ատյանի դատարան: Վարույթն իրականացնող մարմինն իր միջնորդությունը հիմնավորել է նրանով, որ նախաքննության ընթացքում ձեռք բերված փաստական տվյալներով հաստատվել է, որ սույն գործով մեղադրյալները ենթադրյալ հափշտակությունները կատարելու նպատակով անձամբ հիմնադրել են սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություններ, որոնք որևէ տնտեսական գործունեություն չեն իրականացրել, գործունեության վայր և գրանցված աշխատողներ չեն ունեցել: Ըստ վարույթն իրականացնող մարմնի՝ պարզվել է, որ այդ ընկերությունները փաստացի կառավարվել են մեղադրյալների կողմից, և որ վերջիններս, ներկայանալով որպես ընկերության տնօրեն, հաշվապահ, առաքիչ և այլ աշխատակից, ներկայացնելով ընկերության գրանցման վկայականները և կանոնադրությունները, վատահոլություն են ձեռք բերել տուժողների մոտ, անձամբ կնքել են պայմանագրերը, ստորագրել հաշիվ-ապրանքագրերը և պարտավորվել են ձեռք բերված ապրանքների դիմաց կատարել վճարումներ բանկային փոխանցումների միջոցով:

Վերոհիշյալ փաստերը հիմնավորելու համար վարույթն իրականացնող մարմինը միջնորդությամբ կցել է «ԳԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» և «ԱՐՄԻՆ ԴԵԿՈՐ» ՍՊԸ-ների գրանցման վկայականները (տե՛ս նյութեր, թերթեր 5-6), ՀՀ արդարադատության նախարարության իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալության տրամադրած տվյալները «ԱՆՈՒՇԿԱ» ՍՊԸ-ի և դրա հիմնադիր Արմինե Ավագյանի վերաբերյալ (տե՛ս նյութեր, թերթեր 7, 11-13), Էլեկտրոնային ռեգիստրի քաղվածքները՝ «ԱՐՄԻՆ ԴԵԿՈՐ», «ԱՆՈՒՇԿԱ» և «ԳԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊԸ-ների և դրանց հիմնադիրների վերաբերյալ (տե՛ս նյութեր, թերթեր 8-16), Արմինե Ավագյանի՝ որպես «ԱՆՈՒՇԿԱ» ՍՊԸ-ի տնօրեն, «Ալպիան» ՍՊԸ-ի հետ կնքած մատակարարման պայմանագրի և հաշիվ-ապրանքագրի պատճենները (տե՛ս նյութեր, թերթեր 20 և 21) Արմինե Ավագյանի՝ որպես «ԱՆՈՒՇԿԱ»

Դատական պրակտիկա

ՍՊԸ-ի տնօրեն, «Գոլդեն Գոուօ» ՍՊԸ-ի հետ կնքած մատակարարման պայմանագրի պատճենը (տե՛ս քրեական գործի նյութեր, թերթեր 24-25), ելքի ապրանքագրի պատճենը (տե՛ս նյութեր, թերթ 27), տուժող Յուրա Աբրահամյանի լրացուցիչ հարցաքննության արձանագրությունը (տե՛ս նյութեր, թերթեր 39-43), վկա Կարեն Պետրոսյանի լրացուցիչ հարցաքննության արձանագրությունը (տե՛ս նյութեր, թերթեր 44-48), մեղադրյալ Արմինե Ավագյանի լրացուցիչ հարցաքննությունների արձանագրությունները (տե՛ս նյութեր, թերթեր 49-65):

30. Փաստորեն, վարույթն իրականացնող մարմինը ներկայացրել է փաստական տվյալներ, որոնք օբյեկտիվորեն կարող են վկայել, որ միջնորդության մեջ նշված համապատասխան ընկերությունները կառավարվել, վերահսկվել կամ փաստացի ուղղորդվել են որպես մեղադրյալ ներգրավված անձանց կողմից, ինչպես նաև, որ նրանց վերագրվող ենթադրյալ հանցավոր արարքները կատարվել են նշված ընկերությունները հիմնադրելու, դրանց անունից պայմանագրեր կնքելու միջոցով:

Մինչդեռ, ստորադաս դատարանները, իրենց տրամադրության տակ ունենալով վերոհիշյալ փաստական տվյալները, դրանք չեն հետազոտել և միջնորդության հիմնավորվածության ստուգման ուղղությամբ պատշաճ քննություն չեն կատարել, ինչի արդյունքում հնարավոր է հաստատվեր, որ տվյալները, որոնք ակնկալվում է ստանալ համապատասխան քննչական գործողության կատարման արդյունքում, վերաբերում են մեղադրյալներին:

31. Վճռաբեկ դատարանն իր անհամաձայնությունն է արտահայտում նաև նախաքննության մարմնի միջնորդությունը մասամբ մերժելու հիմքում դրված՝ ստորադաս դատարանների դատական ակտերում առկա այն հիմնավորմանը, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով կազմակերպությունների վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ պահանջվել չեն կարող, քանի որ այդպիսիք չեն կարող ներգրավվել որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ: Իրավաչափ դիտարկումն առ այն, որ կազմակերպությունները չեն կարող ներգրավվել որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ, սույն գործի փաստական հանգամանքների նկատմամբ կիրառելի չէ, քանի որ ըստ նախաքննական մարմնի՝ համապատասխան միջնորդության առարկա են կազմել որպես մեղադրյալ ներգրավված ֆիզիկական անձանց վերաբերող՝ նրանց մեղսագրվող հանցավոր արարքներին անմիջականորեն առնչվող և նրանց հիմնադրած, նրանց կողմից կառավարվող, վերահսկվող կամ որևէ կերպ փաստացի ուղղորդվող ընկերությունների բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները:

32. Անդրադառնալով այն հանգամանքին, որ Առաջին ատյանի դատարանն իր դատական ակտում վկայակոչել է Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ի թիվ ԱՎԳ/0015/07/13 որոշմամբ արտահայտված այն իրավական դիրքորոշումը, որ. «(...) կոնկրետ քրեական գործի շրջանակներում մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինը դատարանի որոշման հիման վրա կարող է ստանալ բանկի այն հաճախորդի բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները, ով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով ներգրավվել է որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ: Այլ խոսքով՝ քրեական գործի շրջանակներում կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակ չունեցող անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները չեն կարող տրամադրվել հետաքննության կամ նախաքննության մարմիններին: (...)», Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ մեջբերված իրավական դիրքորոշումը չէր կարող դրվել միջնորդությունը մասնակիորեն բավարարելու մասին Առաջին ատյանի դատարանի եզրահանգման հիմքում: Մասնավորապես, վերը հիշատակված գործով Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումը վերաբերում էր կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակ չունեցող անձանց անորոշ շրջանակի կողմից որոշակի ժամանակահատվածում կատարված գործարքների վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու անթույլատրելիությանը: Տվյալ գործով Վճռաբեկ դատարանը եզրա-

հանգել է, որ վարույթն իրականացնող մարմնին կարող են տրամադրվել միայն կասկած-
յալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակ ունեցող անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք
կազմող տեղեկություններ: Այդ դիրքորոշումը վերահաստատվում է նաև սույն որոշման շր-
ջանակներում (տես սույն որոշման 22-րդ կետը): Մինչդեռ սույն գործով նախաքննության
մարմնի միջնորդությունը վերաբերում է որպես մեղադրյալ ներգրավված կոնկրետ ան-
ձանց:

33. Սույն որոշման 15-28-րդ կետերում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները
կիրառելով սույն գործի փաստական հանգամանքների նկատմամբ՝ Վճռաբեկ դատարա-
նը եզրահանգում է, որ ստորադաս դատարանների հետևությունն այն մասին, որ բանկա-
յին գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու մասին վա-
րույթն իրականացնող մարմնի միջնորդությունը «ԱՆՈՒԵԿԱ», «ԱՐՄԻՆ ԳԵԿՈՐ» և
«ԳԻԼՋՐՊԵՏՇԻՆ» ՍՊ ընկերությունների մասով ենթակա է մերժման, իրավաչափ չէ:

34. Սույն որոշման 15-33-րդ կետերում շարադրված վերլուծության հիման վրա Վճռա-
բեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով թույլ են տրվել դատավարական իրա-
վունքի այնպիսի էական խախտումներ, որոնք հանգեցրել են ՀՀ քրեական դատավարու-
թյան օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի պահանջներին չհամապատասխանող, չհիմնավորված
որոշման կայացմանը: Թույլ տրված խախտումները ՀՀ քրեական դատավարության
օրենսգրքի 398-րդ, 406-րդ հոդվածների հիման վրա Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բե-
կանելու հիմք են: Ուստի, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բանկային գաղտնիք պարու-
նակող տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու վերաբերյալ միջնորդությու-
նը մասնակի բավարարելու մասին Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջան-
ների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-
ի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարա-
նի 2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշումը պետք է բեկանել և գործն ուղարկել նույն դատա-
րան՝ նոր քննության:

Հիմք ընդունելով «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության
օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2014 թվականի հունի-
սի 10-ի թիվ ՀՕ-48-Ն օրենքի 12-րդ հոդվածը և հաշվի առնելով, որ սույն գործով վճռաբեկ
բողոքը բերվել է մինչև 2014 թվականի հուլիսի 3-ը՝ Վճռաբեկ դատարանը ղեկավարվում է
ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ մինչև վկայակոչված օրենքի ուժի մեջ մտնելը
(2014 թվականի հուլիսի 3-ը) գործող խմբագրությամբ:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադ-
րության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության
օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բանկային գաղտնիք պարունակող
տեղեկություններ ստանալու և առգրավում կատարելու վերաբերյալ միջնորդությունը մաս-
նակի բավարարելու մասին Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների
ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 21-ի
որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի
2014 թվականի ապրիլի 9-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել ՀՀ վերաքննիչ քրեական
դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և են-
թակա չէ բողոքարկման:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎԵՐԱՔՆՆԻՉ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ**

27 օգոստոսի 2014թ.

քաղաք Երևան

դռնփակ դատական նիստում պաշտպան Սիմոն Ամիրխանյանի վերաքննիչ բողոքի հիման վրա դատական ստուգման ենթարկելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 313-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով մեղադրվող Արմինե Մերյոժայի Կարապետյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ քննիչի միջնորդությունը բավարարելու և այն գրավով փոխարինելու վերաբերյալ պաշտպանի միջնորդությունը մերժելու մասին՝ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (այսուհետ՝ Գատարան) 2014 թվականի օգոստոսի 17-ի որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը:

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը և փաստական հանգամանքները.

Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների դատախազ Ռ. Խաչատրյանը 14.06.2014թ-ին ՀՀ գլխավոր դատախազին զեկուցագիր է ներկայացրել այն մասին, որ 27.05.2014թ-ին Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանում Գարիկ Եսայանի վերաբերյալ մեղադրական դատավճռի հրապարակումից հետո Գարիկ Եսայանի մայրը՝ Ալինա Հովհաննիսյանը հայտարարել է, որ որդուն չկալանավորելու համար դատավորն իրենից պահանջել է 1500 ԱՄՆ դոլար:

Փաստի առթիվ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունում 13.06.2014թ-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 3-րդ կետով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներով հարուցվել է թիվ 62211614 քրեական գործը:

14.08.2014թ-ին Արմինե Կարապետյանը ձերբակալվել է:

16.08.2014թ-ին Արմինե Կարապետյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ և նրան ՀՀ քրեական օրենսգրքի 313-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ նա, աշխատելով Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանում, որպես դատավորի օգնական, պաշտոնեական դրությունն օգտագործելով, նպաստել է դատարանում քննվող թիվ ԵԷԴ/0047/01/14 քրեական գործով ամբաստանյալ Գարիկ Եսայանի մոր՝ Ալինա Հովհաննիսյանի և դատավորի միջև կաշառքի շուրջ համաձայնության գալուն:

Այսպես, Արմինե Կարապետյանը 2014թ-ի մայիսի 7-ին դատարան է հրավիրել Ալինա Հովհաննիսյանին և դատարանի վարչական շենքի թիվ 1 դատական նիստերի դահլիճում նրան առաջարկել է իր միջոցով դատավորին 619935 ՀՀ դրամին համարժեք 1500 ԱՄՆ դոլար կաշառք տալ՝ ամբաստանյալ Գարիկ Եսայանի նկատմամբ դատավճռով ազատագրվման հետ չկապված պատժատեսակ կիրառելու համար: Արմինե Կարապետյանը տեղեկանալով, որ Ալինա Հովհաննիսյանը կարող է վճարել միայն 1000 ԱՄՆ դոլար, վերջինիս հայտնել է, որ այդ հարցը պետք է քննարկի դատավորի հետ ու դուրս եկել դատական նիստերի դահլիճից: Մի քանի րոպե անց վերադառնալուց հետո, հայտնել է, որ դա հնարավոր չէ և իր առաջարկած գումարի չափը՝ 1500 ԱՄՆ դոլարը մնում է անփոփոխ, ինչին Ալինա Հովհաննիսյանը համաձայնվել է և պայմանավորվել մի քանի օր անց տալ գումարը:

16.08.2014թ-ին ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ ավագ քննիչ Ա.Հարությունյանը միջնորդություն է հարուցել Գատարան՝ Արմինե Կարապետյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կիրառել կալանք՝ 2 ամիս ժամկետով, ինչը Գատարանի 17.08.2014թ-ի որոշմամբ բավարարվել է և Արմինե Կարապետյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է ընտրվել կալանավորումը 2 ամիս ժամկետով՝ միաժամանակ մերժելով կալանավորումը գրավով փոխա-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2014 9 (183)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

րինելու մասին պաշտպանական կողմի միջնորդությունը՝ գրավի կիրառումը անթույլատրելի համարելու հիմքով:

Կալանքի սկիզբը հաշվվել է 14.08.2014 թվականից:

Դատարանի 17.08.2014թ-ի որոշման դեմ 21.08.2014թ. վերաքննիչ բողոք է բերել մեղադրյալ Արմինե Կարապետյանի շահերի պաշտպան Սիմոն Ամիրխանյանը:

Թիվ ԵԿԴ/0223/06/14 գործի նյութերը Վերաքննիչ դատարանի դատավոր Մ.Պետրոսյանին է հանձնվել 25.08.2014թ-ին և նույն օրը վերաքննիչ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

2.Վերաքննիչ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Բողոքի հեղինակ՝ պաշտպան Սիմոն Ամիրխանյանը հղում կատարելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 136-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջներին, նշել է, որ սույն քրեական գործով մեղադրյալին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու որոշման մեջ քննիչը բավարարվել է միայն ՀՀ քր. դատ. օր-ի 135-րդ հոդվածով սահմանված կալանավորման հիմքերի օրենսդրական ձևակերպումների շարադրանքով, առանց միջնորդության հիմնավորվածությունը հաստատող նյութերի առկայության:

Պաշտպանը հղում կատարելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջներին, նշել է, որ խախտելով վերը նշված օրենքի ուղղակի պահանջը, քննիչը առաջին ատյանի դատարան չի ներկայացրել, իսկ դատարանն էլ՝ բավարարելով քննիչի միջնորդությունը, բնականաբար չի բերել այնպիսի հիմնավոր փաստարկներ, որոնցով կարող է հաստատվել հետևությունն առ այն, որ Ա.Կարապետյանը մնալով ազատության մեջ կարող է թաքնվել քննությունից, խոչընդոտել գործի քննությանը՝ քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու ճանապարհով, խուսափել քրեական պատասխանատվությունից և պատիժը կրելուց:

Նշել է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածում թվարկված մեղադրյալի հավանական գործողությունների մասին հետևությունները, որոնք կարող են առաջ բերել անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության հիմնական իրավունքի սահմանափակում, պարտադիր պետք է հիմնված լինեն գործի նյութերից բխող փաստական հանգամանքների հիման վրա կատարված ողջամիտ ենթադրությունների վրա, ինչը սույն գործից բացակայում է:

Նման մոտեցումները բխում են նաև Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի կողմից մի շարք գործերով ձևավորված իրավական դիրքորոշումից:

Կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու միջնորդությունը քննարկելու մասին որոշման մեջ դատարանն ընդհանրապես չի անդրադարձել քննիչի միջնորդության այն ենթադրությանը, որ մեղադրյալը մնալով ազատության մեջ կարող է պատժից խուսափել, իսկ չի անդրադարձել, քանի որ միջնորդությանը կից նյութերով հաստատված չէ և գործում չկա այդ հանգամանքի մասին վկայող որևէ փաստ: Հակառակ դրան, դատարանը կանխակալ վերաբերմունք դրսևորելով մեղադրանքի կողմի նկատմամբ, առանձնակի փութաջանությամբ որոշման մեջ չի մտռացել 3 տեղով, քննիչի միջնորդությունից դուրս՝ իր նախաձեռնությամբ արձանագրել, որ մեղադրյալը նախաքննության ընթացքում փորձ է կատարել անօրինական ազդեցություն գործադրել վկա Ալինա Հովհաննիսյանի վրա, հորդորելով նրան որևէ պայմաններում, որևէ մեկին չհայտնել այն մասին, որ իրենք ճանաչում են միմյանց:

Ըստ բողոքաբերի՝ Դատարանը փորձել է հիմնավորել, որ քննիչի միջնորդությունն առ այն, որ ազատության մեջ մնալով մեղադրյալը կարող է խոչընդոտել մինչդատական վարույթում գործի քննությանը՝ քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու ճանապարհով:

Այս փաստարկումը դատարանի կողմից արված է՝ հիմք ընդունելով գործի ելքով շահագրգռված, կաշառքի միջնորդության մասին հայտարարությունը տված Ալինա Հովհաննիսյանի ցուցմունքն այն մասին, թե իբր՝ Արմինե Կարապետյանը 1500 դոլար պահանջի վերաբերյալ խոսակցություն ունենալուց հետո իրեն զգուշացրել է որևէ մեկին չհայտնել, որ իրենք ճանաչում են միմյանց:

Ըստ բողոքաբերի՝ Ալինա Հովհաննիսյանի հայտարարությունը, առավել ևս՝ հաշվի առնե-

Դատական պրակտիկա

լով գործի ելքով նրա ակնհայտ շահագրգռվածությունը, չի համապատասխանում այն չափանիշներին, որոնք բերված են ՀՀ քր. դատ. օր-ի 135-րդ հոդվածում, որտեղ պահանջվում է կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառել ոչ թե ցանկացած հիմքի, այլ պահանջում է բավարար հիմքերի առկայություն, ինչը այս դեպքով բացակայում է:

Բողոքաբերը նշել է, որ ըստ Ալինա Հովհաննիսյանի, այդ խոսակցությունը տեղի է ունեցել ոչ թե նախաքննության ընթացքում, ինչպես նշել է դատարանը, այլ՝ մինչև Գարիկ Եսայանի գործով դատաքննություն սկսելը և մինչև սույն քրեական գործի հարուցումը:

Ըստ բողոքաբերի՝ գործում չկան բավարար հիմքեր, որոնցով կհաստատվի, որ իրոք մեղադրյալը նման նախազգուշական հայտարարություն է կատարել:

«Մենք իրար չենք ճանաչում» արտահայտությունը չի կարող ՀՀ քր. դատ. օր-ի 135-րդ հոդվածի տեսանկյունից դիտարկվել որպես անձի վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու միջոց: Այդ արտահայտությունը գործի քննությանը խոչընդոտելու հանգամանք չի կարող համարվել նաև այն պատճառով, որ այդ շրջանում քրեական գործ հարուցված չի եղել, քննություն չի կատարվել, նախաքննություն չի իրականացվել, հետևաբար քննությանը խոչընդոտելու մասին խոսք լինել չի կարող:

Ըստ բողոքաբերի՝ դատարանի որոշման մեջ շարադրված փաստական տվյալներն ու տեղեկությունները լավագույն դեպքում դատավարության տվյալ փուլում, կարող են բավարար համարվել կասկածելու, որ մեղադրյալը հնարավոր է առնչություն է ունեցել նրան մեղաազդված ենթադրյալ հանցագործության կատարմանը և ոչ ավելին: Սակայն այդ տվյալները ողջամտորեն բավարար չեն արդարացված համարելու նախաքննության մարմնի ապագային վերաբերող կանխատեսումներն առ այն, որ դատական համակարգի աշխատող համարվող, մշտապես բնակության և աշխատանքային վայր, խնամքին հիվանդ, բազմաթիվ վիրահատություններ տարած մայր ունեցող, նախկինում ոչնչով չարատավորված, խիստ դրական բնութագրվող, միջին ծանրության հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող Արմինե Կարապետյանը, մնալով ազատության մեջ կխոչընդոտի գործի քննությանը կամ կխուսափի պատժից:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 288-րդ հոդվածի 6-րդ մասի պահանջը Վերաքննիչ դատարանին ուղղակի պարտավորեցնում է, որ եթե դատական ստուգման ժամանակ դատական նիստին ներկայացված չեն կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, ինչպես նաև կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու օրինականությունը և հիմնավորվածությունը հաստատող, նյութեր, դատարանը որոշում է կայացնում տվյալ խափանման միջոցը վերացնելու և անձին կալանքից ազատելու մասին:

Սույն գործով նախաքննական մարմինն ընդգծված շտապողականություն է դրսևորել Արմինե Կարապետյանին ձերբակալելու հարցում, իսկ դատարանն առանց բավարար հիմքերի բավարարելով քննիչի միջնորդությունը և մեղադրյալի նկատմամբ խափանման միջոց ընտրելով կալանավորումը, ՀՀ քր. դատ. օր-ի 135-րդ հոդվածով նախատեսված հիմքերի բացակայության պարագայում անտեսել է կարևորագույն փաստարկն այն մասին, որ կաշառքի միջնորդության վերաբերյալ հայտարարություն կատարած Ալինա Հովհաննիսյանի որդին ՀՀ քր. օր-ի 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով մեղադրյալի անմիջական ղեկավար համարվող դատավորի կողմից դատապարտվել է ազատագրվման ու դատարանի դահլիճից վերցվել կալանքի, իսկ նրա մայրը դատավորից վրեժխնդիր լինելու դրդապատճառներից ելնելով ամիսներ անց, բնականաբար կարող էր հանդես գալ նման գրպարտչական բնույթի հայտարարությամբ:

Բողոքաբերը հղում կատարելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 3-րդ մասին, նշել է, որ օրենքի տվյալ պահանջը դատարանի կողմից նույնպես անտեսվել է: Զննիչի միջնորդությունը բավարարելիս դատարանը հաշվի չի առել այն, որ Արմինե Կարապետյանը բնակություն և աշխատանքի վայրերից բնութագրվում է դրական, հայրը մահացած է, երեք անձից բաղկացած նրա ընտանիքի միակ աշխատողը նա է, մայրը վատառողջ է, նախկինում 7 անգամ վիրահատություններ է տարել, ունի սրտի հետ կապված լուրջ խնդիրներ, եղբայրը չի աշխատում, մեղադրյալը նախկինում դատված կամ որևէ բանով արատավորված չի եղել, ընդհակառակը, որպես դատական համակարգի լավագույն աշխատող ՀՀ դատական դեպարտամենտի ղեկավարի կողմից 2010թ. շնորհակալագրով խրախուսվել է, խոստումնալից ապագա ունեցող երիտասարդ կին է, բացի այդ, մեղադրյալը նույնպես առողջության հետ կապված խնդիրներ ունի, ձերբակալման արձանագրությունը հրապարակելուց անմիջապես հետո նրա

ինքնազգացողությունը շարունակաբար վատացել է, շտապօգնության բրիգադան ի գորու չլինելով վերականգնել նրա ինքնազգացողությունը, վերջինս քննիչի աշխատասենյակից տեղափոխվել է թիվ 2 բուժմիավորում, որտեղ շուրջ մեկ օր ստացել է ստացիոնար բուժումներ, իսկ դրանից հետո՝ 15.08.2014թ., երբ տեղափոխվել է ՀՀ ոստիկանության Երևան քաղաքի վարչության ՁՊՎ, նրա ինքնազգացողությունը նորից է վատացել և այստեղ էլ երկու անգամ բժշկական միջամտություն է իրականացվել կանչով հրավիրված շտապօգնության երկու տարբեր բրիգադայի կողմից:

Արմինե Կարապետյանը մեղադրվում է ՀՀ քր. օր-ի 313-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, որը դասվում է միջին ծանրության հանցագործության շարքին, հոդվածի սանկցիան առավելագույնը 2-5 տարվա ազատազրկումից բացի նախատեսում է նաև տուգանք:

Սույն քրեական գործով առկա են բոլոր հիմքերը կալանքը գրավով փոխարինելու համար:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված իրավանորմից բխում է, որ անձի կալանավորման հարցը լուծելիս ՀՀ իրավասու դատարանները լիազորված են քննարկել դատաքննությանը մեղադրյալի ներկայանալը երաշխավորող այլընտրանքային միջոցների կիրառման հնարավորությունը, իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիման վրա այդպիսի միջոց է գրավը (տես Տարոն Հակոբյանի վերաբերյալ 2007թ. հուլիսի 13-ի թիվ ՎԲ-115):

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան, գրավի կիրառումը կարող է ճանաչվել անթույլատրելի միայն առանձին դեպքերում, այն է՝ եթե պարզված չէ մեղադրյալի անձը, նա չունի մշտական բնակության վայր կամ փորձել է թաքնվել վարույթն իրականացնող մարմնից, մինչդեռ Ա.Կարապետյանի անձը պարզված է և նրա ինքնությունը երբևէ կասկած չի հարուցել, նա ունի մշտական բնակության և աշխատանքային վայր, երբևէ չի փորձել թաքնվել քննությունից կամ խոչընդոտել նախաքննությանը:

Սույն քրեական գործով բացակայում է մեղադրյալին կալանքի տակ պահելու անհրաժեշտության հիմնավորումը, հետևաբար գրավի կիրառումը թույլատրելի է:

Ելնելով վերոգրյալից, բողոքաբերը խնդրում է՝ բեկանել Արմինե Սերոբյանի Կարապետյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու և կալանքը գրավով փոխարինելն անթույլատրելի ճանաչելու մասին Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 17.08.2014թ. որոշումը և վերջինիս նկատմամբ ընտրված խափանման միջոց կալանքը վերացնել և նրան կալանքից ազատել:

Կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու վերաբերյալ դատարանի որոշման անփոփոխ թողնելու դեպքում, խնդրում է մեղադրյալ Արմինե Կարապետյանին կալանքից ազատել, նրա նկատմամբ կիրառել այլընտրանքային խափանման միջոց՝ գրավ:

3.Վերաքննիչ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում դատական ստուգման ենթարկելով ընդհանուր իրավասության դատարանի որոշման օրինականությունը և հիմնավորվածությունը, լսելով պաշտպանի հիմնավորումները՝ վերաքննիչ բողոքի կապակցությամբ, դատախազի պատասխանը բերված վերաքննիչ բողոքի դեմ, լսելով վարույթն իրականացնող մարմնի՝ քննիչի բացատրությունները, ուսումնասիրելով կալանավորման անհրաժեշտությունը հիմնավորող նյութերն ու Դատարանի որոշումը, դրանք ենթարկելով իրավական վերլուծության, Վերաքննիչ դատարանը հանգում է այն հետևության, որ պաշտպան Սիմոն Ամիրխանյանի վերաքննիչ բողոքը պետք է բավարարել՝ հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Վերաքննիչ դատարանը բերված բողոքի շրջանակներում պետք է պատասխանի հետևյալ հարցին.

Արդյոք առկա է հիմնավոր կասկած առ այն, որ մեղադրյալ Ա.Կարապետյանն առնչություն ունի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 313-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով իրեն մեղսագրվող հանցանքի կատարման հետ:

Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» կետի համաձայն՝ անձին ազատությունից զրկելու համար անհրաժեշտ է հիմնավոր կասկած առ այն, որ նա իրավախախտում է կատարել: Յուրաքանչյուր կասկած պետք է լինի ողջամիտ և համարվի հիմնավորված են-

Դատական պրակտիկա

թաղրյալ հանցագործության հետ կասկածվող անձի օբյեկտիվ կապը հաստատող տեղեկությունների առկայության դեպքում:

Նույնպիսի պահանջ է ներկայացնում նաև ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 4-րդ կետը, որի համաձայն՝ մարդուն կարելի է ազատությունից զրկել օրենքում սահմանված դեպքերում և կարգով: Օրենքը կարող է նախատեսել ազատությունից զրկում միայն մի քանի դեպքերում, այդ թվում՝ երբ առկա է հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած:

Այսինքն, ինչպես միջազգային պայմանագրերով, այնպես էլ ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված է, որ անձին ազատությունից զրկելու անհրաժեշտ նախապայման է հանդիսանում հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած, առանց որի անձին ազատությունից զրկելու, կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու ցանկացած դեպք կհակասի նշված իրավադրույթներին և կհանգեցնի դրանց խախտմանը:

Միայն այդ դեպքում է ազատությունից զրկումը համարվում օրինական և հիմնավորված: Կասկածը հիմնավորված կհամարվի միայն ենթադրվող հանցագործության հետ կասկածվող անձի օբյեկտիվ կապը հաստատող հիմնավոր փաստերի և տեղեկությունների առկայության դեպքում: Այսինքն, պետք է լինեն ապացույցներ, որ կասկածվող անձի կատարած գործողությունները ուղղակիորեն մատնանշում են նրա առնչությունը կատարված հանցագործությանը:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի ազատությունից զրկել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով՝ ... «զ» անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը՝ իրավախախտում կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի առկայության դեպքում նրան իրավասու օրինական մարմին ներկայացնելու նպատակով կամ այն դեպքում, երբ դա հիմնավոր կերպով անհրաժեշտ է համարվում նրա կողմից հանցագործության կատարումը կամ դրա կատարումից հետո նրա փախուստը կանխելու համար:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայի համաձայն՝ «Հիմնավոր կասկածները», որոնց վրա պետք է հիմնվել անձին ազատությունից զրկելիս, կազմում է ազատությունից կամայականորեն զրկելու դեմ պաշտպանության կարևորագույն տարրը, որը սահմանված է 5-րդ հոդվածի (գ) կետով: Հիմնավոր կասկածների գոյությունը ենթադրում է հստակ փաստեր և տեղեկություններ, որոնք կհամոզեն անշահախնդիր և օբյեկտիվ դիտորդին, որ տվյալ անձը կարող էր կատարած լինել տվյալ հանցագործությունը: (տես՝ Brogan et autres c. Royaume-Uni, 1988թ. նոյեմբերի 29-ի վճիռը, Շարք A, թիվ 145-B, էջեր 34-35, Murray c. Royaume-Uni, 1994թ. հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, A no 300, Շարք A, էջ 27, կետ 55, Erdagöz c. Turquie, 1997թ. հոկտեմբերի 22-ի վճիռը, 1997-VII ժողովածու, էջ 2314, կետ 51 և K.-F. c. Allemagne, 1997թ. նոյեմբերի 27-ի վճիռը, 1997- VII ժողովածու, էջ 2673, կետ 57):

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 136-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն «խափանման միջոցը կիրառվում է դատարանի ... որոշմամբ: Խափանման միջոց կիրառելու մասին քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված, բովանդակի ... մեղադրյալին ... վերագրվող հանցագործության մասին նշումներ և համապատասխան խափանման միջոց ընտրելու անհրաժեշտության մասին հիմնավորում»:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, մասնավորապես Յագսինն ու Սաժինն ընդդեմ Թուրքիայի (08.06.1995 թ. գանգատ թիվ 1641910 կետ 52) գործով վճռում նշել է. «Դատարանն անշուշտ ոչ մի դեպքում թույլատրելի չի համարի որևէ դատական որոշում, որը հիմնված կլինի ստանդարտ ձևակերպումների վրա, առանց արդարադատությունից թաքցնելու վտանգի առկայության պատճառներից որևիցե պարզաբանման»:

Մեկ այլ գործով վճռում Եվրոպական դատարանը գտել է, որ «...Անհրաժեշտ է պարզել, թե արդյոք ներպետական դատարանները հաստատել և համոզիչ կերպով ներկայացրել են այնպիսի կոնկրետ փաստեր, որոնք հիմնավորել են իրենց կողմից արված հետևություններն առ այն, որ դիմողը կարող է փախուստի դիմել, խոչընդոտել ճշմարտության բացահայտմանը կամ կատարել նոր հանցագործություն...» (տես Մահմեդովայի գործով վճռի կետեր 73,75):

Մեղադրյալ Ա.Կարապետյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Ա.Կարապետյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կալանք ընտրելու մասին որոշումը Դատարանը կայացրել է՝ ելնե-

լով այն հանգամանքից, որ «/.../ առկա է հիմնավոր կասկած՝ Ա.Կարապետյանի՝ կատարված դեպքին առնչություն ունենալու վերաբերյալ. այդ մասին են վկայում միջնորդությանը կից ներկայացված՝ Ալինա Հովհաննիսյանի հարցաքննության արձանագրությունը, վերջինիս և Արմինե Կարապետյանի միջև անցկացված առերես հարցաքննության արձանագրությունը, հեռախոսագանգերի վերծանումները, վկաներ Նոնա Բարսեղյանի, Սուսաննա Հովհաննիսյանի և Գարիկ Եսայանի հարցաքննության արձանագրությունները»:

Այսպիսով, Վերաքննիչ դատարանն առանց կանխորոշելու մեղադրյալի մեղքն իրեն մեղսագրվող հանցանքում, գտնում է, որ առկա է «հիմնավոր կասկած» առ այն, որ մեղադրյալ Ա.Կարապետյանն առնչություն ունի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 313-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով իրեն վերագրվող հանցանքի հետ:

Սույն գործով Վերաքննիչ դատարանի առջև բարձրացված մյուս իրավական հարցը հետևյալն է.

Արդյոք առկա են բավարար հիմքեր ենթադրելու, որ մեղադրյալ Արմինե Կարապետյանը ազատության մեջ մնալով կարող է կատարել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածով սահմանված գործողություններից որևէ մեկը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 134-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ «խափանման միջոցները հարկադրանքի միջոցներ են, որոնք կիրառվում են կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ՝ քրեական գործի վարույթի ընթացքում նրանց ոչ պատշաճ վարքագիծը կանխելու և դատավճռի կատարումը ապահովելու նպատակով»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի համաձայն՝ Դատարանը, դատախազը, քննիչը կամ հետաքննության մարմինը խափանման միջոց կարող են կիրառել միայն այն դեպքում, երբ քրեական գործով ձեռք բերված նյութերը բավարար հիմք են տալիս ենթադրելու, որ կասկածյալը կամ մեղադրյալը կարող է՝

- 1) թաքնվել քրեական վարույթն իրականացնող մարմնից.
- 2) խոչընդոտել մինչդատական վարույթում կամ դատարանում գործի քննությանը՝ քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու, գործի համար նշանակություն ունեցող նյութերը թաքցնելու կամ կեղծելու, քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի կանչով առանց հարգելի պատճառների չներկայանալու կամ այլ ճանապարհով.
- 3) կատարել քրեական օրենքով չթույլատրված արարք.
- 4) խուսափել քրեական պատասխանատվությունից և նշանակված պատիժը կրելուց.
- 5) խոչընդոտել դատարանի դատավճռի կատարմանը:

Այս հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ կալանավորման կիրառման հիմքերը ունեն կանխատեսական և մոտավոր բնույթ, քանի որ ենթադրում են ապագային վերաբերող իրադարձություններ: Ընդ որում, այդ կանխատեսող գործողություններն անհրաժեշտ է հիմնավորել քրեական գործով ձեռք բերված որոշակի նյութերով, որով էլ վերջին հաշվով որոշվում է կալանավորման կիրառման հիմնավորվածությունը:

Հետևաբար, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածում թվարկված մեղադրյալի հավանական գործողությունների մասին հետևությունները, որոնք կարող են առաջ բերել անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության հիմնական իրավունքի սահմանափակում, պետք է հիմնված լինեն գործի նյութերից բխող ողջամիտ կասկածների կամ ենթադրությունների վրա:

Արմինե Կարապետյանին կալանավորելու անհրաժեշտությունը հիմնավորող նյութերի և Դատարանի որոշման ուսումնասիրությունից երևում է, որ մեղադրյալ Ա.Կարապետյանի նկատմամբ խափանման միջոց կալանք ընտրելիս Դատարանը հաշվի է առել, որ վերջինս մնալով ազատության մեջ իր գործողություններով կարող է խոչընդոտել մինչդատական վարույթում կամ դատարանում գործի քննությանը՝ քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու, գործի համար նշանակություն ունեցող նյութերը թաքցնելու կամ կեղծելու կամ այլ ճանապարհով:

Վերոգրյալից հետևում է, որ Դատարանը համոզիչ կերպով չի ներկայացրել այնպիսի կոնկրետ փաստեր, որով կհիմնավորվեր, որ իր կողմից արված հետևություններն առ այն, որ մեղադրյալը կարող է խոչընդոտել գործի քննությանը՝ իր իսկ կողմից մատնանշված եղանակով:

Դատական պրակտիկա

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 285-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն.

«Կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու ... անհրաժեշտության դեպքում դատախազը կամ քննիչը միջնորդություն է հարուցում դատարան՝ խափանման միջոցի այդ տեսակը ընտրելու ... մասին: Միջնորդություն հարուցելու որոշման մեջ պետք է շարադրվեն այն շարժառիթները և հիմքերը, որոնց հիման վրա առաջացել է մեղադրյալին կալանավորելու անհրաժեշտություն: Որոշմանը կցվում են միջնորդության հիմնավորվածությունը հաստատող նյութերը»:

Սույն նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ վարույթն իրականացնող մարմնի ներկայացուցիչը՝ քննիչը, միջնորդության կից Գատարան չի ներկայացրել այնպիսի հիմնավոր փաստարկներ, որոնք կարող են վկայել, որ մեղադրյալ Ա.Կարապետյանը մնալով ազատության մեջ, կարող է թաքնվել քննությունից, խոչընդոտել գործի քննությանը, քրեական դատավարությանը մասնակցող անձանց վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու ճանապարհով, խուսափել քրեական պատասխանատվությունից և պատիժը կրելուց:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածում թվարկված մեղադրյալի հավանական գործողությունների մասին հետևությունները, որոնք կարող են առաջ բերել անձի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության հիմնական իրավունքի սահմանափակում, հիմնված չեն սույն գործի նյութերից բխող փաստական հանգամանքների հիման վրա կատարված ողջամիտ ենթադրությունների վրա:

Ավելին, Գատարանը դուրս գալով մեղադրյալ Ա.Կարապետյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու նպատակով քննիչի կողմից ներկայացված միջնորդության հիմքերի շրջանակներից, որպես կալանավորման հիմք արձանագրել է, որ «Սույն գործով արդեն իսկ առկա է փաստ, որ մեղադրյալը նախաքննության ընթացքում փորձ է կատարել անօրինական ազդեցություն գործադրել վկա Ալինա Հովհաննիսյանի վրա՝ հորդորելով նրան որևէ պայմաններում որևէ մեկին չհայտնել այն մասին, որ իրենք ճանաչում են միմյանց:

Նշվածը դատարանին թույլ է տալիս գալու այն եզրահանգման, որ մնալով ազատության մեջ մեղադրյալը մնան կամ այլ գործողությունների միջոցով կփորձի խոչընդոտել գործի քննությանը, դրանով անցնող անձանց վրա անօրինական ազդեցություն գործադրելու եղանակով»:

Վերաքննիչ դատարանը, քննության առարկա չդարձնելով մեղադրյալ Ա.Կարապետյանի կողմից մնան նախագաղտնական հայտարարություն կատարելու վերաբերյալ հարցը, արձանագրում է, որ վերոգրյալ ենթադրյալ խոսակցությունը տեղի է ունեցել ոչ թե սույն գործի նախաքննության ընթացքում, ինչպես մի քանի անգամ շեշտել է Գատարանը իր որոշմամբ, այլ մինչև Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանում քննվող ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով մեղադրվող Գարիկ Եսայանի վերաբերյալ թիվ ԵԷԳ/0047/01/14 քրեական գործով դատաքննությունը սկսելը և մինչև սույն քրեական գործի հարուցումը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն.

«Խափանման միջոց կիրառելու անհրաժեշտության և կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ դրա տեսակն ընտրելու հարցը լուծելիս հաշվի են առնվում՝

- 1) վերագրվող արարքի բնույթը և վտանգավորության աստիճանը.
- 2) կասկածյալի կամ մեղադրյալի անձը.
- 3) տարիքը և առողջական վիճակը.
- 4) սեռը.
- 5) զբաղմունքի տեսակը.
- 6) ընտանեկան դրությունը և խնամարկյալների առկայությունը.
- 7) գույքային դրությունը.
- 8) բնակության մշտական վայրի առկայությունը.
- 9) այլ էական հանգամանքներ»:

Սույն գործի նյութերով հաստատված և հիմնավորված է, որ մեղադրյալ Ա.Կարապետյանը նախկինում դատապարտված չի եղել, երիտասարդ է, կին է, աշխատում է Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանում՝ դատավորի օգնականի պաշտոնում, ընտանիքի միակ կերակրողն է, ինչը հաստատված է ՀՀ Շենգենի վարչական շրջանի Վան համատիրության կողմից 16.08.2014թ. տրված տեղեկանքով, ըստ որի՝ նրա ընտանիքը բաղկացած է երեք անձանցից, որոնցից աշխատում է միայն Արմինե

Կարապետյանը, մայրը՝ Զնարիկ Սահակյանը, վատառողջ է, կենսաթոշակ չի ստանում, չի աշխատում, եղբայրը՝ Արմեն Կարապետյանը, ևս չի աշխատում և գտնվում են Արմինե Կարապետյանի խնամքին, հայրը մահացած է, գտնվում է սոցիալապես անապահով վիճակում, աշխատանքի և բնակության վայրերից բնութագրվում է խիստ դրական, ՀՀ դատական դեպարտամենտի կողմից 2000 թվականի տարեկան գնահատման արդյունքներով հայտարարվել է շնորհակալություն, ըստ ձեռքակալված անձանց բուժզննության կամ բուժօգնության թիվ 35 գրանցամատյանից կատարված պատճենների՝ վերջինիս առողջական վիճակի կտրուկ վատթարացման հետևանքով, մի քանի անգամ, տարբեր ժամերի, շտապ օգնության բրիգադան հրավիրվել է ՁՊՎ և բժշկական բնույթի միջամտություններ է իրականացրել մեղադրյալի առողջական վիճակը կարգավորելու ուղղությամբ, ունի մշտական բնակության վայր, որոնք էականորեն նվազեցնում են մեղադրյալի բնությունից թաքնվելու, խուսափելու և քննությանը այլ եղանակով խոչընդոտելու հավանականությունը:

Բացի այդ, մեղադրյալին մեղսագրվող արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 313-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նույն օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի համաձայն, միջին ծանրության հանցագործություն է, որի սանկցիան առավելագույնը երկուսից հինգ տարի ժամկետով ազատազրկում պատժատեսակից բացի պատիժ է նախատեսում նաև տուգանքի ձևով, բացի այդ, ենթադրվող հանցանքի հանրության համար վտանգավորության աստիճանը ինքնին չի կարող բավարար հիմք հանդիսանալ մեղադրյալի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կալանք կիրառելու համար:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասը ամրագրում է հետևյալը.

«Յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով գրկված է ազատությունից, իրավունք ունի այնպիսի վարույթի հարուցման, որի շրջանակներում դատարանի կողմից արագորեն որոշում է կայացվում իր կալանավորման օրինականության վերաբերյալ և, կալանքն անօրինական լինելու դեպքում տրվում նրան ազատ արձակելու կարգադրություն»:

Այսպիսով, Վերաքննիչ դատարանը բազմակողմանի ուսումնասիրման ու գնահատության ենթարկելով սույն գործի բոլոր հանգամանքներն իրենց համակցությամբ, հանգում է այն հետևության, որ Դատարանի որոշման մեջ նշված մեղադրյալի հավանական գործողությունների մասին հետևությունները հիմնված չեն գործի նյութերից բխող ողջամիտ կասկածների և ենթադրությունների վրա, որի պայմաններում ընդհանուր իրավասության դատարանի 17.08.2014թ. որոշումը՝ որպես անհիմն ու չպատճառաբանված, պետք է բեկանել և մեղադրյալ Արմինե Սերյոժայի Կարապետյանին պետք է ազատել կալանքից:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ, ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 287-288, 393-395 հոդվածներով, Վերաքննիչ դատարանը՝

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

Պաշտպան Սիմոն Ամիրխանյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարել:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 2014 թվականի օգոստոսի 17-ի որոշումը՝ մեղադրյալ Արմինե Սերյոժայի Կարապետյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ քննիչի միջնորդությունը բավարարելու մասին, բեկանել:

Արմինե Սերյոժայի Կարապետյանի նկատմամբ (ծնված 30.01.1978 թվականին, Երևան քաղաքում, ազգությամբ հայ, ՀՀ քաղաքացի, նախկինում չդատված, հաշվառված և փաստացի բնակվում է Երևան քաղաքի Բագրատունյաց փողոցի 4-րդ նրբանցքի 36/1 շենքի թիվ 20 բնակարանում) ընտրված խափանման միջոց կալանքը վերացնել և նրան կալանքից ազատել:

Սույն որոշումը կարող է բողոքարկվել ՀՀ վճռաբեկ դատարան՝ այն ստանալու պահից տասնհինգօրյա ժամկետում:

Թեւավոր խոսքեր

Կեղծ գիտունությունը անգիտությունից ավելի վատ է: Անգիտությունը մերկ դաշտ է, որը կարելի է մշակել ու ցանել. կեղծ գիտունությունը մոլախոտով ծածկված դաշտ է, որը քաղհանել գրեթե անհնար է:

Չ. ԿԱՆՏՈՒ

Մարդ ապրում է ոչ թե նրանով, ինչ ուտում է, այլ նրանով, ինչ մարտում է: Այդ վիճակը միատեսակ իրավացիությամբ վերաբերում է խելքին, ինչպես և մարմնին:

Բ. ՖՐԱՆԿԼԻՆ

Տգիտությունը կասկածամտության մայրն է:

Ու. ՕԼՋԵՐ

Մարդը միայն մեկ բռնակալ ունի՝ տգիտությունը:

Վ. ՀՅՈՒԳՈ

Կա տգիտության երեք տեսակ՝ բոլորովին ոչինչ չիմանալ. վատ իմանալ այն, ինչ բոլորը գիտեն. իմանալ ոչ այն, ինչ հարկավոր է իմանալ:

Շ. ԴՅՈՒԿԼՈ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2014 9 (183)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

126

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՉԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արվյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արվյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am